

การรับรู้เรื่องชาวจีนของชนชั้นนำทางการเมืองไทย พ.ศ.2438-2475

เรืออากาศตรีหญิง เอ็มพร ศรสสุวรรณ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2771-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CHINESE IN THE THAI POLITICAL ELITE'S PERCEPTION, 1895-1932

Pilot Officer Auamporn Sornsuan

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-53-2771-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การรับรู้เรื่องชาวจีนของชนชั้นนำทางการเมืองไทย พ.ศ.2438-2475

โดย

เรืออากาศตรีหญิง เอี่ยมพร ศรีสุวรรณ

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ พิพาดา ยังเจริญ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยรับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

 ..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

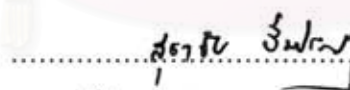
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ปิยนาด บุนนาค)

 ..... อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ พิพาดา ยังเจริญ)

 ..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ)

 ..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.พรรณี บัวเล็ก)

เรืออากาศตรีหญิง เอื้อมพร ศรสวรรณ: การรับรู้เรื่องชาวจีนของชนชั้นนำทางการเมืองไทย พ.ศ.2438-2475 (THE CHINESE IN THE THAI POLITICAL ELITE'S PERCEPTION, 1895-1932) อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.พิพาดา ยังเจริญ, 260 หน้า. ISBN 974-53-2771-9

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาปัจจัยการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยใน สมัยรัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 7 ระหว่าง พ.ศ.2438-2475 และผลจากการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีน ในสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า การที่สยามได้พัฒนาจากรัฐจารีตมาเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการที่จะสร้างบูรณภาพด้านประชากรที่เกิดขึ้น โดยการรวบรวมชนชาติ ต่างๆรวมถึงชาวจีนที่เคยปกครองหลวมๆ ให้เข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ แต่ ชนชั้นนำพบว่ากลไกการปกครองและอำนาจการควบคุมชาวจีนจากรัฐที่มีอยู่ในขณะนั้นเป็นไปอย่าง หละหลวมและไร้ประสิทธิภาพ ในช่วงเวลาเดียวกัน ยังเกิดการแผ่ขยายของแนวคิดทางการเมืองแบบ ต่างๆที่มาจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศจีน ทั้งแนวคิดสาธารณรัฐและคอมมิวนิสต์เข้ามา อย่างต่อเนื่อง ปัจจัยดังกล่าวได้เพิ่มความเข้มข้นของปัญหา และได้เป็นแรงผลักดันให้ชนชั้นนำในแต่ละช่วงสมัย เร่งดำเนินการผนวกชาวจีนให้เข้ามาเป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ ทั้งในทางกฎหมาย และอุดมการณ์ และล้ามนึกต่อบทบาทหน้าที่ที่พึงมีต่อรัฐในฐานะที่เป็นพลเมือง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา...ประวัติศาสตร์..... ลายมือชื่อนิสิต..... *นาง อรุณพร ศรสวรรณ*
สาขาวิชา...ประวัติศาสตร์..... ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *Anna Dan*
ปีการศึกษา.. 2548.....

4580270822: MAJOR HISTORY

KEY WORD: CHINESE / ELITE / PERCEPTION

PILOT OFFICER AUAMPORN SORNSUWAN: THE CHINESE IN THE THAI POLITICAL ELITE'S PERCEPTION, 1895 - 1932. THESIS ADVISOR:ASSOC.PROF.PIPADA YOUNGCHAROEN, 260 pp. ISBN 974-53-2771-9

This thesis aims to study the factors affecting the perceptions of Thailand's political elite and how they influence their perceptions towards Chinese people in Thai society in the reigns of King Rama the Fifth to King Rama the Seventh (1895 - 1932).

The study finds that Siam tried to integrate the population by unifying other ethnic groups including the Chinese who had been governed loosely by putting them under royal power; during the country's development from a traditional state to an absolute monarchy. Thailand's political elite , however; notice that the state regulation of and control over Chinese people at that time was lax and ineffective. Meanwhile, there were other political doctrines which were gradually disseminated from the political development in China, for instance; republicanism and communism. Those factors increased the intensity of the problem as well as led Thailand's political elite in each reign to try to integrate the Chinese people to be Thai both in terms of law and attitudes, and to instill in the Chinese a sense of their role and duty as a citizen.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department .....History..... Student's signature..... *ร.อ. อู๋ อัมพพร สอ. ๒๕๓๕*
Field of study...History..... Advisor's signature..... *Assoc. Prof. Pipada Youngcharoen*
Academic year...2005.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับความสำเร็จเนื่องจากความช่วยเหลือ จากบุคคลดังกล่าวต่อไปนี้ ขอขอบพระคุณ รศ.พิพาดา ยังเจริญ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาแนะนำ ช่วยเหลือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เขียน ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ ศ.ดร.ปิยนดา บุนนาค, ผศ.ดร.สุธาสัย ยิ้มประเสริฐ และ รศ.ดร.พรณี บัวเล็ก รวมทั้ง อ.ดร.ธีรวัฒน์ บ่อมเพชร ที่กรุณาตรวจแก้บทความภาษาอังกฤษ คำแนะนำและความเมตตาช่วยเหลือ จากอาจารย์ทุกท่านล้วนเป็นประโยชน์ต่องานของผู้เขียนเป็นอย่างมาก

กองประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร กรมสารบรรณทหารอากาศ หน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด เป็นองค์กรที่ทำให้ผู้เขียนได้รับประสบการณ์ในการทำงาน และใช้เวลาส่วนหนึ่งเพื่อสานต่อการศึกษาให้สำเร็จผล ความเมตตาช่วยเหลือ ในด้านต่างๆ จากผู้บังคับบัญชา คือ น.อ.หญิง ยุพดี คูหา ทก.กปท.ฯ และความอบอุ่น มิตรไมตรี ความเอ็นดูเมตตา ตามได้ความก้าวหน้าของงานและทุกความช่วยเหลือจากพี่ในกองฯ ได้แก่ น.ท.ไพฑูรย์ ไล่เลิศ, น.ท.มานิตย์ ชัยประสิทธิ์, น.ท.หญิง พิภูลแสงจันทร์, ร.ท.หญิง วลีภา จุมสูงเนิน รวมทั้งพี่ๆ ท่านอื่นๆ คือ น.อ.ศักดิ์พินิต พร้อมเทพ และ น.ท.หญิง กอบกุล ม้ารุ่งเรือง โดยเฉพาะ น.ท.หญิง พิภูลฯ ผู้บังคับบัญชาโดยตรงของผู้เขียน ได้ให้ความเมตตาเข้าใจต่อภาระด้านการศึกษาของผู้เขียนอย่างหาที่สุดไม่ได้ ความสำเร็จส่วนหนึ่งของผู้เขียนจึงมาจากความเอื้อเฟื้อที่ผู้เขียนได้รับจากบุคคลเหล่านี้

ขอขอบคุณมิตรสหายร่วมกองทัพ ได้แก่ พี่ชลอ, พี่ก้อย-กัลยรักษ์, พี่กิ๊ก-สมชาย, พี่แบ่ง-กมลกานต์, พี่อ้อ-บรรพต, พี่โก้-จิราพร, น้องป๋ม-สุชภากร, ก้อย-นภัสวรรณ, พี่เอ็ด-คงเดช และน้องๆ แก๊งเด็กน้อยของกองฯ คือ น้องแพรว, น้องนิค-นิง, น้องใจ-โบ๊ อีกมากมาย ที่ได้ช่วยเหลือในด้านต่างๆ และให้กำลังใจกันเสมอมา ทำให้ผู้เขียนมีกำลังใจที่ดี ในการต่อสู้กับอุปสรรคและปัญหา

ขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น ป.โท ทุกคนที่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมานับตั้งแต่วันแรกที่ได้เข้าเรียน ที่หนึ่ง พี่กฤษณ์ แพรว พุทธ ชาญ ป้อง พี่ตึก มุ้ย ที่ได้ให้มิตรภาพที่ดีต่อกัน รวมถึงความช่วยเหลือต่างๆ ที่มีให้กันเสมอมา โดยเฉพาะมุ้ย เพื่อนขอขอบคุณเป็นพิเศษไว้ ณ ที่นี้ พี่ๆ น้องๆ ร่วมภาควิชา อีกส่วนหนึ่ง ก็ได้เป็นกำลังใจกันอยู่ไม่ห่าง ทั้งพี่เล็ก พี่โอเส พี่พิชัย พี่ท็อป พี่แปร่ม และอีกหลายคนที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้

กำลังใจอีกมากมายได้รับจากเพื่อนธรรมศาสตร์ ทั้งแซพ กิ่ง น้องนัท คุณนุ้ย เพื่อนซาวซึ่งและจะจดจำไปนานแสนนาน ขอขอบคุณ "ครู" ประวัติศาสตร์ของผู้เขียนทุกท่าน ที่ทำให้ผู้เขียนรักวิชานี้ และพร้อมฝ่าฟันอุปสรรคมากมายเพื่อบรรลุความฝัน ทั้ง อ.ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มธ.ทุกท่าน อ.สุนทร ชุตินธรานนท์ รวมถึง "ครู" ที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากกงงานของท่าน ซึ่งมีจำนวนมากมายจนยากที่จะกล่าวถึงได้หมดในที่นี้

"บ้าน" คือแหล่งเติมกำลังใจกำลังใจให้ผู้เขียนอย่างสิ้นเหลือ พ่อ แม่ น้อง ได้ให้ความรักความอบอุ่นชนิดไม่จำกัดแก่ผู้เขียนยามที่รู้สึกเหนื่อยล้าและท้อแท้ ขอใจจะเฮ้ และน้องปิว หนาน้อยสุดที่รักที่คอยทำชีวิตผู้เขียนให้วันรมย์เสมอ ขอขอบคุณพี่ใจ ที่ได้กำลังใจและข้อคิดดีๆ ในการต่อสู้กับปัญหาด้วยดีเสมอมา

ขอบคุณ "My Devil" ที่ให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังใจ กำลังใจแก่ผู้เขียนอย่างหาที่สุดไม่ได้ ความสุขในยามทุกข์ใจและเหนื่อยล้าขณะเขียนงานมาจากบุคคลคนนี้

ความรักจากแม่ ทำให้ผู้เขียนก้าวผ่านทุกอุปสรรคปัญหาไปได้ แม่เป็นทุกอย่างในชีวิต รวมถึงความสำเร็จของผู้เขียนในครั้งนี้ด้วย เพราะรักจากแม่ ทำให้หนูหันกลับมาสานต่อวิทยานิพนธ์อีกครั้ง หลังจากที่ประสบวิกฤติบางอย่างในชีวิตแม่ทำให้ลูกบอกตัวเองว่า ไม่มีอะไรที่เราจะทำได้...ลูกแม่ต้องทำได้

ขอบคุณตัวเองมากมาย ที่เชื่อมั่นในความสามารถ มีความอดทน และความพยายามอย่างสูงของตนในการต่อสู้กับทั้งปัญหาจากภายนอก และปัญหาภายในจิตใจตนเอง ความเข้มแข็งที่มี สามารถนำพาให้ก้าวล่วงในทุกอย่างจนกระทั่งมีวันนี้ หากในครั้งนั้นผู้เขียนอ่อนแอ ย่อมไม่ทำให้สามารถ "ชนะตน" ได้อย่างแน่นอน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	3
1.3 สมมติฐาน.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.5 นิยามต่างๆในการศึกษา.....	4
1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	8
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	9
บทที่ 2 ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยก่อน พ.ศ.2438.....	10
2.1 ลักษณะและอุดมการณ์ของรัฐจารีต.....	10
2.1.1 พื้นฐานของแนวคิดแบบฮินดู-พุทธ.....	10
2.1.2 พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ดินแดน-ประชากร.....	12
2.1.3 รัฐจารีตส่งเสริมให้ประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐาน.....	13
2.2 คนในรัฐจารีต.....	15
2.2.1 ลักษณะพลเมือง.....	15
2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐจารีต.....	16
2.3 ชาวจีนในการปกครองของรัฐจารีต.....	20
2.3.1 การควบคุมชาวจีนของรัฐจารีต.....	20
2.3.2 การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองที่มีต่อสถานภาพชาวจีน.....	28
บทที่ 3 ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2438 - 2453.....	34
3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ. 2438-2453.....	34
3.1.1 การเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์.....	34

3.1.2 ปัญหาของการควบคุมชาวจีน.....	43
3.1.3 ชาวจีนกับปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต.....	47
3.1.4 การเมืองในจีนและผลกระทบต่อเมืองไทย.....	56
3.1.4.1 สงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ.2438 และผลกระทบต่อเมืองไทย.....	56
3.1.4.2 การปลุกกระแสชาตินิยมจีนโดยกลุ่มการเมืองต่างๆจากประเทศจีน....	61
- ราชวงศ์ชิงกับการเคลื่อนไหวต่อชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย.....	62
- การส่งทูตเข้ามาสร้างสัมพันธไมตรีกับจีนในเมืองไทย.....	62
- การตั้งองค์กรเพื่อเผยแพร่ปลุกกระดุมชาตินิยมและ ประสานงานกับชาวจีนในเมืองไทย.....	64
- การตั้งสถานทูต/สถานกงสุลจีน.....	65
- การตั้งสโมสรพานิชจีน.....	68
- การออกพระราชบัญญัติสัญชาติจีน พ.ศ.2452.....	72
- การแต่งตั้งตำแหน่งและบรรดาศักดิ์แก่จีนโพ้นทะเล.....	74
- ฝ่ายปฏิวัติกับการปลุกกระแสชาตินิยมจีนในเมืองไทย.....	76
3.1.5 อิทธิพลตะวันตกในการพิจารณาปัญหาชาวจีน.....	82
3.2 การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2438-2453.....	85
3.2.1 การรับรู้ถึงว่าสถานะของชาวจีนในสังคมไทยยังไม่ชัดเจน..	85
3.2.2 การรับรู้ถึงปัญหาการสมานลักษณะของชาวจีน.....	93
3.2.3 การรับรู้ว่ารัฐบาลชิงตั้งองค์กรเพื่อเป็นสื่อระหว่างเมืองจีนกับจีนโพ้นทะเล....	98
3.2.4 การรับรู้ว่าฝ่ายปฏิวัติเป็นภัยคุกคามทางการเมือง.....	110
3.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2438-2453.....	115
3.3.1 การสร้างการรับรู้เรื่อง"ชาติ".....	115
3.3.2 การปฏิเธรการตั้งองค์กรกลางระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนในเมืองไทย และการปรับปรุงวิธีการปกครองจีน.....	119
- แนวคิดในการการยกเลิกกรมท่าซ้าย.....	119
- การยกเลิกการเก็บภาษีชาวจีนแบบผูกปี.....	126
3.3.3 การสร้างการรับรู้เรื่องลูกจีนเป็นไทย.....	129
3.3.4 การสร้างกฎเกณฑ์ในการแยกแยะระหว่างชาวไทยกับชาวจีน.....	133

บทที่ 4 ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2453-2468.....	146
4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน	
พ.ศ.2453-2468.....	146
4.1.1 แนวพระราชดำริทางการเมืองของ	
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	146
4.1.2 การปฏิวัติจีน พ.ศ.2454: การล่มสลายของระบอบราชาธิปไตย	
และการสถาปนาของระบอบสาธารณรัฐ.....	148
4.1.3 ความพยายามเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตของรัฐบาลสาธารณรัฐ.....	150
4.1.4 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนต่อการรณรงค์ชาตินิยม	
ของรัฐบาลสาธารณรัฐ.....	152
4.2 การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2453-2468.....	154
4.2.1 การรับรู้ถึงการขยายอำนาจและความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาวจีน	
ภายหลังการปฏิวัติจีน พ.ศ.2454.....	154
4.2.2 การรับรู้ถึงปัญหา "คนผสม".....	156
4.2.3 การรับรู้ถึงชัยชนะของระบอบสาธารณรัฐในจีนที่สัมพันธ์กับภัย	
ทางการเมือง.....	160
4.2.4 การรับรู้ถึงประสบการณ์ความล้มเหลวทางการเมืองของจีน.....	165
4.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน	
พ.ศ.2453-2468.....	168
4.3.1 การออกพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456.....	168
4.3.2 ชนชั้นนำกับการปลุกฝังแนวคิดเรื่องชาติ.....	173
- แนวคิดเรื่อง "ชาติ" ของ	
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	173
- แนวคิดเรื่อง "ชาติ" ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ.....	180
4.3.3 การปฏิเสธต่อการทำสัญญาพระราชไมตรีกับจีน.....	182
4.3.4 มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมความเป็นไทยแก่ชาวจีนในเมืองไทย.....	186

บทที่ 5 ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2468-2475.....	191
5.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2468-2475.....	191
5.1.1 การแพร่ขยายของแนวคิดคอมมิวนิสต์เมืองไทย.....	191
5.1.1.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีนที่นำไปสู่การผลักดัน คอมมิวนิสต์ออกนอกประเทศ.....	191
5.1.1.2 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวทางคอมมิวนิสต์ ในประเทศเพื่อนบ้าน	193
5.1.1.3 การแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย.....	194
5.1.1.4 การขยายเป้าหมายของลัทธิคอมมิวนิสต์ต่อเมืองไทย.....	197
5.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านจำนวนและลักษณะทางสังคมของ จีนอพยพรุ่นใหม่.....	200
5.1.3 การติดต่อจากจีนเพื่อทำสัญญาไมตรีกับเมืองไทย.....	203
5.1.4 สภาพการณ์ของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	205
5.1.4.1 สภาพทางเศรษฐกิจ.....	205
5.1.4.2 สภาพทางการเมือง.....	209
5.2 การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2468-2475.....	213
5.2.1 การรับรู้ของชนชั้นนำต่อชาวจีนในฐานะที่เป็นสื่อของภัยทางการเมือง ที่คุกคามระบอบราชาธิปไตยไทย.....	213
5.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2468-2475.....	220
5.3.1 การควบคุมจำนวนจีน.....	220
5.3.2 การกำจัดเงินที่ไม่พึงประสงค์.....	222
5.3.3 การควบคุมการเผยแพร่ลัทธิการเมืองอย่างใกล้ชิด.....	226
5.3.4 การสร้างการรับรู้เรื่องการเป็นพลเมือง.....	228
บทที่ 6 บทสรุป	236
รายการอ้างอิง.....	241
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	26

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ตามคติของรัฐจารีตโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพุทธศาสนานั้น มักตั้งอยู่บนฐานแนวคิดจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ เกี่ยวข้องกับการที่ผู้ปกครองดำรงตนอยู่ในสถานะของ “พระมหากษัตริย์”¹ หรือเจ้าจักรวาล ที่ได้แผ่พระราชอำนาจปกแผ่ออกไปคุ้มครองดินแดนน้อยใหญ่รัฐใกล้เคียง แผ่ขยายพระเมตตาบารมีครอบคลุมไปถึงอาณาประชาราษฎร์ ชาติพันธุ์ภาษาต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจ การครอบครองดินแดนและประชากรเช่นนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่ยึดหยุ่นตามอำนาจและความปรีชาสามารถของกษัตริย์แต่ละพระองค์

อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐจารีตไทยได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะบริบททางการเมืองทั้งจากภายนอกและภายในรัฐเอง นับจากปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ซึ่งได้แก่ ภัยคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่เข้าครอบครองประเทศรอบบ้าน ไม่ว่าจะเป็น พม่า ลาว เขมร เวียดนาม และรัฐมลายู² ตลอดจนสภาพการเมืองภายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อำนาจของพระมหากษัตริย์มิได้มีสูงสุดอย่างแท้จริง แต่กลับกระจายอยู่ในหมู่ขุนนางและเจ้าท้องถิ่น³ บริบทดังกล่าว ได้เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาไปสู่การเป็นรัฐสมัยใหม่

---

¹ ร็อบเบิร์ต ไฮน์ เกลเดิน, “แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” แปลโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์, *สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 6,1 (เมษายน – กันยายน 2525): หน้า 15.

² โปรดดูรายละเอียด ใน กนิษฐา ชิตช่วง, “มูลเหตุการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 20.

³ ดู สุมินทร์ จุฑาทอง, “การกล่อมเกลางานการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 30 และ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 125 – 138.

เรียกว่า “รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์”⁴ พัฒนาการของรัฐใหม่ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดสำนึกในหมู่ชนชั้นนำขึ้นใน 3 ประเด็น คือ อำนาจของรัฐบาล บุรณภาพดินแดน และประชากร⁵ สำนึกดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมขึ้นในการที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองให้สอดคล้องกับคติของรัฐสมัยใหม่ โดยเฉพาะการปฏิรูปการปกครองปี พ.ศ.2435 ได้เป็นเครื่องแสดงอย่างชัดเจนในการสร้างระบบราชการที่รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางอย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้เพื่อดึงอำนาจในการควบคุมท้องถิ่น ทั้งดินแดนและประชากรเข้ามาสู่กรุงเทพฯ

การรวบรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางนี้ โดยเฉพาะการรวบรวมประชากรชาติพันธุ์ภาษาที่หลากหลายเข้ามาอยู่ภายใต้ผู้ปกครองสูงสุดร่วมกันคือองค์พระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ดังนั้นจึงไม่เคยมีจินตนาการถึงความเป็นชาติร่วมกันมาก่อน ทั้งในส่วนของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง ในส่วนผู้ปกครองต้องเปลี่ยนการรับรู้ใหม่ที่เคยเห็นว่าคนเหล่านี้เป็นแต่เพียงคนต่างชาติภาษามาสู่การเป็นพลเมืองภายใต้ปกครอง ทั้งยังต้องดำเนินการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ในหมู่ชนเหล่านั้นให้มีสำนึกความเป็นชาติร่วมกันด้วย กระบวนการนี้ได้เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่อุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง

ชนชาติต่างๆที่เข้ามาอยู่ภายใต้ปกครองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น มีหลากหลายชาติภาษา แต่มีชาติภาษาหนึ่งที่มีลักษณะที่พิเศษกว่าชาติอื่นคือ ชาวจีน ด้วยเหตุว่าชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ไม่เคยอยู่ในระบบไพร่มาก่อน จึงไม่ได้อยู่ในการควบคุมของรัฐโดยตรง การรวบรวมคนจีนเข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจ จึงมีความซับซ้อนในด้านวิธีการที่ต้องทำให้สถานภาพคนเหล่านี้ชัดเจนขึ้น รวมถึงปลูกฝังสำนึกด้านอุดมการณ์ด้วย

⁴โปรดดูการอภิปรายในประเด็นปัญหาดังกล่าว ใน เบนจามิน เอ.บัทสัน,

อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), หน้า 11 – 18. และ สมเกียรติ วันทะนะ, “เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก,” ใน *อยู่เมืองไทย: รวมบทความทางสังคมการเมืองเพื่อเป็นเกียรติแด่ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี*, สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 75 – 76 และ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475*, หน้า 125 – 153.

⁵สมเกียรติ วันทะนะ, “เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก,” หน้า 76-98.

อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวไม่ได้สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็วนัก เนื่องจากตลอดระยะเวลาที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ดำเนินการนั้น ได้เกิดปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นบ่อเกิดให้ชนชั้นนำยิ่งเห็นความจำเป็นในการริบผนวกคนกลุ่มนี้เข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจ เหตุการณ์เหล่านั้น ได้แก่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีนในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งได้แก่ การแข่งขันการรณรงค์ชาตินิยมระหว่างฝ่ายราชวงศ์ชิงกับฝ่ายขบวนการปฏิวัติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเผยแพร่อุดมการณ์สาธารณรัฐในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและการแข่งขันเผยแพร่อุดมการณ์สาธารณรัฐและ อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นจึงเป็นปัญหาที่น่าสนใจว่า ชนชั้นปกครองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ละช่วงเวลา ทั้ง 3 รัชกาล มีการรับรู้และสนองตอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร ในการที่จะจัดให้ชาวจีนมีความสัมพันธ์และรู้สึกต่อรัฐในฐานะที่ไทยเป็นผู้ปกครองอย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อรัฐไทยมากที่สุด

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยของชนชั้นนำทางการเมืองไทย ระหว่าง พ.ศ.2438-2475
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกรรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2438-2475

1.3 สมมติฐาน

สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศจีน เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบสาธารณรัฐ, การเคลื่อนไหวของลัทธิชาตินิยม ลัทธิคอมมิวนิสต์ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในประเทศไทย มีผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย โดยผู้นำทางการเมืองไทยพิจารณาเห็นว่า ชาวจีนไม่ได้เป็นแต่เพียงคนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเท่านั้น แต่มีสถานภาพเป็นพลเมืองไทย ดังนั้น จึงมีบทบาทหน้าที่ต่อรัฐในฐานะพลเมือง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2438-2475

2. เข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2438-2475

1.5 นิยามต่างๆ ในการศึกษา

การรับรู้ โดยพื้นฐานเป็นคำศัพท์ทางจิตวิทยา หมายถึง กระบวนการแปล ตีความ ต่อสิ่งที่ประสบพบเห็น โดยใช้ประสบการณ์ตามที่ผู้ตีความรู้จักและเข้าใจ⁶

อย่างไรก็ตาม ได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้มาใช้ในการศึกษาในสาขาวิชาอื่นๆ เช่น รัฐศาสตร์, นิเทศศาสตร์ รวมถึง ประวัติศาสตร์ โดยมักใช้ในแนวทางการศึกษาแนวคิด ภูมิปัญญาที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

การศึกษาของ วัง กังวู (Wang Gungwu) มองว่า การรับรู้ มีความหมายมากกว่า การที่เพียงรับทราบเรื่องราวใดๆ ที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่การรับทราบเป็นไปเพื่อใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นที่เรียกว่าการรับรู้⁷ ซึ่งหมายความถึงการเรียนรู้เรื่องราวใดๆ ที่เกิดขึ้น โดยผ่านการวิเคราะห์ เลือกรวตีความ และก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ได้ผ่านกระบวนการรับรู้มาแล้วนั้น

ในการศึกษาเรื่อง "การรับรู้" พิชิต พิทักษ์⁸ ได้ให้ความหมายของ "การรับรู้" ไว้ว่าหมายถึงโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และแนวคิดที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนการศึกษาของ เตือนใจ ไชยศิลป์⁹ ก็ได้นิยามความหมายของคำว่า การรับรู้ไว้คล้ายกัน แต่ได้อธิบายเพิ่ม ถึงงานศึกษาของตนว่า การรับรู้เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมถึง แสดงออกทางรูปธรรมที่สามารถเห็นได้ชัดเจน เช่น พฤติกรรม การกระทำ วิธีปฏิบัติต่างๆ อันเกิดขึ้น สอดคล้องต่อสิ่งที่ได้เผชิญอยู่นั้น ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ที่ถูกถ่ายทอดออกมาในทางปฏิบัติ

⁶จำเนียร ชวงโชติ, *จิตวิทยาการเรียนรู้และรับรู้* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515), หน้า 2.

⁷Wang Gungwu, "Introduction : The study of the southeast asian past" in *The Perception of the past in Southeast Asia*, eds. Reid Anthony and David Marr (Singapore : Heinemann educational book, 1979), p. 1.

⁸พิชิต พิทักษ์, "ท้องถิ่น" ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 7.

⁹เตือนใจ ไชยศิลป์, "ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นนำปกครองสยาม พ.ศ.2437-2476," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 7.

ส่วนงานศึกษาของ ชมนาด สุขเจริญ¹⁰ ได้ให้ความหมายของการรับรู้ไว้ว่า หมายถึง การประมวลความรู้ที่เกิดจากการที่มนุษย์ได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ แล้วจึงนำมาเลือกสรร ตั้งข้อสังเกต และกำหนดขึ้นเป็นความรู้เฉพาะของเรื่องนั้นๆ เพื่อใช้ในการสนองตอบต่อปัญหา หรือสภาวะแวดล้อมที่กำลังเผชิญอยู่

จากงานศึกษาเรื่องการรับรู้ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปความหมายของ “การรับรู้” ได้ว่า หมายถึง

1. การได้รับรู้ เกี่ยวกับเหตุการณ์ สภาพการณ์สภาพการณ์หนึ่ง (Input)
2. เมื่อได้ทราบแล้ว ก็เกิดกระบวนการการวิเคราะห์ตีความ แปลความหมายของเหตุการณ์เหล่านั้นตามโลกทัศน์ พื้นฐานแนวคิดอุดมการณ์ ประสบการณ์ ที่มีอยู่ของตนหรือกลุ่มตน (Process)
3. สังเคราะห์กระบวนการรับรู้ออกมาเป็นรูปธรรม ปรากฏในรูปของการกระทำ วิธีปฏิบัติ ต่อเรื่องนั้นๆ ต่อไป (Output)

ดังนั้น การรับรู้ จึงหมายถึง ทักษะ แนวคิดที่กลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีต่อเหตุการณ์เรื่องราวที่ได้ประสบอยู่ ก่อให้เกิดการตีความ ให้ความหมาย ความสำคัญของเหตุการณ์นั้นขึ้น ตามพื้นฐานอุดมการณ์ หรือประสบการณ์ของตน ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นๆ อาจมีส่วนร่วมหรือต่างกันได้ จากนั้นจึงได้แปรออกมาเป็นการปฏิบัติเพื่อสนองตอบต่อปัญหาเหล่านั้น เป็นวิถีพึงปฏิบัติตามแนวคิดของตนต่อไป

ในการศึกษาเรื่องชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยในครั้งนี้ จึงมุ่งที่จะใช้แนวทฤษฎีของการรับรู้ดังกล่าวเพื่อศึกษาว่า สภาพการณ์ต่างๆ อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรัฐไทย จากรัฐจารีตมาเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในประเทศไทยในช่วงเวลาต่างๆ ได้เป็นปัจจัย ที่ส่งผลให้ชนชั้นนำทางการเมืองเกิดการรับรู้ต่อสถานการณ์ทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยอย่างไร และผลจากการรับรู้เหล่านั้น ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

¹⁰ชมนาด สุขเจริญ, “ตำนานเมืองลพบุรี: การรับรู้และโลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 10.

* หมายถึง ทักษะในการมองโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางในการตอบปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว.

หรือนโยบายที่มีต่อการปกครองชาวจีนในเมืองไทยอย่างไร ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ.2438-2475 ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจถึงแรงผลักดันทางภูมิปัญญาของชนชั้นนำของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่มีต่อการกำหนดนโยบายต่อพลเมืองโดยเฉพาะชาวจีน รวมทั้งที่มาของนโยบายการปกครองชาวจีน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยต่อชาวจีนในเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้ดีขึ้น

แน่นอนว่าภายในกลุ่มชนชั้นปกครองด้วยตนเอง ก็อาจมีพื้นฐานแนวคิด ไม่เหมือนกัน แต่สิ่ง ที่คนกลุ่มนี้มีร่วมกันคือ พื้นฐานอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และประสบการณ์ร่วมกัน ของการเป็นกลุ่มผู้ปกครอง ในงานศึกษานี้ มุ่งศึกษาการรับรู้ของชนชั้นปกครองในฐานะที่เป็นกลุ่มผู้ มีอำนาจในการปกครองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไม่ได้แยกศึกษาออกเป็นปัจเจกบุคคล การ นำเสนอบางส่วนอาจเป็นการยกตัวอย่างเพียงบางบุคคลเพื่อเป็นกรณีศึกษาเท่านั้น

ชาวจีน เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมาก อาจแบ่งเป็นเกณฑ์การแบ่งความ เป็นชาติ เพื่อให้ง่ายต่อการพิจารณา ดังนี้คือ ¹¹

1. การเป็นชาติในทางวัฒนธรรม (Cultural Nation) คือการมีวัฒนธรรมเดียวกัน อาทิ การมีภาษาพูด เดียวกัน มีศาสนาเดียวกัน วิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน
2. การเป็นชาติในทางการเมือง (Political Nation) คือการเป็นชาตินั้นๆ โดยพิจารณา จากสังกัด เช่น สัญชาติ หรือหน่วยการเมือง อยู่ในประเทศเดียวกัน
3. การเป็นชาติในทางเชื้อชาติ (Racial Nation) สามารถเห็นได้จากลักษณะทาง พันธุกรรมที่กำหนดมาจากบรรพบุรุษ และแสดงออกทางกายภาพ เช่น รูปร่างหน้าตา กะโหลกศีรษะ สีผม สีตา สีผิว เป็นต้น

เกณฑ์การพิจารณาความเป็นชาติด้วยแนวทางดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณาความหมายของ ชาวจีนที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง บุคคลที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม และเชื้อชาติที่เป็นจีน ที่ ได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทย ซึ่งบุคคลเหล่านี้

1. มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับรัฐไทย เช่น การเป็นคนในบังคับ หรือการมี สัญชาติไทย
2. อาจมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอันเกี่ยวข้องกับการเมืองจีนร่วมด้วย

¹¹ เตือนใจ ไชยศิลป์, "ลัทธิชาตินิยมและการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ.2437-2476," หน้า 145.

คนกลุ่มนี้ ถือเป็นกลุ่มจีนที่มีความสัมพันธ์กับรัฐ ที่รัฐต้องการให้เข้ามาอยู่ในอำนาจ บางส่วนยังมีบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อประเทศจีน ทั้งในเมืองจีนและในเมืองไทย เป็นสิ่งที่รัฐต้องพิจารณาคนกลุ่มนี้เป็นพิเศษ เป็นที่มาของการรับรู้ที่มีต่อสถานการณ์การเมืองและดำเนินการผนวกชาวจีนเป็นพลเมืองไทยทั้งทางกฎหมายและอุดมการณ์

ชนชั้นนำทางการเมืองไทย บุคคล หรือกลุ่มบุคคลอันได้แก่พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ ชุนนาง ที่มีบทบาทในการปกครอง ในระหว่าง พ.ศ.2438-2475 คนกลุ่มนี้ มีอำนาจและบทบาทในการกำหนดและดำเนินนโยบายเกี่ยวกับชาวจีนในเมืองไทย เพื่อให้คนเหล่านี้มีสถานภาพเป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ในทางกฎหมาย ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในลักษณะที่รัฐพึงประสงค์

พ.ศ.2438-2475 เป็นช่วงเวลาที่ใช้เป็นกรณีศึกษา ความสำคัญของช่วงเวลานี้ คือ ต้องการศึกษารับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสำคัญ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อยู่ในระหว่างปี พ.ศ.2435-2475¹² แต่ที่เริ่มศึกษาในปี พ.ศ.2438 เนื่องจากปีดังกล่าว เป็นปีที่เกิดสงครามระหว่างจีน และญี่ปุ่น ก่อให้เกิดแนวคิดในการที่จะปฏิรูปสังคมการเมืองในเมืองจีน ออกเป็น อย่างน้อย 2 ฝ่ายอย่างชัดเจน ได้แก่ฝ่ายปฏิรูปและฝ่ายปฏิวัติ¹³ โดยในปีนี้นับว่าเป็นจุดเริ่มที่ทั้งสองฝ่ายได้เริ่มรณรงค์หาความสนับสนุนแก่ฝ่ายตนเอง และเป็นจุดเริ่มที่เข้ามาสู่จีนโพ้นทะเลในเมืองไทยด้วย

นอกจากนั้น ตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่ พ.ศ.2438-2475 ได้เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจีนหลายครั้ง เช่น การปฏิวัติจีน พ.ศ.2456 การต่อสู้ระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับฝ่ายคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ได้กลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ชนชั้นนำไทยเห็นความจำเป็นที่จะต้องรีบดำเนินการเปลี่ยนการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนให้เข้ามาเป็นพลเมืองไทยอย่างเร่งด่วน ดังนั้น

¹²โปรดดู การอภิปรายในเรื่องนี้ ใน สมเกียรติ วันทะนะ, “รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม พ.ศ.2435 - 2475,” ปาฐกถาทางวิชาการ จัดโดยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สถาบันวิจัยสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18 มีนาคม 2525, หน้า 19. อ้างถึงใน พรณี บัวเล็ก, “สถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5” ใน *สยามในกระแสการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2541), หน้า 43.

* รายละเอียดของสงครามนี้ และผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของจีนในไทย โปรดดูใน บทที่ 3 ข้อ 3.1.2

¹³เขียน ธีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองจีน* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 96 - 102.

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ จึงเป็นระยะเวลาที่ชนชั้นนำไทยเกิดการรับรู้ถึงปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนในเมืองไทย และแสดงออกอย่างชัดเจนในการดำเนินการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างคนจีนกับรัฐบาลไทย รวมถึงปลูกฝังอุดมการณ์และบทบาทหน้าที่พลเมืองต่อชาวจีนด้วย ซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน

การนำเสนอเรื่องนี้ แบ่งออกเป็นแต่ละช่วงรัชกาล คือ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การแบ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น เพื่อให้เกิดความสะดวกในการนำเสนอ นอกจากนั้น แต่ละรัชกาลยังมีความหมายทางประวัติศาสตร์ เพราะประกอบด้วยบริบทเงื่อนไขทางการเมืองที่แตกต่างกันไป รวมถึงได้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีนแตกต่างกันไปด้วย กล่าวคือ ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น เป็นช่วงก่อนปฏิวัติจีนที่ทั้งฝ่ายปฏิรูปของราชวงศ์ชิงและฝ่ายปฏิวัติต่างเข้ามาแข่งขันหาความสนับสนุนจากชาวจีนในเมืองไทย ช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่ฝ่ายก๊กมินตั๋งปฏิวัติสำเร็จ จนถึงการร่วมมือและแตกแยกของฝ่ายปฏิวัติกับฝ่ายปฏิรูป และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่จีนเข้ามามีบทบาทในการเคลื่อนไหวตามแนวทางคอมมิวนิสต์ในสยาม ในแต่ละรัชสมัยจะเห็นได้ว่า มีเงื่อนไขทางการเมืองแตกต่างกัน ซึ่งชนชั้นปกครองไทยก็จะมีกรรับรู้และสนองตอบต่อปัญหาต่างกันไปด้วย

การแบ่งการนำเสนอเป็นช่วงรัชกาลดังกล่าว มิได้มีนัยแสดงถึง การขาดตอนของแนวคิดหรืออุดมการณ์ของฝ่ายผู้ปกครองไทยแต่อย่างใด เพราะเรื่องนี้เป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนต่อการตัดสินใจ เป็นการแบ่งเพียงเพื่อนำเสนอภาพของการรับรู้และนโยบายที่มีต่อชาวจีนของชนชั้นนำไทยให้ชัดเจนเท่านั้น

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเอกสาร โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Methodology) เอกสารที่ใช้แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ เอกสารชั้นต้น (Primary Source) จากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร และเอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้วในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องที่ได้รวบรวมไว้แล้ว และเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความต่างๆ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองที่มีต่อชาวจีน ในระหว่างปี พ.ศ.2438-2475 ซึ่งเป็นช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชนชั้นนำที่ศึกษานี้ หมายถึง พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนางที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปกครองและกำหนดนโยบายต่อชาวจีน ในส่วนพระนามของพระราชวงศ์นั้น จะไม่เรียกตามพระยศที่เป็นจริงในขณะนั้น เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงพระยศนี้ ใน พ.ศ.2469 แต่ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ.2435 ยังทรงดำรงพระยศเป็น กรมหลวงฯ และเป็น กรมพระฯ เมื่อปี พ.ศ.2454 แต่จะเรียกพระยศสูงสุดของเจ้านายพระองค์นั้น เพื่อความสม่ำเสมอตลอดงานศึกษาได้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช ยกเว้นแต่เมื่อเป็นการอ้างอิงมาจากเอกสารชั้นต้นในช่วงเวลานั้น จึงจะเรียกพระยศและพระนามตามความเป็นจริงที่ปรากฏ

การใช้คำว่า “ไทย” ในการเรียกชื่อราชอาณาจักร รัฐบาล รวมถึงเชื้อชาติของผู้ปกครองไทย และคนไทย ในข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ คำว่าไทยที่ใช้เรียกราชอาณาจักร จะเริ่มใช้เมื่อมีการเปลี่ยนชื่อราชอาณาจักรจากสยามมาเป็นไทยในปี พ.ศ.2482 คือหลังช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ แต่เพื่อความสม่ำเสมอในการใช้คำ จึงจะใช้คำนี้ตลอดการศึกษา

แหล่งข้อมูลเอกสารชั้นต้นที่ปรากฏในเชิงอรรถ จะใช้คำว่า สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หรือ สจข. ตามที่ปรากฏเป็นชื่อหน่วยงานในปัจจุบัน แต่ที่ปรากฏการอ้างอิงว่า กองจดหมายเหตุแห่งชาติ (กจช.) และ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช.) จะหมายถึงการอ้างอิงใน คือ อ้างอิงมาจากเอกสารอื่นๆ อีกทอดหนึ่ง

บทที่ 2

ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยก่อน พ.ศ.2438

การที่เราจะมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของวิถีคิดที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สิ่งที่ต้องทราบในเบื้องต้นคือ ก่อนหน้านั้น เขาคิดต่อเรื่องนั้น หรือสิ่งนั้นมาอย่างไร ทั้งนี้เมื่อความคิดได้เปลี่ยนแปลงไป จะมองเห็นถึงวิถีคิดที่แตกต่าง ในการศึกษาครั้งนี้ เน้นถึงการเปลี่ยนวิถีคิดของชนชั้นนำในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นรัฐที่พัฒนามาในแนวทางของรัฐสมัยใหม่ ว่ามีความคิดต่อประชากรของตน โดยเฉพาะชาวจีน อย่างไรก็ตามในที่นี่ต้องทำความเข้าใจถึงรัฐแบบจารีตซึ่งเป็นรูปแบบของรัฐไทยก่อนพัฒนามาสู่สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ว่ามีลักษณะ รูปแบบ เนื้อหาอย่างไร ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่ทำให้เข้าใจถึงวิถีคิดที่รัฐจารีตมีต่อประชากรของตนในแง่เดียวกันด้วย อันจะสะท้อนถึงมาตรฐานในการให้คุณค่า หรือมองความสัมพันธ์ที่รัฐมีต่อประชากร ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เมื่อรูปแบบของรัฐเปลี่ยน หรือมีเหตุปัจจัยใดที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2.1 ลักษณะและอุดมการณ์ของรัฐจารีต

2.1.1 พื้นฐานของแนวคิดแบบฮินดู-พุทธ

ก่อนที่ไทยจะพัฒนามาเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตั้งแต่ทศวรรษ 2430 เป็นต้นมา มีลักษณะ รูปแบบรัฐที่เรียกกันว่า “รัฐแบบจารีต”¹ หรือ Traditional State เนื่องจากมีลักษณะสำคัญที่ปกครองโดยใช้จารีตประเพณีเป็นแบบแผน ซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนาที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายถึงรัฐและกษัตริย์โดยเฉพาะความคิดจากพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู

แนวคิดแบบฮินดูนั้น เชื่อว่าอำนาจกษัตริย์มาจากเทพเจ้า พระองค์จึงเป็นเสมือนเทวราชาที่มีอำนาจมาก และใช้ได้อย่างไม่จำกัด ส่วนแนวคิดจากพุทธศาสนานั้น อธิบายกษัตริย์ว่าเป็นพุทธราชา มีอำนาจและมีธรรมะควบคู่กันไป มีการยกย่องราชาที่ทรงธรรมและยิ่งใหญ่เหนือราชาทั้งปวง หรือที่เราเรียกกันว่า จักรพรรดิราชา² ทั้งสองแนวคิดก่อให้เกิดการนิยามต่อการมีกษัตริย์ที่ทรงพระราชอำนาจอย่างชอบธรรม

¹พิชิต พิทักษ์, “ท้องถิ่น ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทย ช่วงสมัยปฏิรูปการปกครอง,” หน้า 2.

²รอเบิร์ต ไฮน์ เกลเดิน, “แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” หน้า 15.

คติจักรพรรดิราชนั้น เป็นแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยกษัตริย์ว่ามีบุญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ จุตติลงมาในโลกมนุษย์เพื่อสั่งสมบุญบารมี เพื่อการเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต การสั่งสมบุญบารมีกระทำได้โดยการเป็นผู้ยึดมั่นและอุปัถุมภีในศาสนา สงเคราะห์ผู้ที่ได้รับความยากลำบากจากการเผชิญกรรมและวิฤตสงสารในโลกนี้ โดยเผยแผ่พุทธศาสนาแก่ผู้คนทั้งหลายให้ประกอบแต่ความดีอันเป็นกุศลกรรม เพื่อให้ได้หลุดพ้นจากความทุกข์โดยมีนิพพานเป็นเป้าหมาย ตามแนวคิดนี้ พระจักรพรรดิราชซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์มีหน้าที่โปรดสัตว์ ย่อมมีความเมตตาต่อมนุษย์ทั้งหลายโดยไม่เลือกชาติภาษา³ คติพระจักรพรรดิราชนี้ อาจนับได้ว่ามีความหมายเดียวกับ การเป็นราชาธิราช ที่หมายถึง การเป็นยิ่งกว่าพระยาอื่นๆ เหมือนพระจักรพรรดิ⁴

การเป็นราชาธิราชที่เป็นใหญ่เหนือราชาอื่นนั้น ยังสอดคล้องกับแนวคิด เทวราชาซึ่งเป็นอิทธิพลจากศาสนาฮินดู ที่มุ่งส่งเสริมอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยอำนาจกษัตริย์ตามคติเทวราชานั้น อาจเห็นได้จากพระราชกำหนดเก่าของกฎหมายตราสามดวง มาตรา 50 พ.ศ.2283 ว่า

อนึ่ง แผ่นดินเป็นใหญ่แต่สมเด็จพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุว่า พระมหากษัตริย์เจ้านั้น เปนสมมติเทวดา จะให้ใหญ่เป็นผู้น้อย ผู้น้อยเป็นผู้ใหญ่ก็ได้ ถ้าสมเด็จพระมหากษัตริย์มีพระราชโองการด้วยกิจสิ่งใดๆ ก็ดี ดุจด้วยขวานฟ้า ถึงมาทว่าผ่านถูกต้องต้นไม้แลภูเขา มีอาจสามารถ ทนทานได้ ย่อมหักทลายไป ถ้าจะมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ห้ามสิ่งใด ก็ขาดเปนนิจสิ่งนั้น⁵

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่ สยามเป็นสังคมพุทธศาสนา แนวคิดของการมีอำนาจมหาศาล เช่นเทวราชาในแนวคิดแบบฮินดู จึงถูกจำกัดด้วยพุทธศาสนา ที่เข้ามารองรับและสร้างความชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครองที่แม้จะมีอำนาจมาก ก็พึงต้องอยู่ในธรรม แม้จะเป็นการทำสงครามขยายอำนาจไปยังดินแดนอื่น ก็ต้องเป็นไปเพื่อเหตุผลของความเมตตาต่อสัตว์โลกตามลักษณะของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งเผยแผ่ธรรมะไปยังดินแดน ประชากรนั้นๆ เพื่อสั่งสมบารมีสู่การเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต⁶

³ เตือนใจ ไชยศิลป์, “ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ.2435-2476,” หน้า 109.

⁴ แดน บีช บรัดเลย์, *อักขราภิธานศรับท์* (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2514), หน้า 564.

⁵ *กฎหมายตราสามดวง* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2521), หน้า 685.

⁶ ร็อบเบิร์ต ไฮน์ เกลเดิน, “แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและสถาบันกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” หน้า 15.

คติของกษัตริย์เช่นนี้ ปรากฏมาตั้งแต่สมัยพระมหากษัตริย์ที่ 1 ลิไท แห่งกรุงสุโขทัย โดยคติของพระเจ้าอริยวงศราชินี ปรากฏอยู่ในไตรภูมิพระร่วง และได้สืบทอดต่อมาจนถึง สมัยรัตนโกสินทร์⁷ สงครามทั้งหลายก็เป็นไปบนพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวทั้งสิ้น

2.1.2 พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ รัฐ-ดินแดน-ประชากร

สาระของแนวคิดจักรพรรดิราชต่อความสัมพันธ์ที่พระมหากษัตริย์มีต่อ ดินแดนและ ประชากรซึ่งเป็นการปกครองของรัฐแบบจารีต ผูกพันกับแนวคิดในเรื่อง“มณฑล” หรือ mandala ซึ่งหมายถึง “...วงกลมซึ่งเปรียบเสมือนจักรวาล ปริมาตรแห่งอำนาจ และบุญบารมีของพระเจ้า แผ่นดินอันหาขอบเขตมิได้...”⁸ โดยสาระสำคัญของแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในแบบแผน ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางอำนาจกับเมืองบริวารที่รายรอบ ส่งผลให้กษัตริย์ที่เมืองศูนย์กลาง นี้ มีอำนาจสูงสุดอยู่เหนืออาณาจักรน้อยใหญ่ของกษัตริย์ที่รายรอบเมืองทั้งปวง ซึ่งมีความ ต่างชาติภาษาเหล่านั้น

ในทางปฏิบัติแล้ว การใช้อำนาจของรัฐแบบจารีตเป็นไปอย่างหลวมๆ ไม่ได้มีอำนาจ ในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง เนื่องจากความห่างไกลของระยะทาง ความลำบากในการติดต่อสื่อสาร ความแตกต่างของขนบธรรมเนียมประเพณี การมีอำนาจเหนือก็เป็นแต่เพียงการอ้างอำนาจ ข้อ ผูกพันระหว่างศูนย์กลางกับเมืองบริวาร เป็นข้อตกลงที่มีต่อกันเท่านั้น เช่น การส่งบรรณาการ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ความยืดหยุ่นในการใช้อำนาจของรัฐจารีตจึงมีอยู่มาก กล่าวคือ ในด้านดินแดน นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างราชธานีกับหัวเมือง เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับการจัดการ ผลประโยชน์และความสามารถของกษัตริย์ที่ศูนย์กลาง หากเจ้าท้องถิ่นแข็งข้อ หรือกษัตริย์ อาณาจักรใกล้เคียงเข้มแข็งขึ้น ก็สามารถแย่งชิงอำนาจเหนือเมืองบริวารเหล่านั้นได้ ขนาดของรัฐ จึงไม่มีความแน่นอนตายตัว

ในด้านประชากรก็เช่นกัน เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับเมืองบริวารจะ กระทำผ่านระดับผู้ปกครองเป็นสำคัญ กษัตริย์ที่ศูนย์กลางจะให้อำนาจเจ้าท้องถิ่นในการปกครอง คงไว้ซึ่งรูปแบบประเพณี ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชากร ดำเนินผ่านมูลนาย เจ้าท้องถิ่นในระบบไพร่ ไม่ได้มีความสัมพันธ์หรือขึ้นตรงต่ออำนาจกษัตริย์ที่

⁷พิชิต พิทักษ์, “ท้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435,” หน้า 22.

⁸ธิดา สาระยา, *มณฑลเทศาภิบาลราชธานี ศูนย์กลางแห่งจักรวาล* (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538), หน้า 69.

ราชธานี การดำเนินความสัมพันธ์ผ่านระบบไพร่ ทำให้กษัตริย์ได้รับผลประโยชน์จากแรงงานและ
 ส่วยในรูปแบบต่างๆ⁹ ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับประชากรจึงเป็นไปอย่างหลวมๆ ภายใต้การ
 ควบคุมของระบบไพร่ที่เป็นเพียงเครื่องบงบอกว่ามีสถานะเป็นคนในบังคับ ในส่วนชาวจีน ซึ่งส่วน
 ใหญ่รัฐปล่อยให้ผู้นอกกระบบไพร่ ก็ควบคุมแต่เพียงหลวมๆ ผ่านหัวหน้าชาวจีนเช่น หลวงโชฎีก
 ราชเศรษฐีให้ควบคุมกันเองอีกต่อหนึ่ง และมีหน้าที่ต่อรัฐเพียงเสียภาษีรายสามปีที่เรียกว่าผูกปี¹⁰

รัฐแบบจารีต จึงไม่ใช่รัฐที่ส่วนกลางมีอำนาจสูงสุดในการปกครองอย่างแท้จริง และไม่มี
 เอกภาพภายในรัฐทั้งในด้านดินแดนและประชากร ซึ่งก็เป็นธรรมชาติของรัฐแบบนี้ที่ยังไม่ได้พัฒนา
 แบบแผนกลไกในการปกครองสมัยใหม่ขึ้น ด้านผู้ปกครองก็มีได้ถือเป็นปัญหาอย่างใดต่อความไม่
 มีเอกภาพของรัฐ เนื่องจากอุดมการณ์ของรัฐจารีตนี้ถือว่าการได้ปกครองคนหลากหลายชาติภาษา
 ย่อมแสดงถึงบุญบารมีของผู้ปกครอง อีกทั้งอำนาจที่ปกแผ่เหนือดินแดนต่างๆนั้น ก็อยู่บนฐานคติ
 เรื่องมณฑล ที่สามารถยึดหยุ่นได้ตามพระราชอำนาจของกษัตริย์แต่ละพระองค์

2.1.3 รัฐจารีตส่งเสริมให้มีการอพยพของประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐาน

การที่รัฐจารีตตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดจักรพรรดิราชที่แผ่ขยายอำนาจออกไปครอบคลุม
 ดินแดนและประชากรชาติพันธุ์ภาษาต่างๆ การที่ได้ควบคุมคนหลากหลายชาติให้มาอยู่ในพระ
 ราชอำนาจได้ จึงเป็นเครื่องแสดงบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ ดังที่กล่าวว่า

**พระนครโต สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าซึ่งมีพระเดชเดชาานุภาพมาก สะพรั่งพร้อมไป
 ด้วยนิกรโยธาแก้วทหารอันเข้มแข็งในการรณรงค์สงคราม** ทั้งเสนาจนายกพลก็รอบรู้สัประยุทธ์
 สามารถกาล่งข้าศึกศัตรูได้ทุกทิศ แล้วก็สร้างสมสรรพศัตราวุธ เรือรบเรือไล่ ช้าง ม้า โค กระบือ ล้อเกวียน ไว้
 สำหรับพระนครเป็นอันมาก เทียบปราบปรามบ้านน้อยเมืองใหญ่ อันมีกำลังไพร่พลสติปัญญา ไม่เทียบเทียมให้
 อยู่ในอำนาจเป็นเมืองขึ้นเมืองออก แฝ่ผ่านพระราชอำนาจอาชญาอาณาเขตกว้างออกไปดังกล่าวนี้ เหตุ
 ดังนี้ไซ้ร้ ประเทศ๒ภาษา ๓ภาษาบ้าง ๔ภาษา ๕ภาษาบ้าง รวบรวมกันเข้าจึงเรียกว่าเป็นพระมหานคร
 ประเทศเอกราช มีในสกลชมพูทวีปหลาย พระนครหนึ่งโสด¹¹(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

⁹ อัญชลี สุสัยณห์, การเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5
 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2545), หน้า 1 - 57.

¹⁰ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง
 พ.ศ.2325 - 2435,” *เอเชียปริทัศน์* 9,3 (กันยายน - ธันวาคม 2531): 63-82.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25. (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

การที่รัฐประกอบด้วยคนหลากหลายชาติภาษาเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร นอกจากแสดงถึงบุญบารมีแล้ว ยังแสดงถึงพระเกียรติยศอีกด้วย ในพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ หรือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงมีขบวนแห่พระเกียรติยศ ที่ประกอบด้วยชนต่างภาษาอยู่ด้วย ดังปรากฏข้อความว่า "...ขบวนเหล่าชาวต่างชาติ ห้อมล้อมอยู่เนืองแน่น กองหน้ามีทหารสก็อต ถัดมามีทหารญี่ปุ่นหมู่หนึ่ง ถัดมามีทหารยุโรปถือปืนไรเฟิลเป็นหมู่ๆ ถัดมาเป็นเด็กมลายู๒แถวหมู่หนึ่ง เด็กฝรั่ง๒แถวหมู่หนึ่ง และขบวนเด็กแขก เด็กจีน..."¹²

คดีดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นความนิยมของรัฐจารีตที่ส่งเสริมให้ผู้คนเข้ามา เพื่อแสดงถึงบุญบารมีและพระเกียรติยศของผู้ปกครอง นอกจากนี้ การที่มีผู้คนหลากหลายอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารนั้น ยังเป็นประโยชน์แก่รัฐอีกด้วย กล่าวคือ ประเทศไทยแต่โบราณ เป็นรัฐที่มีพื้นที่มาก แต่ประชากรเบาบาง การที่มีไพร่บ้านพลเมืองเข้ามาหากิน จะนำมาซึ่งผลประโยชน์ของรัฐในรูปส่วย หรือภาษีอากรแก่รัฐเอง กษัตริย์จึงส่งเสริมให้ชนต่างชาติภาษา เข้ามาอยู่อาศัยเป็นอันมาก ทั้งด้วยวิธีการทำสงคราม กวาดต้อน และส่งเสริมให้มีการเข้ามาโดยสันติ ดังข้อความที่ว่า

โดยน้ำพระทัย ไม่มีความรังเกียจว่าชาวต่างชาติภาษา ความสวัสดิ์จำเริญก็บังเกิดแก่พระมหานครบรรดาซึ่งเป็นไมตรีกันนั้น อันว่าสมณชีพราหมณ์ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็อยู่เย็นเป็นสุข ลูกค้าพานิชก็ได้ไปมาค้าขายถึงกันโดยสะดวก หาความวิบัติอันตราย สิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ บ้านเมืองก็บริบูรณ์ไปด้วยสรรพสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ มีเงินแลทองเป็นต้น นรชนต่างภาษานานาประเทศ ทั้งปวง ก็เล่าลือสรรเสริญพระเกียรติยศ มีความนิยมยินดี ชักชวนกันมาสู่พระบรมโพธิสมภาร สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทุกปีเดือนมิได้ขาดโดยนิยมดังนี้¹³

คติความนิยมส่งเสริมให้คนชาติพันธุ์ต่างๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานนั้น นอกจากเป็นประโยชน์แก่รัฐ สอดคล้องกับคติในการปกครองแล้ว ยัง มีผลต่อลักษณะทางสังคมของประชากรในรัฐแบบจารีตด้วย

¹²พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2506), หน้า 673.

¹³"ตำรับทำวาศรีจุฬาลักษณ์," ใน ไม่มีนางนพมาศ ไม่มีลอยกระทง สมัยสุโขทัย, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2539), หน้า 24.

2.2 คนในรัฐจารีต

2.2.1 ลักษณะพลเมือง

สืบเนื่องจากคติพระจักรพรรดิในรัฐแบบจารีตที่อำนาจของพระมหากษัตริย์ที่แผ่พระบรมโพธิสมภารโดยไม่เลือกชาติภาษา ส่งผลให้ลักษณะของพลเมืองในรัฐจารีต มีกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่รวมกัน จนมีลักษณะที่เรียกว่าเป็น “เมืองสิบสองภาษา” ดังที่ปรากฏการรับรู้ดังกล่าวในบทกลอนสวดสมัยอยุธยา ที่กล่าวถึงชนสิบสองภาษาไว้ว่า

...เที่ยวดูเดินรำ	คล้าทั้งภาวรา
แขกขอมคุลา	มะม้ามึงมอญ
จีนจามพราหมณ์ไทย	ยวนลาวชาวไพร่
ตานีสิงขร	ละว้ากระแสด
ฮัดแอนคร	ฝรั่งมั่งค่า
ชมโพธิญาณ.... ¹⁴	

การรับรู้ถึงความหลากหลายของคนในสังคม ได้ปรากฏสืบเนื่องมาจนสมัยรัตนโกสินทร์ ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ภายใต้สังคมเดียวกันของรัฐจารีตนั้น เป็นที่รับรู้ของสังคมสมัยนั้นเป็นอย่างดี ปรากฏหลักฐานดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตเกี่ยวกับประชากรในรัฐแบบจารีต ที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ “โคลงภาพคนต่างภาษา” ซึ่งถูกจารึกอยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

โคลงภาพคนต่างภาษานี้ ถูกสร้างขึ้นพร้อมกับจารึกเรื่องราวอื่นๆ เช่น ตำรายา โคลงสุภาพิต ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีการกล่าวถึงผู้คนต่างภาษา เช่น ไทย มอญ กะเหรี่ยง อาหรับ สิงหล มลายู จาม ลาว จีน ฯลฯ โดยความแตกต่างของแต่ละชาติภาษานั้น การรับรู้ของผู้แต่งมาจากประสบการณ์ตรง เช่น การได้พบเห็นถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรม การแต่งกาย ภาษา ของแต่ละชนชาติ มาเป็นเกณฑ์ แยกแต่ละชาติออกจากกัน เช่น เมื่อกกล่าวถึง “แขกจุเหลี้ย” ก็ได้กล่าววว่า

นบเขิน เช่นสูหนี่พ้อง	ภาษา นี้พ้อ
คือแขกจุเหลี้ยไค	ท่วมเนื้อ

¹⁴ กลอนสวดสมัยอยุธยา เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เล่ม 2 (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2513), หน้า 210.

ขอดมมโปกพัสดรา	สะอาด ชาวแฮ
สอดสนับเพลาสื่อท่า	เลขลาย
อยู่แดนมัทราชหมั่ง	มุดมี มากนาย
ถนัครูดโคนมขาย	ค่าเช่า
บริโภคมักษาศาสล	เมล็ดหลาก ล่อนแซ
สบสิ่งกับเข้าเกล้า	คลุกเนย ¹⁵

ทวีศักดิ์ เผือกสม¹⁶ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของจารึกโคลงภาพคนต่างภาษานี้ว่า จารึกชิ้นนี้เป็นตัวแทนวิถีคิดของคนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงการมองผู้คนในสังคมของตน โดยอธิบายว่าคำว่า"สิบสองภาษา" เป็นการแสดงถึงการรับรู้เกี่ยวกับคนอื่นและความเป็นอื่น คนต่างชาติภาษาจึงถูกเรียกรวมๆกันในวลีเดียวกันว่า"สิบสองภาษา" ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ลักษณะพลเมืองของรัฐจารีต สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐที่มีชนชาติภาษาต่างๆเป็นองค์ประกอบ และแต่ละชาติภาษาก็แสดงออกถึงลักษณะทางวัฒนธรรมของตนอย่างเต็มที่ จนเป็นที่รับรู้ทั่วไปในสังคม ทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชากรด้วยว่า มีการควบคุมอย่างยืดหยุ่นที่ปล่อยให้แต่ละชนชาติดำรงภาษาวัฒนธรรมของตนได้อย่างอิสระ

2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐจารีต

เนื่องด้วยคติของรัฐจารีตที่ส่งเสริมให้มีการตั้งถิ่นฐานของคนกลุ่มต่างๆ จนทำให้ลักษณะของสังคมจารีตเป็นสังคมที่ประกอบด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ภาษา ดังนั้น รัฐจึงมีความจำเป็นต้องจัดการควบคุมกำลังคนอย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อรัฐมากที่สุดเนื่องจากกำลังคนในสังคมจารีตนั้น มีความสำคัญต่อรัฐเป็นอย่างมาก เป็นที่มาของแรงงาน อำนาจ และโภคทรัพย์ต่างๆ

ในการจัดการควบคุมคนนั้น รัฐจารีตใช้กลไกการควบคุมด้วยระบบไพร่ ที่เป็นตัวชี้สถานะสิทธิ หน้าที่ของผู้คนในสังคม ในระบบไพร่นั้นประกอบด้วยคน 2 สถานะ คือ ผู้ปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ ขุนนาง ราชวงศ์ และผู้ใต้ปกครอง ซึ่งได้แก่ ไพร่ ทาส

¹⁵ กาญจนาคพันธุ์, ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์ (พระนคร: สาส์นสวรรค, 2512), หน้า 17.

¹⁶ ทวีศักดิ์ เผือกสม, "การปรับตัวทางอำนาจ ความรู้ และความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2325 - 2411," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 109 - 128.

* ที่ปรากฏในโคลงมีทั้งหมด 32 ภาษา

ไพร่ ถือเป็นกำลังคนส่วนใหญ่ของสังคม ไพร่เป็นคำเรียกชายฉกรรจ์ที่มีความสูงเสมอไหล่ สองศอกครึ่งขึ้นไป ขึ้นบัญชีไว้กับมูลนาย เพื่อความสะดวกของรัฐในการเกณฑ์ราชการ ซึ่งก็คือ การเกณฑ์แรงงาน เพื่อไปรบ ทำงานโยธา หรือ เข้าเวรยาม และอื่นๆ ตามที่จะได้รับมอบหมาย และยังหมายถึงการเกณฑ์ส่วย ที่รัฐเรียกเก็บจากไพร่ส่วย อันได้แก่ผลิตผลการเกษตร ของป่า และ แร่ธาตุ หรือข้าวของที่รัฐจำเป็นต้องใช้เร่งด่วนแต่รัฐไม่มีเวลาจัดหา¹⁷

ไพร่ สามารถแบ่งเป็นประเภทกว้างๆ ได้ 2 ประเภท คือ ไพร่หลวงและไพร่สม ไพร่หลวงมีสังกัดกรมถาวร มีภาระถูกเกณฑ์แรงงานที่เรียกว่า เข้าเดือนแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย ใน สมัยปลายอยุธยา ใช้การเข้าเดือนปีละ 6 เดือน สมัยธนบุรีถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ใช้เข้าเดือนนอก 2 เดือน สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นเข้าเดือนนอก 3 เดือน แต่ในไพร่หลวงมีไพร่อีกประเภทหนึ่งเกิดขึ้นคือ ไพร่ส่วย ที่ น่าจะแยกมาจากไพร่หลวงแต่ไม่ได้ถูกเกณฑ์มาเข้าเดือน ส่วนไพร่สม จะสังกัดกรมชั่วคราว มี ภาระน้อยกว่าไพร่หลวง ถูกเกณฑ์แรงงานน้อยกว่า เพราะมีฐานะเป็นไพร่ส่วนตัวของมูลนาย¹⁸

สิ่งที่บ่งบอกความเป็นไพร่คือ การสักหมายหมู่ ซึ่งผู้ที่เป็นไพร่ทุกคนต้องถูกสัก รวมทั้งทาส ด้วย เพื่อเตรียมกำลังคนไว้ใช้ในการเกณฑ์ราชการ การสักหมายหมู่ ยังเป็นเครื่องบ่งบอกสังกัด ของเลิกไพร่ผู้นั้นด้วย เรียกว่าการสักเลิก โดยคำว่าเลิก เป็นคำเรียกรวมกันทั้งไพร่และทาส¹⁹ ใน ส่วนของไพร่นั้น มีหน้าที่รับราชการ ถูกเกณฑ์แรงงาน มาทำงานตามที่ราชการกำหนด นอกจากนั้น ก็รับใช้มูลนายตามแต่จะเรียกใช้ ในยามสงครามก็เป็นทหารด้วย สังคมไพร่ต้น รัตนโกสินทร์ ทั้งมูลนายและไพร่ทาส ต่างมีหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย ลาว มอญ เขมร ญวน ฯลฯ คนเหล่านี้อาจมีที่มาจากต่างกัน เช่น ถูกทำสงครามกวาดต้อนมา หรือเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เอง รัฐก็จะผนวกคนเหล่านี้เข้าสู่สังคมด้วยการจัดเข้าอยู่ในระบบไพร่ ให้มูลนายของแต่ละชาติ เหล่านั้น ควบคุมดูแลกำลังคนของตนต่อไป เพียงแต่มูลนายนั้นอยู่ใต้อำนาจของกษัตริย์ คอย ควบคุมการส่งส่วยหรือเกณฑ์แรงงานที่รัฐต้องการเท่านั้น โดยที่รัฐไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับวิถี ชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนเหล่านั้น เนื่องจากมูลนายของชนชาตินั้นๆมีหน้าที่ในการควบคุมคน

¹⁷ พิชิต พิทักษ์, “ท้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435,” หน้า 28.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม.

¹⁹ อัญชลี สุสายัณห์, *ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่ และผลกระทบต่อสังคมไทย*, หน้า 49.

เหล่านั้นต่อไปตามเดิมโดยเฉพาะของแต่ละเชื้อชาติ²⁰ โดยมีการผนวกคนหลากหลายชาติภาษาเข้าสู่ระบบไพร่ ดังในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 กล่าวถึงเรื่องการควบคุมไพร่ว่า

ไพร่พลเมืองมีคนไทย เป็นพื้นเพ แลคนต่างประเทศเข้ามาปะปนดังนี้

ลาว

มอญ)ญวน

พม่า แยก)คนทั้งปวงนี้ พึ่งพาอาศัยอยู่ในมวต

เขมร กรม)ใด ก็ให้ศักรหมายหมู่ไว้ทุกคน เพราะเป็นคนที่จะอยู่ในประเทศนี้ เมื่อมีราชการทับศึกสงคราม ยกมาทางใด ก็ให้โปรฎเกล้าฯ ให้เกณฑ์ไปสู้รบฆ่าศึกศัตรู...ปางไม่มีราชการทับศึกก็ให้จัดเป็นเวนผลัดเปลี่ยนกันมาทำพณศอรแลอื่นๆเสมอทุกเดือน²¹

การควบคุมชนชาติต่างๆที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารนั้น กษัตริย์มีวิธีการที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผนวกเข้าสู่ระบบไพร่ เพื่อให้อยู่ในสถานะใดสถานะหนึ่ง คือมุลนาย หรือไพร่ทาส โดยให้มุลนายดั้งเดิมของ แต่ละชาติภาษานั้นควบคุมกันเองต่อไป จัดพื้นที่ให้อยู่เป็นหลักแหล่ง มีพันธะหน้าที่ต่อรัฐตามสถานะของตนในระบบศักดินา ซึ่งจะเห็นได้จากการควบคุมชาวมอญและชาวลาว

ชาวมอญ เป็นชนต่างภาษาชนชาติหนึ่ง ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งแต่สมัยอยุธยา และธนบุรีเป็นระลอกใหญ่ ในการอพยพเข้ามาครั้งนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้โปรดให้ครัวมอญทั้งหมด ไปตั้งภูมิลำเนาที่เมืองปากเกร็ด และเมืองสามโคก แล้วตั้งพระยาบำเรอภักดิ์ครั้งกรุงเก่า ซึ่งเป็นเชื้อสายมอญ ให้เป็นพระยารามัญวงศ์หรือที่เรียกว่าจ๊กกรมมอญ เป็นหัวหน้าควบคุมดูแลกองมอญโดยทั่วไป พวกมุลนายมอญอื่นๆ ก็ได้ทรงตั้งให้มีตำแหน่งราชการทุกคน²² ส่วนไพร่มอญนั้น ก็ถูกเกณฑ์ทำราชการเช่นเดียวกับไพร่ทั่วไป โดยมีมุลนายชาวมอญคอยดูแล และได้มีการตั้งชาวมอญประจำอยู่ในศาลัดตติณคดีความในท้องที่มีมอญอาศัยอยู่หนาแน่นด้วย

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

²¹ กจข., จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 103 จ.ศ. 127 อ้างถึงใน มัลลิกา เรื่องระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 - 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 58.

²² สุภรณ์ โอเจริญ, *มอญในเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541), หน้า 70.

จึงเห็นได้ว่า ชาวมอญแม้เป็นคนต่างชาติภาษา แต่ก็ถูกผนวกเข้าสู่ระบบไพร่ มีพันธะหน้าที่เช่นเดียวกับชาวไทยทั่วไป

ชาวลาว ก็เป็นอีกชาติพันธุ์หนึ่ง ที่แม้จะเป็นคนต่างชาติภาษา ก็ได้ถูกผนวกเข้าสู่ระบบศักดินาของสังคมไทยเช่นกัน ในส่วนของมูลนายลาวนั้น รัฐบาลจะแต่งตั้งมูลนายที่มีความสามารถ เคยรับราชการ เป็นที่รักใคร่นับถือของชาวลาว ให้ปกครองชุมชนชาวลาวด้วยตนเอง ขุนนางชาวลาวเหล่านี้ เมื่อเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินาไทย ก็จะมีสิทธิหน้าที่เหมือนขุนนางไทยหรือขุนนางชาติอื่นที่อยู่ในระบบศักดินา เช่น การถือน้ำพิพัฒน์สัตยาปีละ 2 ครั้ง²³ อย่างไรก็ตาม ขุนนางลาวเหล่านี้ มีการปกครองร่วมกับขุนนางไทย โดยเฉพาะหัวเมืองชั้นใน โดยขุนนางไทยจะดำรงตำแหน่งที่สูงกว่า เช่น เป็นเสนาบดีเจ้าสังกัด เจ้าเมือง กรมการเมือง ส่วนขุนนางลาว เป็นเจ้าเมือง ปลัดเมือง จางวาง กองลาว นายกองลาว ส่วนไพร่ลาวนั้น ก็มีพันธะหน้าที่ต่อรัฐไม่ต่างกับไพร่ไทย กล่าวคือ ชาวลาวทุกคนต้องมีสังกัด โดยการถูกสักข้อมือบอกสังกัด การส่งส่วย เสียเงินค่าราชการ และถูกเกณฑ์แรงงานปีละ 6 เดือน²⁴

ส่วนกลุ่ม”แขก”นั้น มีหลากหลายกลุ่มที่อพยพเข้ามาและผนวกตนเข้าสู่ระบบศักดินาเป็นทั้งมูลนายและไพร่เช่นเดียวกับ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้ชำนาญการในกรมท่าขวาเพื่อดำเนินการค้ากับชายฝั่งตะวันตกในกรมท่าขวา ตำแหน่งสูงสุด ของขุนนางกรมท่าขวาคือตำแหน่ง จุฬาราชมนตรี เจ้ากรมท่าขวา ศักดินา 1400 ซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลการค้าสัมพันธ์ไมตรีกับชาวต่างชาติที่มาจากตะวันตกหรือฝั่งขวาของอ่าวไทยและประชาคมแขกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยด้วย ในบางยุคสมัย ได้ถือว่า”แขก”เป็นชาวต่างชาติต่างภาษา เช่น ตามพระราชกำหนดเก่าในสมัยอยุธยา นั้น อธิบายถึงสถานภาพของชาวต่างชาติที่มาจากภูมิภาคตะวันตกของสยามว่า จัดเป็นกลุ่มที่อยู่ในพวกมิจฉาธิฐิ ห้ามิให้ชาวสยาม มอญ ลาว ไปช่องเสมพเมถุนด้วยแขก ฝรั่งเศส อังกฤษ กุลา มลายู พระราชกำหนดนี้ถูกเน้นย้ำเสมอ และถูกนำกลับมาใช้ในสมัยธนบุรี²⁵ ซึ่งราชสำนักไทยถือว่าชาวต่างชาติที่มาจากฝั่งตะวันตกของไทย(ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา) มีสถานภาพเป็นคนต่างศาสนา

²³ บังอร ปิยะพันธ์, *ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541), หน้า 121.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

²⁵ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, “บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัย อยุธยา ถึงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2153 - 2435,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 80.

อย่างไรก็ตามโดยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แล้ว แม้ในบางยุคสมัยจะถือว่า”แขก”เป็น คนต่างชาติศาสนา ดังที่ปรากฏอยู่ในพระราชกำหนดข้างต้น แต่ก็มีแขกจำนวนไม่น้อย ที่อยู่ใน ระบบไพร่ กล่าวคือ ได้มีการกำหนดให้ตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นบ้าน หรือย่าน มีผู้นำชุมชนดูแล ปกครองกันเอง ชุมชนแขกเหล่านี้ ยังแยกกันอยู่แยกกันปกครองตามแต่ละศาสนาด้วย เช่น ชุมชน มุสลิมอินโด-อิหร่าน จะมีตำแหน่งผู้ปกครองที่เรียกว่า โกษาอิศหาก และราชาเศรษฐี เป็นผู้ควบคุม กลุ่มแขกที่นับถือศาสนาฮินดูจะมีผู้ปกครองที่เรียกว่าสรประจำและวิประวาธีเป็นหัวหน้า

จะเห็นได้ว่าแม้เป็นคนต่างชาติภาษา เมื่อเข้ามาอยู่ในสังคมไทย ก็จะถูกผนวกเข้าสู่ระบบ ศักดินา ให้มีมูลนายชาติเดียวกันปกครองดูแล ทั้งนี้ เพื่อเป็นการผูกน้ำใจชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่ง พระบรมโพธิสมภาร²⁶ แต่สิ่งที่แสดงถึงธรรมชาติของรัฐแบบราชอาณาจักรก็คือ การที่กษัตริย์ซึ่ง อยู่ยอดบนสุดของอำนาจในระบบศักดินา ควบคุมประชากรในรัฐของตนผ่านมูลนายของแต่ละ กลุ่มย่อยๆ นั้นอีกชั้นหนึ่ง ไม่ได้เป็นมูลนายโดยตรงของคนชาติต่างๆ เหล่านั้น

2.3 ชาวจีนในการปกครองของรัฐจารีต

2.3.1 การควบคุมชาวจีนของรัฐจารีต

ในขณะที่ชาวต่างชาติต่างภาษากลุ่มอื่นๆ เช่น ลาว มอญ อพยพเข้ามาอยู่ในสังคมไทย ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยศึก หรือเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเอง ก็ล้วนแต่มี ลักษณะสำคัญที่คล้ายคลึงกันคือ เข้ามาเป็นระลอกโดยมีกลุ่มผู้นำของตนควบคุมมา ซึ่งลักษณะ เช่นนี้ มีผลทำให้การสมานตัวเข้ากับระบบศักดินานั้นทำได้ง่ายและรวดเร็ว แต่สำหรับชาวจีน เป็น กลุ่มที่อพยพเข้ามาเองด้วยความสมัครใจ โดยไม่มีมูลนายเก่าเข้ามาด้วย จึงทำให้การผนวกเข้า สู่ระบบศักดินาเป็นไปได้ยากกว่า²⁷ ทั้งนี้ยังเป็นเพราะนโยบายของไทยเกี่ยวกับการใช้แรงงานชาว จีนด้วย ลักษณะเช่นนี้ จึงมีผลต่อสถานภาพของชาวจีนในสังคมไทย

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล ได้ศึกษาถึงเรื่องการควบคุมชาวจีน ว่า ชาวจีนที่อพยพเข้ามา เมืองไทยนั้น แบ่งได้เป็น 2 จำพวก พวกแรกคือพวกที่ไปๆมาๆ ไม่ตั้งถิ่นที่อยู่อย่างถาวร เรียกว่าจีน ลูกค้า หรือจีนจร ส่วนจีนที่ตั้งหลักแหล่งมั่นคง เรียกว่าจีนคงเมือง²⁸

²⁶ สุภรณ์ โอเจริญ, *มอญในเมืองไทย*, หน้า 76.

²⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิซาคาร, 2543), หน้า 211.

²⁸ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง

ชาวจีนในสังคมไทย มี 2 สถานะ คือ จีนที่อยู่ในระบบไพร่ และจีนนอกระบบไพร่²⁹ ชาวจีนในระบบไพร่ มักเป็นชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร ส่วนจีนที่ไปมาๆ เป็นจีนจรนั้น มักจะไม่เข้ามาสู่ระบบไพร่ซึ่งรัฐก็ไม่ได้บังคับชาวจีนให้เข้ามาเป็นไพร่แต่อย่างใด

กล่าวถึงจีนที่อยู่ในระบบไพร่ ยังแยกออกไปได้อีก 2 กลุ่ม คือจีนไพร่ที่มีสถานะเป็นมูลนาย ได้แก่ จีนที่รับราชการในกรมต่างๆ เช่น กรมท่า ซึ่งรัฐใช้ชาวจีนเหล่านี้มาสร้างประโยชน์ในการค้าในระบบบรรณาการกับจีน³⁰ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบจารีตระหว่างไทยกับจีน ดังจะพบว่าทำเนียบศักดินาในกรมนี้ ล้วนแต่เป็นชื่อภาษาจีนทั้งสิ้น เช่น จุ้นจู้ ล้าต้า บั่นจู้ ไต้กง และเติกซ้อ จีนที่เป็นมูลนายในระบบไพร่ ยังมีตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ ด้วย เช่น เจ้าภาษีนายอากร เช่น โรงหอย บ่อนเบี้ย โรงฝิ่น สุรา เหล่านี้ ก็ได้รับพระราชทานศักดินาเป็นขุนนางไทยด้วยเช่นกัน จีนเจ้าภาษีที่มีตำแหน่งขุนนางไทย เช่น พระยาพิศาลผลพานิช (กอจิ้นสือ) พระยาภักดีภักทรากร (เหล่ากี่ปิง) หลวงอุดรภักดีพานิช (จิ้นเต็ง กิมเซ่งหลี)³¹ จีนมูลนายเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นส่วนของกรมท่าขาย ส่วนการปกครอง และเจ้าภาษี ต่างก็ถือได้ว่าเป็นมูลนายในระบบไพร่ เป็นขุนนางที่มีบรรดาศักดิ์สถานภาพไม่ต่างไปจากขุนนางไทย ยกเว้นเจ้าภาษีนายอากรที่สิทธิหน้าที่หมดไปเมื่อพ้นจากตำแหน่ง³² นอกจากชาวจีนที่เป็นมูลนายในส่วนกรมท่า และที่เป็นเจ้าภาษีแล้ว ยังมีชาวจีนที่เป็นมูลนาย ในส่วนของการปกครองอีกด้วย กล่าวคือ การปกครองชาวจีนด้วยตนเอง

พ.ศ.2325-2435," หน้า 66.

²⁹ อัญชลี สุสายัณห์, *ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่ และผลกระทบต่อสังคมไทย*, หน้า 59.

³⁰ การจิ้มก้อง หรือความสัมพันธ์แบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีน ที่ตั้งอยู่บนความคิดจักรวาลวิทยาแบบโบราณที่จีนถือตนเป็นศูนย์กลางโลก รัฐผู้น้อยข้างเคียงต้องให้ความยอมรับในบารมีของจีนในฐานะผู้ใหญ่ โดยแสดงการยอมรับด้วยการส่งบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีน ซึ่งนั่นหนึ่งก็เป็นการทำการค้าต่อกันด้วย โปรดดูรายละเอียดใน สืบแสง พรหมบุญ, *ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจีนกับไทย* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), หน้า 4 - 25.

³¹ พรณี บัวเล็ก, "เส้นทางชีวิตผู้นำจีนสยาม," ใน *ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม* (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2547), หน้า 45 และ 60.

³² พรณี บัวเล็ก, *ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ.2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม* (กรุงเทพฯ: พันธกิจ, 2542), หน้า 13.

ในคดีของรัฐจารีต รัฐไม่ได้ผนวกชาวจีนเข้ามาอยู่ในระบบไพร่ จึงได้ให้ชาวจีนควบคุมดูแลกันเอง ตำแหน่งผู้ปกครองสูงสุดของชาวจีน คือ หลวงโชฎิกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย ศักดินา 1,400³³

ตำแหน่งโชฎิกราชเศรษฐี เป็นตำแหน่งขุนนางที่รับผิดชอบในด้านงานต่างประเทศและการค้า โดยรัฐแบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 2 กรม คือ กรมท่าขวาดูแลการค้าและสัมพันธไมตรีกับชาวต่างชาติที่มาจากฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย ดังที่กล่าวไปแล้ว ขณะที่กรมท่าซ้าย มีตำแหน่งโชฎิกราชเศรษฐีเป็นเจ้ากรม ดูแลการค้าและสัมพันธไมตรีกับชาวต่างชาติจากฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และดูแลการแต่งสำเภาหลวงออกไปทำการค้าแบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีนด้วย³⁴ นอกจากนี้ ตำแหน่งโชฎิกราชเศรษฐี³⁵ ยังมีหน้าที่ในการควบคุมชาวจีนในเมืองไทยด้วย ในฐานะเจ้ากรมท่าซ้าย

ในทางปฏิบัตินั้น ตำแหน่งโชฎิกราชเศรษฐีเป็นเพียงส่วนยอดของกลไกที่ควบคุมชาวจีน แต่การควบคุมดูแลโดยตรงที่มีต่อชาวจีน ส่วนหนึ่งนั้นจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าชาวจีนที่มีความใกล้ชิดชาวจีนมากกว่า หัวหน้าชาวจีนที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ หัวหน้าตันแซ³⁶ ที่เป็นผู้ดูแลชาวจีนในสมาคมลับอั้งยี่นั่นเอง

³³ สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2325-2435,” หน้า 59.

³⁴ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, “จุฬาราชมนตรี-โชฎิกราชเศรษฐี,” ใน *สำเภาสยาม ตำนานเจ้าบางกอก* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2544), หน้า 57 – 58 และ 66.

³⁵ ตำแหน่งจุฬาราชมนตรีและโชฎิกราชเศรษฐีอาจได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระหรือพระยา ขึ้นอยู่กับอาวุโสของผู้ดำรงตำแหน่งในขณะนั้น เช่นในปี พ.ศ.2228 ในสมัยพระนารายณ์มหาราช ปรากฏว่าผู้ที่ออกไปรบทูตฝรั่งเศสที่ปากน้ำเจ้าพระยา คือ **พระยาจุฬาราชมนตรี** และ**หลวงโชฎิกราชเศรษฐี** การที่เจ้ากรมท่าขวามีบรรดาศักดิ์เป็นพระยา ขณะที่เจ้ากรมท่าซ้ายมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอาจแสดงให้เห็นถึงนโยบายทางการต่างประเทศของสยามในขณะนั้น ที่ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างสัมพันธไมตรีกับตะวันตกมากกว่า อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นต้นมา ปรากฏตำแหน่งโชฎิกราชเศรษฐีเป็นพระยาทั้งหมด จนถึงตำแหน่งโชฎิกราชเศรษฐีคนสุดท้ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดดูรายละเอียด ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 58 - 87.

³⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิทานที่ 15 เรื่องอั้งยี่,” ใน *นิทานโบราณคดี*, (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2543), หน้า 227.

สมาคมลับอั้งยี่ เป็นระบบการควบคุมชาวจีนวิธีหนึ่ง ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ชาวจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะพิเศษกว่าชาติพันธุ์อื่น ตรงที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในลักษณะอพยพกันมาเองเป็นระลอกๆ ไม่ใช่ลักษณะที่กวาดต้อนเข้ามาโดยมีมุลนายควบคุมเข้ามาเหมือนชาติอื่น เช่น มอญ ลาว ประกอบกับลักษณะการใช้ประโยชน์ของรัฐไม่ต้องการผนวกชาวจีนเข้าสู่ระบบไพร่ ดังนั้นเมื่อชาวจีนไม่ได้อยู่ในระบบไพร่ จึงไม่มีมุลนายคอยให้ความช่วยเหลือ ดังที่ไพร่ได้รับจากมุลนายในระบบอุปถัมภ์ ในยามที่เกิดความเดือดร้อนจึงต้องแก้ปัญหาด้วยตนเอง บางคนอาจเข้ามาขอความช่วยเหลือจากขุนนางท้องถิ่น แต่ที่เหลือมักแก้ปัญหาด้วยการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับ ที่เรียกว่า อั้งยี่

การรวมกลุ่มของชาวจีนโพ้นทะเล เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปกติ ด้วยเหตุผลทางสังคมที่ต้องช่วยเหลือสงเคราะห์กัน อั้งยี่ก็เป็นการรวมกลุ่มกันในลักษณะการตั้งเป็นสมาคมลับ เป็นกิจกรรมที่ทำกันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 และ พุทธศตวรรษที่ 25 สมาคมลับอั้งยี่ที่ชาวจีนก่อตั้งขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยตั้งที่ภูเก็ตเป็นแห่งแรก ต่อมาได้แพร่กระจายไปยังเมืองอื่นๆ ที่มีชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่มาก ได้แก่ เมืองต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง หัวเมืองชายทะเล ตะวันออก และภาคใต้ สมาคมลับอั้งยี่ที่ตั้งขึ้น ส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มของชาวจีนที่พูดภาษาเดียวกัน ทำให้แต่ละเมืองมีสมาคมลับอั้งยี่อยู่หลายสมาคม ชาวจีนอพยพที่รวมตัวกันเป็นสมาคมลับอั้งยี่ เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือกันและกัน ทั้งในการปกป้องภัย การประกอบอาชีพ การสงเคราะห์กันในยามตกทุกข์ได้ยาก ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินชีวิตในเมืองไทยเป็นไปด้วยดี³⁷ นอกจากนั้น ยังมีบทบาทในการควบคุมชาวจีนด้วยกันเองอีกด้วย ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

สมาคมลับอั้งยี่ต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย ล้วนแต่เป็นสมาคมประเภทที่ไม่ปิดบังซ่อนเร้นความเป็นอยู่ของตน ทั้งยังมีการเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผย รัฐบาลแต่ละสมัยทราบดีว่ามีสมาคมลับอั้งยี่อยู่ในที่ใดบ้าง และใครเป็นอั้งยี่ระดับหัวหน้า สมาคมเหล่านี้จึงมีลักษณะที่เป็นความลับในด้านความเป็นอยู่และพิธีกรรมเท่านั้น

เนื่องจากสมาคมลับอั้งยี่ เป็นที่รวมกลุ่มของชาวจีน และมีบทบาทในการควบคุมกันเอง ในแต่ละรัชกาลนับตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา จึงได้มีวิธีการในการควบคุมสมาคมลับเหล่านี้แตกต่างกันไป ในช่วง พ.ศ.2367-2400 ใช้วิธีการควบคุมอั้งยี่แบบห้ามไม่ให้จัดตั้ง หากกลุ่มใดลักลอบจัดตั้ง ไม่เชื่อฟัง รัฐก็จะจับมาลงโทษ ซึ่งสาเหตุที่รัฐใช้นโยบายปราบปรามในช่วงเวลานี้ก็

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 243.

เพราะรัฐมองว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวเป็นภัยต่อรัฐ เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ปล้นสะดม ทะเลาะวิวาท และก่อความวุ่นวายของพวกอั้งยี่ในหลายพื้นที่ เช่น ที่จันทบุรี ใน พ.ศ.2367 ที่นครชัยศรี และสาครบุรีใน พ.ศ.2385 และอั้งยี่ภาคใต้ใน พ.ศ.2388³⁸ การที่รัฐมองว่าเป็นภัยเช่นนี้ จึงทำให้รัฐจัดการด้วยการตัดตอนไม่ให้เกิดการตั้งสมาคมเสียตั้งแต่แรกเริ่ม

อย่างไรก็ตาม นโยบายของรัฐในช่วงนี้ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากปรากฏว่ายังไม่สามารถปราบปรามสมาคมลับอั้งยี่ลงได้อย่างเด็ดขาด ในช่วง พ.ศ.2400-2432 เป็นต้นมา จึงได้ปรับเปลี่ยนไปใช้วิธีการอนุญาตให้ตั้งสมาคมลับอั้งยี่ได้ในความควบคุมของรัฐ ซึ่งเรียกวิธีนี้ว่า เลี้ยงอั้งยี่ วิธีการดังกล่าวทำให้รัฐทราบถึงที่ตั้ง รายชื่อทั้งระดับหัวหน้าและสมาชิก โดยรัฐเห็นว่าจะทำให้สามารถควบคุมสมาคมดังกล่าวได้ และยังเป็นการป้องกันไม่ให้จีนไปเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติ เนื่องจากหลังจากที่ไทยได้ทำสนธิสัญญาการค้ากับชาติตะวันตกต่างๆ ทำให้ไทยสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จึงทำให้คนจีนที่ไปเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาตินั้น อาศัยอำนาจชาติตะวันตกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ รัฐ จึงใช้วิธีอนุญาตให้ตั้งสมาคมลับอั้งยี่ได้เพื่อให้ชาวจีนที่คิดจะไปพึ่งพาอำนาจตะวันตก หันกลับมารวมกลุ่มเป็นอั้งยี่เพื่อรัฐจะได้ควบคุมอั้งยี่เหล่านี้ให้เข้ามาเป็นฝ่ายของทางการ³⁹

นโยบายดังกล่าว ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จทั้งหมด ยังปรากฏว่ามีอั้งยี่โดยเฉพาะในภาคใต้ ละเมิดก่อเหตุร้ายแรงขึ้นนหลายครั้ง ดังนั้นจึงเป็นปัญหาว่ารัฐบาลควรใช้วิธีดังกล่าวต่อไปหรือไม่ ในราวต้นทศวรรษ 2420 ปรากฏว่าในส่วนของชนชั้นนำได้มีความคิดแตกต่างออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งที่น่าโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเห็นด้วย เพราะเห็นว่าจะเป็นการทำให้สมาคมลับเหล่านี้ดำรงอยู่ได้และทวีความเข้มแข็งขึ้นจนเป็นอันตราย ขณะที่กลุ่มของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งมีผู้สนับสนุนมากกว่า เห็นว่าควรใช้วิธีเดิมต่อไป เพราะช่วยลดปัญหาเรื่องจีนไปเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติได้ รัฐบาลจึงใช้วิธีนี้เรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ.2432⁴⁰

³⁸โปรดดูรายละเอียดของแต่ละเหตุการณ์ใน บทที่ 3 และ 4 ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 76 - 136.

³⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 226. นโยบายปล่อยให้ตั้งอั้งยี่ได้นี้ สิ้นสุดลงในปี พ.ศ.2432 หลังเกิดเหตุอั้งยี่วิวาทกันครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ ในปีเดียวกันนี้ โปรดดูรายละเอียดของเหตุการณ์นี้ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิทานที่ 15 เรื่องอั้งยี่,” หน้า 239 - 241.

⁴⁰สุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367 - 2453,” หน้า 228 - 229.

วิธีการประนีประนอมกับพวกอั้งยี่นี้ แม้ในภายหลังจะเกิดปัญหาคือยังไม่สามารถปราบปรามการก่อความวุ่นวายของพวกอั้งยี่ได้อย่างถาวร กระทั่งรัฐต้องเปลี่ยนนโยบายมาเป็นการห้ามตั้งอั้งยี่อีกครั้งหลังปี พ.ศ.2432 แต่วิธีการประนีประนอมนี้ ก็ถือเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ที่จะดึงไม่ให้ชาวจีนไปเข้าในบังคับต่างชาติ และทำให้อั้งยี่สงบลงได้ช่วงระยะหนึ่ง⁴¹ อย่างไรก็ตาม วิธีการเลี้ยงอั้งยี่นี้ ก็ถือว่ามีประโยชน์ในด้านการปกครองชาวจีนของรัฐด้วย กล่าวคือ ในสมาคมลับอั้งยี่นั้น จะมีการเลือกชาวจีนภายในกลุ่มที่มีผู้เคารพนับถือมาก ตั้งเป็น “หัวหน้าตันแซ่” คอยควบคุมดูแลสมาชิกของตน เมื่อรัฐใช้นโยบายยอมรับการดำรงอยู่ของอั้งยี่ และเข้าควบคุมอั้งยี่ ทำให้หัวหน้าตันแซ่ ในสมาคมลับอั้งยี่ต่างๆ กลายเป็นสื่อกลางการปกครองระหว่างรัฐกับชาวจีน โดยหัวหน้าตันแซ่ จะเป็นผู้นำกิจการทุกขุขชะของพวกตนเสนอต่อรัฐบาล และคอยรับนโยบายของรัฐบาลไปบอกกล่าว หรือว่ากล่าวควบคุมไม่ให้อั้งยี่ประพฤติมิชอบ

บทบาทของหัวหน้าตันแซ่ ในการเป็นผู้ควบคุมชาวจีนนี้ เห็นได้จากกรณีเมืองภูเก็ต ที่มีการทำเหมืองแร่ และมีกรรมกรจีนอยู่หลายหมื่นคน จนได้มีการตั้งอั้งยี่คณะ “ยี่หิน” และ คณะ “ปุ่นถ้ำกั้ง” ขึ้นเพื่อปกครองควบคุมชาวจีนด้วยตนเองเช่นเดียวกับหัวเมืองในแหลมมลายู สมาคมลับเหล่านี้ ต่างก็มีการตั้งหัวหน้าตันแซ่ที่ช่วยรัฐบาลรักษาความสงบเรียบร้อยของพวกจีนเสมอมา⁴² จนกระทั่งในเดือน 4 พ.ศ.2419 ที่ได้เกิดอั้งยี่กำเริบที่ เมืองภูเก็ต เพื่อต่อต้านพระยาวิชิตสงคราม (ทัต) เจ้าเมืองภูเก็ต ที่จีนกรรมกรเกลียดชังเรื่องการเก็บภาษี จีนอั้งยี่กว่า 2,000 คนได้เข้ารีด ปล้น เผา สถานีตำรวจ วัด และบ้านเรือนในเมือง เมื่อเจ้าหมื่นเสมอใจราช (ชื่น บุนนาค) ข้าหลวงประจำหัวเมืองฝ่ายตะวันตก ก็ได้ดำเนินการปราบปรามโดยการเรียกพวกหัวหน้าตันแซ่มาประชุม โดยให้เขียน “ตัว” ออกไปถึงพวกแซ่ของตนที่มากับพวกผู้ร้าย สั่งให้กลับไปอยู่ที่ของตนตามเดิม ปรากฏว่ามีพวกกรรมกรเชื้อพืงพากันกลับไปโดยมาก นอกจากนั้นเจ้าหมื่นเสมอใจราช ยังจัดให้หัวหน้าตันแซ่คุมพวกจีนของตัว ตั้งเป็นกองตระเวนคอยห้ามปรามอยู่เป็นแห่งๆ ที่ในเมืองก็สงบไป⁴³

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า สมาคมลับดังกล่าว มีบทบาทเป็นองค์กรในการควบคุมชาวจีนองค์กรหนึ่งเช่นกัน โดยมีหัวหน้าชาวจีนของสมาคมลับที่เรียกว่าหัวหน้าตันแซ่เป็น

⁴¹โปรดดู ปิยนาด บุนนาค, “แนวความคิดและบทบาททางการเมืองสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 – สมัยรัชกาลที่ 5,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา ปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 140 - 141.

⁴²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิทานที่ 15 เรื่องอั้งยี่,” หน้า 231.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 233 - 234.

ผู้ดูแลควบคุมชาวจีนในระดับใกล้ชิดเป็นสื่อกลางในการควบคุมชาวจีน และเป็นที่ยอมรับของรัฐบาล อย่างน้อยในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่รัฐจะเปลี่ยนนโยบายเมื่อสภาพการณ์เปลี่ยนไป

กล่าวถึงกลไกการปกครองชาวจีน มีจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในระบบไพร่ แต่มีฐานะเป็นผู้ได้ปกครอง คือ กลุ่มจีนไพร่ รัฐเปิดโอกาสให้จีน เลือกว่าจะอยู่ในระบบไพร่ หรือนอกระบบไพร่ก็ได้ หากต้องการอยู่ในระบบไพร่ ก็มาสักเลกขึ้นทะเบียน ถือว่าได้เข้ามาเป็นไพร่คนหนึ่ง ดังปรากฏในสารตราการตั้งนายอำเภอจีนเมืองเพชรบุรีสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ได้กล่าวไว้ว่า คำที่ว่าจีนคือคนที่มีผมเปีย ถ้าแลบุตรจีนหลานจีนไว้ผมเปีย แต่ไปสักข้อมือ มีบาญชีขึ้น ทบเปียพักเป็นไทย⁴⁴ จะเห็นได้ว่า รัฐมีการควบคุมชาวจีนอย่างยืดหยุ่น กล่าวคือ เปิดโอกาสให้ชาวจีนสามารถเลือกที่จะเป็นไพร่หรือไม่ก็ได้ หากเป็นไพร่ก็เพียงแค่ออกไปสักข้อมือเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ชาวจีนส่วนมากนั้นเลือกที่จะอยู่นอกระบบไพร่ เพราะมีอิสระในการประกอบอาชีพมากกว่าชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งนั่นคือ ชาวจีนนอกระบบไพร่ ซึ่งรัฐควบคุมจีนกลุ่มนี้โดยวิธีการเรียกเก็บเงินแทนการเกณฑ์แรงงาน ที่เรียกว่า การผูกปี้

การเกณฑ์แรงงานถือเป็นการเสียภาษีรูปแบบหนึ่งของรัฐแบบจารีต บุคคลใดไม่ถูกเกณฑ์แรงงานที่เรียกว่ารับราชการ จะต้องเสียส่วยที่เป็นเงินตราหรือสิ่งของแทน การเกณฑ์แรงงานนี้เรียกเกณฑ์จากไพร่ อันประกอบด้วย ชนชาติภาษาต่างๆ เช่น มอญ ลาว มลายู ทวาย ฯลฯ ที่ทางราชการบังคับสักข้อมือคนเหล่านี้ เพื่อขึ้นสังกัดมูลนายและเกณฑ์แรงงาน แต่สำหรับชาวจีน ที่รัฐถือว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ได้อยู่อาศัยในเมืองไทยเป็นการแน่นอน “ด้วยเป็นคนนอกประเทศ ไปๆมาๆ ไม่ยั่งยืนอยู่เปนนิจ”⁴⁵ รัฐจึงไม่ได้บังคับสักข้อมือ ให้จีนมีมูลนายแต่อย่างใด รัฐต้องการแรงงานและความชำนาญจากชาวจีน ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จึงปล่อยให้ชาวจีนส่วนใหญ่มีฐานะอิสระ โดยไม่ถูกควบคุมในระบบไพร่ แต่หาวิธีการอื่นที่เหมาะสมมาเป็นการควบคุมแทน

การควบคุมชาวจีนผ่านการผูกปี้ รัฐมีจุดมุ่งหมายหลักในการเก็บภาษีทางตรงจากชาวจีนมากกว่าการควบคุมเพื่อต้องการแรงงาน การผูกปี้ นั้น เริ่มมีมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สันนิษฐานจากเอกสารไทยที่อายุปีเก่าที่สุดเกี่ยวกับเรื่องผูกปี้ คือ “ท้องตราเรื่องได้รับเหล็กหมันเรือให้พระยานครศรีธรรมราชคุมออก และให้จ่ายเงินผูกปี้ข้อมือจีนเป็นค่าแรง

⁴⁴ ศรศักร ชูสวัสดิ์, “ผูกปี้: การเก็บค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนสมัยรัตนโกสินทร์,”

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 46.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

จ.ศ.1173” หรือ พ.ศ.2364⁴⁶ การผูกปี้กำหนดให้มีขึ้น 3ปีต่อหนึ่งครั้ง ครั้งละ 2-4 บาท ในเวลาปกติ แต่หากมีงานโยธาที่เร่งด่วน ก็จะถูกเพิ่มเป็น6-8บาท การดำเนินการนั้น รัฐจะส่งข้าหลวงผูกปี้ออกไปตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อจัดทำบัญชีในแต่ละหัวเมือง เมื่อจีนคนใดเสียภาษีเรียบร้อยแล้ว เจ้าพนักงานจะใช้เชือกป่านซึ่งภายหลังเปลี่ยนไปใช้ “สายแถบแดงอย่างเลว” ผู้ที่ซื้อมือซ้ายของบุคคลนั้น โดยให้เหลือขายไว้ประมาณ 1 นิ้ว และใช้ครั้งที่ลนไฟจนอ่อนตัว กดติดที่ปมเชือก ให้เป็นรูปกลมๆ แล้วประทับตราสำคัญของทางราชการ 2 ดวง ซึ่งเป็นตรานามเมือง และตรารูปสิ่งของหรือสัตว์ลงบนครั้งดวงละด้าน เรียกครั้งที่ประทับตราแล้วว่า ปี้⁴⁷ จีนที่ต้องถูกผูกปี้ ได้แก่ จีนคงเมือง จีนลูกค้า จีนที่เดินทางเข้ามาใหม่ จีนอพยพ จีนเกิดในเมืองไทยที่ยังไว้เปียอยู่ ส่วนผู้ที่ได้รับการยกเว้นผูกปี้ ได้แก่ จีนไพร่ จีนขุนนาง จีนเจ้าภาษี นายประกัน จีนเจ้าพนักงานต่างๆในระบบศักดินา จีนที่เสียค่าแรงลักษณะอื่นอยู่แล้ว เช่น เงินค่าราชการ จีนที่ยากจน ขอทาน จีนพิการ จีนที่อยู่ถิ่นทุรกันดาร รวมทั้งจีนและลูกจีนที่อายุต่ำกว่า18 และเกิน 60ปี และจีนแปลง จีนในบังคับต่างประเทศ จีนที่ทำงานเป็นคนรับใช้ในสถานทูต และจีนช่วยราชการสำรวจบัญชีจีนผูกปี้⁴⁸ หากไม่รวมจีนในบังคับต่างประเทศ กลุ่มที่ไม่ต้องผูกปี้นี้ล้วนเป็นจีนที่ผูกพัน หรือมีสถานะใดสถานะหนึ่งในระบบศักดินาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นมูลนาย หรือไพร่ทาสเช่น จีนไพร่ จีนขุนนางเจ้าพนักงาน ซึ่งสะท้อนถึงการรับรู้ของรัฐแบบจารีตที่มีต่อชาวจีนว่า มีจีนสองกลุ่มในสังคมไทย กลุ่มหนึ่งเป็นจีนในฐานะที่เป็นชาวต่างประเทศ จึงถูกปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นคนต่างประเทศ โดยการผูกปี้ ในขณะที่จีนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีสถานะของตนเองในระบบศักดินา ก็จะได้รับปฏิบัติอย่างพลเมือง แม้ว่าทั้งสองกลุ่มจะเป็นจีนเหมือนกันก็ตาม

การที่รัฐจารีตไทย แบ่งการควบคุมชาวจีนออกเป็น 2 แบบ คือ พวกที่อยู่ในระบบไพร่ และพวกที่อยู่นอกระบบไพร่ ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการจัดการควบคุมกำลังคนให้เหมาะสม สอดคล้องกับอุดมการณ์และผลประโยชน์ของรัฐให้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม การที่จีนโดยเฉพาะจีนที่อยู่นอกระบบไพร่ มีสถานะพิเศษอยู่ในสังคมไทยเช่นนี้ ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญและความจำเป็นที่ชนชั้นนำต้องสร้างการรับรู้ต่อสถานภาพชาวจีนแบบใหม่ขึ้น ในฐานะพลเมืองของไทยเหมือนกับราษฎรกลุ่มอื่นในเวลาต่อมา

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75 - 78.

2.3.2 การรับรู้ของชั้นนำทางการเมืองที่มีต่อสถานภาพชาวจีน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า รัฐที่ถือคติของจักรพรรดิราชนั้น องค์ประกอบด้านประชากรมีชนชาติภาษาต่างๆ หลากหลายเข้ามาอยู่ร่วมกัน ดังนั้น การรับรู้ที่มีต่อกลุ่มชนต่างๆ จึงประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ การรับรู้ถึงลักษณะทางวัฒนธรรม และการรับรู้ถึงสถานภาพทางการเมืองของชาวจีนในสังคมไทย

การที่รัฐจารีตมีวิธีการควบคุมคนอย่างหลวมๆ ปล่อยให้ขุนนางควบคุมกันเองและให้มีอิสระในการดำรงวัฒนธรรมของกลุ่มตน มีผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนในด้านลักษณะทางวัฒนธรรมด้วย ลักษณะดังกล่าว เกิดขึ้นจากจุดเด่น ของลักษณะทางกายภาพของชาวจีน โดยเฉพาะการไว้เปีย่นั้น เป็นสิ่งที่ชนชั้นนำรับรู้กันโดยทั่วไป ดังเช่น ในโคลงภาพคนต่างภาษาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สะท้อนถึงการรับรู้ในเรื่องนี้ โดยเมื่อกล่าวถึง ชนชาติจีน โคลงได้กล่าวถึงลักษณะเด่นอย่างแรกของคนจีนที่ผู้แต่ง คือ กรรมขนเดชอดิศร รับรู้ คือการไว้ผมเปียของชาวจีน โดยแต่งโคลงว่า

รูปจีนระบอบเก๋าพุ้น	มีผม มวยนา
แปลงเปลี่ยนเปียเจือตาม	ตาดเจ้า
ใส่เสื้อสรสวยสม	สวมหมวก
เชิงสอดเหยยหุ้มเท้า	ทาบหนังฯ... ⁴⁹
(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)	

หนังสืออักขราภิธานศรับท์ของหมอบรัดเล เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่สะท้อนการรับรู้ถึงหางเปียว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการเป็นชาวจีน โดยในการให้นิยามคำว่า เจ็ก, จีน ว่าหมายถึง “เปนชื่อคนที่ไว้ผมเปียเปนหางเปีย, ใส่เสื้อ, ใส่กางเกงมาแต่เมืองจีน”⁵⁰

การไว้ผมเปียของชาวจีน เป็นลักษณะเฉพาะของการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาวจีนที่ทำให้รัฐรับรู้ และสามารถแยกความแตกต่างระหว่างชาวจีนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้แต่ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมเช่นนี้ไม่ได้นัยทางการเมืองแต่อย่างใด เนื่องจากรัฐจารีตนั้น ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคม และไม่ได้คิดที่จะเข้าไปดำเนินการเปลี่ยนแปลง

⁴⁹ กรรมขนเดชอดิศร, “โคลงภาพคนต่างภาษา,” ใน *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน*, นิยะดา เหล่าสุนทร, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544), หน้า 716.

⁵⁰ แदन บีช บรัดเล, *อักขราภิธานศรับท์* (ม.ป.ท., 2515), หน้า 141.

เพราะลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐจารีตอยู่แล้ว การรับรู้ถึงลักษณะการ แสดงออกทางวัฒนธรรมจึงมีความหมายเพียงเครื่องแสดงความแตกต่างระหว่างทางวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์ต่างๆ ในรัฐจารีตเท่านั้น

ส่วนการรับรู้อีกลักษณะหนึ่ง ที่มีความหมายต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐไทยกับ ชาวจีน คือการรับรู้ที่ชนชั้นนำมีต่อสถานภาพทางการเมืองของชาวจีน ซึ่งที่มาของการรับรู้ดังกล่าว มาจากวิธีการในการควบคุมของรัฐเป็นสำคัญ ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่แล้วว่า รัฐแบ่งการควบคุม ชาวจีนในไทยออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. กลุ่มชาวจีนที่มีสถานะอยู่ในระบบไพร่ และ 2. กลุ่มชาว จีนที่มีฐานะอยู่นอกระบบไพร่ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีนในแต่ละกลุ่ม จะเป็นเครื่อง แสดงให้เห็นสถานภาพชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ จีนที่อยู่ในระบบ ไพร่ ชนชั้นนำก็จะรับรู้ถึงสถานภาพจีนกลุ่มนี้ว่า เป็นคนในบังคับไทย ส่วนจีนนอกระบบไพร่ ก็จะเป็นพวกที่อยู่นอกระบบการควบคุมของรัฐ

ในวงวิชาการ ได้มีความพยายามวิเคราะห์ถึงสถานะของชาวจีนว่ามีสถานะอะไรใน สังคมไทย โดยมักจะตั้งโจทย์ไว้ที่การเป็นไทยหรือเป็นคนต่างประเทศ ซึ่งการตีความในปัญหา ดังกล่าว ย่อมเกี่ยวข้องกับพิจารณาสถานภาพของชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำด้วยเช่นกัน

กลุ่มการศึกษาที่เห็นว่าชาวจีน ไม่ได้มีฐานะเป็นคนต่างประเทศในสังคมไทย เช่น งาน ศึกษาของสาวิตรี ทัพพะสุด ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทย ชาวจีน และ ชาวตะวันตกในกรุงเทพฯ⁵¹ เห็นว่า ควรนับว่าชาวจีนมีฐานะเป็นคนไทยเนื่องจากรัฐ "... รับผิดชอบต่อ ชาวจีนผู้นำการค้ามาเป็นเจ้าพนักงาน ทำให้ชาวจีนไม่ได้มีฐานะเป็นชาวต่างด้าว รวมทั้งไม่ได้รับการ กีดกันขัดขวางในการดำเนินงานของตน จนมีฐานะแตกต่างไปจากชาวไทย..."⁵²

งานของศรีศักร วัลลิโภดม⁵³ ก็เห็นว่า ไม่ควรนับว่าชาวจีนเป็นคนต่างประเทศในสายตา คนไทย โดยยกตัวอย่างจากพระราชกำหนดสมัยอยุธยา ที่ห้ามไม่ให้สตรีไทยแต่งงานกับคนต่าง ด้าว ในรายละเอียดของคนต่างด้าวนั้น มีกำหนดไว้แต่เพียง "ฝรั่ง อังกฤษ วิลันดา ชาว มลายู อัน

⁵¹สาวิตรี ทัพพะสุด, "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย ชาวจีน และชาวตะวันตก ในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398 - 2453," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 29.

⁵²เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

⁵³ศรีศักร วัลลิโภดม, "คนจีนในเมืองไทย," *ศิลปวัฒนธรรม* 9,4 (กุมภาพันธ์ 2531): 30.

ต่างศาสนา เป็นมิชชาทิสฏี..”⁵⁴ ไม่ได้มีชาวจีนรวมอยู่ด้วย ดังนั้นชาวจีนจึงไม่ได้มีสถานภาพเป็นคนต่างชาติในสังคมไทย

ในส่วนของงานศึกษาที่เห็นว่าชาวจีนมีฐานะเป็นชาวต่างประเทศในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่ จะเป็นงานศึกษาเกี่ยวกับการควบคุมกำลังคนในสังคมจารีต ก่อนที่จะมีการเกณฑ์ทหาร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น งานของ อัญชลี สุสาย์ณห์⁵⁵ สุภรณ์ โอเจริญ⁵⁶ และ นันทิยา สว่างวุฒิจรรณ⁵⁷ ทั้งหมด มีความเห็นไปในแนวทางที่คล้ายคลึงกันว่า ควรนับว่าชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศ เนื่องจากพิจารณาจากความผูกพันกับระบบไพร่เป็นสำคัญ เพราะชาวจีนไม่ได้ถูกผนวกเข้ามาในระบบไพร่ แต่มีฐานะเป็นชาวต่างชาติที่ถูกรัฐควบคุม โดยการผูกปี

จากตัวอย่างในการศึกษาสถานะชาวจีนของการศึกษาทั้งสองกลุ่มข้างต้น จะเห็นได้ว่า มุ่งแสดงสถานะของชาวจีนว่าเป็นคนไทยหรือไม่เป็นสำคัญ ซึ่งแนวคิดเรื่องการมีเชื้อชาติเดียว หรือความเป็นไทย ยังเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นในคติของรัฐจารีต อย่างไรก็ตาม การศึกษาของทั้งสองกลุ่ม ก็มีประโยชน์ในแง่หนึ่งให้เห็นถึงเกณฑ์ในการพิจารณาลักษณะของความเป็นพลเมือง เป็นสมาชิกรัฐจารีต สิ่งนั้นก็คือ การใช้ระบบไพร่ หรือระบบศักดินาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาสถานะของบุคคลนั้นๆ ว่าควรเป็นสมาชิกของสังคมหรือไม่

ปัญหาการพิจารณาว่าชาวจีนควรมีฐานะอะไรในสังคมไทย ต้องเข้าใจถึงคติการปกครองของรัฐจารีตด้วย กล่าวคือ ความเป็นแขก ความเป็นมอญ เขมร ลาว ฯลฯ ไม่ใช่สิ่งสำคัญเท่ากับการเป็นมูลนายหรือไพร่ทาส อย่างไรก็ตามอย่างหนึ่งในระบบศักดินา ซึ่งเป็นกลไกการควบคุมคนในรัฐแบบจารีต เช่นเดียวกับความเป็นจีน แม้จะยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตน เช่น การแต่งกายเป็นจีน การไว้เปีย แต่หากสักข้อมือ ขึ้นทะเบียนเป็นไพร่มีสังกัด มีมูลนายแล้ว รัฐก็ไม่ถือว่าจีนไพร่เป็นจีน และมีได้ปฏิบัติต่อจีนไพร่เยี่ยงคนจีน

ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า รัฐไม่ได้มองจีนที่เข้ามาเป็นไพร่ว่าเป็นคนจีน แม้จะยังไว้เปียแบบจีนอยู่ก็ตาม แสดงถึงแบบแผนที่ชีวิตการเป็นคนในบังคับของรัฐจารีต ว่ารัฐคำนึงถึงความผูกพันในระบบ

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57 - 59.

⁵⁶ สุภรณ์ โอเจริญ, *มอญในเมืองไทย*, หน้า 119.

⁵⁷ นันทิยา สว่างวุฒิจรรณ, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2325 - 2448,” หน้า 217.

ไพร่มากกว่าลักษณะทางวัฒนธรรม การใช้ระบบศักดินา เป็นเครื่องแยกแยะสถานะของชาวจีนในสังคมจารีตว่าเป็นคนในบังคับไทยหรือไม่นั้น เป็นที่รับรู้และปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางในสังคม เช่นในจดหมายจากเจ้าพระยาอัครมหาเสนาที่มีไปถึงเจ้าเมืองต่างๆในสมัยรัชกาลที่ 4 กล่าวว่าเป็นคนลาว มอญ เขมร พม่า ญวน แยก คนเหล่านี้ที่เข้ามาพึ่งพาทูลเกล้าฯ ไครยนั้น "...ให้สักข้อมือหมายหมู่ไว้ทุกคน เพราะเป็นคนคงจะอยู่ในประเทศนี้ เมื่อมีราชการทักตักสงคราม ยกมาทางใดก็ให้ไปฎเกล้าฯ ให้เกณฑ์ไปสู้รบฆ่าศึกศัตรู.." ส่วนคนจีนนั้น ถือได้ว่าเป็นคนนอกบังคับในสายตาของรัฐ เพราะไม่ได้สักข้อมือเป็นไพร่เหมือนชาติอื่น ดังข้อความว่า ชาวจีนนั้น

เป็นไพร่พลคนนอกประเทศ ซึ่งเข้ามาพักอาศัยไครยแผ่นดินอยู่ ณ กรุงเทพฯ ถ้าคิดประมาตุจีนใหม่ที่เข้ามาประมาณหมื่นเสด จินบางพวกที่มีพรญา ตั้งบ้านเมืองทำโรงร้าน ทำสวน เกิดเหตุหล่นลงมาเป็นอันมาก เมื่อสมักเข้ารับราชการกรมโต หมูโต ก็ให้สักข้อมือไว้ในกรมในหมู่นั้น ใช้ราชการอยู่ แต่จีนที่มีได้เข้าพึ่งพาทูลเกล้าฯ ยอมให้สักข้อมือในตัวของตัวเมีย แยกเมือง เป็นแต่เที่ยวทำมาหากินอยู่นารๆ ครั้นจะบังคับให้สักก็ไม่ได้ด้วยเป็นคนนอกประเทศไปๆมาๆ ไม่ยังยืนอยู่เป็นนิจ ถึงกระนั้นก็เป็นคนพึ่งแผ่นดินอยู่ จะปล่อยเสียทีเดียวไม่ใช้ราชการบ้าง การซึ่งพระราชประสงค์นั้นก็ต้องทำให้ได้เสียโดยเร็ว ก็จะต้องเกณฑ์เจ้าพวกที่สักให้หนักบ่าเจ้าพวกนั้นมากไป เปนการไม่เสมอใน ไพร่บ้านพลเมืองทั้งปวง...เพื่อจะเฉลี่ยผ่อนแรงให้เอาบ่าว ไพร่พลเมืองซึ่งสักแล้วนั้น ลงบังคับของแรงเงินที่ไม่ได้สักมาใช้ราชการโดยสมควร⁵⁸(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

หางเปียเป็นสิ่งที่แสดงการเป็นคนจีนในทางวัฒนธรรมซึ่งรับรู้กันโดยทั่วไปนั้น รัฐให้ความสำคัญรองลงมาจากความเป็นไพร่ทาส รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ เช่น การไว้เปีย การแต่งตัวเป็นจีน ในบริบทที่จีนเหล่านั้น ยอมสมานตัวสักข้อมือเป็นไพร่ในสังคมไทย

ข้อถกเถียงที่ว่า จีนควรมีสถานะเป็นพลเมืองของรัฐจารีตหรือไม่ จะสอดคล้องกับการพิจารณาโดยใช้บริบทการปกครองของรัฐแบบจารีตเป็นตัวชี้วัด หากพิจารณาว่าจีนนั้นเป็นไทยหรือเป็นจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัย เนื่องจากในรัฐแบบจารีตเชื้อชาติไม่ใช่ข้อพิจารณาที่สำคัญเท่ากับการเป็น"ใคร" คือมีสถานะอะไร ในระบบศักดินา แนวคิดเรื่องสัญชาตินั้นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในภายหลัง เมื่อมีการพัฒนาในระบบรัฐชาติขึ้นแล้ว จากหลักฐานข้างต้นที่เป็นกรณีการแยกแยะของการเป็นคนในบังคับไทย ใช้เกณฑ์ของระบบไพร่เป็น

⁵⁸ หจข., จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 หมายเลข 103 จศ.127.จดหมายเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงเจ้าเมืองต่างๆ อ้างถึงใน มัลลิกา เรื่องระพี, "บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 - 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์," หน้า 58.

หลัก แม้ว่าจะมีข้อพิจารณาอื่นเช่น การไว้เบียด ซึ่งเป็นรูปลักษณะภายนอก แต่ข้อสำคัญที่ได้รับการพิจารณาแพร่หลายมากที่สุดก็คือ การเป็นส่วนหนึ่งของระบบไพร่ตนเอง

เบเนดิก แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) ได้กล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชากรในรัฐแบบจารีตว่า แนวคิดของราชอาณาจักรศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นรัฐจารีต แต่เดิมนั้น มีความแตกต่างในสาระสำคัญกับแนวคิดเรื่องรัฐชาติสมัยใหม่ ความแตกต่างทางแนวคิดดังกล่าวนี้มีผลกระทบทางปฏิบัติที่กว้างไกล ราชอาณาจักรถูกนิยามด้วยศูนย์กลางและผู้ปกครอง คือพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความหมายถึงการที่สมาชิกรัฐของราชอาณาจักรนั้นผูกพันโดยนิยามด้วยระบบไพร่เป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่มีหลากหลายชาติพันธุ์ในปกครองของรัฐ เช่น ไทย ลาว เขมร มอญ จีน แขก ทวาย ญวน ฯลฯ ซึ่งเข้ามาทำมาหากิน หรือถูกกวาดต้อนเป็นระลอกๆเข้ามาแต่โบราณนั้น ต่างก็ถือเป็นคนในบังคับของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นมูลนายสูงสุดของระบบไพร่เช่นเดียวกันหมด ผู้ที่เป็นไพร่ในบรรดาต่างชาติต่างภาษาเหล่านี้ ต้องถูกสักข้อมือ สังกัดมูลนาย และเกณฑ์แรงงานเหมือนกัน เอกลักษณะทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันนั้น จึงไม่ได้มีความหมายต่อรัฐแบบราชอาณาจักร⁵⁹ การที่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ จะประสานตัวเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐราชอาณาจักรได้ในระดับใดนั้น มิได้ถูกกำหนดโดยการสมานลักษณะ ทางวัฒนธรรมของกลุ่มเข้ากับสังคมไทย หากถูกกำหนดโดยการสมานลักษณะทางการเมืองของกลุ่มเข้ากับรัฐราชสมบัติบนรากฐานระบบไพร่มากกว่า กล่าวคือ ต้องเป็นมูลนายหรือไพร่ อย่างใดอย่างหนึ่ง ความสัมพันธ์ลักษณะนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบศักดินา

จากการอภิปรายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ชนชั้นนำในรัฐแบบจารีต รับรู้เรื่องชาวจีนใน 2 ประเด็นสำคัญ คือ รับรู้ถึงชาวจีนในด้านลักษณะทางวัฒนธรรม และการรับรู้ถึงสถานภาพทางการเมืองของชาวจีน โดยในส่วนสถานภาพทางการเมืองนั้น การวิเคราะห์ตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์ด้านความผูกพันกับระบบไพร่เป็นหลัก โดยระบบไพร่ ไม่ได้เป็นเครื่องชี้วัดความเป็นไทยหรือเป็นคนต่างประเทศ แต่หมายถึงการมีสถานะมีสังกัดในระบบการควบคุมคนของสังคมหรือไม่เพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การรับรู้ที่มีต่อสถานภาพทางการเมืองของชาวจีนนั้น จะ

⁵⁹ Benedict Anderson, *Studies of the Thai State : The State of Thai studies*, (S.I. : Cornell University, 1979), p. 213.

* สมานลักษณะ หมายถึง การกระทำตนให้ผสมกลมกลืนไปกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การที่ชาวจีนอพยพแต่งงานกับหญิงไทย ดำรงชีวิต วัฒนธรรมแบบไทย แต่งกายเป็นไทย ใช้ภาษาไทย เป็นต้น

กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ชนชั้นนำต้องดำเนินการเปลี่ยนการรับรู้ใหม่ เมื่อรูปแบบและคติของรัฐ
เปลี่ยนไปจากรัฐจารีตแบบเดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2438-2453

3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ. 2438-2453

3.1.1 การเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วถึงคติในการปกครองของรัฐจารีต ว่ารัฐควบคุมดินแดน ประชากร เป็นไปอย่างยืดหยุ่น คติและรูปแบบของรัฐ ได้เกิดพัฒนาการต่อมา เนื่องจากความเปลี่ยนแปลง จากบริบททางสังคมการเมืองที่ทำให้ชนชั้นนำไทยต้องปรับตัวปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองให้ เหมาะสม สอดคล้องกับยุคสมัย

นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา การขยายตัวของการค้ากับต่างประเทศ และการประกอบธุรกิจอย่างจริงจังได้ทำให้ชนชั้นนำเริ่มให้ความสำคัญกับ ความจริงตามประสบการณ์และความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น ความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์ก็เริ่ม เปลี่ยนไป การที่ได้ออกไปติดต่อกับพ่อค้าต่างรัฐในโลกภายนอก ทำให้ชนชั้นนำเริ่มประจักษ์ว่า ใน โลกนี้ ประกอบด้วยรัฐต่างๆ จำนวนมาก ไม่ได้มีเพียงรัฐใดรัฐหนึ่งเป็นศูนย์กลางตามความเชื่อ ศาสนา หรือมีรัฐที่สำคัญกว่ารัฐอื่น ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดดังกล่าว สะท้อนอยู่ใน วรรณกรรมรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในหนังสือเรื่องนางนพมาศ ที่บรรยายถึง โลกที่มีได้มีเพียงรัฐเดียว แต่ประกอบด้วยรัฐน้อยใหญ่จำนวนมาก¹

นอกเหนือจากความจริงตามประสบการณ์ที่ชนชั้นนำได้เรียนรู้และส่งผลให้แนวคิดเรื่องรัฐ และกษัตริย์เปลี่ยนไปแล้ว การที่ชนชั้นนำได้มีโอกาสเรียนรู้วิทยาการตะวันตก ก็มีส่วนสร้างแนวคิด เรื่องรัฐและกษัตริย์อย่างเป็นจริงเชิงประจักษ์ด้วยเช่นกัน การเรียนรู้ต้นฐานโลกที่เป็นจริง ทำให้คติ จักรวรรดิวิทยาแบบไตรภูมิค่อยเสื่อมคลายลง กษัตริย์ที่เป็นพระโพธิสัตว์ ก็เป็นเพียงมนุษย์ที่มี ความสามารถ มีอำนาจตามสถานะของตนเอง ดังที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

---

¹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475*, หน้า 30.

มีพระบรมราชาธิบายถึงการขึ้นครองราชย์ของพระองค์ ว่า เกิดจากกลไกทางการเมืองที่เหล่าขุนนางเลือกพระองค์ขึ้นมา ให้อำนาจเทวดาแต่อย่างใดไม่ ดังที่ทรงกล่าวว่า

แต่ที่เป็นเจ้าแผ่นดินครั้งนี้ ครั้นจะว่าไปได้เป็นด้วยอำนาจเทวดา ก็จะเป็นอันลบหลู่บุญคุณท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ต่างพร้อมใจกันอุปถัมภ์ค้ำชูให้เป็นเจ้าแผ่นดิน...การที่เป็นเจ้าแผ่นดินเพราะท่านผู้ใหญ่ค้ำชูอุดหนุน รู้อยู่แก่หู เห็นอยู่แก่ตาของคนเป็นอันมาก ไม่อ้างอำนาจเทวดาแล้ว²

เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาวะทางการเมืองได้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้ชนชั้นนำเปลี่ยนคิดและปรับรูปแบบรัฐให้ทันสมัยสอดคล้องสถานการณ์ด้วย ปัจจัยเหล่านั้น ได้แก่ สภาพการณ์เมืองภายใน โดยเฉพาะในช่วงต้นรัชกาล อำนาจการบริหารต่างๆตกอยู่ในส่วนของผู้สำเร็จราชการคือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และกลุ่มขุนนางในตระกูลบุนนาค ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเพิ่งขึ้นครองราชย์และยังทรงพระเยาว์ ไม่มีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง สภาวะในครั้งนั้น พระองค์ได้ทรงเล้าไว้ในพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานแก่เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ว่า เมื่อครั้งที่ทรงได้รับราชสมบัตินั้น ไม่ทรงมีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง คล้ายกับเป็นเพียง "เจวิด" ดังที่ทรงกล่าวว่า

ในเวลานั้นพออายุเพียง 15 ปีกับ 10 วัน ไม่มีมารดา มีญาติฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหลหรือไม่โลเลเหลวไหล ก็ไม่ได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ญาติฝ่ายข้างพ่อคือเจ้านายทั้งปวง ก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จพระยา และต้องรักษาตัวรักษาชีวิตอยู่ด้วยกัน ทุกพระองค์ ที่ไม่เอื้อเพื่อต่อกรอันใดก็มีเสียโดยมาก ฝ่ายข้าราชการถือว่ามีผู้ที่ได้รักใคร่สนมอยู่บ้างก็แต่ผู้น้อยโดยมาก ที่เป็นผู้ใหญ่ไม่มีเปรียบเหมือนคนที่ศรัทธาแล้ว จับเอาแต่ร่างทานไว้ได้³

พระราชหัตถเลขาดังกล่าวสะท้อนถึงสภาพการเมืองภายในของต้นรัชกาลที่พระองค์ไม่มีพระราชอำนาจอย่างแท้จริงได้เป็นอย่างดี

ด้านสภาพการเมืองภายนอกก็เป็นช่วงที่ไทยตกอยู่ท่ามกลางอันตรายจากชาติมหาอำนาจตะวันตกด้วย นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จักรวรรดินิยมตะวันตกได้เริ่ม

²กนิษฐา ชิตช่วง, "มูลเหตุการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127," หน้า 33.

³พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ," ใน เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2417-2477, ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต, รวบรวม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518), หน้า 130.

เข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนในเอเชีย โดยอังกฤษยึดอินเดียใน พ.ศ.2306 และชนะสงครามฝิ่นในจีน เมื่อ พ.ศ.2385 อันเป็นที่มาของการขูดรีดผลประโยชน์จากเมืองจีน อังกฤษยังสามารถยึดพม่าได้ใน พ.ศ.2397 นอกจากนั้น ฝรั่งเศสยังเข้าครอบครองเวียดนามได้สำเร็จใน พ.ศ.2426 สถานการณ์ของประเทศรอบบ้านในเอเชีย ได้เป็นที่รับรู้ของชนชั้นนำใน รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การคุกคามเหล่านี้ สร้างผลกระทบให้ไทยต้องเกิดกรณีพิพาทด้านดินแดนกับมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสที่ครอบครองประเทศเพื่อนบ้านอยู่ด้วยเช่นกัน

ประสบการณ์เหล่านี้ ได้ทำให้ชนชั้นนำไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับรู้ถึงภัยคุกคามดังกล่าว และเริ่มตระหนักถึงความไม่สอดคล้องกับยุคสมัยของคฤหาสน์ปกครองแบบรัฐจักรวรรดิ หรือรัฐจารีตที่เป็นอยู่ ดังที่ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อ พ.ศ.2438 ว่า

เขตแดนเราแต่ก่อน ย่อมติดต่อกันอยู่กับประเทศซึ่งมีธรรมเนียมบ้านเมืองและมีกำลังคล้ายคลึงกันโดยรอบ แต่บัดนี้ฝ่ายตะวันตก โอบขึ้นไปเหนือเมืองเหล่านี้เป็นของอังกฤษ ข้างฝ่ายตะวันออก โอบขึ้นไปเหนือเป็นของฝรั่งเศส เมืองเราตั้งอยู่ท่ามกลางประเทศ ที่มีการปกครองอย่างกวัดข้น และมีกำลังมากกว่าเจ้าของเดิมโดยรอบ ย่อมมีการเกี่ยวข้องกันในปลายเขตแดนอยู่เสมอ ไม่เป็นต่างคนต่างอยู่เหมือนอย่างแต่ก่อน⁴

ด้วยภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งภายในและผลกระทบที่มาจาก การที่ไทยเริ่มเข้าไปติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ภายใต้ระเบียบ กติกาแบบใหม่ของโลก ที่มีลักษณะความเป็นสากล ทำให้ไทยซึ่งกำลังก้าวไปสู่การเป็นชาติที่ศิวิไลซ์นั้น ได้เริ่มทบทวนถึงสถานะ บทบาท รวมถึงวิถีปฏิบัติของตนเอง ในด้านต่างๆ รวมถึงความสัมพันธ์ที่มีกับโลกภายนอกเหล่านั้นด้วย ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาในหมู่ชนชั้นนำที่เกิดขึ้นตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ได้ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติ และการดำเนินนโยบายของรัฐในด้านต่างๆด้วย ปรากฏการณ์ที่สำคัญคือ การเกิดขึ้นของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สมเด็จพระติ วันทะนะ ได้กล่าวถึงลักษณะรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ.2435-2475 ว่า มีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

⁴สำเนาพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ, 18 มกราคม พ.ศ.2438, อ้างถึงใน เตือนใจ ไชยศิลป์, "ล้าหน้าในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437 - 2476," หน้า 115.

ประการแรก การมีอำนาจรวมศูนย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประการที่สอง เป็นรัฐศักดินายุคปลาย และเป็นกระบวนการปรับตัวของรัฐศักดินาเพื่อโต้ตอบกับความเสื่อมของระบบศักดินาเอง ประการที่สาม เป็นรัฐที่พัฒนาไปในแนวทางของรัฐประชาชาติ (Nation State) พร้อมกับการพัฒนาของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แก่ การกำหนดเส้นเขตแดนเพื่อกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนของรัฐ มีการออกพระราชบัญญัติสัญชาติ เพื่อกำหนดสถานะความเป็นพลเมืองโดยใช้หลักการกฎหมายแบบสมัยใหม่ มีการจัดระบบบริหารราชการใหม่ เป็นต้น⁵

อุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงเวลานี้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดของรัฐ-กษัตริย์ รวมถึงวิถีคิด วิถีปฏิบัติที่มีต่ออำนาจของรัฐ ทั้งอำนาจเหนือดินแดน และประชากร เพื่อตอบโต้กับความเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกจากภายนอกที่เข้ามากระทบอำนาจของไทย

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ กลไกต่างๆ ที่เริ่มใช้ขึ้นใหม่ ได้แก่ ปัญหาและช่วยส่งเสริมให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดอย่างแท้จริงในการที่จะครอบครองควบคุมทรัพยากรต่างๆ ในรัฐให้มีประสิทธิภาพ เช่น อำนาจในการตั้งผลประโยชน์ของรัฐสู่พระมหากษัตริย์ได้โดยไม่ต้องผ่านขุนนาง การสลายอำนาจการควบคุมกำลังคนของกลุ่มอำนาจทางการเมืองทั้งในส่วนขุนนางส่วนกลางและเจ้าท้องถิ่นด้วยการประกาศยกเลิกทาสนับตั้งแต่ต้นรัชกาล และประกาศใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ซึ่งเป็นการสลายของระบบไพร่ ใน พ.ศ. 2448 ตั้งไพร่ทาสที่อยู่ในอำนาจของมูลนายให้เข้ามาเป็นคนของรัฐ โดยการสร้างระบบราชการ ระบบการศึกษา

กระบวนการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจุดมุ่งหมายในการสลายอำนาจการควบคุมคนของมูลนายทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นเป็นสำคัญ ในส่วนท้องถิ่น เกิดขึ้นพร้อมกับการแผ่ขยายอำนาจจากส่วนกลางเข้าไปผนวกดินแดนที่เคยอยู่ใต้พระราชอำนาจหลวมๆ ในแบบรัฐจารีต ให้เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐส่วนกลางโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นหัวเมืองเหนือ อีสาน มลายู โดยการลดทอนอำนาจของเจ้านายขุนนางท้องถิ่นลง ทำให้เกิดการปกครองที่เป็นแบบแผนเดียวกันทั่วพระราชอาณาจักร อันจะเกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันในระบบโครงสร้างทางการปกครอง นโยบายต่างๆ ที่รัฐใช้ต่อท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) การ

⁵สมเกียรติ วันทะนะ, "รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม พ.ศ. 2435 – 2475," อ้างถึงใน พรพนธ์ บัวเล็ก, "สถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5," หน้า 43.

จัดการให้เกิดเป็นมณฑลเทศาภิบาล ฯลฯ ล้วนเป็นไปเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว จึงได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชากรเปลี่ยนไป เนื่องจากคนเหล่านี้ล้วนกลายมาเป็นราษฎรของสยามโดยตรง ไม่ใช่ไพร่ทาสของมูลนายในหัวเมืองอีสาน หัวเมืองเหนืออีกต่อไป

ปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในเวลาที่ย้อนเหลื่อมกันกับการผนวกไพร่ทาสท้องถิ่นให้กลายมาเป็นพลกนิกร ก็คือ ระบบไพร่ทาสที่ยุติลงในรัชสมัยนี้ กระบวนการนี้ เป็นมานับตั้งแต่ต้นรัชกาล โดยการกำหนดระยะเวลาของการทำให้ทาสได้รับการปลดปล่อยจากระบบมาตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ในการประกาศพระราชบัญญัติกระษัตริย์อายุลูกทาสลูกไทย จนกระทั่งประกาศกฎหมายเลิกทาส ในพระราชบัญญัติทาส ร.ศ.124 (พ.ศ.2448) ปลดปล่อยไพร่ด้วยพระราชบัญญัติเกณฑ์จ้าง ร.ศ.119 (พ.ศ.2443) และพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร ร.ศ.124 (พ.ศ. 2448) เป็นต้น ให้คนเหล่านี้เป็นราษฎรของรัฐ กระบวนการเหล่านี้ เป็นการสลายอำนาจการควบคุมไพร่ทาสอันเป็นที่มาของอำนาจและโคตรทรัพย์ในหมู่เจ้านายขุนนางซึ่งขัดต่อการมีพระราชอำนาจสูงสุดอย่างแท้จริงของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในหมู่ชนชั้นนำไทยที่เกิดขึ้นและพัฒนา มาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทำให้เกิดสำนักทางประวัติศาสตร์ของความเป็นพระมหากษัตริย์ขึ้นในมโนภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่ทรงเป็นผู้กำหนดวิถีประวัติศาสตร์ ทรงมีอำนาจที่แท้จริงโดยไม่ต้องอ้างอิงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดเหมือนกษัตริย์ในรัฐจารีต ทรงพระราชอำนาจสูงสุดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ ดังที่ในกฤษฎีกาว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม ได้กำหนดขอบเขตพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ดังนี้คือ

พระเจ้าแผ่นดินย่อมมีพระราชอาญาสิทธิ์เด็ดขาด โดยพระราชหฤทัยไม่มีสิ่งใดทรงมีพระศักดิ์านุภาพเป็นอาทิ เช่น๑) ย่อมเป็นเจ้าของใหญ่ ผู้ปกครองแผ่นดินที่พึ่งที่พานักของอาณาประชาราษฎร์ ๒) เป็นที่เกิดแห่งความยุติธรรม ๓) เป็นที่เกิดแห่งยศถาบันดาศักดิ์ ๔) เป็นจอมพลพลโยธาที่ระงับดับทุกข์เข็ญ บ้านเมืองโดย สงคราม ฤาจะเปนไมตรีกับประเทศใดประเทศหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงการอันใด ไม่มีผิดไม่มีอำนาจใดจะพิจารณาทำโทษได้เลย⁶

ด้วยความสำนึกของการเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีอำนาจสูงสุดของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้เกิดการกระทำการเพื่อให้เป็นไปตามสำนึกนี้ในหลายด้าน ในเรื่องดินแดนในพระราชอาณา

⁶หจข., ร.5 บ.,14/5 ร่างกฤษฎีกาว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม, อ้างถึงใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่ รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475, หน้า 153.

เขต แต่เดิมรัฐรับรู้เพียงอาณาเขตว่ามีแดนชนแดนที่ตรงไหน มีเมืองใดเป็นเมืองขึ้นเมืองออกบ้าง แต่เมื่อทรงมีสำนึกถึงความมีอำนาจสูงสุดเหนือดินแดนในพระราชอาณาเขต ก็ต้องเริ่มหันมาสนใจเขตแดนที่แน่ชัดของตนเอง หากทว่าดินแดนในการปกครองของรัฐจารีตเดิม มีความยืดหยุ่นสูงในแง่ของอาณาเขต ความคลุมเครือเหล่านี้ ย่อมสร้างปัญหาต่อไทยในการอ้างอำนาจสูงสุดและสิทธิเหนือดินแดนและทรัพยากรในดินแดนเหล่านั้น ในขณะที่ชาติตะวันตกกำลังแผ่ขยายอำนาจเข้ามาสู่ไทยในรอบทิศทาง⁷ รัฐต้องผนวกดินแดนที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจหลวมๆ ของตนแต่เดิมให้เข้ามาอยู่ภายใต้ศูนย์กลางผู้ปกครองเดียวกันในทั้งพระราชอาณาเขต ด้วยการปฏิรูปการปกครองท้องถิ่นครั้งใหญ่ใน พ.ศ.2435 สร้างระบบราชการสมัยใหม่ ออกไปปกครองครอบคลุมดินแดนต่างๆ อย่างเด็ดขาด ทัวถึงภายใต้นโยบายจากกรุงเทพฯ

ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีไปถึงเสนาบดี เมื่อครั้งทำสัญญาพระราชไมตรี และยกดินแดนบางส่วนของไทยให้อังกฤษ สะท้อนถึงพระราชดำริของการเป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุดเหนือดินแดนภายในพระราชอาณาเขต ดังที่ทรงกล่าวถึงดินแดนที่เสียไปในครั้งนั้น ดังเนื้อความว่า

เป็นที่เสียพระเกียรติยศมาก เป็นที่เศร้าสลดใจ แต่ครั้งจะเอาไว้ก็มีแต่จะเกิดความร้อนใจ เพราะอังกฤษมีความปรารถนาแรงกล้า เมื่อเราเห็นว่าจะได้อะไรบ้างจึงจัดการเสีย เพื่อจะได้จัดการปกครองให้ทั่วถึง ในส่วนที่เปนของเรา เราจะมีอำนาจมากกว่า เมื่อมีเมืองที่ไม่มีอำนาจปกครองพ่วงอยู่ เพราะเมื่อมีอยู่ก็ต้องปกครอง ก็ต้องรักษาให้ได้สิทธิขาดจริงๆ ถ้าปกครองไม่ได้สิทธิขาดแล้ว ไม่มีเสียดีกว่า⁸

ครั้งเมื่อตะวันตกได้เข้ามาติดต่อกับไทยมากขึ้น และมีชายแดนล้อมรอบไทยในทุกด้าน การใช้คติแบบราชาธิราชเพื่อขยายอาณาเขตออกไป ย่อมไม่สอดคล้องกับเหตุการณ์ เพราะ

⁷ดูรายละเอียดใน ธงชัย วินิจจะกูล, “ประวัติศาสตร์การสร้างตัวตน,” ใน *อยู่เมืองไทย: รวบรวมบทความทางสังคมการเมือง เพื่อเป็นเกียรติแด่ ศ.เสนห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60ปี*, สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 147.

⁸พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชหัตถเลขาพระราชทานที่ประชุมเสนาบดี” ในพระราชดำรัสทรงในที่ประชุมเสนาบดี เรื่องทำหนังสือสัญญาพระราชไมตรีกับอังกฤษ, *ศิลปากร* 20,3, หน้า 68-69. อ้างถึงใน ดวงดาว ยังสามารถ, “พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมสยาม: ศึกษาจากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 53.

อาจนำไปสู่ความขัดแย้งด้านดินแดนกับชาติมหาอำนาจได้ นอกจากนี้ การปล่อยให้ประเทศราช ดำเนินการปกครองและบริหารดินแดนไปตามเดิม รวมถึงปล่อยให้กลุ่มชนในดินแดนต่างๆ ของ สยาม ยังคงรู้สึกว่าเป็นคนต่างชาติต่างภาษากับไทย ก็เป็นอุปสรรคต่อการสร้างบูรณภาพ แห่งรัฐและเอกภาพของประชากรรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกด้วย⁹

ดังนั้นเมื่อรัฐสร้างบูรณภาพด้านดินแดน ผนวกดินแดนต่างๆ เข้ามาขึ้น รัฐจึงได้ดำเนินการ รวบรวมคนในดินแดนต่างๆ เหล่านั้นในทุกหมู่เหล่า หลากชาติภาษาและวัฒนธรรมเหล่านั้นเข้ามา ด้วยในฐานะที่เป็นพสกนิกรของพระมหากษัตริย์ที่กรุงเทพฯ เหมือนๆ กันทั่ว พระราชอาณาจักร ไม่ใช่คนต่างชาติภาษาที่ขึ้นกับมูลนายหรือขุนนางหัวเมืองอย่างเดิมอีกต่อไป ความแตกต่าง หลากหลายในแง่เชื้อชาติภาษาเช่นนี้ ทำให้รัฐต้องสร้างเอกภาพขึ้นในหมู่ประชากร เพื่อลดความ แตกต่างทางเชื้อชาติ เปลี่ยนสำนึกและการรับรู้ของคนเหล่านั้นให้มีความจงรักภักดีร่วมกันต่อ พระมหากษัตริย์ที่กรุงเทพฯ ในฐานะองค์อธิปัตย์ เพื่อลดความแปลกแยกระหว่างรัฐกับผู้ปกครอง กระบวนการเหล่านี้ ได้ดำเนินการสู่ท้องถิ่นด้วยระบบการศึกษา และการเรียนภาษาไทยกลาง¹⁰ โดยสรุปแล้ว รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ก็คือ ความพยายามสร้างรัฐที่มี ความแข็งแกร่ง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างรัฐและกษัตริย์นั่นเอง ความสัมพันธ์ที่รัฐมี ต่อประชากรในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้ จะช่วยให้เข้าใจความคิดของรัฐที่มีต่อชาวจีน ซึ่งถูก ผนวกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประชากรไทยในขณะนั้นได้ด้วย

การผนวกไพร่ทาสท้องถิ่น และการปลดปล่อยไพร่ทาสจากการควบคุมของมูลนายใน กระบวนการข้างต้น ทำให้ราษฎรที่เคยอยู่กระจัดกระจายในวงอำนาจของเจ้านายขุนนาง และเจ้า ท้องถิ่นทั้งหลาย กลายมาเป็นพสกนิกรของพระองค์ทั้งหมด เป็นการทำให้โลกไพร่กลายเป็น ข้าราชการของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว¹¹ จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของรัฐที่มีต่อ ไพร่ทาสของมูลนายเดิมเหล่านี้ ที่เข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจ ให้กลายเป็นพลเมืองไทยโดย สมบูรณ์

⁹ เตือนใจ ไชยศิลป์, "ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437 - 2476," หน้า 116.

¹⁰ ดูงานเรื่องการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนภาษากับความเป็นชาติ ใน อินทิตรา ชาฮีร์, *วิถีคิดของผู้นำไทย ต่อความเป็นคนไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 7: ศึกษากรณีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการเรียนภาษาไทย*, รายงาน การวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา, 2540.

¹¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ภาษาไทยมาตรฐานกับการเมือง," ใน *ภาษาและหนังสือ* 17 (ตุลาคม 2527 - มีนาคม 2528): 19.

ประชากรมีความสำคัญต่อรัฐมากขึ้น ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงระยะเวลาี้ ความสำคัญ ที่มีต่อด้านเศรษฐกิจ เป็นผลมาจากความสืบเนื่องในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา กล่าวคือ หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ.2398 ได้เกิดลักษณะความเปลี่ยนแปลงทางการค้า ที่มีความเสรีมากขึ้น เป็นการค้าโดยตรงที่ไม่ต้องผ่านพระคลังข้างที่ ประชากรในหลายพื้นที่ถูกดึงเข้ามาเป็นกลไกสำคัญในระบบการผลิตและการค้าแบบใหม่ ในกิจกรรมต่างๆ เช่นการค้าขนาดย่อย การเพาะปลูกเพื่อการค้า ที่สามารถนำไปขายได้เป็นเงินตรา หาใช่เป็นรายได้ที่เป็นผลผลิตดั้งแต่เดิมไม่ กิจกรรมของสามัญชนในวิถีการค้าอย่างเสรี สอดคล้องกับการแสวงหารายได้ของรัฐ ได้เปลี่ยนไปจากเดิมที่หารายได้จากกรผูกขาดการค้ามาเป็นการเรียกเก็บภาษีจากราษฎรโดยตรง ดังนั้น ถ้าหากราษฎรทุ่มตัวลงทำการผลิตมากขึ้น เช่นการขยายที่นา การผลิตข้าว หรือการค้าขายหาเงิน ก็จะทำให้รัฐเก็บภาษีได้มากขึ้น ดังนั้น ชนชั้นนำจึงเริ่มเปลี่ยนการรับรู้ว่าร่าษฎรมีความสำคัญมากขึ้น¹² เพราะรัฐเห็นความสำคัญทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับประชากร ดังจะเห็นได้จากกรที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า เงินตราเป็นสิ่งสำคัญมาก กล่าวคือ

ด้วยทุกวันนี้ โลกทั้งหลายถือว่าการค้าขายหาเงิน สำคัญกว่าทุกอย่าง แต่กาลปางก่อน มา กระทำศึกสงคราม เกิดได้ด้วยแย่งผู้หญิง หรือเมื่อจะแผ่เกียรติยศแต่กรเดียวนี้ หาเปนเช่นนั้น ไม่เป็นการแข่งขันกันเินทางค้าขาย¹³

ดังนั้นพระราชอำนาจอันสูงสุดของพระองค์ที่ปกแผ่ไปครอบคลุมผนวกดินแดนต่างๆ ที่อุดมไปด้วยทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็ป่าไม้ แร่ธาตุ หรือทรัพยากรทั้งหลาย จะเกิดเป็นผลผลิตขึ้นเองไม่ได้ หากไม่มีผู้เข้าไปลงแรงทำการผลิต ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้น และนั่นเป็นที่มาของรายได้ในรูปภาษีอากรอันเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ของรัฐในรูปแบบใหม่ ผลประโยชน์นี้ล้วนมีความสำคัญต่อการจรรโลงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นให้ดำรงอยู่ได้ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ว่า

¹² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่ รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475, หน้า 162.

¹³ ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดินภาค 3 (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513), หน้า 163.

การปกครองทุกวันนี้ ก็ผิดกับแต่ก่อนเหมือนกัน ความสำเร็จในสิ่งทั้งปวงอยู่ที่เงินเป็นใหญ่ รวมความว่า รัฐบาลก็ต้องการเงิน ที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่นั้นไม่มีประโยชน์อะไร เมื่อมีผู้ทำเป็นเรือกสวนไร่นาขึ้น ภาษีอากรเฉพาะที่ดินก็ได้และยังได้ภาษีขาออกอีกด้วย¹⁴

เมื่อชนชั้นนำรับรู้ว่าเงินตราเป็นสิ่งสำคัญต่อรัฐ จึงได้คำนึงถึงประชากรมากขึ้น โดยเฉพาะประชากรในระบบการค้าเสรีที่เป็นผู้กระทำการให้เกิดทรัพย์ขึ้นมา ความสำคัญของประชากรต่อรัฐสมัยใหม่ โดยเฉพาะชาวจีน ทำให้ชนชั้นนำมีความตระหนักถึงมากขึ้นในฐานะที่เป็นราษฎรของสยาม ทั้งยังเป็นผู้มีความสำคัญต่อรัฐในด้านเศรษฐกิจ พบว่าชาวจีนเป็นแหล่งก่อเกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่รัฐเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะรายได้จากภาษีอากรที่ได้รับจากเมืองที่มีชาวจีนอยู่หนาแน่น เช่น เมืองยะลา รามัญ ะแงะ แม้มีราษฎรเพียงเมืองละหมื่นกว่าคน ก็ทำให้รัฐมีรายได้จากภาษีมากกว่าเมืองยะหริ่ง สายบุรี หนองจิก ที่มีพลเมืองมากกว่า แต่มีรายได้จากภาษีน้อยกว่า หรืออย่างเช่นเมืองนครปฐมที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มาก ก็ได้ทำให้พระคลังข้างที่ได้เงินค่าเช่าตลาดจากชาวจีนถึงเดือนละ 8,000 บาทเศษ¹⁵ ดังนั้น ราษฎรไม่ว่าชาติภาษาใด ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองแห่งราชอาณาจักรสยามจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของรัฐทั้งสิ้น ภายใต้แนวคิดนี้เองที่ได้ถูกถ่ายทอดโดยอุปมาให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสว่า

ผม ขน เปรียบด้วยราษฎร เมื่อขาดไปส่วนหนึ่ง ก็ไม่สู้กะไรนัก แต่เมื่อขาดหลายๆเส้น ก็ดูโหวงเหวง แม้ตั้งพวกราษฎรก็เหมือนกันถ้าตายไปคนหนึ่งก็ไม่มีรู้สึกะไรนัก แต่ถ้าตายมากไปบ้านเมืองก็จะเจี๊ยบเหงา¹⁶

การควบคุมคน ถือเป็นนโยบายสำคัญที่ทุกรัฐจำเป็นต้องดำเนินการให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพบริบทของรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่มีลักษณะของการรวมอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลาง นโยบายในการควบคุมคน จึงเป็นไปเพื่อการมีอำนาจเหนือพลเมืองอย่างแท้จริง ด้วยการควบคุมคนแต่เพียงหลวมๆ โดยผ่านมุลนาย หรือเจ้าท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมเป็นอุปสรรคใน

¹⁴รายงานการประชุมเทศบาล ร.ศ.126 (พระนคร:โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹⁵สท., (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ) ร.6, น.20 /6 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช 1 มีนาคม พ.ศ. 2458.

¹⁶สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ระยะเวลาทางสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ฝ่ายเหนือ พ.ศ. 2457, (กรุงเทพฯ: ครุสภา, 2504), หน้า 76.

การสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่การมีเอกภาพในการปกครองเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น เมื่อรัฐต้องผนวกคนกลุ่มต่างๆ เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจ และต้องการดำเนินการให้คนเหล่านั้นเป็นพลเมืองของรัฐอย่างสมบูรณ์ ทั้งในทางกฎหมายและอุดมการณ์ วิธีการปรับเปลี่ยนความรู้ดังกล่าวจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ชนชั้นนำต้องให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนที่เป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนมาก เป็นที่มาของแหล่งรายได้และผลประโยชน์ และที่สำคัญคือมีสถานะพิเศษที่ไม่เคยอยู่ภายใต้การควบคุมของสยามอย่างเข้มงวดนัก ยิ่งต้องขบคิดให้ความสำคัญยิ่ง ด้วยการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนถึงเงื่อนไขเหล่านี้ จึงเป็นแรงผลักดันให้ชนชั้นนำดำเนินการปรับเปลี่ยนวิธีการปกครองเพื่อให้คนเหล่านี้เข้ามาเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ต่อไป

เมื่อชนชั้นนำเริ่มมีสำนึกถึงอำนาจสูงสุดในการควบคุมดินแดนและประชากร ชาวจีนจึงเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่เป็นเป้าหมายในการรวบรวมเข้ามาสู่พระราชอำนาจด้วย อย่างไรก็ตามชนชั้นนำก็ยังไม่สามารถดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวได้ในทันที เนื่องจากพบว่ากลไกในการควบคุมชาวจีนที่รัฐใช้อยู่ดั้งเดิม เริ่มไร้ประสิทธิภาพ โดยเฉพาะปัญหาการควบคุมชาวจีนตามระบบของอั้งยี่แบบเดิม

3.1.2. ปัญหาของการควบคุมชาวจีน

การควบคุมชาวจีนแต่เดิมในรัฐแบบจารีตนั้น รัฐแบ่งชาวจีนออกเป็น 2 สถานะ สถานะหนึ่งคือจีนในระบบไพร่ มีทั้งมูลนายผู้ปกครอง และจีนไพร่ที่เป็นผู้ใต้ปกครอง กับจีนนอกระบบไพร่ที่รัฐควบคุมโดยการผูกปี๋ จีนนอกระบบไพร่ ถูกควบคุมโดยมูลนายสูงสุดของจีนอีกต่อหนึ่งคือโชกุนราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติมีกลไกในการควบคุมในระดับย่อยลงมาคือการควบคุมโดยผ่านหัวหน้าชาวจีนต่างๆ ที่มีความใกล้ชิดกับชาวจีนมากกว่า นั่นคือการควบคุมกันเองโดยผ่านกลไกของสมาคมลับอั้งยี่

จุดมุ่งหมายของสมาคมลับอั้งยี่แต่เดิม คือ การรวมกลุ่มกันของจีนโพ้นทะเล เพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์และปกป้องภัยให้แก่กันและกัน อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่หลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาวริงใน พ.ศ.2398 ได้ส่งผลให้ธุรกิจต่างๆ ขยายตัวมากขึ้น มีโรงสีข้าว โรงเลื่อยไม้ อุตสาหกรรมต่างๆ ทำให้มีการหลั่งไหลของจีนอพยพเข้ามามากขึ้น¹⁷ ประกอบกับ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บริษัท บางกอก พาสเซนเจอร์ สตีมเมอร์ คอมพานี ของอังกฤษ ได้เปิดกิจการเดินเรือรับส่งผู้โดยสารระหว่างกรุงเทพฯ กับชัวเถาโดยตรง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทำให้การ

¹⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิทานที่ 15 เรื่องอั้งยี่,” หน้า 225.

เดินทางรวดเร็วขึ้น เพราะไม่ต้องเดินเรือข้ามไปสิงคโปร์เหมือนแต่ก่อน ประกอบกับชาวจีน ซึ่งเข้ามาอยู่ที่เมืองไทยก่อนแล้วบางคน ได้ตั้งตัวเป็นคนกลางรับชาวจีนจากเมืองจีนมาขายแรงงานในเมืองไทย โดยให้เดินทางเข้ามาก่อน แล้วจ่ายค่าโดยสารคืนที่หลังเมื่อได้รับค่าจ้างแรงงานแล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงมีจีนอพยพเข้ากรุงเทพฯ จำนวนมาก¹⁸ ส่งผลต่อจำนวนของสมาชิกในสมาคมลับฮั้งฮี้ต่างๆ ที่ขยายตามจำนวนจีนใหม่ที่เข้ามาด้วย เนื่องจากการที่มีจีนใหม่เข้ามาทำมาหากิน ทำให้เกิดพวกจีนที่ตั้งตัวเป็นเถ้าแก่ หรือผู้ที่รับจัดหา เกลี่ยกลุ่มจีนใหม่ก็มีมากขึ้น จึงเกิดการแข่งขันกันเกลี้ยกล่อมจีนใหม่ ตลอดจนถึงหางานให้จีนใหม่ของตนทำ จึงเกิดเป็นฮั้งฮี้ขึ้นอีกมากมาย¹⁹

ลักษณะการแบ่งพรรคแบ่งพวก แย่งชิงผลประโยชน์ กันเช่นนี้ จึงทำให้สมาคมลับฮั้งฮี้ต่างๆ มักเกิดปัญหาต่อกัน ทำให้เกิดการยกพวกของตนไปก่อเหตุวิวาทกันอยู่เสมอ กรณีการวิวาทครั้งสำคัญที่กล่าวได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนของนโยบายควบคุมชาวจีนของรัฐ คือ กรณีการวิวาทของฮั้งฮี้ในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ.2432

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงบันทึกเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ใน “นิทานโบราณคดี” ว่า สืบเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้เกิดมีจีนใหม่อพยพเข้ามากรุงเทพฯ จำนวนมากนั้น จีนใหม่เหล่านี้ มีตั้งแต่จิว ฮกเกี้ยน สองพวกนี้ต่างถือตนว่าเป็นคนละภาษา คอยรังเกียจรังแก แย่งชิงงานกันเอง จนเกิดการทะเลาะวิวาทกันอยู่เนืองๆ เลยเป็นปัจจัยให้เกิดการรวมกลุ่มตั้งฮั้งฮี้เป็น 2 พวก พวกหนึ่งคือ ฮั้งฮี้”ตั้งกงสี” ของจีนแต่จิว และฮั้งฮี้”ซิวลี่ก๊อ” ของจีนฮกเกี้ยน ในขณะนั้นกระทรวงนครบาลยังใช้วิธีการควบคุมฮั้งฮี้แบบประนีประนอมให้จัดตั้งได้ การวิวาทแต่ละครั้งจึงมักถูกลงโทษแค่เพียงให้หัวหน้าตันแซ่ไปว่ากล่าวกันเอง ก็สงบไปได้เป็นพักๆ แต่ปรากฏว่าในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2432 ฮั้งฮี้ทั้งสองกลุ่มกว่า 1,000 คน ก็ได้ก่อการวิวาทครั้งใหญ่ที่บริเวณถนนหลังห้างวินเซอร์ ถนนเจริญกรุง หรือที่เรียกว่าโรงสีปล่องเหลี่ยม มีการขว้างปาข้าวของและยิงกันตลอดคืนวันที่ 20 มิถุนายน แม้พวกหัวหน้าตันแซ่ห้ามปราม ก็ไม่เป็นผล ท้ายสุดทหารปราบปรามสำเร็จ จับตัวฮั้งฮี้ได้ราว 800 คน²⁰

¹⁸ปิยนาด บุนนาค, “สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร” ใน
สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร, สุภาวงศ์ จันทวนิช, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 4.

¹⁹เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

²⁰สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิทานที่ 15 เรื่องฮั้งฮี้,” หน้า 239 - 245.

หลังเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้รัฐบาลตัดสินใจได้อย่างเด็ดขาด ที่จะกลับมาใช้วิธีเดิม คือ ห้ามตั้งสมาคมลับ การควบคุมอั้งยี่ด้วยการอนุญาตให้ตั้งสมาคมได้ภายใต้เงื่อนไขบางประการ จึงยุติลงในปี พ.ศ.2432 นั้นเอง²¹

แม้รัฐบาลจะห้ามการตั้งสมาคมลับ แต่ก็ไม่ได้มีการประกาศเป็นกฎหมาย จนกระทั่ง พ.ศ.2440 จึงได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติอั้งยี่ ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ สมาคมใดๆ ที่ตั้งอยู่ก่อน และหลังมีพระราชบัญญัตินี้ และมีสมาชิกจำนวน 10 คนขึ้นไป ต้องยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมาคม ที่มีรายละเอียดถึงจุดประสงค์ ข้อบังคับ รายชื่อสมาคม ถ้ารัฐบาลเห็นว่าสมาคมใดดำเนินกิจการอย่างถูกต้องสมควรก็จะอนุญาต หากผิดกฎหมายจะถูกลงโทษถอนทะเบียนสมาคมทันที

ความหมายของการออกพระราชบัญญัตินี้ ที่มีต่อสมาคมลับซึ่งเป็นหนึ่งในกลไกควบคุมชาวจีนแต่เดิมคือ การที่รัฐไม่ยอมรับการดำรงอยู่ของสมาคมลับเหล่านี้อีกต่อไป ไม่ยอมรับสถานะของสมาคมที่เป็นกลไกการควบคุมชาวจีนด้วยตนเอง เนื่องจากกรณีการวิวาทของอั้งยี่ครั้งใหญ่ในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2432 นี้ ได้สะท้อนให้รัฐเห็นว่า กลไกการควบคุมชาวจีนแต่เดิมที่เคยปล่อยให้ควบคุมกันเองผ่านหัวหน้าตันแซของอั้งยี่ เป็นกลไกที่ไม่มีประสิทธิภาพอีกต่อไป เนื่องจากตันแซของทั้งสองกลุ่มที่วิวาทกันก็ไม่สามารถควบคุมสมาชิกของตนได้ดังที่รัฐเคยไว้วางใจให้มีบทบาทนี้ ในช่วงที่รัฐใช้นโยบายประนีประนอมกับอั้งยี่ นอกจากนั้น รัฐยังเห็นว่า การดำรงอยู่ของสมาคมลับยังเป็นการสร้างความเดือดร้อนและเป็นภัยที่คุกคามใกล้ตัวมาก ดังที่วิวาทกันในกรุงเทพฯ ดังนั้น ปัญหาการควบคุมชาวจีนตามกลไกเดิมของสมาคมลับจึงถูกรัฐทำให้สลายตัวลงไป ทำให้ชาวจีนไม่สามารถเกาะกลุ่มเพื่อก่อความเดือดร้อนแก่รัฐได้ดังเดิม หลังจากนั้น จึงเป็นเรื่องที่รัฐต้องขบคิดถึงวิธีการในการปกครองชาวจีนในรูปแบบใหม่ๆ ต่อไป

การที่รัฐไม่สามารถใช้กลไกการปกครองชาวจีนด้วยตนเองแบบสมาคมลับอั้งยี่ ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองชาวจีนดั้งเดิมที่รัฐใช้ควบคุมชาวจีนได้อีก ย่อมสะท้อนว่ากลไกดังกล่าวเสื่อมประสิทธิภาพ และเป็นปัจจัยหนึ่งให้ชนชั้นนำคิดหาวิธีการใหม่ที่จะปกครองชาวจีนต่อไป และจะต้องเป็นการปกครองที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่จะต้องเป็นเอกภาพและไม่มีแบ่งแยกตามเชื้อชาติ หรือแบ่งสรรอำนาจให้ปกครองกันเองอีกต่อไป

แม้ว่ารัฐบาลไทย จะประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติอั้งยี่เมื่อปี พ.ศ.2440 แล้ว ในเวลาต่อมา ก็ยังปรากฏว่า มีพวกอั้งยี่ก่อการกำเริบอยู่อีก และกระบวนการควบคุมลงโทษของรัฐบาลก็

²¹ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ.2367-2453,” หน้า 230.

ยังไม่สามารถปราบปรามให้สงบลงได้อย่างจริงจัง ดังรายงานของพระยาอภิภรณ์ประกาศ เจ้าพนักงานกรมกองตระเวน เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2449 ที่กล่าวว่า

ในเวลานี้พวกอั้งยี่มีความกำเริบที่สุดมากขึ้นก่อนการวิวาทขึ้นในหน้าที่ข้าพเจ้าเสมอ เดือนละหลายเรื่อง กองตระเวนได้จับส่งศาลก็ฟ้องแต่ก่อนการวิวาทเท่านั้น ไม่อาจฟ้องในคนพวกอั้งยี่โดยไม่มีหลักฐาน(สะดวกตามตลับขบับ-ผู้วิจัย) ศาลก็ปรับเงินเสียโดยมาก การปรับในการพวกอั้งยี่วิวาทคนละ 5 บาทบ้าง 10 บาทบ้าง 20 บาทบ้างเท่านั้น...เป็นการยากในหน้าที่กองตระเวนจะปราบปรามพวกอั้งยี่ในบ้านเมืองให้สงบลงได้ ถ้าจะพรรณนาในพวกอั้งยี่แล้วเหลือที่จะพรรณนา ในเวลานี้พวกอั้งยี่มีความกำเริบมากตั้งขึ้นเป็นหมู่ของก่อนการวิวาททุกคืนกันในหน้าที่กองตระเวนเสมอ²²

ปัญหาการควบคุมชาวจีน ยังคงมีอยู่ต่อมาเรื่อยๆ จนกระทั่งในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลไทยก็ได้พบปัญหาความยุ่งยากที่เกิดจากชาวจีนอีกครั้งหนึ่งในเรื่องเกี่ยวกับการต่อต้านนโยบายของรัฐ ในเหตุการณ์ที่ชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะย่านสำเพ็งและบริเวณใกล้เคียงที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของชาวจีน ได้พากันนัดหยุดงานครั้งใหญ่ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2453 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประท้วงรัฐบาลไทยในการเก็บเงินค่าราชการหรือเงินผูกปี้จีน เพิ่มขึ้นจากปีละ 1.50 บาท เป็นปีละ 6 บาทต่อคน นอกจากการนัดหยุดงานแล้วชาวจีนยังได้ประท้วงก่อความวุ่นวายเป็นเวลา 3 วัน คือวันที่ 1-3 มิถุนายน ซึ่งได้แก่การปิดร้านค้าในแถบสำเพ็ง เขาวราช ตลาดบางแห่งเปิดขายหลังร้านในราคาแพงมากขึ้น เช่น ตลาดคลองขนอน ส่วนตลาดด้านในและนอกพระนครเมื่อคนจีนไม่ขายสิ่งของก็ขาดตลาดไปมาก จนกระทรวงนครบาลต้องจัดให้เจ้าหน้าที่ตามโรงพักขายข้าวสารและอาหารสด²³ นอกจากนี้ในหัวเมืองพวกจีนก็ไม่ยอมเสียเงินค่าราชการเช่นกัน โดยจะรอฟังข่าวจากพวกจีนที่กรุงเทพฯ ก่อน

รัฐบาลได้พยายามคลี่คลายเหตุการณ์ดังกล่าว โดยไม่ใช้ความรุนแรง แม้เหตุการณ์จะสงบลงไปได้ แต่รัฐบาลก็ได้เรียนรู้ปัญหาจากชาวจีนที่นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น ไม่ใช่แต่เพียงรัฐ

²²หจข., ร.5, น.33 /71 รายงานของพระยาอภิภรณ์ประกาศเจ้าพนักงานกรมกองตระเวนต่อผู้บังคับการกรมกองตระเวนที่ 341 /125 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2449. อ้างถึงใน ปิยนาด บุนนาค, "สำเพ็ง: มุมมองด้านการเมืองการปกครอง (พ.ศ. 2325 - 2475)," ใน *เอกสารประกอบการสัมมนา ไทยกับเอเชีย สายใยอดีตถึงปัจจุบัน สถานสัมพันธ์สู่ออนาคต* จัดโดยศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ ฝายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 14 มีนาคม พ.ศ.2549 ห้อง 509 อาคารบรมราชกุมารี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 20.

²³หจข., ร.5, น.8.3 /7 เรื่องจีนหยุดงาน คำแปลสำเนาโทรเลขที่ 3163 กรมหลวงเทเวศร์วงศวิโรปกรณ์ถึงหม่อมเจ้าบรมเดช กรุงปารีส วันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2453 อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

ควบคุมไม่ได้เท่านั้น แต่เหตุหยุดงานประท้วงครั้งนี้ ยังเป็นการแสดงถึงการต่อต้านอำนาจรัฐด้วย ซึ่งถือว่าการกระทำดังกล่าวที่รัฐเองก็ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมากจากการที่ชาวจีนใช้วิธีกดดันรัฐบาลด้วยการหยุดงานหยุดขายของ เพราะรู้ว่ากลุ่มตนเป็นผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเห็นถึงปัญหาดังกล่าว และทรงพยายามที่จะลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากชาวจีน เพื่อไม่ให้ชาวจีนสามารถใช้อำนาจดังกล่าวกดดันรัฐบาลไทยได้อีก โดยทรงมีพระราชดำริให้เจ้านายขุนนาง ช่วยกันกระตุ้นให้คนไทยค้าขายมากขึ้น จะได้ไม่ต้องอาศัยพวกจีนเพื่อเอาชีวิตรอดดังที่เป็นอยู่²⁴

ไม่เพียงแต่ความเสื่อมของกลไกควบคุมชาวจีนแต่เดิมที่เป็นปัจจัยส่งผลให้รัฐเกิดการรับรู้ต่อปัญหาของอำนาจรัฐที่มีอยู่เหนือชาวจีนว่ามีความยากลำบากในการปกครองเท่านั้น ปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นนำรับรู้ปัญหาที่มีต่อการปกครองชาวจีนก็คือ ปัญหาของชาวจีนกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่ทำให้รัฐไม่สามารถอ้างอำนาจการเป็นผู้ปกครองเหนือชาวจีนได้อย่างแท้จริง

3.1.3 ชาวจีนกับปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

ในสังคมก่อนสมัยใหม่ หรือสังคมที่เริ่มพัฒนามาสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การพิจารณาว่าใครเป็นคนชาติใด หรือเป็นคนสังกัดใด มักใช้หลักเกณฑ์ทางจารีตประเพณีเป็นหลักในการพิจารณา หลักเกณฑ์ดังกล่าวนั้นก็เช่น การแสดงออกทางวัฒนธรรม ที่สามารถเห็นได้จากภายนอก หรือหลักเกณฑ์อื่น เช่น ระบบทางสังคม โดยในสังคมไทยได้แก่ความสัมพันธ์กับระบบศักดินา โดยถือว่าผู้ใดที่มีสถานะใดสถานะหนึ่งในระบบศักดินา ไม่ว่าจะเป็นมูลนายหรือไพร่ทาส นับว่าเป็นคนในบังคับไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อไทยได้เข้าไปสัมพันธ์กับโลกตะวันตกมากขึ้น ก่อให้เกิดการทำสัญญาพระราชไมตรีและสัญญาการค้าต่อกัน รัฐไทยต้องเข้าไปสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นพลเมืองในแบบที่ตนไม่เคยมีมาก่อน นั่นคือการใช้สถานภาพทางกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณา

ข้อตกลงในสัญญาพระราชไมตรี หรือสัญญาการค้าที่เป็นเครื่องกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครเป็นคนในบังคับของใครนั้นคือ ข้อตกลงว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2398 เมื่อทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ โดยสนธิสัญญาดังกล่าวได้สงวน

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

สิทธิสำหรับชาวอังกฤษไว้หลายประการโดยเฉพาะการขอสิทธิทางการศาล ซึ่งเรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” (Extraterritorial Right) โดยแนวคิดนี้ เกิดจากการที่ชาติมหาอำนาจที่ต้องการพิทักษ์ผลประโยชน์ทางการค้าของตน รวมถึงแนวคิดในการปกป้องพ่อค้าและราษฎรของตน หรืออีกนัยหนึ่งคือ คนในบังคับ (subject) ของตนให้ได้รับผลประโยชน์และสิทธิพิเศษ จากดินแดนที่ตนได้เข้าไปประกอบธุรกิจด้วย ทั้งนี้ ยังแสดงถึงอำนาจและเกียรติภูมิของรัฐบาลชาตินั้นๆ ด้วย โดยเนื้อหาหลักของสนธิสัญญาเบาว์ริงในข้อที่ว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้ ได้กลายมาเป็นรูปแบบที่มหาอำนาจตะวันตกอื่นๆ ยึดถือในการทำสนธิสัญญากับไทยในเวลาต่อมา²⁵ การทำสนธิสัญญาโดยมีข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเช่นนี้ จะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทยกับชาติตะวันตก ที่อ้างสิทธิทางการศาลของคนในบังคับตน โดยเฉพาะเมื่อชาติตะวันตกนั้น ได้ขยายการตีความคนในบังคับของตน ให้ครอบคลุมมาถึงชาวเอเชียซึ่งเป็นบุคคลที่เกิดหรืออาศัยในดินแดนที่เป็นอาณานิคม หรือรัฐอารักขาของตน จนถึงขนาดออกหนังสือรับรองการเป็นคนในบังคับให้แก่คนบางกลุ่มที่ไม่มีคุณสมบัติเข้าข่ายการเป็นคนในบังคับด้วยการกระทำเช่นนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อไทยในการควบคุมคนเป็นอย่างมาก เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีกรอบกฎหมายใดในการรับรองการเป็นคนในบังคับ และมีปัญหามากโดยเฉพาะกรณีชาวจีน

การเผชิญหน้ากันระหว่างแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกัน ได้ก่อให้เกิดปัญหาในการตีความในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะกรณีชาวจีนสามัญชนที่อยู่นอกระบบไพร่ ซึ่งไม่ได้มีฐานะความเป็นพลเมืองมาก่อน แต่รัฐก็ต้องการผนวกคนเหล่านี้เข้ามาเป็นพลเมืองในช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่ความมีเอกภาพทางประชากรด้วยเช่นกัน เกณฑ์เดิมที่เคยใช้ตัดสินก็เริ่มกลายเป็นเรื่องที่ล้าสมัย ไม่เป็นที่ยอมรับในกฎเกณฑ์สากล อีกทั้งเมื่อเวลาผ่านไป เกณฑ์เหล่านั้น เช่น การแต่งกาย การไว้เปีย ก็เริ่มหายไป รัฐมีวิธีจัดการ ตีความ ให้เหตุผลเกี่ยวกับชาวจีนเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ที่จะเข้าใจความคิดของชนชั้นนำในการรับรู้ถึงฐานะความเป็นพลเมืองที่มีต่อคนจีนได้

การที่สาระสำคัญของสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ได้ครอบคลุมไปถึงการให้สิทธิแก่คนที่อยู่ในรัฐอารักขาของชาตินั้นๆ ได้ปรากฏว่ามีบรรดาคนเอเชียโดยเฉพาะชาวจีน ได้เข้าไปสมัครเป็นคนในบังคับต่างชาติจำนวนมาก รัฐเองก็ไม่มีมาตรการใดๆ จะป้องกันจัดการกับคนเหล่านี้ เพราะยังไม่มีกฎหมายใดจะไปยืนยันได้ว่าคนเหล่านี้เป็นคนในบังคับของตน ซึ่งสาเหตุที่ทำให้คนจีนพากัน

²⁵ กนิษฐา ชิตช่วง, “มูลเหตุการร่างกฎหมายอาญา ร.ศ. 127,” หน้า 22.

ไปเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาตินั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชกระแสว่า คนที่ไปสมัครนั้น ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองของชาวจีนบางกลุ่ม เป็นเพราะแต่เดิมนั้น รัฐบาลเคยใช้วิธีการควบคุมสมาคมลับอั้งยี่ต่างๆ ด้วยวิธีการเลี้ยงอั้งยี่ ให้อยู่ภายใต้อำนาจของผู้สำเร็จราชการคือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งก็กลับทำให้พวกอั้งยี่กำเริบหนักกว่าเดิม เพราะตระหนงว่าสามารถอ้างอำนาจของสมเด็จพระยาฯ ไปก่อความวุ่นวายได้ เมื่อสิ้นสมเด็จพระยาฯ พวกจีนเหล่านี้ไม่มีที่พึ่งให้ปกป้องตนเอง จึงพากันเข้าไปสมัครเป็นคนในบังคับต่างชาติ หรือคนในร่มธงเพื่อความคุ้มครองทางกฎหมาย²⁶

นอกจากความคุ้มครองทางกฎหมายแก่จีนผู้กระทำความผิดเช่นอั้งยี่แล้วความคุ้มครองทางกฎหมายนั้นยังทำให้สามารถแสวงหาผลประโยชน์จากช่องโหว่นั้นได้ เช่น สามารถตั้งบ่อนเถื่อน ขายของเถื่อน โรงรับจำนำได้โดยไม่เสียภาษี และไม่ถูกกฎหมายไทยลงโทษ เพียงเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติที่เสียค่าธรรมเนียมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น²⁷

การหลบเลี่ยงกฎหมายไทย ยังเห็นได้จากกรณีของการผูกปี้ จีนในบังคับไทยที่ต้องผูกปี้ มักหลบเลี่ยงไปเข้ากับต่างชาติ ดังเช่น จีนที่เมืองหนองคายหลบหนีไปเข้าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส หรือเช่น ในการผูกปี้แต่ละครั้ง รัฐบาลจะมีจดหมายแจ้งไปยังกงสุลชาติต่างๆ ให้จัดส่งรายชื่อคนจีนในบังคับของตนเพื่อทางไทยจะได้ออกหนังสือสำคัญให้กับคนจีน ที่มีรายชื่อเหล่านั้นสำหรับแสดงต่อเจ้าหน้าที่เมื่อมีการตรวจจับ แต่ก็มักเกิดปัญหาเพราะกงสุลต่างประเทศไม่ยอมส่งบัญชีรายชื่อคนจีนในบังคับของตน และยังเห็นว่าทางการไทยควรยอมรับหนังสือสำคัญที่ออกโดยกงสุลเพื่อยกเว้นการผูกปี้ ไม่ต้องมีหนังสือสำคัญของไทยอีก²⁸

* วิธีการเลี้ยงอั้งยี่นี้เป็นนโยบายของรัฐในการประนีประนอมกับสมาคมลับ ซึ่งรัฐได้เซ็นนโยบายนี้ควบคุมอั้งยี่เป็นเวลา 32 ปี ระหว่าง พ.ศ.2400-2432 วิธีการนี้มีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้ให้การสนับสนุนเพราะเห็นว่าจะสามารถควบคุมไม่ให้จีนไปเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติได้ โปรดดูรายละเอียดใน “การควบคุมชาวจีนของรัฐจารีต” หัวข้อ 2.3.1.

²⁶ สห., ร.5, ต.21/14 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่เจ้าพระยามรธา 4 กันยายน พ.ศ.2453.

²⁷ ปจารย์ โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ.2444-2488,” หน้า 133.

²⁸ ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, “ผูกปี้: การเก็บค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนสมัยรัตนโกสินทร์,” หน้า 132 - 135.

ในเรื่องการหลบเลี่ยงกฎหมายไทยนั้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะกฎหมายไทยยังล่าช้าหลัง มีความรุนแรง ไม่มีลักษณะสากลที่เป็นที่ยอมรับจึงทำให้คนหนีไปพึ่งกฎหมายต่างชาติกันมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสในเรื่องนี้ว่า

ธรรมเนียมในการศาลต่างประเทศทุกวันนี้ ยังใช้อยู่ตามหนังสือสัญญา คือฝ่ายใดให้ ชำระความตามกฎหมายบ้านเมืองฝ่ายนั้น กฎหมายฝ่ายเขาเบาฝ่ายเราหนัก คนไทยเสียเปรียบ คนต่างประเทศมากนัก²⁹

ปัญหาที่เกี่ยวกับชาวจีนกับการเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติก็คือ ปัญหาความมั่นคง เนื่องจากรัฐ สูญเสียอำนาจในการควบคุมคน ดังจะเห็นได้จากกรณีของฝรั่งเศสที่เมืองจันทบุรี ที่แผ่ขยาย อำนาจเข้ามาเพราะมีดินแดนที่ติดต่อกับอินโดจีนของฝรั่งเศส หลังกรณีเหตุการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ที่ไทยรบกับฝรั่งเศสที่ปากน้ำ จนทำให้ไทยต้องทำสัญญาสงบศึกในลักษณะเสียเปรียบ ต้อง เสียค่าปรับแก่ฝรั่งเศส และ ฝรั่งเศสก็ยังเข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้อีก

จันทบุรีเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ พืชที่เพาะปลูกได้มีหลายชนิด ทั้งพริกไทย ข้าว การบูรที่เป็นสินค้าส่งออก ยังมีสินค้าของป่าและอื่นๆ อีกมาก เช่น เร่ว กระวาน กระสอบ ไม้ต่างๆ หวาย ยาสูบ งาช้าง เยื่อเคย และกุ้งแห้ง³⁰

ในสายตาของชนชั้นนำแล้ว ถือว่าเมืองจันทบุรีมีความสำคัญมาก การยึดครองจันทบุรี ของฝรั่งเศสจึงทำให้ชนชั้นนำไทยในขณะนั้นรู้สึกขมขื่นเป็นอย่างมาก ดังที่ พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุนนาค) ราชทูตไทยประจำกรุงปารีส กราบทูลความคิดเห็นเรื่องนี้ต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศในขณะนั้นว่า

เป็นเสมือนเสียหนามที่เสียดแทงใจอยู่เสมอ เป็นเรื่องกังวลของรัฐบาลไทยและ เจ้าหน้าทีตลอดมา เรื่องจันทบุรีนั้นเล่า ไทยได้ประพาศติดตามหนังสือสัญญาปี 1893 เสร็จสิ้นทุกข้อ ควรที่ฝรั่งเศสจะถอนทหารออกเสียได้นานแล้ว ก็หาถอนไม่การที่ตั้งอยู่ที่นี่ไม่เป็นการยุทธกรรมเลย สักนิดเดียว เมื่อที่ฝรั่งเศสเข้ามาตั้งอยู่โดยไม่ยุทธกรรมนั้น ไทยยังถือว่าเป็นแผ่นดินของไทยเสมอ แต่ฝรั่งเศสมีอำนาจมากกว่า ก็ต้องจำใจทนให้อยู่ไปเท่านั้น³¹

²⁹ กจ., ร.5, รล.-พศ.สมุดพิเศษ จ.ศ.1238-1240 ลำดับที่ 97, 2 : 230-231 พระราชหัตถเลขาของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ลงอาญาเขียนหลวงบริบาลบุรีรัมย์, อ้างถึงใน กนิษฐา ชิตช่วง, “มูลเหตุการร่างกฎหมายอาญา ร.ศ. 127,” หน้า 79.

³⁰ ปียนาด บุนนาค, “จันทบุรีในความสัมพันธ์สยาม-ฝรั่งเศส,” *วารสารสมาคมประวัติศาสตร์* 28 (2549): 30.

ความรู้สึกของชนชั้นนำนั้นรู้สึกอยู่เสมอว่า จันทบุรีเป็นแผ่นดินไทย จึงมีความหวงแหนแผ่นดินเป็นอย่างมาก ดังนั้น ชนชั้นนำจึงมีความห่วงใยต่อราษฎรของเมืองจันทบุรี ที่ถือว่าเป็นพลเมืองไทยด้วยกัน

ในเมืองจันทบุรีนั้น ประกอบด้วยคนหลายชาติพันธุ์ ทั้งไทย ญวนและจีน แต่ชาวจีนนั้นมีอยู่จำนวนมาก ดังที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ระยะเวลาเสด็จประพาสจันทบุรี ปีชวด จุลศักราช 1238 (พ.ศ.2419) ว่า เมื่อพระองค์เสด็จตามทางไปเขาพลอยแหวน เมืองจันทบุรี พบว่า มีชาวจีนอยู่ในเมืองจันทบุรีจำนวนมาก กล่าวคือ

เห็นเป็นโรงจีนเป็นร้านขายของทั้งข้างมากหลายสิบโรง ...แต่เราเห็นคนที่ยืนตามโรงนั้น เป็นจีนแทบทั้งนั้น ไม่ใคร่เห็นมีไทย เว้นแต่ผู้หญิง เมื่อต่อมานั้นเป็นเนิน ต้องขึ้นทางสูงเหมือนขึ้นเขา หน้อยหนึ่งพอถึงหลังที่ราบ คราวนี้เราเห็นตึกจริงๆ เป็นแก๊งจีนศาลเจ้าอยู่ 2 หลัง มีโรงจิวแลโรงใกล้เคียงหลายโรงอยู่ข้างขวามือ....แลในที่ที่เราผ่านมาเดี๋ยวนี้เห็นเป็นสูงๆ ต่ำๆ เป็นห้องซุ้มที่ฝังศพจีนมากหลายแห่งเหมือนกับที่เมืองมะละกา³²

ดังนั้นการที่มีจีนอาศัยอยู่ในจันทบุรีเป็นจำนวนมาก เมื่อฝรั่งเศสเข้ามายึดครองจันทบุรี จึงทำให้มีชาวจีนจำนวนมาก สมัครเข้าไปอยู่ในบังคับฝรั่งเศส ดังรายงานของพระยาวิชาธิบติ (แบน บุณนาค) ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี ที่รายงานเข้ามาเข้ามายังส่วนกลางว่า ฝรั่งเศสเกลี้ยกล่อมจีนพื้นเมืองจันทบุรี ให้เข้ามาเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสถึงวันละ 20-30 คน โดยประมาณไม่ต่ำกว่า 1,000 คน ซึ่งมีทั้งจีนนอก บุตรจีน หลานจีน ที่เกิดในเมืองไทย เป็นคนในบังคับทั้งสิ้น³³ ซึ่งฝรั่งเศสก็นับว่าได้ประโยชน์จากค่าธรรมเนียมการออกหนังสือสำหรับตัวและอาศัยคนในบังคับที่เป็นชาวเอเชียเหล่านี้ในการขยายอิทธิพลทางการเมืองแก่ตนด้วย

ปัญหาที่เกิดจากคนในบังคับ คือการที่ชาติมหาอำนาจใช้อำนาจตามข้อตกลงเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ปกป้องคนในบังคับตนที่กระทำความผิดโดยฝรั่งเศสก็พยายามปกป้องคน

³¹ สหช., ร.5, ฝ.19/2 ใบบอกพระยาสุรียานุวัตร ราชทูตสยามกรุงปารีส กราบทูลกรมหลวงเทวะวงศัวโรปกการ 18 กันยายน พ.ศ.2445 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

³² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ระยะเวลาเสด็จประพาสจันทบุรี ปีชวด จุลศักราช 1238 (พ.ศ. 2419)” *วารสารสมาคมประวัติศาสตร์*,: 174 - 175.

³³ หจช., ร.5, น.10 บ/5 รายงานกราบบังคมทูลของพระยาวิชาธิบติ ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี 13 กันยายน พ.ศ. 2438, อ้างถึงใน จริยวรรณ อภรณ์รัตน์, “ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษ และฝรั่งเศส,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 74.

เหล่านี้ให้พ้นจากกฎหมายไทย ทำให้ทางราชการไม่สามารถจัดการกับผู้กระทำความผิดได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะชาวจีน มักเข้าไปเป็นคนในบังคับเพื่อหลบหนีความผิดกันมาก เช่น กรณีคนจีน ซ่องสุ่มเป็นอั้งยี่ในเมืองจันทบุรี ที่ล้วนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส เมื่อกระทำความผิด รัฐก็ไม่สามารถจัดการได้ ดังที่พระยาวิชัยาธิบดี ผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรี กราบทูลมาถึง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2439 ว่า

เรื่องอั้งยี่เมืองจันทบุรีนี้ การที่จะชำระและตัดสิน มีข้อยากอยู่แต่ที่จีนพวกอั้งยี่ เป็นแต่คนรับหนังสือเข้าอยู่ในบังคับฝรั่งเศสบ้าง ไม่ได้รับหนังสือบ้าง ฝรั่งเศสก็ครอบงำอยู่ที่เมืองจันทบุรี ฝ่ายเราจะทำให้เต็มมือก็ยาก ถ้าตัดสินลงโทษคนทั้งสองอย่างนี้ไม่ได้ทั่วกัน ก็จะมีทางเสื่อมเสียได้ในภายหน้า³⁴

ปัญหานี้ ทำให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวิตกด้วยเช่นกัน ดังที่มีหนังสือตอบผู้ว่าราชการเมืองจันทบุรีไปว่า

บันดาจีนที่เป็นพวกเป็นเหล่าอยู่นั้น ครั้นจะปราบปรามโดยอำนาจบ้านเมืองให้แข็งแรง ก็เกรงคนจำพวกนี้เข้าแอบอ้างอำนาจต่างๆมาปกครอง แลครั้นจะปล่อยให้มีอำนาจอยู่ดั่งนั้น ก็กระทำความเหวี่ยงราษฎรแก่อเหตุการณให้มีขึ้นเป็นภัยต่างๆ³⁵

การที่เกรงอำนาจตะวันตกจะถูกชักนำให้เข้ามาดั่งนี้ ทำให้ชนชั้นนำ ยังไม่กล้าที่จะตัดสินเด็ดขาดรุนแรงในเรื่องดังกล่าวมากนัก ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีที่ หลวงประจิมนคร หรือจีนเปกอี้ ได้ร่วมมือกับจีนอั้งยี่เมืองภูเก็ต สนับสนุนการบุกปล้นที่พิภพผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ และฆ่าพระยาอิศราธิไชยตายในปี พ.ศ. 2422 เพราะต้องการเป็นผู้เก็บภาษีตามสัญญาว่าจ้างผู้ว่าราชการเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งสูญเสียผลประโยชน์ในการเก็บภาษีอากรและอำนาจปกครองเมื่อพระยาอิศราธิไชยเป็นผู้ว่าราชการเมืองผูกขาดทำภาษีเมืองกระบี่ซึ่งขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช แต่ปรากฏว่าทางการก็ยังไม่กล้าที่จะตัดสินลงโทษได้อย่างจริงจัง เพราะจีนเปกอี้ได้ร้องต่อกงสุลอังกฤษว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษ³⁶

³⁴ สห., ร.5, น.33/20(44) รายงานกราบบังคมทูลของพระยาวิชัยาธิบดี มีมาถึงกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ 15 เมษายน พ.ศ. 2439.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

³⁶ กจ., ร.5, สมุดพิเศษ จ.ศ.1240-1241 เล่ม4 สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยามนตรีสุริยวงศ์(ม.ท.) เมษายน พ.ศ.2422 หน้า1 – 5, อ้างถึงใน จริยวารธน อภรณ์รัตน์, “ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษ และฝรั่งเศส,” หน้า 54 - 55.

ปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนอกจากทำให้ไทยสูญเสียอำนาจจัดการชาวจีนใน บังคับต่างประเทศแล้ว กรณีการเป็นลูกจ้างในธุรกิจต่างชาตีก็นำให้คนเหล่านี้เข้าแอบอิง ผลประโยชน์นั้นด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ.2398 และกับชาติ อื่นๆในเวลาต่อมาทำให้มีการจ้างแรงงานชาวพื้นเมืองในธุรกิจต่าง ของชาติเหล่านั้นที่เข้ามา ดำเนินกิจการต่างๆในเมืองไทย แต่ก่เกิดปัญหาในเวลาต่อมาว่า ทางกรไทยไม่สามารถดำเนินคดี กับลูกจ้างชาวไทยหรือชาวจีนในบังคับไทยที่ไปรับจ้างชาวตะวันตกได้ หรือไม่ก็เกิดความล่าช้า ยุ่งยากในการดำเนินคดีเป็นอย่างมาก เพราะการจะเข้าไปจับกุมนั้น ต้องได้รับการพิสูจน์จากกงสุล ตะวันตกของชาติที่เป็นเจ้าของกิจการนั้นๆ เสียก่อนว่าลูกจ้างเหล่านั้น ได้กระทำผิดต่อกฎหมาย ของฝ่ายไทยจริง เงื่อนไขนี้ ยังประกอบกับการที่ในสนธิสัญญาพระราชไมตรีกับบางประเทศ มีส่วน เชื้อต่อเงื่อนไขด้วย เช่น สัญญาพระราชไมตรีที่มีกับโปรตุเกสในข้อที่ 16 นั้น ยังระบุถึงสิทธิของ ลูกจ้างชาวไทยที่เท่าเทียมกับคนในบังคับโปรตุเกสอีกด้วย ซึ่งทำให้รัฐบาลไทยสูญเสียอำนาจใน การจัดการ แม้แต่คนในบังคับไทยเอง³⁷ หรือจีนผูกปี้ ซึ่งทางการอ้างว่าเป็นคนในบังคับไทยด้วย เช่นกัน ดังคำปรึกษาหารือระหว่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ คอมมิตตีกำกับกรมพระ นครบาล ที่มีต่อพระประสิทธิธรรมการ ว่าที่เจ้ากรมกองตะเวน ฝ่ายกองรักษาในเรื่องจีนผูกปี้ที่เป็น ลูกจ้างชาติตะวันตกนี้ เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.2434 ว่า

เห็นว่ากรที่จะตรวจคนจีนผูกปี้ในตำบลต่างๆนั้น บางทีจีนหัวหน้าเจ้าของที่เป็นสัปเยกต์ ต่างประเทศก็มี บางทีจีนที่อยู่ในโรงการค้าขายต่างประเทศก็มี แม้เจ้าพนักงานไปตรวจคนในโรงสี กลไฟ คนที่อยู่ในบังคับกงสุลนั้น ก็จะเปนการผิดหนังสือสัญญาพระราชไมตรี จึงได้มีหนังสือไปยัง กระทรวงกรมท่า ขอนหนังสือสำหรับตัวเจ้าพนักงานต่อกงสุลอังกฤษ ฮอลันดา ให้มิสเตอร์เซวีฟ สวารัตริใหญ่ฝ่ายกองรักษา พร้อมด้วยเจ้าพนักงานสำหรับกำกับตรวจค้นจับจีนผูกปี้ในห้างถาที่ ค้าขายของชาวต่างประเทศ³⁸

ทั้งนี้ ทางกรมท่าจึงได้แจ้งกลับมาว่ากงสุลต่างประเทศ เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศสได้รับ ทราบแล้ว และขอให้เจ้าพนักงานกรมกองตะเวนไปแจ้งต่อกงสุลชาติเหล่านี้ ทุกครั้งที่จะเข้าตรวจ ค้น ทางกงสุลก็จะได้ยอมอนุญาตให้ตามประสงค์ อย่างไรก็ตาม แม้ทางกงสุลจะไม่ขัดข้องในการ เข้าตรวจค้นของทางการไทย แต่ในข้อสัญญาการเข้าตรวจค้นที่กงสุลชาติตะวันตกแจ้งมายัง

³⁷ กนิษฐา ชิตช่วง, “มูลเหตุการร่างกฎหมายอาญา ร.ศ. 127,” หน้า 47.

³⁸ สห., ร.5, น.7.9/1 หนังสือของกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ มีไปถึงพระประสิทธิธรรมการ 23 มกราคม พ.ศ.2434.

กรมเท่านั้น ก็มีเงื่อนไขที่ค่อนข้างยุ่งยากและเสียเวลาในการดำเนินการอยู่พอสมควร เช่น เงื่อนไขของฝรั่งเศส เนื้อหาของข้อสัญญา นั้นโดยสรุป³⁹ มีดังนี้

ข้อที่ 1 ต้องมีเจ้าพนักงานในที่ว่ากรมกงสุลฝรั่งเศสไปกำกับกับการเข้าตรวจค้นด้วย นายหนึ่ง และดังนั้น จึงต้องแจ้งให้ทางกงสุลฝรั่งเศสทราบเรื่องก่อนอย่างน้อย 24 ชั่วโมง

ข้อที่ 2 เจ้าพนักงานผู้ไปที่จะเข้าไปตรวจในห้างนั้น ต้องมีไม่ต่ำกว่า 5 นาย นายตรวจและไปลิสต์ต่างหาก และไม่ให้อัยการตรวจเข้าไป

ส่วนข้อสัญญาข้อสุดท้ายนั้น มีสาระที่กระทบต่อพระราชอำนาจในการควบคุมชาวจีนเป็นอย่างมาก ด้วยทางกงสุลฝรั่งเศสได้อำนาจของตนในการปกป้องชาวจีนที่ไม่ได้ผูกปิ่นไว้เป็นคนในบังคับตนด้วย ดังที่กล่าวในข้อสัญญาข้อนี้ว่า

ข้อที่ 3 จีนคนใดยังไม่ได้ผูกปิ่น ถ้าผู้อ้างหรือผู้ที่ได้เป็นหลักฐาน เป็นประกันว่า จะใช้เงิน ผูกปิ่นแทนจีนผู้นั้นแล้ว ก็ไม่ให้จับจีนที่ยังไม่ได้ผูกปิ่นนั้นไป

จะเห็นได้ว่าอำนาจของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนั้น กระทบต่อการควบคุมชาวจีนของไทยเป็นอย่างมาก แม้แต่จีนผูกปิ่นซึ่งไทยอ้างอำนาจเหนือจีนเหล่านี้ ก็ยังไม่สามารถอ้างอำนาจในการควบคุมได้

การที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีอุดมการณ์ที่ต้องการมีอำนาจสูงสุด และสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในหมู่ราษฎร ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้เอง ชนชั้นนำจึงตระหนักถึงปัญหาภายในของไทยในการที่จะควบคุมชาวจีนอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงต้องสร้างการรับรู้เกี่ยวกับชาวจีนขึ้นมาใหม่ โดยอธิบายว่าจีนเหล่านี้ถือเป็นคนในบังคับไทย ด้วยเงื่อนไขกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชนชั้นนำพยายามที่จะสร้างขึ้นเพื่อทำให้สถานะของชาวจีนชัดเจนขึ้น

สิทธิสภาพนอกอาณาเขต ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดปัญหาในทางการเมืองการปกครองต่อชาวจีนเท่านั้น แต่การที่ชาวจีน ซึ่งมีศักยภาพทางเศรษฐกิจไปเข้าเป็นคนในบังคับต่างชาติกันมาก ก็ทำให้ไทยสูญเสียผลประโยชน์อันพึงเก็บเกี่ยวได้จากชาวจีนไปด้วย เพราะรัฐไม่สามารถอ้างอำนาจเหนือคนเหล่านี้ได้นั่นเอง ความตึงเครียดที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่รัฐมีต่อชาวจีนเช่นนี้จึงกลายเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ ชนชั้นนำทางการเมืองรับรู้ถึงปัญหาต่างๆ ของชาวจีน และจะได้เป็นแรงผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่มีต่อชาวจีนต่อไป

³⁹ สห., ร.5, น.7.9/1 หนังสือของพระอาณัตินครกร มีไปยังหม่อมเจ้าอลังการ เจ้าพนักงานกรมช่วยในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 27 มกราคม พ.ศ. 2434.

สำหรับรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ได้ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องรัฐและประชากรขึ้นใหม่ในชุมชนชั้นนำทางการเมือง โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องประชากรที่รัฐเห็นว่ามีค่ามากขึ้นในฐานะองค์ประกอบของรัฐ และเป็นส่วนที่ทำให้รัฐเจริญก้าวหน้าไปได้ อำนาจในการควบคุมคนของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ชนชั้นนำตระหนักถึง หากไม่มีอำนาจควบคุมประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพแท้จริงแล้ว ก็ยากที่จะบรรลุถึงเป้าหมายของรัฐที่ต้องการสร้างบูรณภาพเหนือดินแดนและประชากร และในฐานะที่รัฐเป็นผู้ปกครองสูงสุดของประชากรในรัฐทุกคน ไม่ว่าจะเป็นชาติภาษาใด สำหรับชาวจีนแล้วจะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ปัญหาเรื่องอั้งยี่ ที่รัฐไม่สามารถใช้กลไกแบบเก่าให้จีนควบคุมกันเองได้อีกต่อไป เพราะการควบคุมไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งยังก่อการที่เป็นภัยแก่รัฐ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการต่อต้านนโยบายของรัฐในการเก็บเงินค่าราชการ ในปี พ.ศ.2453 รวมถึงปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ทำให้รัฐไม่สามารถควบคุมคนจีนได้ เพราะชาวจีนพากันไปอยู่ในบังคับต่างชาติ โดยเฉพาะฝรั่งเศส ทำให้รัฐไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวไว้ว่า

การปกครองจีนในประเทศสยามนี้อาจจะมีความลำบากเกิดขึ้นใหม่จากจีน 2 จำพวก คือ จีนในบังคับฝรั่งต่างประเทศเรียกในสมัยนั้นว่า ในร่มธง หรือ สับแยก จำพวก 1 กับจีนตัวเหี้ย จำพวก 1 เหตุด้วยจีนในบังคับต่างประเทศมีกึ่งสุดคอยอุดหนุนให้ได้เปรียบจำพวกอื่นและรัฐบาลในบ้านเมืองจะบังคับบัญชาไม่ได้เหมือนกับราษฎรทั้งปวง ส่วนพวกตัวเหี้ยนั้นก็ยอมอาศัยตั้งพวกประพัตติในทางพาล ถ้ามีกำลังมากขึ้นก็อาจเป็นศัตรูเกิดขึ้นภายในบ้านเมือง ก็จีนที่มายังประเทศนี้โดยมากเป็นแต่มุ่งหมายมาหากิน มิได้รู้สึกตัวว่าเป็นชาวเมืองไทย ได้เปรียบตนทางไหนก็ไปทางนั้น อาจเกิดนิยมไปแอบอิงอาศัยอาจฝรั่ง หรือเข้าเป็นพวกตัวเหี้ย เป็นความลำบากแก่รัฐบาลทั้งสองอย่าง⁴⁰

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า นอกเหนือจากการเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นปกครองที่มีต่อการปกครองชาวจีนแล้ว ปัญหาภายในของสยามเอง เกี่ยวกับการควบคุมชาวจีน ได้แก่ ปัญหาเรื่องการควบคุมชาวจีนผ่านสมาคมลับอั้งยี่ ปัญหาที่ชาวจีนต่อต้านการเก็บเงินค่าราชการ และปัญหาจากเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ก็ล้วนเป็นปัจจัยภายในที่ได้ปรากฏอยู่ก่อนแล้ว และแสดงให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของกลไกการควบคุมชาว

⁴⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 (พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2504), หน้า 355.

จีน และความยากลำบากของรัฐในการอ้างอำนาจเหนือชาวจีนด้วย ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและตกผลึกกลายเป็นปัญหาภายในที่รัฐต้องเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีนให้มากขึ้น ซึ่งปัจจัยการเมืองจากภายนอกที่มาจากการเคลื่อนไหวของการเมืองจีนในช่วงเวลาต่อมา จะยังเป็นแรงผลักดันให้รัฐรับรู้ถึงความจำเป็นที่จะต้องทำให้ชาวจีนเข้ามาอยู่ในบังคับในฐานะพลเมืองไทยโดยเร็ว

3.1.4 การเมืองในจีนและผลกระทบต่อเมืองไทย

3.1.4.1 สงครามจีน – ญี่ปุ่น พ.ศ.2438 และ ผลกระทบที่มีต่อเมืองไทย

ด้วยคติการปกครองของไทยที่ได้พัฒนามาสู่การเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งได้กลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีน ด้วยเห็นความจำเป็นและความสำคัญในการผนวกชาวจีนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ แต่เงื่อนไขดังกล่าวไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้เกี่ยวกับชาวจีนในหมู่ชนชั้นนำ ปัจจัยที่เป็นปัญหาภายในเรื่อง การควบคุมชาวจีน จากกรณีการควบคุมชาวจีนผ่านสมาคมลับอั้งยี่ ปัญหาการต่อต้านนโยบายของรัฐ และปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ทำให้รัฐไม่มีอำนาจในการควบคุมชาวจีนอย่างแท้จริง จึงไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ปัจจัยเหล่านี้ได้คุกกรุ่นเป็นปัญหาภายในของชนชั้นนำไทยอยู่ก่อนหน้าแล้ว

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากปัจจัยภายในที่เป็นปัญหาพื้นฐานเรื่องการควบคุมชาวจีนแล้ว ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ก็ยังเกิดปัจจัยที่ซับซ้อนขึ้นอันจะทำให้ปัญหาการควบคุมชาวจีนที่เป็นปัจจัยภายในนั้น ทวีความเข้มข้นขึ้น และเป็นปัจจัยที่ทำให้ชนชั้นนำทางการเมืองใน รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับรู้ถึงปัญหาเรื่องชาวจีน และเป็นตัวเร่งให้ชนชั้นนำปรับเปลี่ยนวิธีการปกครองและนโยบายต่างๆ ที่มีต่อชาวจีนในเวลาต่อมา

ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวเสริมปัญหาภายในและสร้างความหวุ่นวิตกแก่ชนชั้นนำต่อปัญหาชาวจีนเป็นอย่างมาก นั่นคือความเคลื่อนไหวทางการเมืองจากจีน ที่เข้ามารณรงค์ปลุกกระแสรักชาติในหมู่จีนโพ้นทะเลในไทย ซึ่งความเคลื่อนไหวเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่ามีจุดเริ่มมาจากเหตุการณ์สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ใน พ.ศ.2438 นั่นเอง

ทศวรรษ 2440 ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในประเทศจีนนั้น มีปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยซึ่งนำโดยราชวงศ์ชิงโดยพวก แมนจูซึ่งเป็นชาวต่างชาติที่ได้อำนาจมาจากชาวฮั่นตั้งแต่ พ.ศ.2187 แม้เป็นราชวงศ์ต่างชาติ แต่ก็สามารถรักษาอำนาจเหนือ

แผ่นดินจีนมาได้กว่า 200 ปี จวบจนสถานะเริ่มคลอนแคลนลงจากการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกและจากญี่ปุ่น ที่ต่างเข้ามาแสวงหาอำนาจ และผลประโยชน์เหนือเมืองจีนที่ถูกคุมไปด้วยทรัพยากร

ราชวงศ์ชิง ก็เหมือนกับรัฐจารีตหลายรัฐในเอเชียที่ถูกคุกคามจากอำนาจของจักรวรรดินิยมชาติต่างๆ แต่ ความภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของจีน ทำให้จีนมีท่าทีอันแข็งกร้าวต่อความสัมพันธ์กับชาติเหล่านั้น จนนำไปสู่ความขัดแย้งที่ทำให้เกิดสงครามกับชาติต่างๆหลายครั้งในสงครามแต่ละครั้งที่จีนพ่ายแพ้และสูญเสีย ย่อมแสดงถึงความอ่อนแอในการบริหารราชการของราชวงศ์ชิงให้ปรากฏแก่สายตาของชาวจีนโดยทั่วไป

ราชวงศ์ชิงเผชิญกับความคุกคามที่นำไปสู่ความขัดแย้งในหลายเหตุการณ์ครั้งสำคัญ ได้แก่ สงครามฝิ่นกับอังกฤษใน พ.ศ.2382 ที่นำจีนไปสู่การทำสนธิสัญญานานกิง ทำให้จีนต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและเปิดเมืองท่าหลายแห่งให้แก่อังกฤษ⁴¹ การคุกคามจากรัสเซียที่แผ่ขยายอำนาจเข้ามาเพื่อหาทางออกทะเล ส่งผลให้เกิดสนธิสัญญาไอกุน (Treaty of Aigun 1855)

นอกจากจีนจะต้องเผชิญภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก แล้วญี่ปุ่น ได้ถือเป็นผู้สงครามที่สำคัญของจีนเช่นกัน โดยญี่ปุ่นเป็นชาติหนึ่งที่พัฒนาระบบทหารของตนจนแข็งแกร่ง จนสามารถเข้ามาคุกคามจีนได้ เนื่องจากแต่ก่อนญี่ปุ่นเป็นชาติที่รับเอาวัฒนธรรมจีนไปเป็นอย่างมาก หรือไม่ก็เป็นเพียง“สลัดเตี้ย”ในสายตาชาวจีน ที่คอยก่อวุ่นปล้นสะดมชาวจีนตามชายฝั่งเท่านั้น⁴² อย่างไรก็ตามเมื่อญี่ปุ่นเข้มแข็งขึ้น ก็ค่อยๆรุกคืบเข้าสู่จีนตามดินแดนต่างๆ เช่น หมู่เกาะริวกิว ซึ่งเดิมเคยเป็นเขตอิทธิพลจีน ภายหลังจีนสูญเสียเกาะนี้ให้แก่ญี่ปุ่นในฐานะผู้ไกลเกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างอังกฤษกับจีน

กรณีที่น่าไปสู่สงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ในพ.ศ.2438-2439 คือ ปัญหาเรื่องเกาหลี อันเป็นรัฐที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างชาติทั้งสองทั้งจีนและญี่ปุ่น ต่างก็เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่สงคราม สงครามระหว่างจีนและญี่ปุ่นจึงเริ่มขึ้นใน ต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ.2438 จบลงด้วยการพ่ายแพ้อย่างย่อยยับของจีน เป็นผลให้จีนต้องลงนามใน

⁴¹เขียน ธีระวิทย์, *วิวัฒนาการปกครองของจีน* (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 84.

⁴²ทวีป วรดิลก, *ประวัติศาสตร์จีน* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2542), หน้า 661.

สนธิสัญญาชิโมะโนะเซะกิ จีนต้องยอมรับเอกราชของเกาหลี ต้องเปิดเมืองท่าการค้าให้ญี่ปุ่นเหมือนชาติตะวันตก สูญเสียเกาะไต้หวัน และหมู่เกาะเปสคาโดเรส และแหลมเสียวตุงให้แก่ญี่ปุ่น⁴³

การพ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่นครั้งนี้ ส่งผลสะท้อนไปทั่วทั้งจีน การสู้รบกับฝรั่งแล้วแพ้ก็ยิ่งพอจะยอมรับได้ว่า มหาอำนาจตะวันตกมีแสนยานุภาพเหนือกว่าจีนอย่างเทียบกันไม่ได้ แต่กับญี่ปุ่นนั้นเป็นชาติที่จีนเคยมีอิทธิพลเหนือกว่า ความประหลาดใจเช่นนี้ได้สร้างความตระหนกขึ้นในหมู่ชาวจีนบางกลุ่ม กลายเป็นแรงผลักดันแก่ชาวจีนกลุ่มต่างๆบางกลุ่มให้เริ่มคิดปรับปรุงจีนให้ทัดเทียมอารยประเทศ กลุ่มใหญ่ๆที่เกิดขึ้นมีด้วยกัน 2 กลุ่ม ได้แก่ฝ่ายปฏิรูป ราชวงศ์ชิง นำโดยคังฮุยเว่ยที่ต้องการให้จีนปรับปรุงระบบการบริหารราชการ ให้เจริญอย่างตะวันตก แต่รักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมบางอย่างไว้ คือ การปกครองระบอบราชาธิปไตย ส่วนฝ่ายปฏิวัติ ที่นำโดยซุนยัตเซนนั้น ที่มีจุดประสงค์ในการล้มล้างราชวงศ์ชิงต่อต้านขนบธรรมเนียมแบบเก่าที่เห็นว่าล้าหลัง และเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศให้เป็นระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง⁴⁴ และซึ่งในช่วงนี้เอง ความรู้สึกรักชาติของชาวจีนที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของการถูกคุกคามจากภายนอก โดยเฉพาะญี่ปุ่น ได้แผ่กระจายโดยทั่วไปในจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴⁵ แม้แต่ในหมู่ชนชั้นปกครองของไทยในขณะนั้น ก็ยังรู้สึกเห็นใจและเข้าใจความรู้สึกของชาวจีนซึ่งถูกคุกคามจากชาติต่างๆ⁴⁶ ใน "เมมโมร์รันดำเรื่องจีน" ของพระยาวงษานุประพันธ์ ที่บันทึกไว้ใน พ.ศ.2453 ที่แม้จะบันทึกหลังเหตุการณ์ แต่ก็แสดงเรื่องราวอารมณ์ความรู้สึกของชาวจีนเกี่ยวกับการคุกคามของต่างชาติกับการก่อเกิดความรู้สึกชาตินิยม ในครั้งนั้นไว้ว่า

เมื่อได้พิจารณาตรวจดูตั้งแต่เวลาที่เกิดกลางลอบอกเซอร์ขึ้นในประเทศจีนเมื่อ 10 ปีเศษล่วงมาแล้วนี้ ที่นานาประเทศได้รวมกำลังพร้อมกันเข้ายึดกรุงปักกิ่ง จนพระนางฮองไท่เอาผู้ทรงปกครองรักษาราชการประเทศจีน ต้องหนีไปจากพระราชฐาน แลทหารในกองทัพของนานาประเทศที่เข้าตีกรุงปักกิ่ง ได้เข้าฉกชิงเอาทรัพย์สมบัติต่างๆที่เป็นของรัฐบาล ของศาสนา แลของพ่อค้าราษฎรตามอำเภอใจ ดูจดังของเหล่านั้น เป็นของที่อยู่ในเมืองร้าง ไม่มีผู้ปกป้องรักษา แล้วยัง

⁴³เชียน ธีระวิทย์, *วิวัฒนาการปกครองของจีน*, หน้า 96.

⁴⁴เพ็ญพิสุทธ์ อินทกริรมย์, *เชียวฮุดเสง สิบญูเวื่อง ทศนะและบทบาทจีนสยามในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 10.

⁴⁵วิลเลียม จี สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 158.

⁴⁶สท., ร.5, ต.21/8 เรื่องหนังสือพิมพ์ในประเทศญี่ปุ่นและหนังสือพิมพ์ต่างๆเกี่ยวกับสงครามในประเทศจีน 11 สิงหาคม พ.ศ.2443.

พากันปรับไหมรัฐบาลจีนเป็นหนักหนา จนยังไม่สามารถจะใช้เบี้ยปรับไหมแต่ครั้งนั้นได้จนทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังพากันเข้ายึดเอาดินแดนจีนเป็นที่สำคัญของจีนอีกเป็นหลายแห่งหลายตำบลตั้งแต่นั้นมาจะนับได้ว่าจีนได้รู้สึกเจ็บแค้นจริง แลส่อให้คิดการกลับตัวแลรวมกำลังเพื่อป้องกันไม่ให้นานาประเทศทำการกดขี่ข่มเหงสืบไป เหตุใดจึงเพิ่งเริ่มรู้สึกเจ็บแค้นจริงแต่ในครั้งนี้อเล่า เพราะจีนได้เคยถูกต่างประเทศกดขี่ข่มเหงมาหลายครั้งหลายคราวแล้ว ที่เห็นว่าจีนรู้สึกตัวแลตื่นแน่แล้วในครั้งนี้ ก็เพราะในครั้งนี้นี้รัฐบาลแลราษฎรทั่วทั้งประเทศจีนได้รู้สึกพร้อมกัน จึงนับว่าคราวนี้จีนพยายามจะตั้งตัวแลหาอำนาจให้เท่าเทียมกันกับนานาประเทศที่มีอยู่ในเวลานี้บ้างนั้น⁴⁷ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

โดยเฉพาะความรู้สึกของชาวจีนต่อการรุกรานของญี่ปุ่นนั้น ทำให้จีนเกิดความชิงชังต่อญี่ปุ่นมาก ดังที่ชนชั้นนำไทยก็ได้รับรู้ถึงภัยคุกคามที่ญี่ปุ่นมีต่อจีน ดังที่พระยาวงษานุประพันธ์ มีบันทึกว่า

จนเมื่อญี่ปุ่น ได้ทำสงครามมีไชยชนะต่อรัสเซีย แลเข้ายึดประเทศเกาหลีไว้ แต่นั้นมาไม่ใช่แต่จีนประเทศเดียว ประเทศต่างๆทั่วโลกก็ดูเหมือนจะหมดความนิยมเชื่อถือในญี่ปุ่น ไม่ว่าจะใน การใดๆ แต่นั้นมาก็นับได้ว่าชาวจีนได้ขาดความนิยมในญี่ปุ่น กลับริบะวังแลเกลียดญี่ปุ่นยิ่งกว่าชาวประเทศตะวันตก ความข้อนี้ได้มาจากการสนทนากับขุนนางจีนที่เข้ามาประชุมการประชุมครั้งที่ 2 ที่กรุงเฮก ขุนนางจีนเหล่านั้น ยังกลับตักเตือนเราว่าอย่าให้คบกับญี่ปุ่นเลยเป็นอันขาด⁴⁸

ความรู้สึกเจ็บแค้นของชาวจีน เป็นที่รู้สึกกันโดยทั่วไป สำหรับผลที่เกิดขึ้นกับความรู้สึกของชาวจีนในเมืองไทยนั้น เออิจิ มุราชิม่า นักวิชาการผู้ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองของจีนสยาม ได้ให้ความสำคัญต่อเหตุการณ์สงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ.2438-2439 ถึงความรู้สึกของชาวจีนในเมืองไทยว่า ภายใต้อำนาจชาตินิยม จีนสยามแทบทุกกลุ่มทุกชนชั้น และทุกอุดมการณ์ต่างได้เห็น กลับเข้ามามีบทบาทในการ กู้ชาติจีนให้กลับคืนมา⁴⁹ และความรู้สึกเช่นนี้ จะทวีมากขึ้นอีก หลังเหตุการณ์รุกรานจีนโดยชาติต่างๆ อีกหลายครั้งต่อมา ได้แก่ การทำลายพระธาตุนางพระราชวังและห้องสมุดโดยชาติตะวันตกและญี่ปุ่นใน พ.ศ.2444⁵⁰

⁴⁷ สหช., ร.5, น.8.7/34 คำกราบบังคมทูลของพระยาวงษานุประพันธ์ 9 กันยายน พ.ศ. 2453.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน

⁴⁹ เออิจิ มุราชิม่า, *การเมืองจีนสยาม: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในพื้นที่ ในประเทศไทย ค.ศ.1934-1945*, แปลโดย วรศักดิ์ มัทธโนบล (กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 18.

⁵⁰ เขียน ธีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองจีน*, หน้า 98.

ภายหลังจากสงครามจีน-ญี่ปุ่นในครั้งนั้น สภาพในเมืองจีนได้เกิดกระแสความต้องการปฏิรูปปรับปรุงประเทศในเมืองจีนที่เกิดขึ้นโดยแบ่งเป็นฝักฝ่ายใหญ่ๆ ขึ้น 2 ฝ่าย คือฝ่ายปฏิรูปและฝ่ายปฏิวัติ ฝ่ายปฏิรูป ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมการเมืองของตนให้ดีขึ้น โดยที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนโครงสร้างการปกครองอย่างสิ้นเชิง ขณะที่ฝ่ายปฏิวัติเห็นว่าวิธีที่จะปรับปรุงพัฒนารัฐให้ดีขึ้น ต้องทำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองการปกครองซึ่งเป็นมูลเหตุของปัญหาเสียก่อน ในภายหลังฝ่ายปฏิรูปและราชวงศ์ชิงได้หันมาร่วมมือกันเนื่องจากมีแนวคิดที่ใกล้เคียงกันในการรักษาการปกครองระบอบราชาธิปไตยไว้ โดยต่างฝ่ายต่างก็ดำเนินการในแนวทางของตนเอง โดยสิ่งที่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ให้ความสนใจคือชาวจีนโพ้นทะเล รวมทั้งในเมืองไทยด้วย ดังแถลงการณ์ของสมาคมชิงจูงห่วย ของ ดร.ซุนยัตเซน ที่ได้ก่อตั้งขึ้นหลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ.2438 ถึงจุดมุ่งหมายการก่อตั้งสมาคมว่า ...การก่อตั้งสมาคมนี้ขึ้นก็เพื่อปกป้องภูมิลำเนาบ้านเมือง ผดุงไว้ซึ่งศักดิ์ศรี เพื่อรวบรวมประชาชนจีนทั้งในและนอกประเทศ เผยแพร่อุดมการณ์กู้ชาติ...⁵¹
(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ความสำคัญของเหตุการณ์สงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ.2438 อาจไม่ใช่เหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการรับรู้ของชนชั้นนำไทยที่มีต่อชาวจีน แต่ความสำคัญของสงครามนี้ ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความแตกแยกทางการเมืองจีนออกเป็นฝักฝ่ายอย่างชัดเจน และเห็นความจำเป็นที่จะต้องดำเนินนโยบายเพื่อหาเสียงสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลอันหมายถึงชาวจีนในแผ่นดินไทยด้วย⁵² ฝ่ายต่างๆ เหล่านี้จึงเข้ามาบรรจบกันจนเกิดชาตินิยมแก่ชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยอย่างต่อเนื่องในเวลาต่อมา ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ถึงปัญหาชาวจีนที่ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ นอกเหนือจากปัจจัยปัญหาภายในเกี่ยวกับการควบคุมชาวจีนที่คุกรุ่นอยู่ก่อนแล้ว

ชาวจีนโพ้นทะเลมีความสำคัญต่อฝ่ายการเมืองจีนทั้งสองฝ่าย เนื่องจากเป็นแหล่งของความสนับสนุนทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ละฝ่ายจึงพยายามกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมใกล้ชิดกับเมืองแม่ด้วยวิธีการต่างๆ

การรณรงค์ชาตินิยมจากฝ่ายต่างๆ ในเมืองจีน สอดคล้องกับความรู้สึกผูกพันกับบ้านเกิดของชาวจีนในเมืองไทยที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว ด้วยภูมิหลังของจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยส่วนใหญ่เป็นคนยากจนที่อพยพเข้ามาเผชิญโชคแถบทะเลใต้ ภูมิหลังซึ่งเป็นปมด้อยทางสังคมของชาวจีนอพยพ

⁵¹“คำแถลงการณ์ของพรรคชิงจูงห่วย,” ใน *ชีวประวัติ ดร.ซุนยัตเซน นักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่* (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2543), หน้า 34. (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

⁵²ปิยนาด บุนนาค, “สำเพ็ง: มุมมองด้านการเมืองการปกครอง (พ.ศ. 2325 - 2475),” หน้า 23.

เหล่านี้แม้ว่าจะได้พัฒนาฐานะตัวเองขึ้นมาเป็นคนได้ดีแล้วก็ยังถวิลหาเกียรติยศศักดิ์ศรีตามจารีตประเพณีดั้งเดิม เช่น การมีตำแหน่งเป็นขุนนางในระบบราชการ ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมสูง⁵³ การได้รับคำเยินยอถึงความสำคัญของตนต่อรัฐบาลจีนไม่ว่าทางใดทางหนึ่งย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่จีนเหล่านี้พอใจ งบประมาณของการเป็นจีนโพ้นทะเลที่รัฐบาลซึ่งไม่เคยเหลียวแลมาก่อนได้เป็นอย่างดี

ความสอดคล้องกันเช่นนี้ ส่งผลให้ชาวจีนในเมืองไทย เริ่มสนใจเหตุการณ์บ้านเมืองของตนมากขึ้นซึ่งเคยแบ่งกลุ่มกันตามกลุ่มภาษาพูด ได้เริ่มข้ามเส้นแบ่งดังกล่าวมาสู่การเป็นกลุ่มผู้สนใจหรือมีแนวคิดทางการเมืองต่อการเมืองในประเทศจีน และแยกเป็นฝักฝ่ายระหว่างกลุ่มสนับสนุนการปฏิรูปและกลุ่มสนับสนุนการปฏิวัติเช่นเดียวกับในเมืองจีน⁵⁴ ซึ่งบทบาทเช่นนี้ย่อมไม่มีปัญหาแต่ประการใดเลย ถ้าหากจะเกิดขึ้นกับชาวจีนบนแผ่นดินจีน แต่เมื่อสิ่งนี้ได้เกิดขึ้นบนแผ่นดินไทย ซึ่งเป็นรัฐเอกราชที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องอันใดกับความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นแล้ว ผลกระทบต่อความเป็นกลางของไทย ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁵⁵

3.1.4.2 การปลุกกระแสชาตินิยมจีนโดยกลุ่มการเมืองต่างๆ จากประเทศจีน

แต่เดิม ชาวจีนที่อพยพออกไปค้าขายหรือทำมาหากินในดินแดนต่างๆ ในสมัยราชวงศ์ชิงก่อนศตวรรษที่ 19 ถือว่ามีความผิด เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลขณะนั้นถือว่า เป็นพวกกบฏต่อต้านราชวงศ์ซึ่งมักออกไปสะสมกำลังยังโพ้นทะเลแล้วกลับมาต่อต้านรัฐบาล ความพ่ายแพ้จากสงครามต่างๆ ทั้งกับชาติตะวันตก และญี่ปุ่น ส่งผลให้จีนเริ่มตระหนักถึงความอ่อนแอของตนเองในด้านต่างๆ พร้อมเห็นแสนยานุภาพและความเจริญก้าวหน้าของโลกภายนอก กลุ่มต่างๆ ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายปฏิวัติ จึงเริ่มเห็นความสำคัญของพลังจากชาวจีนโพ้นทะเล อันจะนำมาซึ่งฐานกำลังทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่กลุ่มตนได้⁵⁶ ความสำคัญคนจีนนอกประเทศเหล่านี้

⁵³ ภาวดี ทรงประเสริฐ, *The Overseas Chinese ลอดลายมังกรโพ้นทะเล* (กรุงเทพฯ: Tipping Point Press, 2545), หน้า 85.

⁵⁴ ประรณนา โกเมน, "สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 - 2488," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 126.

⁵⁵ เอลิจี มูราซีมา, *การเมืองจีนสยาม: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1934-1945*, หน้า 18.

⁵⁶ พรณี บัวเล็ก, *ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม*, หน้า 333.

โดยเฉพาะสำหรับฝ่ายปฏิวัติแล้ว ถึงกับยกย่องพลังของชาวจีนโพ้นทะเลว่าเป็น”มารดาของการปฏิวัติ”⁵⁷

กลุ่มที่แตกแยกทางการเมืองอยู่ในขณะนั้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือระหว่างฝ่ายรัฐบาลชิง กับฝ่ายปฏิวัติที่นำโดย ดร.ซุนยัตเซน โดยแต่ละกลุ่มมีการเข้ามารณรงค์ลัทธิชาตินิยม รวมถึงมีวิธีการดำเนินการต่างๆ ต่อชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย การเคลื่อนไหวในแต่ละกลุ่มมีดังนี้ คือ

- ราชวงศ์ชิงกับการเคลื่อนไหวของชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย

จากการที่จีนพ่ายแพ้ในสงครามต่างๆ ที่มีกับชาติตะวันตกและญี่ปุ่นทำให้ราชวงศ์ชิงเกิดความสูญเสียเป็นอย่างมาก ทั้งดินแดน ทรัพยากรและผลประโยชน์ และยังต้องเสียค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่ชาติเหล่านั้นด้วย ผลที่เกิดขึ้น ได้ทำให้เศรษฐกิจจีนซบเซามาก เงิน คือปัจจัยพื้นฐานที่ราชวงศ์ชิงต้องการ ทั้งเพื่อพยุงบาป ภัยพิบัติของราชวงศ์ ตลอดจนเงินฟูประเทศให้ทันสมัย ชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจ คือเป้าหมายหลักที่ราชวงศ์ต้องการแสวงหาความสนับสนุนด้วยวิธีการต่างๆ ในการซึ่งจะกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมและ ผูกน้ำใจชาวจีนให้มีความผูกพันกับรัฐบาลให้มากที่สุด โดยวิธีการที่รัฐบาลชิงดำเนินการ คือ

- การส่งทูตเข้ามาสร้างสัมพันธไมตรีกับจีนในเมืองไทย

การส่งคณะทูตมาเยือนจีนในเมืองไทย เป็นวิธีการหนึ่งในความพยายามที่จะเข้ามาหาอำนาจในหมู่ชาวจีน โดยให้คณะทูตเหล่านี้ เข้ามาสร้างความนิยมให้เกิดแก่รัฐบาลจีน และในที่สุดคือการเปิดเจรจากับทางการไทยเพื่อเปิดสัมพันธทางการทูต อันจะนำไปสู่การมีสถานทูตหรือสถานกงสุลเพื่อควบคุมดูแลชาวจีน ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2450-2452 รัฐบาลชิง พยายามส่งทั้งคณะทูตพิเศษและคณะทูตธรรมดา ตลอดจนข้าราชการจีน เข้ามาเยี่ยมเยียนชาวจีนในกรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะคณะทูตพิเศษนั้น มักเป็นข้าราชการระดับสูงของจีนจึงสร้างความเลื่อมใสแก่ชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้มาก ในการเข้ามาแต่ละครั้ง มักจะมีการกระจายข่าวลวงหน้าหรืออาจโทรเลขมายังองค์กรหรือที่ประชุมจีนท้องถิ่น เช่น โรงพยาบาลจีนที่ได้รับข่าวมาจากกงสุล

⁵⁷ เรืองเดียวกัน, หน้า 336.

จีนในสิงคโปร์อีกทอดหนึ่ง⁵⁸ คณะทูตชุดสำคัญๆจากรัฐบาลจีน ได้แก่ ข้าหลวงจีนชุดใหญ่ นำโดย ยังซีซี ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2450⁵⁹ คณะของตันคิฮุย ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2452⁶⁰ และคณะของกั๊งซงฮั่น มีนาคม พ.ศ.2453

ในการเข้ามาของคณะทูตแต่ละครั้งมักมีการจัดการต้อนรับคณะทูตเหล่านี้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน คณะทูตก็จะใช้โอกาสนี้ในการกระตุ้นความจงรักภักดี พร้อมประกาศนโยบายของรัฐบาลในการที่จะปกป้องชาวจีนโพ้นทะเล เช่น คณะของยังซีซี กองตระเวนได้รายงานว่ามีจีนและไปต้อนรับกันมาก⁶¹ คณะทูตชุดนี้ยังได้ไปเยี่ยมเยียนสำเพ็งซึ่งมีชาวจีนอยู่อย่างหนาแน่น⁶²

ขุนนางจีนเหล่านี้มักเข้ามาแสวงหาความนิยมนับถือในหมู่ชาวจีน โดยพยายามที่จะกระตุ้นความเป็นคนจีนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ในการมาเยือนไทยของขุนนางจีนตำแหน่งเต้าไต (ข้าหลวงผู้ตรวจการ) แห่งเมืองเปียง (สะกดตามต้นฉบับ) ใน พ.ศ.2450 ได้มีการโฆษณาถึงการมาในครั้งนี้ว่า

หนังสือพิมพ์เมืองฮ่องกง ส่งข่าวว่าเรือกรูเซอจีนชั้นที่ 1 สองลำชื่อไฮยุงกับชื่อไฮจีว ได้รับคำสั่งให้ไปเยี่ยมเกาะต่างๆในมหาสมุทรแปซิฟิกข้างใต้กับตั้งเกียแลกรุงสยาม อันเป็นที่ซึ่งจีนได้ไปตั้งภูมิลำเนาหากิน แลเพื่อจะไซงมั่งกรแกเงินพลเมืองเหล่านั้น ให้รู้ศึกว่า รัฐบาลจีนยังเอา ธุระความทุกข์สุขของพลเมืองจีนเหล่านั้นอยู่ ขุนนางจีนตำแหน่งเต้าไตแห่งเมืองเปียง จะเปนข้าหลวงพิเศษมากับเรือรบนี้ด้วยเพื่ออธิบาย ชี้แจงความรักชาติของจีน ให้จีนมี ใจรักชาติกล้าขึ้น⁶³ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

นอกเหนือจากการรณรงค์หาความนิยมต่อรัฐบาลจีนแล้ว คณะทูตที่มาเยือนก็มักจะมี ประสงค์ในการเปิดสัมพันธ์กับทางการไทยด้วย เช่น คณะของยังซีซี ได้พยายามเปิดการเจรจาที่จะ

⁵⁸ สหข., ร.5, น.8.1/443 รายงานการไต่สวนเรื่องเรือรบจีนเข้ามากรุงเทพฯถึงผู้บังคับการกองตระเวน 29 มิถุนายน พ.ศ. 2450.

⁵⁹ สหข., ร.5, น.8.1/464 รายงานของปลัดกรมกองตระเวน มีไปถึงพระยาอินทราธิบติสีหราชรองเมือง ปลัดทูตหลวงกระทรวงนครบาล 2 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

⁶⁰ สหข., ร.5, ต.21/17 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452.

⁶¹ สหข., ร.5, น.8.1/464 รายงานของปลัดกรมกองตระเวนมีไปยังกระทรวงนครบาล 2 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

⁶² เรื่องเดียวกัน.

⁶³ สหข., ร.5, น.8.1/443 ข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์ Siam Observer 19 มิถุนายน พ.ศ.2450.

ตั้งองค์กรกลางขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางในการประสานและสร้างความใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลจีนกับชาว
จีนโพ้นทะเลในเมืองไทย ซึ่งได้แก่ การจัดตั้งสถานทูตหรือสถานกงสุล และการตั้งสโมสรพานิชจีน

-การตั้งองค์กรเพื่อเผยแพร่ปลูกกระตมชาตินิยม และประสานงานกับชาวจีนในเมืองไทย

การที่จะทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลทั้งหลายช่วยเหลือรัฐบาลจีนได้ ในเบื้องต้น จำเป็นที่
จะต้องสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวจีนเหล่านี้เสียก่อน โดยการตั้งองค์กรหรือหน่วยงาน
ที่จะเป็นตัวกลางประสานระหว่างรัฐบาลกับชาวจีนโพ้นทะเล การจัดตั้งสถานกงสุล ถือเป็นวิธีเอา
ใจชาวจีนโพ้นทะเลทั้งหลาย ให้รู้สึกถึงความเอาใจใส่และคุ้มครองผลประโยชน์จากเมืองแม่ ทั้งนี้
องค์กรดังกล่าวยังมีประโยชน์ต่อรัฐบาลจีนในแง่การเป็นตัวกลางที่จะรวบรวม เรียกรับเงินช่วยเหลือ
จากชาวจีนเหล่านี้มาสู่รัฐบาลด้วย

จากพื้นฐานความคิดดังกล่าว ทำให้รัฐบาลจีน เสนอให้ตั้งกงสุลจีนขึ้นในต่างประเทศ เช่น
ที่สิงคโปร์⁶⁴ ซึ่งมีชุมชนจีนโพ้นทะเลขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในแถบทะเลใต้ ก็ได้มี
การแต่งตั้งผู้เสียดูแล ผู้นำชุมชนจีนขึ้นเป็นกงสุลจีนประจำสิงคโปร์เป็นคนแรกใน พ.ศ.2429 และ
นับว่าเป็นกงสุลจีนในต่างประเทศเป็นคนแรกด้วย⁶⁵ และด้วยความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์กับ
เมืองไทยนี้เอง ทำให้สิงคโปร์กลายเป็นสะพานสำคัญในการเชื่อมโยงรัฐบาลชิงเข้ามาสู่ชาวจีนใน
เมืองไทย ที่นำไปสู่การรณรงค์ก่อตั้งกงสุล และสโมสรพานิชจีนในเวลาต่อมา

⁶⁴การปกครองของอังกฤษในคาบสมุทรมลายู ในสมัยอาณานิคม มี 3 แบบคือ แบบที่ 1 เรียก สเตรท
เซทเทิลเมนต์ (Strait Settlement) ได้แก่ สิงคโปร์ ปีนัง มะละกา แบบที่ 2 เรียกการปกครองแบบสหพันธรัฐ
มาลาญ (Federated Malay State) ประกอบด้วย เประ สลังงอ เนกรี-เซมบิลัน ปาหัง และแบบที่ 3 เรียกว่า การ
ปกครองแบบนอกสหพันธรัฐมาลาญ (Unfederated Malay State) ประกอบด้วย ยะโฮร์ ปะลิส ไทรบุรี กลันตัน
ตรังกานู โปรตุเกสราเยละเยียด ใน เพ็ญศรี กาญจนินัย, พัฒนาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สมัยปัจจุบัน
(กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537), หน้า 31 - 32.
สิงคโปร์จึงถือว่าเป็นหนึ่งในรัฐของสเตรท เซทเทิลเมนต์ แต่ในที่นี้จะเรียกว่า สิงคโปร์ แยกออกจากสเตรท เซท
เทิลเมนต์โดยรวม เนื่องจากต้องการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองที่มีบทบาทต่อการเป็นต้นแบบ
และแหล่งประสานงานของการรณรงค์ชาตินิยมจีน ทั้งในฝ่ายสนับสนุนราชวงศ์ชิง และฝ่ายปฏิวัติ ที่มีอิทธิพลต่อ
ชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย.

⁶⁵พรณี บัวเล็ก, ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม,
หน้า 333.

สำหรับชุมชนจีนในกรุงเทพฯ ความพยายามของฝ่ายราชวงศ์ชิงและฝ่ายปฏิรูป ในการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนจีน เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งองค์กรเพื่อประสานระหว่างชาวจีนกับรัฐบาลจีน ปรากฏออกมาให้เห็นเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับไทยในรูปแบบการขอตั้งกงสุลหรือสถานทูต ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการทำสัญญาไมตรีระหว่างรัฐ และการตั้งสโมสรพานิชจีน ซึ่งเป็นองค์กรการค้าที่มีบทบาทเป็นเสมือนองค์กรกลางระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนในไทย ทั้ง 2 รูปแบบนี้ถูกดำเนินการไปในเวลาไล่เลี่ยกัน และมีจุดประสงค์ในแบบเดียวกันคือเป็นองค์กรที่เป็นสะพานให้รัฐบาลจีนเข้ามาแทรกแซงในหมู่ชาวจีนในเมืองได้

-การตั้งสถานทูต/สถานกงสุลจีน

จีนกับไทยนั้น ภายหลังจากความสัมพันธ์แบบบรรณาการได้ยุติไปในสมัยต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการต่อกันอีก การที่ไม่มีสัมพันธ์ทางการทูต ไม่มีสถานทูต สถานกงสุลที่จะคอยมาคุ้มครองชาวจีนนี้ ย่อมหมายถึงการที่รัฐบาลไทยมีสิทธิในการปกครองดูแลชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยได้อย่างเต็มที่ แม้ว่ารัฐจะรับรู้ว่าคุณเหล่านี้เป็นคนต่างชาติภาษาในทางวัฒนธรรม หรือในทางการเมืองสำหรับจีนนอกระบบไพร่มาก่อน แต่สำหรับรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ถือเป็นผู้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ภายใต้พระบารมีของกษัตริย์ มีอำนาจบังคับจัดการได้ตามความเหมาะสม

การมีทูต⁶⁶ หรือกงสุล⁶⁷ ไปประจำต่างประเทศ เป็นแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยใหม่ หากชาติใดมีทูตหรือกงสุลไปดูแลคนชาติตนในประเทศใด คนเหล่านั้นก็ย่อมได้รับความคุ้มครองในฐานะพลเมือง ซึ่งมีทูตหรือกงสุลเป็นตัวแทนในการปกครองดูแล สำหรับไทยกับจีน ที่ไม่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการต่อกัน ทำให้รัฐบาลจีนจะเข้ามาจัดการดูแลคนจีนในเมืองไทยย่อมไม่สะดวก รัฐบาลไทยก็ทราบดีว่า การมีทูตหรือสถานทูต ย่อมแสดงการยอมรับถึงการเป็นผู้ปกครองชาวจีนของรัฐบาลจีน ด้วยอำนาจของรัฐบาลสยามที่

⁶⁶ทูต คือ ผู้ที่รัฐบาลตั้งตัวแทนให้เป็นผู้ดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทูตมีหน้าที่คุ้มครอง ดูแลผลประโยชน์ของคนในชาติตนที่อยู่ในประเทศนั้นๆ รวมถึงมีหน้าที่สังเกตและรายงานความเคลื่อนไหวของประเทศนั้นๆ ให้รัฐบาลของตนทราบด้วย โปรดดู ฌรงค์ สีนสวัสดิ์, *การเมืองระหว่างประเทศ* (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2524), หน้า 4, 48 - 49.

⁶⁷กงสุล คือ ชื่อตำแหน่งของบุคคลซึ่งรัฐบาลของประเทศหนึ่ง แต่งตั้งให้เป็นผู้แทนประจำอยู่ในเมืองต่างๆ ของอีกประเทศหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือคนชาติของประเทศนั้น และเพื่อดูแลผลประโยชน์ทั่วไปของประเทศผู้แต่งตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพาณิชย์ โปรดดู พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2539), หน้า 3.

คุ้มครองชาวจีนอยู่ การมีสถานทูตหรือสถานกงสุลของเมืองแม่อย่างเป็นทางการย่อมทำให้รัฐบาลซึ่งมีอำนาจอย่างชอบธรรมต่อชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้ รัฐบาลจีนจึงพยายามดำเนินการให้เกิดขึ้น แต่การที่ยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน สถานกงสุลจีนในประเทศใกล้เคียง เช่น สิงคโปร์ จึงกลายเป็นผู้มีบทบาทในการประสานระหว่างรัฐบาลซึ่งกับจีนในเมืองไทยในปัจจุบัน

ในแถบทะเลใต้ของจีนนั้น สิงคโปร์ได้เป็นศูนย์กลางความเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายต่างๆในจีน เนื่องจากมีชาวจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจอันเป็นฐานกำลังทางการเมืองอยู่มาก สถานกงสุลจีนในสิงคโปร์ที่ตั้งขึ้นใน พ.ศ.2429 นี้ นอกจากจะเป็นองค์กรกลางทางการเมืองแล้ว เจ้าหน้าที่ในสถานกงสุลยังมีหน้าที่ในการรายงานเกี่ยวกับแนวโน้มและสถานะของชาวจีนโพ้นทะเลไปยัง “สำนักงานเพื่อการดำเนินงานทั่วไป” (ทบวงจุฬาลักษณ์) ในเมืองจีน อย่างสม่ำเสมออีกด้วย⁶⁸ ในทศวรรษ 2440 หลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น ได้ปรากฏว่า มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองในสิงคโปร์ เช่น การตั้งสมาคมเป่าหวงห้วยของฝ่ายรัฐบาลจีนขึ้นที่นี้ด้วยใน พ.ศ.2443

ทั้งนี้ กงสุลจีนในสิงคโปร์ ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแทรกแซงชุมชนจีนในกรุงเทพฯ ได้ด้วย เนื่องจากสิงคโปร์เป็นเมืองที่ตั้งกงสุลจีนที่ใกล้กับกรุงเทพฯ มากที่สุด อีกทั้งนักธุรกิจชาวจีนในกรุงเทพฯ จำนวนไม่น้อยก็มีธุรกิจที่ต้องติดต่อกับสิงคโปร์ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่ายการค้าสากลที่สำคัญ อันได้แก่ ยองกง ชัวเถาและสิงคโปร์⁶⁹ ทำให้พ่อค้าจีนในเมืองไทย รู้จักคุ้นเคยกับกงสุลจีนในสิงคโปร์อันเป็นเหตุให้กงสุลเข้าแทรกแซงชุมชนจีนในกรุงเทพฯ ได้ ความพยายามผลักดันให้มีการจัดตั้งสโมสรพานิชจีนในลักษณะเดียวกับสิงคโปร์เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐบาลจีน

ความพยายามจากรัฐบาลจีนในการที่จะตั้งสถานทูต หรือสถานกงสุล เพื่อให้รัฐบาลจีนมีอำนาจอันชอบธรรมในการเข้ามาปกครอง ควบคุมชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ส่งคณะทูตเข้ามาเจรจา นอกจากนั้น ก็ยังใช้วิธีการอื่นๆอีกหลายแบบ

ความสนใจในการตั้งสถานทูต หรือสถานกงสุลนั้น ยังก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวจากรัฐบาลจีนต่อภายนอกเมืองไทยด้วย เช่น การเจรจาเกี่ยวกับการเปิดสัมพันธไมตรีผ่านทูตไทยในต่างประเทศ เช่น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส

⁶⁸ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ.2444-2488,” หน้า 378.

⁶⁹พรณี บัวเล็ก, ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, หน้า 307.

ได้รายงานมายัง เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ เมื่อ พ.ศ.2451 ว่า ราชทูตจีนประจำฝรั่งเศส ได้ขอเข้าพบ พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร เพื่อขอขอบคุณในการต้อนรับของทางการไทยต่อคณะทูต ยังชี้ให้เห็นถึงความประสงค์ของรัฐบาลจีนที่จะทำสัญญาพระราชไมตรีกับไทย ซึ่งพระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์ เห็นว่าจีนพยายามเจรจาเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง โดยครั้งล่าสุดที่แจ้งความประสงค์แบบเดียวกันมานี้ คือ เมื่อ 3 สิงหาคม พ.ศ.2451 ราชทูตไทยผู้นี้ไม่เห็นด้วยกับการทำสัญญาพระราชไมตรี เนื่องจากเห็นว่า รัฐบาลจีนไม่จำเป็นต้องวิตกเกี่ยวกับการคุ้มครองชาวจีน เพราะรัฐบาลไทยปกครองชาวจีนอย่างดีเสมือนคนไทยอยู่แล้ว และไทยก็กำลังจะแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับนานาประเทศอยู่จึงไม่สะดวกที่จะเจรจาเรื่องดังกล่าวในเวลานี้⁷⁰ กระนั้น จีนก็ยังคงที่จะเข้ามาเจรจาเรื่องนี้เรื่อยๆ ซึ่งทูตจีนในฝรั่งเศสนี่เองที่เป็นผู้แนะนำให้รัฐบาลจีนเข้ามาเจรจาทำสัญญาพระราชไมตรีกับไทย เพื่อป้องกันพลเมืองจีนต่อไป⁷¹

ความพยายามที่จะขอเปิดสัมพันธไมตรีกับไทย ได้เกิดเป็นกระแสขึ้นอีกระลอกหนึ่ง ใน พ.ศ.2453 เมื่อครั้งเกิดเหตุการณ์ชาวจีนประท้วงรัฐบาลที่เปลี่ยนมาเก็บเงินค่าราชการจากชาวจีนปีละ 6 บาท แทนการเสียภาษีผูกขึ้นซึ่งเดิมเสียเพียง 2-4 บาทต่อ 3 ปี ก่อให้เกิดการประท้วง ปิดร้านหยุดงาน ช่มชู้ปล้นสะดมห้างร้านที่ไม่ยอมปฏิบัติตาม ในครั้งนั้นทหารได้จับกุมชาวจีนที่ก่อความไม่สงบได้กว่า 400 คน⁷² จากเหตุการณ์ดังกล่าว ชาวได้แพร่สะพัดไปถึงเมืองจีน แต่กลับกลายเป็นว่าข้อมูลบางอย่างคลาดเคลื่อนบิดเบือนไปว่ารัฐบาลไทยได้ใช้ความรุนแรงต่อชาวจีน ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวภายในจีน เพื่อเรียกร้องให้เกิดการตั้งสถานกงสุลเพื่อเข้ามาคุ้มครองชาวจีนในเมืองไทยขึ้น เช่น ประกาศของสโมสรพานิชเมืองซัวเถา เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2454 ได้บรรยายว่า มีการกดขี่ชาวจีนเป็นอย่างมาก ดังข้อความว่า

เมื่อเห็นคนจีนถือหนังสือหรือตัวไปมาก็ไม่เลือกหน้าว่าเป็นคนพาลหรือสุภาพ ตรงเข้าจับเอาไปหมด ใครเข้าขวางบ้างเล็กน้อย ก็ตีเอาด้วยไม้พลอง ดุน่าสังเวชที่สุด..ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะไม่มีสัญญาพระราชไมตรีรัฐบาลจึงข่มเหงเอาได้...แต่ว่าพวกจีนเราไม่มีนาย จึงต้องตามแต่ใจเขากระทำมิอาจขัดขวางอย่างไร⁷³

⁷⁰ สหข., ร.5, ต.8/4 คำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2451.

⁷¹ สจข., ร.5, ต.41/42 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป วันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2452.

⁷² วิลเลียม จี สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 164 - 165.

⁷³ สหข., ร.5, น.8.7/31 คำแปลหนังสือพิมพ์ซัวเถา เรื่องประกาศของสโมสรพานิชซัวเถา 20 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

ส่วนหนังสือพิมพ์กึ่งเอี้ยะปอ เมืองฮ่องกง ก็ได้ลงข่าวในทำนองเดียวกัน และเรียกร้องให้มีการตั้งกงสุลขึ้นในเมืองไทย⁷⁴ เมื่อถึงต้นเดือน มิถุนายน พ.ศ.2453 ก็ได้มีการนัดหยุดงานครั้งใหญ่ ทำให้เกิดความเสียหายในธุรกิจการค้า และความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไป เช่น ข้าว หายากและมีราคาแพง เพราะการประกอบอาชีพโรงสีและขายข้าวนั้น ตกอยู่ในมือชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ ในครั้งนั้น ได้มีการจับกุมชาวจีนที่ก่อความวุ่นวายได้ประมาณ 400คน⁷⁵ จากการจับกุมครั้งนี้ รัฐบาลจีนแสดงความเดือดร้อนแทนชาวจีนไปด้วย จนเป็นเหตุให้หลายฝ่ายออกมาเคลื่อนไหวรณรงค์ให้รัฐบาลจีนเข้ามาปกครองชาวจีนในเมืองไทย ดังปรากฏว่า ได้มีการเสนอข่าวเหตุการณ์ครั้งนี้อย่างครึกโครมในหนังสือพิมพ์จีน เช่น หนังสือพิมพ์กึ่งเอี้ยะปอฮ่องกง ประจำวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ.2453 ได้ลงข่าวว่าจีนในเมืองไทยถูกกดขี่อย่างมาก พร้อมเสนอให้รัฐบาลจีนเข้ามาตั้งกงสุลปกป้องชาวจีนในเมืองไทย เช่นเดียวกับประกาศของสโมสรพานิชเมืองซัวเถา วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2453 ก็ได้ลงประกาศในทำนองเดียวกันว่า ชาวจีนในเมืองไทยถูกจับกุมและทารุณ ถูกทุบตีด้วยไม้พลอง โดยเหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะชาวจีนในเมืองไทยไม่มีนาย หรือสถานทูตคอยคุ้มครองนั่นเอง⁷⁶

ความพยายามขอเจรจาเพื่อเปิดสัมพันธ์ทางการทูตของรัฐบาลจีนนั้น มักกระทำเจรจาผ่านทูตไทยที่อยู่ต่างประเทศ เนื่องจากไทยกับจีนไม่มีสัมพันธ์การทูตต่อกัน จึงไม่อาจเจรจาเรื่องดังกล่าว โดยตรงได้ นอกจากนี้ หากสบโอกาส ก็จะยื่นข้อเสนอมือเพื่อขอเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตทันที เช่น กรณีการประท้วงการเก็บเงินค่าราชการ เมื่อปี พ.ศ.2453 อย่างไรก็ดีตาม ทางของไทยได้พยายามบ่ายเบี่ยง ปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าวมาโดยตลอด เนื่องจากไม่ต้องการให้เกิดองค์กกลางที่จะสร้างสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนในไทย ทั้งนี้รัฐบาลจีนก็ไม่ได้ละความพยายาม จึงได้มีการเสนอให้ตั้งองค์กกลางระหว่างรัฐบาลจีนกับจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย โดยไม่ต้องอาศัยการมีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ องค์กกรนั้นคือการตั้งสโมสรการค้า

-การตั้งสโมสรพานิชจีน

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มสโมสร หรือสมาคมการค้า นั้น เป็นการรวมตัวกันในรูปแบบใหม่ของชาวจีน ด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจในการดำเนินกิจกรรมทางการค้าของชาวจีน บาง

⁷⁴ สห., ร.5, ต.41/43 สำเนาคำแปลหนังสือพิมพ์กึ่งเอี้ยะปอเมืองฮ่องกง เรื่องขอให้ตั้งกงสุลประจำประเทศไทย 13 พฤษภาคม พ.ศ.2453.

⁷⁵ วิลเลียม จี สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 164 - 165.

⁷⁶ สห., ร.6, น.8.7/31 ประกาศสโมสรพานิชซัวเถา 20 มิถุนายน พ.ศ.2453.

สมาคมนั้นก็คลี่คลายมาจากการเป็นสมาคมลับอั้งยี่ในรูปแบบเดิม ในปลายสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มพ่อค้าชาวจีนในเมืองไทย ได้มีการรวมตัวกันแล้ว เป็นหลายสมาคมด้วยกัน สมาคมที่มีจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กงเก็กฮวยจุ้นไล้ง สมาคม โรงสีไฟกรุงเทพฯ โอเรียนเต็ล เซมเบอร์ออฟคอมเมอร์ส สโมสรคอมปราโตร์แอนด์สตีวีโดร์ ฯลฯ สมาคมเหล่านี้มีลักษณะสำคัญคือ การเป็นองค์กรของผู้ที่ประกอบธุรกิจประเภทเดียวกัน มารวมตัวกันโดยไม่แยกตามกลุ่มภาษา โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการรักษาผลประโยชน์ในแวดวง ธุรกิจเดียวกันเป็นสำคัญ ส่วนสมาคมที่มีจุดมุ่งหมายทางสังคม มักเป็นการรวมตัวของผู้มีพื้นฐาน มาจากกลุ่มภาษาเดียวกัน เพื่อการช่วยเหลือกันเป็นหลัก เช่น หางานให้ทำ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สงเคราะห์กันในกรณีเดือดร้อนต่างๆ สมาคมเหล่านี้ เช่น สมาคมกวางตุ้ง สมาคมไหหลำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สมาคมดังกล่าว โดยเฉพาะสมาคมการค้า นั้น มีอำนาจในการดำเนินงานที่ จำกัดอยู่แต่ภายในท้องถิ่นเท่านั้น ทว่าบทบาทดังกล่าวถูกขยายขึ้นให้กว้างขวางและกลายเป็น สื่อกลางในการติดต่อระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนโพ้นทะเลในเวลาต่อมา เมื่อสถานการณ์ การเมืองในประเทศจีนเปลี่ยนแปลง ทั้งฝ่ายปฏิรูปและฝ่ายปฏิวัติ ต่างก็ต้องการแสวงหาความ สนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเล รวมทั้งในเมืองไทย โดยเฉพาะราชวงศ์ชิงและฝ่ายปฏิรูป นอกเหนือจากการสนับสนุนให้ตั้งสถานทูตหรือมีกงสุล อันเป็นความสัมพันธ์ในระดับรัฐบาล ขึ้นใน เมืองไทยแล้ว ความสำคัญของการตั้งสโมสรพานิชเป็นสิ่งซึ่งรัฐบาลชิงเล็งเห็นถึงประโยชน์ในการ เป็นองค์กรที่จะเป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาลกับจีนโพ้นทะเลได้อีกทางหนึ่ง การเข้ามาดำเนินการ เพื่อสนับสนุนการจัดตั้งสโมสรพานิชจีนให้มีลักษณะเป็นสากลมากขึ้น ขยายบทบาทขององค์กร ให้กลายเป็นสื่อกลางของรัฐบาลจีน นอกเหนือจากบทบาทการเป็นสมาคมการค้าท้องถิ่นเท่านั้น สอดคล้องกันกับความต้องการของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนในอันที่จะใช้ประโยชน์ในแง่ดังกล่าว อำนาจ ผลประโยชน์ให้เกิดแก่การค้าของกลุ่มตนมากขึ้นด้วย

สโมสรพานิชจีนที่รัฐบาลจีนผลักดันให้จัดตั้งขึ้นนี้ จะมีการรับตราตั้งจากเสนาบดี กระทรวงเกษตราธิการของจีน สโมสรดังกล่าวจะมีอำนาจเปรียบเทียบคติความแก่ผู้ที่เป็นสมาชิก มี อำนาจในการออกหนังสือเดินทางแก่จีนสมาชิกที่จะเดินทางมาเมืองจีน มีฐานะเป็นองค์กรกึ่ง ราชการที่มีอำนาจติดต่อโดยตรงกับกระทรวงเกษตราธิการจีนได้ โดยไม่ต้องผ่านกงสุลท้องถิ่น⁷⁷ สโมสรพานิชจีนเหล่านี้ ในช่วงแรก ได้จัดตั้งไว้ตามเมืองท่าต่างๆ เช่น เชียงไฮ้ เอ๋หมิง ชัวเถา ภายหลังเมื่อรัฐบาลจีนต้องการขยายอำนาจ จึงได้ขยายสาขาของสโมสรพานิชไปตามภูมิภาค

⁷⁷ปรารภนา โกเมน, "สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 - 2488," หน้า 381 - 382.

ต่างๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มาก เช่น สิงคโปร์ ตั้งขึ้นใน พ.ศ.2449 ที่ป็นัง ตั้งเมื่อ พ.ศ.2450 ส่วนที่ สลังงอ และเปรัก ตั้งใน พ.ศ.2452

ในการจัดตั้งสโมสรจีนในต่างประเทศ รัฐบาลซึ่งใช้กลไกของคณะทูต ในการผลักดันให้เกิดขึ้นตามที่ต่างๆ เช่นเดียวกับการคิดจะจัดตั้งสถานทูตหรือสถานกงสุล โดยปรากฏว่า คณะทูตชุดยั้งซีซี ที่เข้ามาเจรจาเรื่องตั้งสถานทูตกับรัฐบาลสยามนั้น ก็ยังได้มีการชักนำให้เกิดการตั้งสโมสรพานิชขึ้นด้วย โดยการกระตุ้นกลุ่มพ่อค้าจีนท้องถิ่น ให้ตั้งที่ประชุมการค้า เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้าขายแก่กลุ่มพ่อค้า ซึ่งถ้าหากมีการอันใดขัดข้อง รัฐบาลจีนก็จะได้ช่วยเป็นธุระและช่วยอุดหนุนให้⁷⁸ คณะทูตของยั้งซีซี ยังคิดที่จะตั้งสโมสรพานิชจีน หรือที่ประชุมการค้าขายหรือ กงเก็กขึ้นด้วย ซึ่ง จุดประสงค์ดังกล่าวนี้ ก็เพื่อเป็นการแทรกแซงในหมู่ชาวจีนในเมืองไทยแบบเดียวกับสถานกงสุลหรือสถานทูต ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2454 ว่าคณะของยั้งซีซี นั้น

ได้คิดกับพวกพ่อค้าในเรื่องที่จะติดเนื่องการกงเก็กกับประเทศจีนต่อไปภายนำให้วัฒนาขึ้น คือถ้ามีการอันใดในเรื่องการค้าขายก็ให้บอกข่าวคราวถึงกัน แม้ถ้ามีความขัดข้องอันใด กงเก็กในกรุงปักกิ่งจะได้กล่าวขอร้องต่อรัฐบาลจีนช่วยอุดหนุน⁷⁹

คณะข้าหลวงจีนในชุดต่อมา คือคณะของเอี้ยซื่อคี่ ปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตรและพานิชกรรม ซึ่งได้เข้ามาสำรวจสภาพการค้าขายในเมืองไทย เมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2450 ก็ได้กระตุ้นให้กลุ่มพ่อค้าคหบดีที่มาต้อนรับ เช่น จีนล่าช้า จีนไคฮ้อ ฯลฯ คิดตั้งที่ประชุมการค้าขึ้นในเมืองไทย เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงด้านผลประโยชน์และความช่วยเหลือจากรัฐบาลซึ่งได้ โดยในเวลาต่อมา พ่อค้าจีนกลุ่มนี้ ได้มีการเคลื่อนไหวจัดตั้งสโมสรพานิชจีนขึ้น แต่ก็ยังไม่สำเร็จเนื่องจากทางการไทยพยายามถ่วงเรื่องไว้⁸⁰ เนื่องจากไม่ต้องการให้เกิดสโมสรการค้า ที่มีบทบาทเป็นตัวแทนของรัฐบาลจีน

คณะทูตของตันคีสุย เข้ามาใน พ.ศ.2452 นอกเหนือจากการชักชวนพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ ให้ไปลงทุนในกิจการเรือเมล์ของรัฐบาลที่กว้างตั้งแล้ว ก็ยังมีการชักชวนพ่อค้าที่เข้าฟังในการ

⁷⁸ สห., ร.5, ต.21/13 รายงานกราบบังคมทูลของกรมพระนเรศวรฤทธิ์ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454.

⁷⁹ สห., ร.5, น.8.1/464 รายงานกราบบังคมทูลของกรมพระนเรศวรฤทธิ์ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454.

⁸⁰ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, หน้า 291.

ปราศรัยของเขาที่สโมสรบัววันฮั่วฮงกเก็ง ว่า ให้เปลี่ยนสโมสรดังกล่าว เป็นสโมสรพานิชจีน (เซี่ยงหวย) เสีย เพื่อให้มีอำนาจกรรมสิทธิ์ในการติดต่อระหว่างเมืองไทยกับเมืองจีนได้ ทั้งนี้เพราะสโมสรบัววันฮั่วฮงกเก็ง นั้น “... เป็นเพียงสโมสรเดียว ไม่มีกรรมสิทธิ์แต่อย่างไรมีจะติดต่อกับรัฐบาลทั้งสองประเทศได้...” :และหากว่า สมาชิกของสมาคมฯ เห็นพ้องด้วยแล้ว ตนก็จะเป็นผู้ชักนำให้เกิดขึ้นได้เนื่องจากได้เป็นตัวแทนมาจากรัฐบาลจีนอยู่แล้ว⁸¹ ขณะที่เลื่อยแก๊งซัน หนึ่งในคณะทูตที่เข้ามาพร้อมตันคิฮุย ก็ได้ไปพูดที่โรงพยาบาลกว้างตั้งว่า มีความประสงค์จะแนะนำการจัดตั้งสโมสรพานิชจีน(เซี่ยงหวย) เพื่อเป็นพื้นฐานให้รัฐบาลจีนเข้ามาตั้งกงสุลอยู่ประจำที่กรุงเทพฯด้วย⁸² ทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงความพยายามของคณะทูตชุดต่างๆที่เข้ามาในการที่จะชักนำให้เกิดความสัมพันธ์อันจะนำไปสู่การมีอำนาจของรัฐบาลจีนในเมืองไทย

หนังสือพิมพ์คีน่าชินโป ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของฝ่ายรัฐบาลจีน ก็ได้ลงข่าวในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2451 เกี่ยวกับความสนใจของรัฐบาลจีนที่คิดจะเข้ามาตั้งสโมสรพ่อค้าในเมืองไทย โดยแสดงวัตถุประสงค์ว่ารัฐบาลจีนจะสามารถควบคุมจัดการชาวจีนในเมืองไทยได้ในหลายๆด้าน โดยกล่าวถึงการตั้งสมาคม ว่าจะมีประโยชน์ คือ

รวบรวมเป็นสมาคมอันเรียบร้อย และเป็นเครื่องกลไกที่จะรักษาให้ราษฎร สนิทกับ รัฐบาลเข้า เมื่อพวกเรามีความทุกข์ยาก หรือวิวาทกัน สโมสรพ่อค้าจะได้ช่วยอุปการะ ไกลเกลี้ยเข้า ให้เลิกแล้วกันได้ กับเพื่อได้ทำการที่สาธารณประโยชน์ทั้งปวงเป็นลำดับไป พวกเราก็จะได้ผลดีเป็นอันมาก อนึ่งถ้าผู้ใดในพวกเราประพฤติความชั่วนั้น สโมสรก็จะสืบสวน เอาตัวมา บังคับห้ามปรามแลแนะนำความให้เรื่องที่จะบังคับใจตัวเองได้ จะได้ไม่มีความ ประมาทจนถึงกับต้องตกไปเป็นคนต่ำช้า **ทั้งจะไม่ต้องรับคำพิพากษาของศาลในประเทศที่ไปอาไศรยอยู่ด้วย** แลชาติอื่นก็คงไม่มีทางข่มเหงเรา เหตุนี้การตั้งสโมสรพ่อค้าจึงเป็นประโยชน์ มากแลเห็นผลเร็วด้วย ...⁸³ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

สโมสรพานิชจีน ซึ่งคิดที่จะมีการตั้งขึ้นนี้ ในแง่มุมหนึ่ง นับว่าเป็นองค์กรที่มีประโยชน์ต่อการประกอบธุรกิจของพ่อค้าชาวจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อในช่วงทศวรรษ 2440-2450 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยขึ้นในเมืองไทย อันเนื่องมาจากการผลิตข้าวลดลง จึงส่งผลกระทบต่อโรงสีที่ชาวจีนเป็นผู้ประกอบการที่สำคัญ และในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ยังเกิดการเพิ่มค่าเงินบาท

⁸¹ สห., ร.5, ต.21 /17 รายงานกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452

⁸² เรื่องเดียวกัน.

⁸³ สห., ร.5, น.8.7/549 คำแปลหนังสือพิมพ์คีน่าชินโป เรื่อง อธิบายเรื่องรัฐบาลจีนเอาใจใส่ในการปกครองของจีนที่อยู่ตามต่างประเทศ 9 มีนาคม พ.ศ. 2451.

ของรัฐบาลไทย ทำให้ราคาสินค้าต่างๆ ในประเทศถูกลง แต่ต้นทุนในการประกอบธุรกิจ เช่น ค่าจ้าง ค่าเช่า ภาษี แพงขึ้น ภาวะดังกล่าวส่งผลให้พ่อค้าชาวจีนจำนวนมากล้มละลายลง เกิดคดีความทางการค้ากันอยู่เสมอ แต่ละคดีที่น่าสูศาลนั้น ใช้เวลาในการพิจารณาค่อนข้างช้า ขณะที่พ่อค้า ต้องการความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหาก็จะได้ดำเนินธุรกิจของตนได้ต่อไป สโมสรการค้าซึ่งมีวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งในการไกล่เกลี่ยพิพาทภาคีความต่างๆ จึงเป็นความจำเป็นของกลุ่มพ่อค้า แม้ว่าในขณะนั้นจะมีบางสโมสรซึ่งมีหน้าที่ดังกล่าวอยู่แล้ว เช่น สโมสรพานิชย์ฮ่องกงในเมืองไทย แต่สโมสรนี้ก็เพียงสโมสรขนาดเล็ก รู้จักกันเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ตั้งเซี่ยงหยวย หรือสโมสรพานิชจีน ยังเป็นความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ส่วนหนึ่งมาจากการเคลื่อนไหวของชาวจีนในเมืองไทย ที่มุ่งปฏิบัติให้ภาพดังกล่าวชัดเจนขึ้น กล่าวคือ หลังจากที่เกิดกรณีม้าเฮงฮุน ซึ่งเป็นพ่อค้าที่เดินทางเข้าไปในเมืองจีนแล้วถูกจับกุมหาว่าเป็นพวกเก๊กเหมง บรรดาพ่อค้าที่ต้องเดินทางเข้าออกเมืองจีนบ่อยๆ จึงได้เกิดความวิตกกังวลถึงความปลอดภัยของตน การที่มีสโมสรพานิชอันเป็นที่รับรู้และรับรองจากรัฐบาลจีน ย่อมสร้างหลักประกันให้แก่การดำเนินธุรกิจของตนมากขึ้น จึงเกิดการรวมตัวเพื่อตั้งเซี่ยงหยวยในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2451 ประกอบด้วยสมาชิก 60 คนอันมีเงินง่ยี่ปี่นในบังคับฮอลันดาเป็นหัวหน้า⁸⁴ เหตุในการจัดตั้งดังกล่าว แสดงออกถึงบทบาททางการเมืองของเซี่ยงหยวยในฐานะเป็นองค์กรกึ่งทางการในการรับรองสถานะชาวจีน มากกว่าความจำเป็นในทางเศรษฐกิจ และต่อจากนี้ ก็จะเป็นที่จับตาของรัฐบาล ถึงบทบาทขององค์กรที่เกรงว่าอาจขยายไปเป็นองค์กรการเมืองระหว่างประเทศได้

มาตรการต่างๆ ในการสร้างความผูกพันใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย นอกเหนือจากการตั้งองค์กรที่เป็นสื่อกลางต่างๆ แล้ว ยังอยู่ในรูปแบบของการออกมาตรการทางกฎหมายมาบังคับใช้กับชาวจีนโพ้นทะเลอีกด้วย เพราะถือว่าชาวจีนเหล่านี้ยังเป็นพลเมืองของตน มาตรการที่สำคัญนี้คือ การออกพระราชบัญญัติสัญชาติจีน พ.ศ.2452.

- การออก พระราชบัญญัติสัญชาติจีน พ.ศ. 2452

แม้ว่ายังไม่มีท่าทีจากทางการไทยในการเปิดการเจรจาถึงเรื่องการเปิดสัมพันธไมตรีอย่างจริงจังทางการจีน ก็ไม่ได้ลดความพยายามในการที่จะเข้ามามีอำนาจเหนือชาวจีนในเมืองไทย ชนชั้นนำได้รับรู้เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในเรื่องดังกล่าวที่มีอยู่ในเมืองจีน จากหนังสือพิมพ์คี่หน่าซินไป ซึ่ง

⁸⁴ปรารธนา โกเมน, "สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 - 2488," หน้า 154.

เป็นสื่อที่เป็นกระบอกเสียงหลักของฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลชิงในเมืองไทย ชาวทำนองนี้ปรากฏอยู่อย่างต่อเนื่องในช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม-พฤศจิกายน พ.ศ.2453 เช่น ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2452 หนังสือพิมพ์คิงหน่าซินไป รายงานว่า คณะกรรมการคอนสตีติวชันของจีน ได้ร่าง "กฎข้อบังคับว่าด้วยลักษณะชาติแลพลเมืองจีน" ขึ้น ซึ่งกฎดังกล่าวนี้มีขึ้นก่อนที่จีนจะประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติในเวลาต่อมา ทั้งนี้ เพื่ออธิบายถึงลักษณะของผู้มีคุณสมบัติควรเป็นพลเมืองจีน โดยหลักการของกฎนี้ ชี้แจงว่าได้ใช้หลักการสืบสายโลหิตเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ ผู้ใดที่มีบิดามารดาเป็นคนจีนก็ถือเป็นคนจีนด้วย อย่างไรก็ตาม กฎดังกล่าวก็มีความครอบคลุมนอกเหนือหลักการนั้นอีกมาก เช่น นับว่าผู้ที่เกิดในเมืองจีนนั้นเป็นคนจีน หรือการที่ยังมีผลประโยชน์อยู่ในเมืองจีน เช่น ชื้อ รับจ่านำอสังหาริมทรัพย์ใดก็ยังได้รับประโยชน์เสมอคนจีน และนับว่าเป็นคนในบังคับจีน นอกจากนี้ กฎข้อบังคับฉบับนี้ยังมีลักษณะของการลดมอถ่วง เปิดโอกาสการเข้าเป็นคนในบังคับจีนแก่ชาวจีนโพ้นทะเลอย่างมาก เช่น มีข้อกำหนดว่า ผู้ใดออกไปนอกประเทศโดยไม่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาล ก็ให้กลับเข้ามาเป็นคนในบังคับจีนได้ใหม่ หรือ ถ้าออกไปเมื่อยังมียศตำแหน่งทางการเมืองใด ก็ยังนับว่าผู้นั้นเป็นคนในบังคับจีนอยู่ ซึ่งลักษณะการตีความถึงลักษณะพลเมืองจีนที่เอื้อต่อชาวจีนโพ้นทะเลเช่นนี้ ก็สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการร่างกฎนี้ ดังที่กล่าวไว้ว่า

ในการตั้งกฎข้อบังคับนั้น ก็เพื่อจะได้เป็นหลักฐานใช้ได้ถาวรซึ่งกาลนาน จึงควรขยายข้อความออกไปให้พิศดาร เวลานี้กฎหมายลักษณะการแบ่งแลกฎหมายสำหรับคนในบังคับ ก็ยังมีได้ประกาศออกให้ใช้ อำนาจจกสุดก็ยังไม่ได้ยกเลิก ก็ต้องอาศัยกฎข้อบังคับนี้เป็นที่ยึดหน่วง จึงต้องชำระแลเรียบเรียงขึ้นไว้ตามความนิยมของมหาชนเพื่อพลเมืองซึ่งพลัดพรากไปจากบ้านเมืองนั้น จะได้มีความปิตินดีเลื่อมใสหันกลับสู่บ้านเมืองเดิม...⁸⁵ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

นอกเหนือจากกฎข้อบังคับดังกล่าว รัฐบาลจีนยังพยายามปฏิบัติต่อชาวจีนโพ้นทะเลเสมือนพลเมืองของตนด้วย เช่น ยอมให้จีนที่อยู่ตามต่างประเทศเข้าเป็นกรรมการในที่ประชุมราชการของมณฑลได้ โดยให้คัดเลือกจากชาวจีนโพ้นทะเลที่มีคุณวุฒิและมีชื่อเสียงดี ให้ตั้งขึ้นเป็นกรรมการหัวหน้าราษฎรจีนในเมืองต่างประเทศเหล่านั้น เป็นตัวแทนผู้ที่จะเข้ามาเป็นกรรมการ

⁸⁵ สหข., ร.5, น8.7/13 คำแปลหนังสือพิมพ์คิงหน่าซินไป เรื่องกรรมการสภาคอนสตีติวชัน ร่างกฎข้อบังคับว่าด้วยลักษณะชาติแลพลเมืองของจีน 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2452.

ตำแหน่งดังกล่าวในเมืองจีน⁸⁶ ทั้งนี้ยังมีความพยายามที่จะทำให้ชาวจีนเหล่านั้นกลายมาเป็นพลเมืองในบังคับจีนอย่างจริงจังขึ้น ดังปรากฏว่า กระทรวงเกษตรและพานิชจีนเตรียมจะขึ้นทะเบียนและสังกัดของจีนที่อยู่ตามต่างประเทศ ไว้ในสมุดแบบพิมพ์ ซึ่งทางกระทรวงจะจัดส่งไปตามสโมสรพานิชในประเทศต่างๆ⁸⁷ โดยในเวลาไม่กี่เดือนต่อมาก็จะมีการดำเนินการจดทะเบียนสำมะโนครัวจีนต่างประเทศด้วย เนื่องจากถือว่าคนเหล่านี้เป็นพลเมืองจีนเช่นกัน⁸⁸

กฎและข้อบังคับที่รัฐบาลจีนได้ประกาศใช้อย่างต่อเนื่องในช่วงนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อการจัดการปกครองชาวจีนในเมืองไทย เพราะขณะนั้น เมืองไทยก็ยังไม่มีการประกาศใช้กฎหมายสัญชาติ การอ้างอำนาจการเป็นผู้ปกครองเหนือชาวจีนทั้งหลายในเมืองไทย ก็ดูจะยังไม่เป็นแบบแผนเป็นที่ยอมรับได้ในระดับสากล เมื่อสถานการณ์ทางเมืองจีนได้สนใจที่จะรวบรวมจีนโพ้นทะเลกลับไปเป็นพลเมืองของตนเช่นนี้ ย่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นนำไทยรับรู้ถึงปัญหาการควบคุมชาวจีนในเมืองไทย ที่ต้องเร่งดำเนินการเปลี่ยนแปลงอย่างเร่งด่วนในเวลาต่อมา

ไม่เพียงแต่มาตรการทางกฎหมายที่รัฐบาลจีนออกมาบังคับใช้กับชาวจีนโพ้นทะเล รัฐบาลจีนยังใช้วิธีการที่นุ่มนวลในการผูกน้ำใจชาวจีนให้มีความนิยมต่อรัฐบาลจีนอีกด้วย วิธีการที่รัฐบาลจีนเลือกใช้ คือ การแต่งตั้งตำแหน่งและบรรดาศักดิ์แก่ชาวจีนโพ้นทะเลที่ทำประโยชน์ต่อเมืองแม่

-การแต่งตั้งตำแหน่งและบรรดาศักดิ์แก่จีนโพ้นทะเล

เพื่อกระตุ้นสำนึกความเป็นคนจีนให้สัมพันธ์กับเมืองจีนนั้น รัฐบาลชิงใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การมอบยศฐาบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนโพ้นทะเล เพื่อแสดงถึงการให้ความสำคัญและผูกน้ำใจของจีนเหล่านั้นต่อเมืองแม่ เช่น ในการบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือเมืองจีนในภาวะที่เกิดเหตุภัยต่างๆ รัฐบาลชิงก็จะตอบแทนด้วยการให้บรรดาศักดิ์ ผู้ที่ได้รับตำแหน่ง ขุนนางจีนคนสำคัญ ได้แก่ พระยาพิศาลผลพานิช (กอจิ้นสื่อ) พระยาภักดีภักทรากร (เหล้ากี้ปิง) และพระยา

⁸⁶ สหข., ร.5, น.8.7/15 คำแปลหนังสือพิมพ์คิหน่าซินโป เรื่องยอมให้พลเมืองชาติจีนซึ่งอยู่ตามต่างประเทศเข้าเป็นกรรมการในที่ประชุมราชการของมณฑลได้ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2452.

⁸⁷ สหข., ร.5, น.8.7/15 คำแปลหนังสือพิมพ์คิหน่าซินโป เรื่องวิธีการจดทะเบียนพลเมืองจีนที่อยู่ตามอยู่ตามต่างประเทศ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2452.

⁸⁸ สหข., ร.5, น.8.7/19 คำแปลหนังสือพิมพ์คิหน่าซินโป เรื่องจะจดทะเบียนสำมะโนครัวจีนต่างประเทศ 4 กันยายน พ.ศ. 2452.

อนุวัฒน์ราชนิยาม (ยี่กอฮง)⁸⁹ เป็นต้น ความนิยมดังกล่าวนี้ ย่อมสะท้อนถึงค่านิยมดั้งเดิมของชาวจีนที่ถือว่าการมียศศักดิ์เป็นเรื่องที่มีเกียรติ ทั้งชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะต่ำต้อยมาก่อน และถือเป็นวิธีการผูกน้ำใจชาวจีนโพ้นทะเลที่ได้ผลดียิ่ง บางครั้งตำแหน่งต่างๆเหล่านี้ยังมีการซื้อขายกันด้วย เฉพาะในสิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ.2454 มีผู้ซื้อขายได้ถึง 900 คน⁹⁰ ความนิยมดังกล่าวนี้ ย่อมสะท้อนถึงค่านิยมดั้งเดิมของชาวจีนที่ถือว่าการมียศศักดิ์เป็นเรื่องที่มีเกียรติ

การปลุกกระแสรักชาติของฝ่ายราชวงศ์ชิง ทำให้ชาวจีนโพ้นทะเลที่เกือบลืมตัวว่ามาจากแผ่นดินจีน หันกลับมาที่มีความรู้สึกรักแผ่นดินเกิด ความรู้สึกนี้ ค้างอยู่ในจิตใจชาวจีนเป็นเวลานาน แม้ว่าส่วนใหญ่ คนเหล่านี้ จะมีพื้นฐานมาจากคนยากจนไร้การศึกษา ไม่เข้าใจการเมืองเท่าไรหรอก แต่สิ่งที่คนเหล่านี้มี คือความรักในบ้านเมืองจีน พร้อมจะสนับสนุนด้านการเงินแก่ ราชวงศ์ชิง ได้⁹¹

ท่าทีที่จีนโพ้นทะเลมีต่อการเข้ามาปลุกกระดมของฝ่ายราชวงศ์ชิงนั้น เป็นไปในทางที่ค่อนข้างนิยมชมชอบ อาจเนื่องเหตุด้วยว่าจีนอพยพนั้นเคยได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากสังคมผู้ปกครองจีนมาก่อน การที่รัฐบาลกลับให้ความสำคัญ เข้ามาเยี่ยมเยียนในการเข้ามาของคณะทูต แต่ละครั้งมักมีการจัดการต้อนรับคณะทูตเหล่านี้เป็นอย่างดี

ในโอกาสดังกล่าว คณะทูตก็จะใช้โอกาสนี้ในการกระตุ้นความจงรักภักดี พร้อมประกาศนโยบายของรัฐบาลในการที่จะปกป้องชาวจีนโพ้นทะเล เช่น คณะของยังซีจี กองตระเวนได้รายงานว่ามีจีนแคะไปต้อนรับกันมาก คณะทูตชุดนี้ยังได้ไปเยี่ยมเยียนลำพังซึ่งมีชาวจีนอยู่อย่างหนาแน่น การเข้าไปสัมผัสพันธออย่างใกล้ชิดเช่นนี้ สร้างความรู้สึกปลาบปลื้มใจแก่ชาวจีนเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลต่อจีนโพ้นทะเล ดังรายงานจากพระยาอภิศกร

⁸⁹ พระยาอนุวัฒน์ราชนิยาม หรือยี่กอฮง ต้นสกุลเดชะวนิช นายอากรบ่อนเบี้ย โรงหอย โรงฝิ่น ทั้งในมณฑลกรุงเก่า และมณฑลอื่นๆ แม้โดยสถานภาพ เป็นขุนนางเจ้าภาษีในระบบราชการไทยแต่ก็เป็นหนึ่งในตัวอย่างของชาวจีนที่มีความผูกพันกับเมืองแม่ มีความตื่นตัว รักแผ่นดินจีน หลังจากสร้างฐานะร่ำรวยแล้ว ก็ได้บริจาคเงินช่วยเหลือเมืองจีน จนรัฐบาลชิงได้แต่งตั้งให้เป็น ขุนนางตำแหน่ง “หยงสูได้ฟู” โปรดดู พรณี บัวเล็ก, “เส้นทางชีวิตผู้นำจีนสยาม,” หน้า 45.

⁹⁰ พรณี บัวเล็ก, ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์ สู่วิถีการปกครอง, หน้า 334.

⁹¹ พรณี บัวเล็ก, “เส้นทางชีวิตผู้นำจีนสยาม,” หน้า 44 - 45.

ประกาศ ปลัดกรมกองตระเวน ถึงคำประกาศของกลุ่มชาวจีนที่ไปต้อนรับคณะทูตจีนที่มาเยือน
ลำเพ็ง ในเดือน กันยายน พ.ศ.2450 ว่า

พวกที่ทำการรับรองก็คิดถึงชาติ และมีความรักชาติ จึงได้ช่วยกันจัดการรับรอง เพราะว่า
พวกเราที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯนี้ อาจนับได้ตั้งร้อยปีก็ได้เคยมีข้าหลวงมาเยี่ยมเยียนไม่ เพราะ
ฉะนั้นพวกเราจึงต้องทำการรับรองเพื่อแสดงความเคารพต่อชาติ⁹²

ความที่ฝ่ายรัฐบาลซึ่งเป็นที่ยอมรับดั่งกล่าวข้างต้น ทำให้ในช่วงแรกนี้ รัฐบาลไทยสนใจการ
เคลื่อนไหวของฝ่ายราชวงศ์ซึ่งเป็นอย่างมาก เพราะความเคลื่อนไหว และนโยบายต่างของรัฐบาล
ซึ่ง ล้วนกระตุ้นความนิยมในรัฐบาลแก่ชาวจีนโพ้นทะเล อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการแย่งชิงพลเมือง
จีนโพ้นทะเลนั้น รัฐบาลก็ยังมิมีคู่แข่งที่สำคัญคือ ฝ่ายปฏิวัติ คือพรรคก๊กมินตั๋งที่นำโดย ดร.ซุนยัต
เซน

- ฝ่ายปฏิวัติกับการปลุกกระแสชาตินิยมจีนในเมืองไทย

หลังการพ่ายแพ้ในสงครามจีน-ญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2438-2439 ซึ่งทำให้ราชวงศ์ชิงเริ่มที่จะ
ตระหนักถึงสภาพที่เป็นจริงของการบริหารประเทศอันอ่อนแอและล้าสมัย จนเกิดความต้องการที่
จะปรับปรุงประเทศโดยความร่วมมือของราชวงศ์และฝ่ายปฏิรูป⁹³ ยังได้ก่อให้เกิดกระแสการเมือง
ขึ้นอีกชั่วหนึ่งซึ่งเห็นว่า ระบอบราชาธิปไตยของราชวงศ์ชิงไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของ
เมืองจีนอีกต่อไปแล้ว ควรที่จะเปลี่ยนระบอบการปกครองใหม่ให้ประชาชนเข้ามามีสิทธิบริหาร
เพื่อการพัฒนาประเทศให้ดีขึ้น กลุ่มการเมืองนี้คือฝ่ายปฏิวัติ หรือที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า “พวก
เก๊กเหมง”⁹⁴

⁹² สจ.ร., ร.5, น.8.1/464 บันทึกของพระยาอธิกรณประกาศ 29 กันยายน พ.ศ. 2450.

⁹³ ฝ่ายราชวงศ์ชิง และฝ่ายปฏิรูป ได้ร่วมมือกันปรับปรุงค่านิยม และหลักสูตร ให้เจริญทัดเทียมชาติ
ตะวันตก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม เรียกว่า การปฏิรูปร้อยวัน ใน
ระหว่างวันที่ 11 เมษายน -21 มิถุนายน พ.ศ.2441 โปรดดูรายละเอียด ใน เขียน ธีระวิทย์, *วิวัฒนาการการเมือง
การปกครองจีน*, หน้า 98 - 100.

⁹⁴ คำนี้ สามารถเขียนได้หลายแบบ เช่น เก็ดเหม้ง เก๊กเหมง และ เก็กเหม้ง เป็นต้น ปราชญ์การเขียน
อย่างหลากหลาย ในหลักฐานร่วมสมัย โดยเฉพาะในหนังสือพิมพ์ เช่น คีหน่าซินโป และฮั่วเซียมซินโป ทั้งหมด
ถูกใช้ในความหมายเดียวกันก็คือเป็นคำเรียกของขบวนการปฏิวัติ โปรดดูตัวอย่างการเขียนที่หลากหลายได้ใน
เพ็ญพิสุทธ์ อินทภิรมย์, *เชียวฮุดเสง สืบญเรื่อง: ทศนะและบทบาทจีนสยามในสังคมไทย*, หน้า 14 - 17.

ขบวนการปฏิวัตินี้ ได้เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกับฝ่ายปฏิรูป เมื่อหลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2438-2439 มีแกนนำคือ ดร.ซุนยัตเซน ในระยะแรกนั้น ฝ่ายปฏิวัติได้ดำเนินการนอกประเทศจีน เสียเป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องจากถือเป็นฝ่ายต่อต้านรัฐบาลชิง ซึ่งยังคงครองอำนาจอยู่ในขณะนั้น ความเคลื่อนไหวนี้ ไปปรากฏอยู่ในญี่ปุ่น เช่น การก่อตั้งสมาคมชิงจูงห้วย หรือสมาคมบูรณะจีน ใน พ.ศ.2437(ค.ศ.1894) และสมาคมถูงเหมิงห้วย ใน พ.ศ. 2448 (ค.ศ.1905) พร้อมกับการประกาศ หลักการของขบวนการปฏิวัติที่เรียกว่า"ชาหมินจุนหงี" หรือลัทธิไตรราชฎูร์ ในปีเดียวกัน โดยลัทธินี้มีหลักการที่สำคัญ 3 ข้อคือ ลัทธิชาตินิยม (Nationalism) ลัทธิประชาธิปไตย (Democracy) และ ลัทธิสังคมนิยม (Socialism)⁹⁵ โดยมีเป้าหมาย คือ 1.โค่นล้มรัฐบาลแมนจู แล้วจัดตั้งรัฐบาล ประชาชนจีน 2.จัดตั้งรัฐบาลสาธารณรัฐ⁹⁶ 3.จัดสรรที่ดินแก่ประชาชนใหม่ โดยการดำเนินการ ของฝ่ายปฏิวัตินี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ภายนอกประเทศ แต่แทรกซึมเข้ามาเมืองจีนผ่านสมาคมลับทาง ภาคใต้ของจีนหลายแห่ง

สำหรับความเคลื่อนไหวของฝ่ายปฏิวัติในหมู่ชาวจีนในเมืองไทยนั้น เริ่มมาตั้งแต่ปลาย ทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา และเข้มข้นขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2450 ก่อนการปฏิวัติจีน สำเร็จใน พ.ศ. 2454 โดยในตอนเดือน มิถุนายน พ.ศ.2446 ซุนยัตเซน ผู้นำฝ่ายปฏิวัติ ได้เดินทางเข้ามาใน เมืองไทยอย่างลับๆ และปลอมตัวโดยใช้ชื่อญี่ปุ่นว่า ทาคาโน การเข้ามาในครั้งนี้ ก็เพื่อปลุกกระดม ชาวจีนในไทยให้ร่วมกันโค่นล้มรัฐบาลชิง และสนับสนุนด้านเงินทุนในการซื้ออาวุธ เพื่อจัดตั้ง รัฐบาลสาธารณรัฐขึ้น ในครั้งนี้ได้มีการสนทนากับหลวงอุดรพานิช และหลวงสรรพกิจปรีชา ข้าราชการจากกระทรวงนครบาลที่ได้รับพระราชกระแสรับสั่งให้ไปพบซุนยัตเซน โดยหลวงอุดร พานิช ได้กล่าวกับซุนยัตเซนว่า จีนในเมืองไทยคงให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนไม่ได้ เพราะคน เหล่านี้ สนใจแต่เรื่องการค้าขาย ไม่เข้าใจในเรื่องการปกครองบ้านเมือง ทั้งยังไม่ทราบว่าซุนยัตเซน เป็นใคร อยู่ที่ไหน โดยเข้าใจกันว่าเป็นเพียงการหลอกลวงเอาเงินเท่านั้น⁹⁷ ซึ่งซุนยัตเซนเอง ก็ได้ ยอมรับสภาพดังกล่าวกับหลวงสรรพกิจปรีชา ซึ่งได้สนทนาและสอบถามถึงปฏิภิกิยาชาวจีนต่อการ เข้ามาของซุนยัตเซน เมื่อเดือน มิถุนายน พ.ศ.2446 ว่า

⁹⁵ทวีป วรดิลก, *ประวัติศาสตร์จีน*, หน้า 748.

⁹⁶สาธารณรัฐ ถือเป็นแนวคิดประชาธิปไตยรูปแบบหนึ่ง หมายถึงการปกครองที่ไม่คงระบอบกษัตริย์ไว้ ไม่มีพระเจ้าแผ่นดิน มีผู้แทนมาจากการเลือกตั้ง ทำหน้าที่แทนประชาชน โปรตดู ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ปรัชญา แห่งอุดมการณ์ทางการเมือง* (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 163.

⁹⁷พรณี บัวเล็ก, "เส้นทางชีวิตผู้นำจีนสยาม," หน้า 337.

ข้าพระพุทธเจ้าฯ ได้ถามถึงชั้นยศชน ถึงความเห็นที่ว่าพวกจีนในประเทศสยามนี้ ต้องการความเปลี่ยนแปลง ด้วยฤา และจะมีจำนวนมากน้อยเพียงใด จีนชั้นยศชนตอบว่า พวกจีนในหมู่บริบูรณในสยามที่พอใจในการเปลี่ยนแปลงที่เมืองจีนก็มีบ้างแต่น้อยตัว เพราะเหตุว่าเป็น ignorant ในการเหล่านี้เสียโดยมากแลทั้งปวง ที่จะเปนด้วยมีความสบายไม่เดือดร้อน จึงไม่ใคร่รู้สึก⁹⁸

แม้จะยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับขบวนการปฏิวัติในเมืองจีนมากนักในขณะนั้น แต่รัฐบาลไทยก็ให้ความสนใจต่อขบวนการฝ่ายปฏิวัติที่เข้ามาเคลื่อนไหวในเมืองไทยกลุ่มนี้มาก ดังจะเห็นได้จากการที่หลวงอุดรพานิช ได้รับพระราชกระแสให้ไปสืบความชุนยัตเซน หัวหน้าขบวนการปฏิวัติ ทั้งนี้เนื่องจากการที่ฝ่ายปฏิวัติมีนโยบายต้องการโค่นล้มระบอบราชาธิปไตยในจีน การที่ฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติเข้ามาเคลื่อนไหวในเมืองไทย ก็อาจกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เช่นกัน เนื่องจากการที่ชุนยัตเซนเข้ามาในครั้งนั้น ก็ได้มีการกล่าวพาดพิงถึงการปกครองชาวจีนของรัฐบาลไทยด้วย โดยคำปราศรัยของชุนยัตเซนในครั้งนั้น สรุปใจความได้ 2 เรื่องหลักๆ คือ

1. การควบคุมชาวจีนของไทย ในส่วนของนโยบายการห้ามช่องสุ่มอั้งยี่นั้น ไม่ใช่ นโยบายที่ดี เนื่องจากการช่องสุ่มนั้น จะยังคงมีอยู่เสมอ การให้ความสนับสนุนจะเป็นเรื่องที่ดีกว่า
2. การตั้งสภาการค้าชาวจีน (Chinese bureau) ในเมืองไทยมีอยู่มาก รัฐบาลควรส่งเสริมให้เกิดมีขึ้น เพื่อจะได้ไม่เข้าไปอยู่ในการปกครองของชาติตะวันตก เพราะถ้ารัฐบาลไทยได้เอาใจใส่ชาวจีนเป็นอย่างดีแล้ว คนพวกนี้ ก็จะไม่เข้าไปอยู่ในการปกครองของชาติอื่น

จากสาระหลักในการปราศรัยเชิงให้คำแนะนำต่อทางการไทยนี้ ย่อมหมายถึงการชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องในการควบคุมชาวจีนของรัฐบาล แม้ว่าสารดังกล่าวอาจจะมีจุดมุ่งหมายเพียงการปลุกใจชาวจีนให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมเท่านั้น แต่ในแง่หนึ่งการให้เห็นความไม่เหมาะสมของนโยบายควบคุมชาวจีนนี้ ก็เป็นการบั่นทอนต่อความมีเอกภาพและความจงรักภักดีที่ชาวจีนพึงมีต่อรัฐบาลไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชนชั้นนำจึงเริ่มให้ความสำคัญแก่การเคลื่อนไหวของคนกลุ่มนี้มากขึ้น

ภายหลังการเข้ามาของชุนยัตเซนใน พ.ศ.2446 นี้แล้ว ฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติ ก็ได้เริ่มเคลื่อนไหวในเมืองไทยในอีกหลายรูปแบบ เช่น การจัดตั้งสมาคมกุงเหมิงหุ้ย (พันธมิตรปฏิวัติจีน)

⁹⁸ สห., ร.5, ต.21/10 บันทึกการสนทนาของหลวงอุดรพานิชและหลวงสรรพกิจปริษา กับ ชุนยัตเซน 5 มิถุนายน พ.ศ. 2446.

เพื่อสนับสนุนการปฏิวัติด้วย โดยมีเซียวฮุดเสง สีบุญเรือง บุคคลสำคัญผู้มีบทบาทต่อความเคลื่อนไหวของกลุ่มสนับสนุนการปฏิวัติในเมืองไทยเป็นประธานสมาคม โดยสมาคมนี้ ยังมีบทบาทในการเป็นผู้ริเริ่มขยายการศึกษา ของชาวจีนในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะช่วงระหว่าง พ.ศ. 2452-2454 ซึ่งเป็นช่วงก่อนปฏิวัติจีน ได้มีการตั้งโรงเรียนจีนอย่างแพร่หลาย เช่น โรงเรียนฮั่วเอี้ย โรงเรียนจินเตอะของชาวแคะ โรงเรียนยาหมินของชาวไหหลำ และโรงเรียนบ้วยจ้วนของชาวฮกเกี้ยน เป็นต้น โดยโรงเรียนเหล่านี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่อุดมการณ์ของลัทธิไตรราชกุมารเป็นสำคัญ⁹⁹ นอกจากนี้ยังมีการตั้งสโมสรจีนกรุงเทพฯ (ตงหัวฮ่วยก๊วน หรือ ตงหัวฮ่วยซอ) ใน พ.ศ. 2450 ด้วย โดยมีเซียวฮุดเสงเป็นแกนนำในการจัดตั้ง สโมสรนี้ ตั้งขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีบทบาทต่างๆ เช่น การต้อนรับกลุ่มการสนับสนุนฝ่ายปฏิวัติต่างๆ ที่เดินทางเข้ามาในไทย

เมื่อกล่าวถึงขบวนการปฏิวัติจีนในเมืองไทยนั้น ควรต้องกล่าวถึงผู้มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินการด้วย บุคคลผู้นี้คือ เซียวฮุดเสง สีบุญเรือง โดยสายตระกูลแซ่เซียวของเขา อพยพมาจากมะละกา ตระกูลนี้เคยมีบทบาทในการต่อต้านราชวงศ์แมนจูมาก่อน และเซียวฮุดเสง เองก็มีความฝังใจกับการต่อสู้ของบรรพบุรุษตน ทั้งโดยส่วนตัวเองก็เป็นหนึ่งในจีนสยาม¹⁰⁰ ผู้นิยมระบอบประชาธิปไตยอันเป็นอุดมการณ์เดียวกับซุนยัตเซน ผู้นำกลุ่มปฏิวัติจีน จึงทำให้เขาร่วมมือในขบวนการดังกล่าว¹⁰¹ และผลักดันให้เกิดความสำคัญขึ้นในหมู่ชาวจีนในเมืองไทย บทบาทของเขานั้น มีอยู่อย่างกว้างขวาง เช่น เป็นหัวหน้าสมาคมที่สนับสนุนการปฏิวัติจีนในเมืองไทย เช่น สมาคมลุงเหมิงห้วย เป็นแกนนำในการก่อตั้งสโมสรจีนกรุงเทพฯ เป็นผู้นำการเรียโรทรัพยช่วยเหลือการปฏิวัติในหลายกรณี แม้กระทั่งหลังการปฏิวัติจีนแล้ว ก็ยังมีบทบาทสนับสนุนความมั่นคงของรัฐบาลปฏิวัติต่อไป นอกจากนี้ ยังมีอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญ คือการออกหนังสือพิมพ์สนับสนุนการปฏิวัติในเมืองไทย คือ ฮั่วเซียมซินโป และจีนโนสยามวารศัพท์ในฉบับภาษาไทย ซึ่งเป็นการเผยแพร่อุดมการณ์และข่าวคราวของขบวนการปฏิวัติให้เป็นที่รับทราบกันโดยทั่วไป

เซียวฮุดเสง และสโมสรจีนกรุงเทพฯ มีบทบาทสำคัญในการต้อนรับและดูแลการมาเยือนของฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติที่เข้ามาที่เมืองไทย เช่น เมื่อซุนยัตเซน รวมทั้งแกนนำคนอื่น ๆ เช่น ฮูฮั่นหมิน ลูเป็กหลง และฮูโงเซง เข้ามาหาความสนับสนุนจากชาวจีนในเมืองไทยอีกครั้งใน พ.ศ.

⁹⁹ปรารธนา โกเมน, "สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2404 - 2488," หน้า 146.

¹⁰⁰ ความหมายของจีนสยาม โปรดดูรายละเอียดในงานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "พลังของแนวคิดชาติ - ชาตินิยม กับการเมืองไทยสมัยแรกเริ่มรัฐประชาชาติ," *รัฐศาสตร์สาร* 21,3(2542): 4 - 10.

¹⁰¹ เทัญพิสุทธิ์ อินทภิรมย์, *เซียวฮุดเสง สีบุญเรือง ทศนะและบทบาทจีนสยามในสังคมไทย*, หน้า 7 - 8.

2451 ทางสโมสรพานิชและเซียวสุดแสงก็ได้จัดการต้อนรับอย่างดี การเข้ามาเมืองไทยของฝ่ายปฏิวัติในครั้งนี้ ก็ได้มีการปาฐกถาอีกครั้งที่ ตำบลลำเพ็ง โดยมีประเด็นสำคัญโดยสรุป คือ

1. คนจีนที่อยู่ในเมืองไทย ได้รับการปฏิบัติไม่ดี มีฐานะต่ำต้อย ยกตัวอย่างจากข่าวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอร์เวอร์ว่า เมื่อชาวจีนก่อเหตุอะไรขึ้นมา คนไทยก็ใช้อำนาจเตะถีบ แม้แต่ชาวญี่ปุ่นที่เป็นโสเภณีเองยังไม่ได้รับการกดขี่เช่นชาวจีนในเมืองไทยเลย
2. ปลุกกระแสการปฏิวัติในหมู่ชาวจีน โดยกล่าวว่าถ้าหากพวกจีนรักชาติจริง ก็ต้องอยู่ในประเทศจีนแม้ว่าจะไม่มีเจ้านายแล้ว ก็ไม่ต้องหวังว่าจะอยู่ได้อำนาจของชนชาติอื่น การที่ชาวจีนบางคนยกย่องกษัตริย์ราชวงศ์ชิง ก็เท่ากับยกย่องเอาพวกโจรมาเป็นนาย ทั้งที่พวกเหล่านี้ได้เอาประเทศจีนไปแจกให้เพื่อนฝูง จนรัฐบาลต่างชาติเหล่านั้นต้องห้ามปรามเสียเอง
3. ชาวจีนควรเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองต่อการเมืองจีน เพราะจะทำให้ประเทศอยู่ยงคงกระพันได้ ยกตัวอย่างประเทศญี่ปุ่นที่มีพลเมืองน้อยกว่าจีน แต่เพราะคนเหล่านี้ร่วมแรงร่วมใจกัน จึงสามารถเอาชนะรัสเซียได้ ดังนั้นภารกิจที่ชาวจีนต้องทำคือ ขับไล่กษัตริย์ราชวงศ์ชิงออกไป เพื่อชาวจีนจะได้ไม่ต้องพลัดพรากไปเที่ยวหาผลประโยชน์ยังประเทศอื่นๆ ชาวจีนจะได้เป็นอิสระ และได้รับความสุข¹⁰²

นอกจากคำปราศรัยของซุนยัตเซนแล้ว สุนันหมิน ก็ได้แสดงการบรรยาย เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2451 ในที่ประชุมสโมสรจีน ด้วยใจความที่คล้ายคลึงกันโดยเฉพาะการโจมตีรัฐบาลสยามว่าใช้อำนาจกดขี่ชาวจีนอย่างไม่เป็นธรรม¹⁰³ ว่าชาวจีนในเมืองไทย

ได้รับความลำบากเหลือเกินเช่นกับชาติต่ำที่สุด ทางรัฐบาลไม่ใคร่เอาใจใส่เหมือนกับเมื่อพวกจีนก่อเหตุอะไรขึ้น พวกไทยก็ใช้อำนาจเตะถีบ เปนต้น ข้าบอกว่า ต้องใช้อำนาจนี้จึงจะพอกับพวกจีน...เมื่อเขาทำเช่นนี้จะมีความเสียใจด้วยไหม พวกเราที่มาอยู่ในเมืองไทยมิเปนชาติต่ำทั้งนั้นหรือ เขาถึงได้ใช้อำนาจชนิดนี้ต่อพวกเรา พวกเราควรจะต้องเอาใจใส่บ้าง ในการที่เขาใช้อำนาจเช่นนี้ ทั้งหนังสือพิมพ์ก็ให้ลงเตือนสติพวกเราๆ มาอยู่เมืองนี้ ไม่ใช่คนเดียวสองคน ไม่ควรจะทำเพิกเฉยเสีย¹⁰⁴

¹⁰²สรุปจาก พรณี บัวเล็ก, ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ. 2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม, หน้า 341.

¹⁰³ สหข., ร.5, ต.21/10 คำแปลหนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ 3 ธันวาคม พ.ศ.2451.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน.

เนื้อหาของคำปราศรัยเหล่านี้ นอกเหนือจากการปลุกเร้าสำนึกความเป็นคนจีนขึ้นในหมู่ชาวจีนแล้ว ประการสำคัญ ยังตีเตียนรัฐบาลไทยซึ่งอาจทำให้ชาวจีนกระด้างกระเดื่องต่ออำนาจรัฐได้ ทั้งยังเป็นการแทรกแซงอำนาจทางการไทยในการควบคุมบังคับชาวจีน เพราะถือว่าคนเหล่านี้ยังเป็นพลเมืองจีนอยู่

ความเคลื่อนไหวของฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติเช่นนี้ ย่อมสร้างความหวาดระแวงให้แก่รัฐบาลไทยได้ นำไปสู่ความพยายามที่จะผนวกคนจีนเข้ามาอยู่ในปกครอง เพื่อลดเลือนการรับรู้ของชาวจีนว่ามีฐานะเป็นชาวต่างประเทศให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว พร้อมทั้งสร้างการรับรู้ใหม่ในสถานะที่เป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ อันจะเป็นการลดปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปลุกเร้าสำนึกความเป็นคนจีนที่ทั้งฝ่ายปฏิรูป และฝ่ายปฏิวัติพยายามรื้อฟื้นขึ้นมาในช่วงเวลานี้

การรับรู้ถึงฐานะชาวจีนมาแต่เดิมว่าเป็นคนต่างประเทศ ที่อยู่บังคับไทยอย่างหลวมๆ ด้วยข้อผูกพันบางอย่าง เช่น การเสียภาษีรายสามปีแก่รัฐเท่านั้น เมื่อเกิดความเคลื่อนไหวจากทางรัฐบาลจีน และฝ่ายปฏิวัติในการที่จะเข้ามาคุ้มครอง ชาวจีนในเมืองไทย โดยถือว่ามิฐานะเป็นพลเมืองของตน ย่อมเป็นการแทรกแซงต่ออำนาจของรัฐบาลไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ราชวงศ์ชิงได้พยายามทั้งที่จะนิยามความเป็นพลเมืองจีนและเข้ามาคุ้มครองชาวจีนที่ตนถือว่าเป็นพลเมืองเหล่านี้ ในขณะที่ทางการก็ต้องการผนวกชาวจีนทั้งหลายเข้ามาเป็นพลเมืองของตนเช่นกัน เพียงแต่ในขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายใดที่จะอธิบายฐานะของชาวจีนเหล่านี้ว่าควรเป็นพลเมืองไทยได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะ เป็นเกณฑ์ทางการเมืองที่ไม่มีระบบไพร่ให้อ้างอิงในสถานะที่เป็นจีนไพร่หรือขุนนาง ส่วนเกณฑ์ทางวัฒนธรรม เช่น การดูการแต่งกายหรือหางเปีย นั้น ก็ไม่ใช่กฎหมายที่ใช้ได้อย่างถาวรและเป็นสากล ฐานะของชาวจีนนั้นยังเป็นชาวต่างประเทศอยู่อย่างชัดเจน โดยเฉพาะสถานะทางการเมือง แม้ว่าในทางวัฒนธรรมจะได้สมานลักษณะของตนเข้ากับสังคมมานานแล้วก็ตาม แต่ความคลุมเครือเช่นนี้ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อทางการไทยเองในภาวะที่เกิดความเคลื่อนไหวของรัฐบาลจีน และฝ่ายปฏิวัติในการที่จะแย่งชิงนิยามความเป็นพลเมืองจีนอยู่ในขณะนั้น ชนชั้นนำไทยจึงเริ่มเกิดความวิตกกังวลถึงสถานการณ์ดังกล่าว

สถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีนที่เข้ามาสร้างความนิยามแก่ชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยเช่นนี้ เป็นปัจจัยที่เพิ่มความวิตกกังวลต่อปัญหาชาวจีนในเมืองไทยในการรับรู้ของชนชั้นนำเป็นอย่างมาก จากเดิมที่มีปัญหาภายในเกี่ยวกับความหละหลวมไร้ประสิทธิภาพในการควบคุมชาวจีนที่มีอยู่ก่อนหน้าแล้ว จากเรื่องของอั้งยี่ การเก็บเงินค่าราชการและสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทั้งสองปัจจัยได้ประกอบรวมกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้ชนชั้นนำเกิดการรับรู้ถึงปัญหา

ของชาวจีนที่จะต้องเร่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองและก่อให้เกิดการผนวกชาวจีนเข้ามาเป็นพลเมืองต่อไป

ปัญหาการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีนที่เข้ามาบรรณาธิปไตยของทั้งสองฝ่ายนี้นอกเหนือจากการรับรู้ถึงการแทรกแซงอำนาจอธิปไตยของรัฐบาลจีนที่ต้องการควบคุมชาวจีนในเมืองไทยและการตีเดียนนโยบายการปกครองชาวจีนจากฝ่ายปฏิวัติแล้ว ชนชั้นนำยังได้รับรู้ถึงภัยของการเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าวของทั้งสองฝ่าย จากการติดต่อกับรัฐบาลอังกฤษในสตรีท เซพเทิลเมนต์อีกด้วย อิทธิพลการรับรู้ถึงบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของจีนจากสายตาของประเทศตะวันตกนี้ ยิ่งเป็นสิ่งที่เน้นย้ำให้เห็นถึงภัยคุกคามทางการเมืองที่สัมพันธ์กับอำนาจในการควบคุมชาวจีนของรัฐบาลไทย และจะได้เป็นปัจจัยเร่งให้ชนชั้นนำดำเนินมาตรการดึงชาวจีนเข้ามาอยู่ในปกครองอย่างสมบูรณ์ให้เร็วขึ้นด้วย

3.1.5 อิทธิพลตะวันตกในการพิจารณาปัญหาชาวจีน

ในการพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนนั้น ส่วนหนึ่งชนชั้นนำไทยไม่มีประสบการณ์จากปัญหาดังกล่าวมาก่อน จึงต้องเลือกใช้วิธีเทียบเคียงปัญหาของตนกับประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะขณะนั้นประเทศข้างเคียงล้วนแต่ยังเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก ได้แก่ Straits Settlements ของอังกฤษ และ อินโดจีนของฝรั่งเศส ในเมืองเหล่านี้ต่างก็มีปัญหาชาวจีนแบบเดียวกันด้วย ชนชั้นนำไทยจึงเลือกใช้วิธีการศึกษาวิธีการแก้ปัญหาในเมืองเหล่านี้ เพื่อมาปรับใช้กับจีนในเมืองไทยด้วย ซึ่งนอกจากจะได้รับความรู้แล้ว ยังมีผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำในแง่ของอิทธิพลจากทัศนคติของชาติตะวันตกที่เป็นผู้ปกครองด้วย ก่อให้เกิดความหวาดหวั่นวิตกกังวลในหมู่ชนชั้นนำอยู่ไม่น้อย และผลที่เกิดขึ้นคือการมองการเคลื่อนไหวของชาวจีนเหล่านั้นไปในทางลบตั้งแต่แรกเริ่ม เช่น กรณีการที่ชาวจีนขอตั้งสโมสรพานิชจีน ชนชั้นนำก็ได้แสวงหาความรู้และเทียบเคียงเรื่องดังกล่าวกับประเทศเพื่อนบ้าน คือสิงคโปร์ พบว่ามีการเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมด้วย ทำให้รัฐเกิดความหวาดระแวงต่อสโมสรดังกล่าวตั้งแต่เริ่มต้น

การแสวงหาความรู้ดังกล่าว กระทำโดย การสอบถามจากขุนนางจีน ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถามจากพระยาบริบูรณ์โกษาขุนนางไทยเชื้อสายจีนสังกัดกรมท่าซ้าย เกี่ยวกับการตั้งสโมสรพานิชจีนนั้น ขุนนางผู้นี้ก็ได้กราบทูลว่า องค์กดังกล่าวนั้น อดทะเลเบียน

และได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลจีน สำหรับไกล่เกลี่ยความขัดขวางในเรื่องการค้าขาย ตลอดจนดูแลความขัดข้องในการทำงานของคณะกรรมการที่เป็นสาขาจากเมืองจีน¹⁰⁵

จากความสนใจเกี่ยวกับสโมสรพานิชจีนของรัฐบาล ทำให้มีการส่งขุนนางออกไปสืบข่าวยังประเทศใกล้เคียงที่มีการจัดตั้งสโมสรในลักษณะเดียวกันนี้ กล่าวคือในส่วนของสิงคโปร์ และ สเตรท เซทเทิลเมนต์ พระยารัชฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต เป็นผู้ได้รับมอบหมายหน้าที่ดังกล่าว และกลับมารายงาน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2451 ว่า

สโมสรดังกล่าวในสิงคโปร์ ชื่อฮั่วเซียว (Chinese chamber of commerce) เป็นที่ประชุมเปรียบเทียบการค้าขาย และเลยไปถึงการโปลิติกจากเมืองจีนด้วย โดยองค์กรแบบนี้ ในปัจจุบันมีทั้งในอังกฤษ ปีนัง แรงงูน ซวา จีน ฯลฯ ตอนนี้รัฐบาลสิงคโปร์ เริ่มรู้สึกแล้วว่าเป็นของไม่ดี ได้สั่งให้โปรเตคเตอร์ออฟไซนิสคอยดูแลอยู่¹⁰⁶

ส่วนความเห็นของพระพิเทศพานิช กงสุลเยนเนรลไทยประจำสิงคโปร์ ที่มีต่อสโมสรพานิชจีน ได้ตอกย้ำความเชื่อเกี่ยวกับบทบาทในทางการเมืองของสโมสรพานิชจีนในเมืองไทยได้อย่างชัดเจนที่สุด โดยก็ได้กราบทูลความเห็นต่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เมื่อ 19 มกราคม พ.ศ.2451 ว่าสโมสรดังกล่าว

เป็นการคิดทางราชการบ้านเมือง มากกว่าค้าขายทางธุรกิจ และหากจะมีองค์กรแบบเดียวกันในไทย จุดประสงค์แท้จริงคือ การที่จีนจะสร้างสหภาพ(union)ในไทย เพื่อใช้แทนกงสุลสถานทูตจีนนั่นเอง¹⁰⁷

อย่างไรก็ตาม การเทียบเคียง สืบค้นประสบการณ์ปัญหาจากแนวทางของตะวันตกตามที่ชนชั้นนำไทยได้ใช้นั้น ถือว่ามีส่วนดีมากกว่าเนื่องจาก ตัวอย่างเหล่านั้น ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะลอกแบบการมองปัญหาไปเสียหมด แต่ชนชั้นนำศึกษา เทียบเคียงเพื่อนำมาปรับประยุกต์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของไทยเองด้วย ดังกรณีต่อไปนี้ คือ

¹⁰⁵ปรารภนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ.2440-2488,” หน้า 50.

¹⁰⁶สทช., ร.5, ต.21/14 บันทึกของพระยารัชฎานุประดิษฐ์ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 29 ธันวาคม พ.ศ. 2451.

¹⁰⁷สทช., ร.5, ต.21/14 คำกราบบังคมทูลของพระพิเทศพานิช มีมาถึงกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ 19 มกราคม พ.ศ. 2451.

ในเดือน กันยายน พ.ศ.2453 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีพระบันทึกเรื่อง “บรรทึกลับ เรื่องจีน” ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพิจารณาปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนที่เกิดขึ้นในขณะนั้นในหลายเรื่อง เรื่องหนึ่งที่หยิบยกขึ้นมาเป็น ข้ออภิปรายคือ การทำสัญญาไมตรีกับจีน โดยได้มีการเปรียบเทียบกับปฏิกิริยาของประเทศ ตะวันตกต่อการทำสัญญาดังกล่าว เพื่อเทียบเคียงกับกรณีของไทยว่า

บัดหากมีอยู่ในข้อที่ในเมืองไทยมีจีนมาก จะทำอย่างไรเวลาที่มีสัญญาเข้ากับรัฐบาล จีน อย่าให้อำนาจของรัฐบาลไทยที่มีอยู่เหนือจีนน้อยลงไปได้ บัณฑิตขอขึ้นเพื่อพิจารณาตาม เมืองต่างประเทศที่มีจีนเข้าไปอยู่มากกว่า บัณฑิตเรื่องจีนในเมืองนั้นๆ มีอยู่อย่างไร ก็ดูเป็นหลายอย่าง ต่างกันมากอยู่ ประเทศอเมริกา ออสเตรเลีย ชาว อินโดจีนฝรั่งเศสเหล่านี้ รัฐบาลไม่ยอมให้จีนเข้าไป อยู่มาก ได้ใช้การเกียจกันกดขี่ต่างๆ เพื่อจะไม่ให้จีนใหม่เข้ามาเมืองได้โดยง่าย แต่ฝ่ายเมืองสเตรต เซตเตอลเมนต์แลมลายูของอังกฤษนั้นอุดหนุนให้จีนเข้ามาเมือง เมืองไทยก็อยู่ในฝ่ายข้างอุดหนุนให้ จีนเข้ามาเมือง...อังกฤษคิดแต่ทางหาผลประโยชน์เป็นใหญ่ไม่กลัวอำนาจจีน เมืองทางสเตรตยังมี ผู้คนน้อยต้องการลูกจ้างมาก จึงอุดหนุนให้จีนเข้ามาเมืองโดยไม่ขีดชั้น ประเทศเราเป็นประเทศที่มี คนน้อย ต้องการแรงงานทำการบำรุงผลประโยชน์บ้านเมืองมาก แลไม่เคยรังเกียจจีนมาแต่ โบราณ จึงยอมให้จีนเข้ามาเมืองโดยไม่ขีดชั้นเหมือนกัน¹⁰⁸ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

แนวทางการพิจารณาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ คล้ายกับ การมองปัญหาของพระยาวงษานุประพันธ์ ที่ได้ทำบันทึก “เมมเมอร์รันดำ บัณฑิตจีน” ถวายแด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2453 เกี่ยวกับการเตรียม แนวทางป้องกันปัญหาชาวจีนที่จะเกิดขึ้นนั้นพระยาวงษานุประพันธ์ ทูลถวายความคิดเห็นว่า

เราควรคิดการภายหน้าอันจะเกี่ยวข้องกับจีนสืบไปนั้นไว้เสียให้ตลอดหรือไม่ ที่เรา จะเลิกเสียไม่คบค้าเกี่ยวข้องกับจีนหรือที่จะคิดกันจีนเสียไม่ให้เข้ามาในประเทศเราอย่างประเทศ ยุโรป อเมริกา แลเมืองขึ้นของชาวยุโรปแลอเมริกานั้นคงไม่ได้ เพราะความคิดสำหรับให้เป็นผลแก่ บ้านเมืองของเราแลของเขานั้นต่างกัน ด้วยจีนแลฝรั่งนั้นต่างชาติแลต่างศาสนากันแต่จะเข้ากัน ไม่ได้ดี...แต่จีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยนั้นเข้ากันกับไทยได้สนิท¹⁰⁹

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า เป็นเพราะชาวจีนมีสถานะอยู่นอกระบบไพร่มาก่อน การ จัดการ และการปกครองชาวจีนจึงอยู่ในความดูแลของกรมท่าซ้ายที่ดูแลคนจีนในฐานะคน ต่างประเทศ แต่ด้วยสถานการณ์ต่างๆ ที่ทำให้ชนชั้นนำเห็นความจำเป็นที่ต้องปกครองชาวจีนใน

¹⁰⁸ สหข., ร.5, น.8.7/27 บรรทึกลับ เรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹⁰⁹ สจข., ร.5, น.8.7/34 เมมเมอร์รันดำ บัณฑิตจีน 9 กันยายน พ.ศ. 2453.

ฐานะพลเมืองไทย รัฐจึงต้องพยายามหาความรู้เกี่ยวกับคนกลุ่มนี้มากขึ้น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะกำหนดนโยบาย ซึ่งจะเห็นได้จากมาตรการต่างๆ เช่น ได้แก่การทำสำมะโนครัวราษฎรนอกเหนือจากนี้ แหล่งข่าวจากต่างประเทศ เช่น การสืบข่าววิธีการปกครองชาวจีนในต่างประเทศ ก็มีมีส่วนช่วยให้รัฐปกครองชาวจีนได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่กลุ่มการเมืองต่างๆ ในจีน เข้ามารณรงค์การตั้งกงสุลสถานทูต หรือมาตรการต่างๆที่จะปกครองดูแลชาวจีน อันจะทำให้ชาวจีนอยู่ในฐานะชาวต่างประเทศ ในการปกครองของรัฐบาลจีน ทำให้รัฐบาลต้องยิ่งเพิ่มความระมัดระวังรอบคอบในการปกครองชาวจีนให้มากขึ้น เนื่องจากเกรงว่าความขัดแย้งต่างๆ จะนำไปสู่ประเด็นทางการเมืองที่ทำให้ฝ่ายจีนเข้ามาปกครองชาวจีนในเมืองไทย ดังในบันทึกที่มีไปถึงพระยารัชฎานุประดิษฐ์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีรับสั่งว่า ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทราบถึงวิธีการปกครองชาวจีนในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ในสตรีท เซกเทิลเมนต์ที่เรียกว่า Chinese Protector ทั้งให้พระยารัชฎานุประดิษฐ์ ถวายข้อคิดเห็นแนบมาด้วย รวมถึงสังเกตปฏิกิริยาชาวจีนด้วยว่า มีความพอใจหรือไม่อย่างไร¹¹⁰

แม้ว่าชนชั้นนำไทยจะได้สืบเสาะ แสวงหา และเทียบเคียงวิธีปกครองชาวจีนจากประเทศเพื่อนบ้านแล้วนำมาประยุกต์ใช้กับเมืองไทยอย่างเหมาะสม แต่ทัศนคติการมองสมาคมชาวจีนอย่างเป็นทางการของชนชั้นนำปกครองไทยที่มีต่อการเคลื่อนไหวกระทำใดๆ มีนัยทางการเมืองแฝงอยู่ด้วยในทุกกรณี และกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเพิ่มความรุนแรง ให้กับปัจจัยต่างๆของปัญหาชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำอีกด้วย

3.2 การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2438-2453

3.2.1 การรับรู้ถึงว่าสถานะของชาวจีนในสังคมไทยยังไม่ชัดเจน

จากปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายนอกและภายในที่เกิดขึ้น ล้วนมีผลต่อการสร้างการรับรู้ต่อชนชั้นนำทางการเมือง ที่มีต่อประเด็นสถานะทางการเมืองของชาวจีนทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพของกลไกการควบคุมชาวจีนของรัฐเอง และการอ้างอำนาจเหนือพลเมืองจีนของชาติตะวันตกจากปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและจากรัฐบาลจีนและฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติ ล้วนแสดงให้เห็นปัญหาของสถานภาพชาวจีนที่ ยังไม่มีความเป็นพลเมืองไทยอย่างชัดเจน จึงทำให้เกิดการอ้างอิงอำนาจของชาติอื่นได้

¹¹⁰ สจข., ร.5, ต.21/14 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึงพระยารัชฎานุประดิษฐ์ 28 กันยายน พ.ศ. 2452.

นับแต่โบราณสมาชิกรัฐจารีตทุกคนนั้น ถูกกำหนดสิทธิ หน้าที่ และสถานภาพของตนไว้ อย่างชัดเจนภายใต้ระบบไพร่ อย่างไรก็ตามเมื่อสภาพการณ์เปลี่ยนไป ระบบไพร่เริ่มคลี่คลายตัวลง เครื่องชี้วัดสถานะความเป็นคนในบังคับ¹¹¹ ที่รับรู้และใช้กันมาแต่ดั้งเดิมในสังคมจารีต ไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์การชี้วัดได้อีกต่อไป ชาวจีนนั้นส่วนใหญ่จะไม่ได้อยู่ในระบบไพร่ ไม่ได้อยู่ในบังคับโดยตรงมาก่อน จึงได้รับผลจากปัญหาการตีความเรื่องสถานภาพพลเมืองในช่วงรอยต่อทางประวัติศาสตร์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและลักษณะรัฐ จากรัฐแบบจารีตมาสู่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่รัฐจำเป็นต้องกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่เพื่อให้สอดคล้องทันสมัยต่อสภาวะการณั้ันด้วย สถานะของพลเมืองเมื่อระบบไพร่คลี่คลายลง ไม่มีมูลนาย ไพร่ทาสของใครอีก ส่วนคนที่อยู่นอกระบบไพร่อย่างชาวจีน จะจัดการปัญหาดังกล่าวอย่างไรนั้นยังเป็นกรณีเร่งด่วนและเป็นปัญหาของชนชั้นนำมากกว่าเนื่องจากมีเงื่อนไขอื่นที่ส่งผลต่ออำนาจของรัฐต่อการควบคุมชาวจีนด้วย ซึ่งได้แก่ การปลุกระดมชาตินิยมจากเมืองจีน ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต รวมถึงความต้องการของรัฐเองในการต้องการรวบรวมคนทุกหมู่เหล่าว่าชาติใด ภาษาใด เข้ามาอยู่ร่วมกันโดยมีผู้ปกครองสูงสุดร่วมกัน ในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ชนชั้นนำต้อง "คิด" ใหม่ต่อชาวจีนว่า รัฐกับชาวจีนควรมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และภายใต้ความสัมพันธ์นั้นทำอย่างไรที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่รัฐ

สืบเนื่องมาจากการเริ่มทำสำมะโนประชากรที่ต้องทำการสำรวจประชากรในรัฐของตน อันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากเดิมที่รัฐทราบจำนวนไพร่ทาสในสังกัดมูลนายต่างๆ เท่านั้น

รัฐสมัยใหม่ เริ่มมีการแจงนับสถิติประชากรของตนเองเพื่อให้แลเห็นลักษณะทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ เป็นข้อมูลทางกายภาพ ที่เป็นองค์ประกอบของรัฐสมัยใหม่ ที่มุ่งปรับปรุงวิธีการปกครองพลเมืองของตนให้สอดคล้องกับรูปแบบของรัฐที่เปลี่ยนไป

การสำรวจสำมะโนครัวของไทย ก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456 ได้มีการสำรวจประชากรอยู่หลายครั้ง ในการสำรวจนั้น มีการแยกเป็นชาติพันธุ์ต่างๆ ในส่วนที่เป็น การจำแนกระหว่างชาวจีนกับชาวไทย หรือกับชนชาติอื่นๆ เป็นกรณีที่น่าสนใจ เนื่องจากจะเป็นเครื่อง

¹¹¹ระบบไพร่ เป็นเครื่องชี้วัดสังกัดบุคคล รวมถึงสถานภาพการเป็นคนในบังคับสยามอีกด้วย โปรดดูรายละเอียด ใน อัญชลี สุสายัณห์, *การเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5*, หน้า 57. และ พิชิต พิทักษ์, "ท้องถิ่น" ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 , หน้า 25 - 28.

แสดงถึงการรับรู้ต่อสถานภาพทางการเมืองของชาวจีนร่วมอยู่ด้วย กล่าวคือ หากชนชั้นนำนับว่าจีนคนใดเป็นจีน ก็หมายถึงจีนเหล่านั้น ไม่ได้เป็นคนในบังคับไทย แต่หากจีนผู้ใดเป็นไทย ก็ย่อมมีความหมายถึงการที่ทางการกำลังอ้างอำนาจการควบคุมเหนือจีนผู้นั้นอยู่ ปัญหาคือ จะใช้เกณฑ์อะไรจัดว่าจีนผู้นั้นควรเป็นจีนหรือควรเป็นไทย ซึ่งการพิจารณาปัญหาดังกล่าวได้กลายเป็นปัญหาของชนชั้นนำในการตีความสถานภาพทางการเมืองของชาวจีน จากการศึกษา พบว่า ในการรับรู้ของชนชั้นนำนั้น มีเกณฑ์ในการแยกชาติของชาวจีนอยู่อย่างน้อย 3 เกณฑ์ คือ 1. เกณฑ์การพิจารณาลักษณะการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ในทางกายภาพ เช่น การแต่งกาย การไว้ผมเปีย 2. เกณฑ์ที่จีนผู้นั้นเคยเป็นจีนผูกปี และ 3. เกณฑ์ที่จีนผู้นั้นเคยมีสถานะในระบบไพร่ ดังจะไล่เรียงให้เห็นไปในแต่ละกรณี

- เกณฑ์การพิจารณาลักษณะการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ในทางกายภาพ

ในการทำสำมะโนครัว ใน พ.ศ.2448 สะท้อนปัญหาที่ชนชั้นปกครองประสบต่อความพยายามที่จะแยกแยะว่าใครเป็นไทยใครเป็นจีน เนื่องจากการต้องการจะแยกนักระหว่างชาวไทยโดยทั่วไป กับชาวจีน แต่ก็แยกได้ยากนัก ในรายงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทยในขณะนั้น ได้กราบบังคมทูลว่าเป็นเรื่องที่ยากมากในการที่จะแยกว่าใครเป็นไทยใครเป็นจีน จากเดิมที่สามารถใช้ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น การไว้หางเปีย แยกแยะ 2 ชนชาตินี้ออกจากกันได้อย่างชัดเจน แต่ในขณะนั้นพบว่า วัฒนธรรมไทยกับจีนผสมกลมกลืนกันไปมาก

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นชนชั้นนำพระองค์หนึ่งที่ทรงรับรู้ถึงปัญหาเรื่องสถานภาพของชาวจีนในขณะนั้น ว่ายังไม่มี ความชัดเจน และมีปัญหาต่อการอ้างอิงอำนาจรัฐว่าจีนคนใดอยู่ในบังคับไทย และจีนคนใดไม่อยู่ในบังคับไทย เนื่องด้วยกลไกการอธิบายสถานภาพของคนในบังคับด้วยการใช้หางเปียหรือการแต่งตัวนั้นเริ่มเสื่อมคลายลง ดังที่ทรงกล่าว 22 พฤศจิกายน พ.ศ.2448 เกี่ยวกับปัญหาที่ทรงรับรู้ไว้ว่าไว้ว่า

ในการจดบัญชีสำมะโนครัวโดยรายละเอียด จำเป็นต้องจดถึงว่าคนใดเป็นคนชาติใด ชื่อนี้เปนนการยากมาก เพราะพลเมืองที่อาศัยอยู่ในพระราชอาณาจักร์โดยมาก เปนเชื้อสายระคนเปนชาติ จะแยกออกไปว่าเปนชาติใด ให้แน่นอนชัดทีเดียวทั่วไบนั้น ยากที่จะแยกได้ ยกตัวอย่างถึงจีนที่เข้ามาตั้งภูมิลำเนา อยู่ในพระราชอาณาจักร์นี้ โดยมากยอมมิได้ผู้หญิงไทยเป็นภรรยา มีบุตรหลานสืบต่อมา ที่เป็นผู้ชายมักไว้ผมเปียตามเพศจีน ต่อไปหลายชั้นชั่วคนจนพูด

ภาษาจีนไม่ได้ก็มี ส่วนบุตรหลานจีนที่เป็นผู้หญิงนั้นก็มักไว้ผม แต่งตัวอย่างไทย ตามมารดาแต่ชั้นบุตรของจีน จะกำหนดว่าเป็นจีนเพียงไรเป็นไทยเพียงไรกำหนดยาก ในเรื่องบาญชีจีนตามสำมะโนครัวนี้ จึงได้ กำหนดเอาตามเพศที่พึงเห็นได้ด้วยการแต่งตัวโดยปรกติ คือว่าบรรดาชายที่ไว้ผมเปียเป็นจีนแท้หรือแม้แต่เชื้อสายจีนเพียงไรก็ตาม ถ้าไว้ผมเปียอย่างจีนให้นับว่าเป็นจีน บรรดาหญิงที่แต่งตัวเป็นไทยก็ให้นับว่าเป็นไทย เว้นไว้แต่ผู้หญิงที่แต่งตัวเป็นจีน คือผู้หญิงที่มาจากเมืองจีนก็มีมาก จึงนับได้ว่าเป็นจีน¹¹² (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

จากคำกราบบังคมทูลในการทำสำมะโนครัวครั้งนี้ มีข้อที่น่าสังเกตและน่าสนใจในหลายเรื่อง ซึ่งจะเห็นได้ถึงความซับซ้อน และความไม่ลงรอยกันของความคิดที่รัฐมีต่อชาวจีนว่าควรจะนับชาวจีนเป็นไทยหรือไม่ โดยชนชั้นปกครองเลือกใช้การรับรู้ถึงลักษณะทางวัฒนธรรมที่สะท้อนการรับรู้ถึงการเป็นคนจีน คือการไว้เปีย มาใช้ในการแยกแยะเงินออกจากไทย

ในการรับรู้ของรัฐจารีตแต่เดิมนั้น หางเปียก็ไม่ได้มีความหมายถึงสถานภาพในทางการเมืองมาก่อน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่า แม้ว่าจะไว้เปีย แต่ถ้าสักข้อมือแล้วก็ถือเป็นไทย หมายถึงการที่รัฐให้ความสำคัญกับการมีสถานภาพในระบบศักดินามากกว่า (โปรดย้อนกลับไปดูรายละเอียด ในบทที่ว่าด้วยการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนของชนชั้นนำในยุคจารีต หัวข้อ 2.3.2) แต่การที่เสนาบดีมหาดไทยเลือกใช้หางเปียในการแยกแยะเงินกับไทยในการสำรวจสำมะโนครัวครั้งนี้ อาจเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ไทยยังไม่มีระบบระเบียบทางกฎหมายใด ที่จะใช้ในการแยกแยะสัญชาติพลเมืองอย่างชัดเจน จึงได้ย้อนกลับไปใช้เกณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เคยใช้แยกชนต่างภาษา มาเป็นเกณฑ์ชั่วคราวไปก่อน

อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ในการแยกแยะไทยกับจีน หรือจีนที่เป็นจีนกับจีนที่เป็นไทยโดยใช้หางเปียเป็นตัวชี้วัดนั้น ก็เป็นสิ่งที่ไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ได้อย่างถาวร เนื่องจากลูกจีนหลานจีนในชั้นต่อๆมา ก็อาจไม่ได้ไว้เปียเหมือนในชั้นบรรพบุรุษ นอกจากนี้ เมื่อเกิดเหตุการณ์ปฏิวัติในประเทศจีนใน พ.ศ.2454 ก็ได้ปรากฏว่ามีชาวจีนในเมืองไทยตัดเปียซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของการเลิกเป็นข้าของราชวงศ์ชิง¹¹³ การใช้หางเปียแยกแยะชาวจีน ก็เริ่มจะเป็นเกณฑ์ที่มีปัญหาอีก เนื่องจากความนิยมในการไว้เปียของชาวจีนก็ลดลงตามยุคสมัย ก็ยิ่งทำให้การแยกแยะเงินกับไทย

¹¹² สหข., ร.5, ม.2.19/4 คำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2448.

¹¹³ การตัดเปียเป็นสัญลักษณ์ความสำเร็จที่ฝ่ายปฏิวัติมีต่อราชวงศ์ชิง มีรายงานว่าหลังจากที่ฝ่ายปฏิวัติได้กระทำการสำเร็จ ได้มีชาวจีนพากันตัดเปียกันวันละหลายร้อยคน ใน สหข., ร.6, น.4.7 /22 รายงานของหลวงธรรม์นฤเบศร์ มีไปถึง เจ้าพระยาอมราช 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454.

ยากเย็นขึ้นไปอีก ดังที่นายบุศย์ ผู้แต่งนิราศลำเพ็ญ กวีร่วมสมัย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวไว้ในนิราศดังกล่าวว่า

ถนนเล็กแจ็กไทยออกไขว้เขว	เดินปนเป่เหล็กกระทบหลบไม้ไหว
สุดสังเกตุเหตุผลแจ็กปนไทย	ใครเป็นใครมิได้แนด้วยแปรปรวน
สมัยใหม่ไขว้เขวทำเลเสีย	จินตตัดเป็ยเป็นไทยเหลือไต่สวน
มาเกิดมีวิปริตผิดกระบวน	กลับผันผวนผิดชาติประหลาดใจ ¹¹⁴
(การเน้นคำเป็นของผู้วิัจย)	

การที่ภาพการรับรู้ถึงการเป็นคนจีนในรอยต่อของรัฐจารีตกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะดูคลุมเครือ และมีความสับสนซับซ้อน เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่างๆ หรือแม้แต่ขัดแย้งกันเองนั้น อาจเป็นดังที่ เกษียร เตชะพีระ สรุปลงไว้ในตอนท้ายของบทความเรื่องหางเป็ย ของเขาว่า “เนื้อแท้ของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาใช่อยู่ที่ตัวคนจีนไม่ แต่อยู่ที่แนวทรรศนะของรัฐในการมองคนจีน”¹¹⁵

- เกณฑ์ที่จีนผู้นั้นเคยเป็นจีนผูกปี้

การนิยามสถานะความเป็นพลเมืองไทยเมื่อได้รับผลกระทบจากระเบียบความสัมพันธ์กับชาติตะวันตกที่ได้เริ่มใช้กระบวนการทางกฎหมายมาอธิบายสถานภาพความเป็นพลเมืองของตน เช่น ในหลักการของกฎหมายสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

หากสำรวจเอกสารโต้ตอบระหว่างกระทรวงมหาดไทยกับหัวเมืองต่างๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวจีน พบว่ามีรายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้จากหัวเมืองเข้ามายังส่วนกลางค่อนข้างมาก ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาการนิยามพลเมือง ทั้งยังเห็นถึงวิถีคิดของชนชั้นนำเกี่ยวกับการตัดสินว่า ชาวจีนคนนั้นควรเป็นพลเมืองไทยหรือไม่ด้วยเหตุใด ดังที่ปรากฏในร่างตราฉบับจากกระทรวงมหาดไทย ที่มีไปยังข้าหลวงมณฑลเทศาภิบาลต่างๆ ใน พ.ศ.2431 โดยในร่าง

¹¹⁴ นายบุศย์ผู้แต่งนิราศลำเพ็ญนี้ เป็นใครมาจากไหนไม่มีใครทราบ แต่มีการสันนิษฐานว่าเป็นคนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนิราศลำเพ็ญแล้ว ผลงานของเขาเรื่องอื่นได้แก่ นิราศรถไฟ นิราศกลอนเรื่องสุวรรณหงส์ยนต์ ในนิราศลำเพ็ญนี้คาดว่าน่าจะแต่งหลังปี พ.ศ. 2454 ที่เกิดการปฏิวัติในจีนแล้ว เนื่องจากมีการกล่าวถึงการตัดเป็ยของชาวจีนอย่างเห็นได้ชัดทั่วไปของสังคม โปรดดู นายบุศย์, “นิราศลำเพ็ญ,” ใน *กรุงเทพฯในนิราศ*, โสมทัต เทเวศร์, รวบรวม (กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์, 2522), หน้า 19.

¹¹⁵ เกษียร เตชะพีระ, “หางเป็ย: บุรพประวัติว่าด้วยความเป็นคนจีนในสยาม,” ใน *แลลดลลยมังกรร รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นคนจีนในสยาม* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2537), หน้า 105.

ตราฉบับนี้ ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวจีนในกรณีนี้ ว่าในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา มีคนที่เข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศมากขึ้นหลายเท่า ซึ่งก็ได้จับได้มากกว่า บางคนเคยรับราชการมาแล้ว หรือเป็นจีนผูกปี้ ซึ่งลักษณะดังกล่าว ล้วนแสดงถึงการเป็นคนในบังคับไทย ไม่ควรนับว่าเป็นคนต่างประเทศได้

ในการรับรู้เกี่ยวกับสถานภาพของชาวจีนกระทรวงมหาดไทยได้แนะนำถึงวิธีการที่จะดูว่าใครเป็นคนต่างประเทศหรือไม่นั้น ให้พิจารณาจากการเกิด คือเกิดในเมืองไทยก็ย่อมเป็นไทย ดังจะเห็นได้จากร่างตรา (ลับ) จากกระทรวงมหาดไทยมีไปถึงข้าหลวงเทศาภิบาลและผู้ว่าราชการเมืองต่างๆ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2441 ในเรื่องดังกล่าวว่า

หลักถานสำคัญที่ไต่สวนได้นั้นคือว่า คนผู้นั้นเป็นคนในประเทศใด เพราะเหตุเราถือว่าคนที่เกิดในเมืองฝรั่ง หรือเกิดในเมืองขึ้นของฝรั่ง จึงจะเป็นคนในบังคับฝรั่งได้อย่างหนึ่ง หรือถ้าเป็นคนที่เกิดในเมืองไทย เมืองจีน ต้องเป็นบุตรของคนที่เราได้ยอมรับว่า บิดาเป็นคนในบังคับแล้ว จึงจะเป็นคนในบังคับได้อย่างหนึ่ง...ถ้าเป็นจีน ได้เคยผูกปี้บ้างหรือเปล่า เพราะการผูกปี้แล้ว เราถือว่าเป็นคนในบังคับไทย¹¹⁶ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

จะเห็นได้ว่าในการรับรู้ถึงสถานภาพชาวจีนของกลุ่มผู้ปกครองเองก็ยังไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ร่างตราลับของกระทรวงมหาดไทย ที่ถ่ายทอดการรับรู้เกี่ยวกับสถานภาพชาวจีนให้แก่มณฑลเทศาภิบาลต่างๆ ใน พ.ศ.2431นั้นใช้เกณฑ์ของการเกิดและการผูกปี้เป็นหลัก ขณะที่การสำรวจสำมะโนครัวใน พ.ศ.2448 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงตัดสินว่าใครเป็นไทยหรือจีนให้ดูที่การแต่งตัวหรือการไว้เปีย แสดงให้เห็นว่าในกลุ่มชนชั้นนำด้วยตนเอง ก็ยังมีการรับรู้ถึงสถานะของชาวจีนไปคนละอย่าง

การแยกแยะใครเป็นไทยใครเป็นจีน ยังปรากฏว่ามีการใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างหลากหลาย หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการที่ชนชั้นนำไทยไม่ได้มีเกณฑ์ตัดสินความเป็นจีนด้วยเกณฑ์ชนิดเดียวคือ การดูหางเปีย ในเวลาเดียวกันนั้น ก็ยังใช้เกณฑ์อื่น ๆ ร่วมด้วย คือการพิจารณาจากการผูกปี้ ซึ่งเป็นหลักการที่ชนชั้นปกครองใช้เก็บภาษีหาประโยชน์จากชาวจีนที่อยู่นอกระบบไพร่ มาก่อน (ซึ่งก็เท่ากับว่าการผูกปี้ที่นั่นสะท้อนว่าชาวจีนเป็นคนนอกบังคับไทย เพราะไม่ได้อยู่ในระบบไพร่ ที่รัฐหาประโยชน์ได้โดยการเกณฑ์แรงงานและการเรียกเก็บส่วย) แต่ในกรณีดังกล่าว รัฐกลับใช้การผูกปี้ที่นั่น มาเป็นเครื่องแสดงว่าจีนผู้นั้นอยู่ในบังคับ เป็นการเปลี่ยนแปลงการ

¹¹⁶ สหช., ร.5, ต/13 ร่างกระทรวงมหาดไทย(ร่างตราลับ)ถึงข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลต่างๆ และผู้ว่าราชการเมือง เรื่องให้ตรวจคนในบังคับต่างประเทศ พฤศจิกายน พ.ศ. 2441.

รับรู้ที่มีต่อสถานภาพพลเมืองของชาวจีนในสายตาชนชั้นปกครองอย่างเห็นได้ชัด การผูกปี้จีนเป็นหลักการที่ได้ตกลงกันเบื้องต้นในหมู่ผู้ปกครองว่า กรณีการเข้าเป็นคนในร่วมธงต่างชาติของชาวจีนนั้น ให้นับว่าชาวจีนผูกปี้เป็นคนในบังคับไทย แต่อย่างไรก็ตามบางกรณีก็ยังพบว่า แม้แต่เจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยเองก็ยังไม่แน่ใจว่าจะนับชาวจีนว่าเป็นคนในบังคับต่างชาติหรือคนในบังคับไทย ซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นว่า การผูกปี้หรือหางเปียก็ไม่ใช้กฎเกณฑ์สากลที่รับรู้กันทั่วไปในหมู่ชนชั้นปกครองเสียด้วยซ้ำ แสดงถึงการที่ทางการไทยไม่ได้มีกฎเกณฑ์ใดที่เป็นมาตรฐานแน่ชัดหรือรับรู้กันในวงกว้างถึงการตัดสินพิจารณาในเรื่องดังกล่าว เรื่องนี้ปรากฏเป็นปัญหาอีก เช่น ในกรณีที่มีหนังสือจากกระทรวงมหาดไทย มายังกระทรวงการต่างประเทศ รายงานมาว่า มิสเตอร์แฮมิลตัน ราชทูตอเมริกันได้ขอหนังสือเดินทางให้แก่จีน กิมเตียนเสง เจ้าพนักงานกระทรวงการต่างประเทศ สอบถามได้ความว่า จีนผู้นี้ ได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทย 10 ปีแล้ว และตั้งแต่มาอยู่ที่ผูกปี้ ซึ่งทางการกล่าวว่าเป็นการแสดงถึงการเป็นคนในบังคับไทย จนเมื่อ พ.ศ. 2440 จึงได้รับหนังสือสำหรับตัวเป็นคนในบังคับอเมริกัน ดังนั้น กระทรวงมหาดไทยจึงอยากทราบว่า จีนผู้นี้ ควรเป็นคนในบังคับไทยหรืออเมริกัน

ในเรื่องนี้ การรับรู้ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ที่มีต่อประเด็นสถานภาพชาวจีน พระองค์นับว่าคนจีนเหล่านี้ นับว่าเป็นคนในบังคับของไทย เหตุเพราะพวกเขาเป็นจีนที่เสียภาษีผูกปี้แก่รัฐ ได้รับทราบ และมีหนังสือตอบไปยังมิสเตอร์ แฮมิลตัน เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2451 ว่า

ตั้งที่ท่านทราบอยู่แล้ว จีนทั้งปวงที่เข้ามาประเทศสยาม ก็ต้องอยู่ในบังคับสยาม เพราะไม่มีหนังสือสัญญากับเมืองจีน เพราะเช่นนั้นและซึ่งเป็นสำคัญ การที่ต้องนับถือเชื้อพืงนี้ เขาต้องเสียเงินผูกปี้ สองสามบาท สามปีครั้งหนึ่ง ที่ยกเว้นแก่ข้อบังคับนี้ ก็เกี่ยวข้องกับจีน ซึ่งได้รับชาติของอำนาจที่มีหนังสือสัญญา ถ้าเป็นดังนี้ เขาก็ไม่ต้องเสียเงินผูกปี้เหมือนคนในบังคับทั้งปวง

บัดนี้ก็เป็นอยู่บ่อยๆ เมื่อจีนไปขอจดหมายบันทึกชื่อ ณ สถานกงสุลต่างประเทศนั้น ได้เสียเงินผูกปี้ไปแล้วแล้วจะอยู่ในบังคับฝ่ายสยามมานานแล้ว ก่อนได้ไปขอความปกครองต่างประเทศในเรื่องอย่างนี้ ก็เป็นหน้าที่ของรัฐบาลสยามที่จะถือว่าผู้เหล่านี้ได้รับชาติฝ่ายสยามแล้ว ตามกำหนดกฎหมายฝ่ายสยาม เพราะฉะนั้นถ้ารัฐบาลสยามและสถานทูตอเมริกัน จะได้ตกลงกันได้ว่า ความเชื่อนับถือแก่ประเทศสยามจะพิสูจน์ได้ง่ายโดยได้เสียเงินผูกปี้ นั้นก็แปลว่า ได้สะละเบนชาวอเมริกันเสียแล้ว การได้สวนในเรื่องความหลายเรื่อง จะรู้

ได้ง่ายเพราะปัญหากำเนิด หรือเปลี่ยนชาติในประเทศ ยูโนเดสเดสคนนั้นจะปนได้แต่เมื่อยังไม่ได้เชื่อนับถืออยู่ในบังคับฝ่ายสยาม¹¹⁷ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

จากกรณีนี้ย่อมเห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ มีการรับรู้ถึงสถานะของชาวจีนไปในอีกแบบหนึ่ง คือนับว่าจีนที่เป็นคนในบังคับไทยนั้น คือจีนผูกปี้ ซึ่งเห็นได้ว่าการรับรู้ถึงสถานภาพชาวจีนแบบเดียวกับที่กระทรวงมหาดไทยใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปัญหาการตีความสถานภาพของชาวจีน แต่ทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการและกระทรวงมหาดไทย ก็มีความแตกต่างกับการรับรู้ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่รับรู้สถานภาพของชาวจีนโดยใช้เกณฑ์ที่วัดจากการแต่งตัวและการไว้เปีย ความแตกต่างที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า ความคลุมเครือสับสนที่เกิดขึ้นในการตีความสถานภาพชาวจีน มีปรากฏอยู่แม้ในหมู่ผู้ปกครอง แสดงถึงปัญหาของการที่ทางการไทยยังไม่มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนในการแสดงว่าชาวจีนเหล่านี้เป็นผู้ใต้ปกครองของตน การรับรู้ถึงสถานะที่ไม่ชัดเจนเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้เป็นปัญหาต่อการอ้างอิงอำนาจรัฐเหนือชาวจีนในการป้องกันชาวจีนในฐานะพลเมืองของตน

การอธิบายว่าจีนเป็นคนในบังคับไทย ถูกสร้างขึ้นในบริบท ของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งจากแนวคิดเกี่ยวกับรัฐและประชากรที่เปลี่ยนไปของชนชั้นนำ ปัญหาการเมืองจากเมืองจีน และปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทำให้เกิดการชงชิงนิยามชาวจีนในสถานะต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ท่ามกลางความคลุมเครือที่รัฐไม่มีอำนาจในการจัดการคนจีนเหล่านี้รัฐจึงต้องสร้างคำอธิบายต่อเรื่องนี้ให้ได้อย่างชัดเจนและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

จากตัวอย่างในกรณีต่างๆของปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ชนชั้นนำต้องพยายามนิยามชาวจีนด้วยหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่ยังไม่ได้ตกลงกันแน่ชัด สะท้อนให้เห็นถึงช่วงการก่อรูปความคิดของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนว่าในระยะนี้ สถานะความเป็นพลเมืองของชาวจีนยังอยู่ในภาวะคลุมเครือ ชนชั้นนำจึงได้มีความพยายามที่จะทำให้เป็นกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนขึ้น

- เกณฑ์การพิจารณาโดยใช้ความสัมพันธ์ที่มีต่อระบบไพร่

¹¹⁷ สหช., ร.5, ต/13 หนังสือของกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ มีไปถงมิสเตอร์แฮมมิลตัน ทูตอเมริกัน 17 กันยายน พ.ศ. 2451.

ในบางกรณี การผูกปี้ก็ใช้เป็นกฎเกณฑ์อธิบายสถานะชาวจีนไม่ได้ เช่น กรณีที่จีนเหล่านั้น เป็นมูลนายในระบบไพร่ กรณีหนึ่งซึ่งสะท้อนถึงปัญหาข้างต้นได้อย่างชัดเจน คือกรณีที่หลวง จิโนธนาธิราช หรือจีนแพฟาง เจ้าภาษีฝิ่นเมืองภูเก็ตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ไปแอบจดทะเบียนเป็นคนในบังคับอังกฤษที่ปีนัง เนื่องจากติดค้างเงินหลวงไว้เป็น จำนวนมาก จนทางการไทย ต้องนำหลักฐานมายืนยันกับอังกฤษว่าจีนแพฟางเป็นคนในบังคับไทย ในกรณีนี้ ทางการไม่สามารถใช้การผูกปี้ชาวจีน เป็นเครื่องพิสูจน์ได้ เนื่องจากจีนแพฟางมีฐานะ เป็นเจ้าภาษี อยู่ในสถานะที่เป็นมูลนายขุนนาง ดังนั้น สิ่งที่ทางการไทยชี้แจงกับอังกฤษ ว่าจีนแพ ฟางเป็นคนในบังคับก็คือ 1.จีนแพฟาง เป็นจีนที่พำนักในเมืองไทยมานานแล้ว และ 2.จีนแพฟาง ได้รับพระราชทานหมายตั้งเป็นขุนนางก่อนจะไปขอหนังสือว่าเป็นคนในบังคับอังกฤษเสียอีก¹¹⁸

จากหลายกรณี ที่ได้ยกตัวอย่างให้เห็นข้างต้น สรุปได้ว่า ชนชั้นนำมีการใช้หลักเกณฑ์ที่ หลากหลายการที่จะนับหรือไม่นับจีน ว่าเป็นคนในบังคับของตน เช่น การดูจากผมเปีย การ พิจารณาว่าเคยผูกปี้หรือเป็นมูลนายในระบบไพร่มาก่อนหรือไม่ ทั้งนี้การตีความดังกล่าว ในแต่ละ กรณี ก็เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของไทยในการอ้างสิทธิความเป็นผู้ปกครองเหนือชาวจีน ที่ชนชั้นนำ ได้เกิดการรับรู้ถึงสถานภาพดังกล่าวขึ้นในสภาวะ ที่ยังไม่มีการสร้างกฎเกณฑ์ใดมาอธิบายชาวจีน ว่าอยู่ในสถานะคนในบังคับได้ เหตุดังนี้จึงเป็นแรงผลักดันให้ชนชั้นนำต้องริบคิดและจัดการปัญหา ดังกล่าวให้ออกมาเป็นนโยบายในทางรูปธรรมต่อไป

3.2.2 การรับรู้ถึงปัญหาการสมานลักษณะของชาวจีน

ในการรับรู้ของชนชั้นนำไม่เพียงพบว่ามี ความคลุมเครือสับสนต่อการรับรู้สถานภาพของ ชาวจีน อันจะเป็นปัญหาต่อการอ้างอิงอำนาจการเป็นผู้ปกครองเหนือชาวจีนแล้ว ปัจจัยต่างๆ ที่ เกิดขึ้น โดยเฉพาะจากปัจจัยภายนอกที่เป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากจีนเข้ามาสร้างสำนึก ชาตินิยมในหมู่ชาวจีนในเมืองไทย ยังเป็นปัจจัยที่สร้างการรับรู้ถึงปัญหาของกระบวนการตั้งชาว จีนให้เข้ามาเป็นพลเมืองอีกด้วยในด้านของการมีสำนึกถึงความเป็นจีนมากขึ้น จนอาจทำให้ กระบวนการผสมกลมกลืนกับชาวไทย จนกลายเป็นคนไทยในชั้นลูกจีนหลานจีน ยากขึ้นไปอีก

ในการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อเรื่องการผสมกลมกลืนทางสังคมและเชื้อชาติระหว่างชาว จีนและชาวไทยนั้น ชนชั้นนำมีการรับรู้ว่า ชาวจีนยอมเข้ามาเป็นผสมกลมกลืนเป็นไทยได้ง่าย

¹¹⁸ จริยวรรณ อภรณ์รัตน์, “ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส,” หน้า 74.

เพียงแต่การแต่งงาน ในทางศาสนา¹¹⁹ หรือรับราชการ¹²⁰ แต่สภาพการณ์การเปลี่ยนแปลงภายในของประเทศไทยเอง รวมถึงการแผ่ขยายเข้ามาของกระแสชาตินิยมจากเมืองจีน ก็อาจดึงความจงรักภักดีที่มีต่อรัฐไทยไปได้ทุกเมื่อ การรวมกลุ่มในทางการเมืองของชาวจีน ก็สร้างควมวิตกในหมู่ชนชั้นนำว่าจะทำให้ชาวจีนกลับมีสำนึกต่อเมืองแม่ มีสำนึกถึงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มากขึ้นจนยากที่จะสลายและผสมกลมกลืนกับชาวไทยได้ดังเดิม ทั้งกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในทางการปกครองที่ต้องการเน้นความมีเอกภาพในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วย การที่ชาวจีนเป็นชนต่างชาติภาษาที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารเป็นจำนวนมากที่สุดกว่าชาติใดๆ¹²¹ หากรัฐไม่มีอำนาจควบคุมจัดการ หรือปกครองชาวจีนทั้งหลายได้อย่างมีเอกภาพเป็นหนึ่งเดียวกับชาวไทยโดยทั่วไป รวมถึงยังไม่สามารถผูกน้ำใจ สร้างสำนึกที่มีต่อผู้ปกครองไทยว่าเป็นผู้ปกครองสูงสุดแล้ว ก็ย่อมสร้างความลำบากในการปกครอง และไม่สอดคล้องกับคติของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่เน้นการมีอำนาจรวมศูนย์และสูงสุดเหนือดินแดนและประชากรทั้งปวง

ความเชื่อดั้งเดิมข้างต้นว่าชาวจีนจะสมานลักษณะในทางวัฒนธรรมเข้ากับสังคมไทยได้ง่าย เริ่มเปลี่ยนไป ชนชั้นนำเองก็รับรู้ได้ถึงความเปลี่ยนแปลงนั้น การที่รัฐเริ่มเข้ามาดำเนินธุรกิจด้วยตนเอง แทนชาวจีน เช่น การเก็บภาษีผ่านกลไกของระบบราชการการคลัง แทนระบบเจ้าภาษี ทำให้บทบาทชาวจีนที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับรัฐลดน้อยห่างเหินกันไป ในยุคที่ชาวจีนเริ่มประกอบอาชีพของตนเองในเศรษฐกิจแบบเสรี ความชำนาญทางธุรกิจ ในระบบเศรษฐกิจที่เปิดให้คนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ชาวจีนจึงไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพา เข้าหา ขุนนางเจ้านาย เพื่อเป็นขุนนางข้าราชการที่จะเอื้อให้เกิดผลประโยชน์ต่อธุรกิจของตน เพื่อให้ได้รับความอุปถัมภ์ในการดำเนินธุรกิจของตนอีก

¹¹⁹ หจข., ร.6, น.20/1 คำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2453 อ้างใน พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, “พระบรมราชาไชบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2516), หน้า 96.

¹²⁰ สหข., ร.5, น.2/130 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึงกรมหลวงเทววงษ์โรปกพร 30 มกราคม พ.ศ. 2451.

¹²¹ สหข., ร.5, น.8.7/34 เมมเมอรันดัม บัญญาจีน 9 กันยายน พ.ศ.2453. และใน สายชล สัตยานุรักษ์, สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับการสร้างอัตลักษณ์ เมืองไทย และ ชน ของชาวสยาม (กรุงเทพฯ : มติชน, 2546), หน้า 60.

ในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตั้งแต่สมัยรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา แม้จะยังมีการคงจารีตดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติต่อชาวจีนในระดับชนชั้นนำไว้ เช่น การพระราชทานยศศักดิ์ให้แก่เจ้าภริยานายอากรคนจีน หรือมูลนายจีนหลายคน เช่น พระยาภิรมย์ภักดี(บุญรอด ภิรมย์ภักดี) หลวงอุดมภัณฑพานิช(เต็ง) พระยารัตนราชมานิต (โต) ล้วนเป็นกลุ่มชาวจีนที่เป็นกลไกหนึ่งในระบบราชการและระบบธุรกิจ รัฐดึงคนกลุ่มนี้ เข้ามาอยู่ใต้การปกครองของรัฐ ในสถานะมูลนาย เพื่อประโยชน์ในด้านภาษีที่จะเป็นผู้ดำเนินการและประสานแก่รัฐ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของรัฐไทยตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นมา ทำให้เกิดการแสวงหารายได้แบบใหม่ของคนกลุ่มนี้ โดยไม่ต้องพึ่งพาระบบราชการมากนัก แต่ใช้ความสามารถของตนเองมากขึ้น เช่น การทำธุรกิจสมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงของชาวจีนตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2440-ทศวรรษ 2450 ได้เกิดมีชาวจีนรุ่นใหม่¹²² ที่เดินทางมาจากต่างประเทศ และที่ถือกำเนิดในเมืองไทย ต่างก็ประกอบธุรกิจการค้าจนประสบความสำเร็จด้วยความสามารถของตนเอง เช่น การเป็นคอมปราโดร์ หรือนายหน้าการค้า ทำธุรกิจโรงสี ธนาคาร ฯลฯ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นคนกลุ่มใหม่ ที่มีภูมิหลังแตกต่างจากที่เคยเป็นมาในอดีต เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความประสงค์จะเข้ารับราชการ มีชีวิตทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้พึ่งพาอำนาจรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์มากนัก หากเปรียบเทียบกับขุนนางหรือเจ้าภริยาในอดีต คนกลุ่มนี้ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เรียกว่า เป็นกลุ่ม "เศรษฐกิจใหม่" โดยแบ่งอย่างกว้างๆได้เป็น 3 กลุ่มคือ¹²²

กลุ่มแรก ได้แก่กลุ่มพ่อค้าชาวจีน ที่มักมีบิดาเดินทางเข้ามาเมืองไทยตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำเนินธุรกิจมานานจนประสบความสำเร็จ เช่น นายมา ถ่องเจ็ง ต้นตระกูล บูลกุล (พ.ศ.2414-2466) นาย อึ้งยุกหลง ต้นตระกูลลำซำ (พ.ศ.2422-2482) เป็นต้น

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มพ่อค้าชาวจีนเช่นกัน แต่ แยกจากกลุ่มแรก ด้วยมีภูมิหลังทางการศึกษา ธุรกิจที่ทำ รวมถึงความสนใจในกิจกรรมทางสังคมต่างจากกลุ่มแรก ลักษณะดังกล่าวนี้ เช่น ผ่านการศึกษาจากระบบโรงเรียนสมัยใหม่ เกือบทุกคน มีความรู้ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน มีความสนใจในกิจกรรมทางปัญญาของสังคม เช่น การผลิตงานเขียน การออก

¹²²นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "การสถาปนาอุดมการณ์ชาตินิยมขึ้นเหนือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม : ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยการเมืองระหว่างปัญญาชนกับการเมืองของปัญญาชน," *เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ วิถีนักคิด/ปัญญาชน ไทย - เทต: อดีต ปัจจุบัน อนาคต*, ณ ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ อาคารประชาธิปก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 10-11 มีนาคม 2543, หน้า 3 - 6.

หนังสือพิมพ์ คนกลุ่มนี้ได้แก่ เขียวสุดแสง สี่บุญเรือง (พ.ศ.2406-2482) รวมถึง พี่น้องตระกูล สี่บุญเรืองอีกหลายคน เช่น เขียวของขิม และเขียวของฮ้วน สี่บุญเรือง นอกจากนั้นก็ยังมี เช่น นายเล็ก โกเมศ (พ.ศ.2435-2505) นายล้วน ว่องวานิช (พ.ศ.2434-2507) เป็นต้น เป็นกลุ่มที่เรียกว่า จีนสยาม ซึ่งมีความหมายถึง กลุ่มคนจีนในเมืองไทยที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างความเป็นจีน และความเป็นไทย กล่าวคือ มีเชื้อชาติเป็นจีน แต่พำนักอยู่ในเมืองไทย ใช้ภาษาไทยได้ดี มีความรัก แผ่นดินไทย แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีบทบาทการเคลื่อนไหวเพื่อการเมืองในจีนไปพร้อมๆ กัน¹²³ ตัวอย่างจีนสยามที่มีลักษณะและบทบาทดังกล่าวอย่างเด่นชัด คือ เขียวสุดแสง สี่บุญเรือง

กลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าเชื้อสายจีน แต่มักขนานนามตัวเองว่าเป็นพ่อค้าไทย มากกว่า พ่อค้าจีนแบบกลุ่มแรก หรือจีนสยามแบบกลุ่มที่สอง คนกลุ่มนี้ ได้แก่ นายเลิศ เศรษฐบุษภัคดี (พ.ศ.2415-2489) นายบุญรอด เศรษฐบุตร(พ.ศ.2414-2493) ฯลฯ

เมื่อลักษณะทางสังคมและการทำธุรกิจ การดำเนินชีวิตของชาวจีนเปลี่ยนแปลงไป คนจีน เหล่านี้จึงมีประสบการณ์คนละแบบกับจีนรุ่นพ่อแม่ของตนที่เข้ามาแรกๆ คนจีนรุ่นใหม่มีการศึกษา และดำเนินธุรกิจด้วยความสามารถของตนเองตามระบบเศรษฐกิจแบบเสรี โดยไม่ต้องพึ่งพากลไก อำนาจรัฐ เช่น การเป็นเจ้าของภาษี หรือการค้าแบบผูกขาดเหมือนเดิม ความคิดอ่านของคนจีนเหล่านี้ ย่อมเปลี่ยนแปลงไป มีสำนึกในเชิงปัจเจกชนในหมู่ชาวจีน ที่มีความรับรู้ถึงศักยภาพของตนมากขึ้น ย่อมขัดแย้งกับมโนภาพขององค์พระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งถือพระองค์ว่า เป็นผู้ก่อเกิดและให้สถานภาพแก่คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งรวมถึงชาวจีนด้วย การที่ชาวจีนเหล่านี้ นอกจากจะไม่สนใจที่จะรับราชการหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบราชการแบบเดิมแล้ว บางกลุ่ม ยัง เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองในจีนซึ่งขัดแย้งกับอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ต้องการ เอกภาพและความจงรักภักดีอีกด้วย

ในเรื่องดังกล่าว ในสายตาของชนชั้นนำไทย ถือว่ามีผลกระทบต่อการปกครองชาวจีนส่วน ใหญ่ด้วย เนื่องจากการพระราชทานยศขุนนาง แต่งตั้งให้ชาวจีนเป็นข้าราชการหรือเป็นเจ้าของ ภาษี นั้น เป็นกระบวนการหนึ่งในการดึงชาวจีนให้เข้ามาอยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร ในสมัยก่อนนั้น การ ควบคุมชาวจีน รัฐไม่ได้เข้าไปควบคุมโดยตรง แต่ใช้กลไกให้ชาวจีนที่ได้รับความเชื่อถือไว้วางใจ จากกลุ่มเป็นผู้ปกครอง ซึ่งคนเหล่านี้ส่วนมากก็มักเป็นบรรดาขุนนางพ่อค้า หรือเจ้าภาษีนายอากร

¹²³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยม กับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มรัฐประชาชาติ,”

ที่มีสายสัมพันธ์อยู่กับชนชั้นมูลนาย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้กระบวนการในการดึงคนจีนเข้ามาอยู่ได้ “พระบรมโพธิสมภาร” ไม่บรรลุผลสำเร็จเท่าที่ควร¹²⁴

ในการรับรู้ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่มีต่อปัญหาการผสมกลมกลืนระหว่างชาวจีนกับไทยนี้ เป็นสิ่งที่พระองค์รับรู้ว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญต่อการปกครองชาวจีน ที่จะทำให้ชาวจีน เข้ามาเป็นพลเมืองของรัฐได้ยากขึ้น เพราะมีความเปลี่ยนแปลงในหมู่ชาวจีนดังที่ทรงมีพระปรารภ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2450 ว่า

ธรรมเนียมข้างเราแต่เดิมมา จีนที่เข้ามาหากินในประเทศเรา ที่เป็นคนมั่งมี มีหน้ามีชื่อเสียง ก็แต่พวกที่ทำภาชีอากร แลถ้าที่เป็นหัวหน้า มีใจสงเคราะห์ผู้น้อยได้ จะพูดว่าอะไร พวกนั้นก็ยอมตาม พระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนจึงได้เอาเจ้าภาชีนายอากร มาตั้งเป็นขุนนางไว้ เพื่อจะมักให้มีความซื่อตรงต่อ มาบัดนี้ภาชีอากรเราทำเสียเอง จะปล่อยให้จีนทำบ้างก็แต่ภาชีอากรไม่สำคัญ พวกจีนหันไปทำการค้าขาย มีโรงสีไฟแปดต้น ห่างเหินไป ไม่มีทางเกี่ยวแก่ราชการอย่างใด...จีนรู้สึกตัวว่าเป็นคนต่างประเทศมากขึ้นทุกที¹²⁵

นอกเหนือจากการที่ชาวจีน ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเข้าสู่สังคมไทย ตามรูปแบบดั้งเดิมได้ยากขึ้น ปัจจัยจากการเข้ามารณรงค์สำนึกชาตินิยมในหมู่ชาวจีนจากกลุ่มการเมืองในฝ่ายต่างๆ นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองและชาตินิยมในหมู่ชาวจีนในเมืองไทยเป็นอย่างมาก ปราบกฏการณ์เหล่านี้ ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของชนชั้นนำที่ว่า ชาวจีนในเมืองไทย มุ่งแต่การทำมาหากิน ไม่ได้สนใจในเรื่องการบ้านเมือง¹²⁶ รวมถึงสมานตนเองเข้ากับสังคมไทยได้ง่ายนั้น เริ่มเปลี่ยนแปลง ดังเช่นเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ 17 ตุลาคม พ.ศ.2453

การรับรู้ของเจ้าพระยามรราช ที่มีต่อการผสมกลมกลืนของชาวจีนกับชาวยุโรปนั้น เห็นว่าเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากขึ้นในขณะนั้น และนับวันจะเป็นปัญหามากขึ้น เนื่องด้วยปัจจัยของการเข้า

¹²⁴ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475, หน้า 178 - 179.

¹²⁵ สห., ร.5, น.1.1/260 รายงานเสนาบดีสภา เรื่องย้ายกรมท่าซ้ายมาไว้นครบาล 5 ธันวาคม พ.ศ.2450.

¹²⁶ โปรดดู สห., ร.5, ต.21/10 รายงานการสนทนาของหลวงอุดรพานิชและหลวงสรรพกิจปริชา กับขุนยัตเสน 5 มิถุนายน พ.ศ. 2446.

มารณรงค์ชาตินิยมของกลุ่มต่างๆ ในเมืองจีน ดังที่กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2453 ว่า

ข้าพระพุทธเจ้า เห็นด้วยเกล้าฯเป็นการแน่นอนชัดเจนทีเดียวว่า จีนนั้นแหละจะทำให้ความลำบากให้เรามากกว่าชาติอื่นๆ ในภายหน้า ที่จะหลงเชื่อกันอยู่ว่า จีนจะเข้าสนิทกับไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ดีอย่างความเห็นของคนโดยมากนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็นพ้องด้วยเลย เพราะจีนที่เข้ามาอยู่แต่ก่อน ยังเขาไม่ได้คิดถึงการบ้านเมืองอันใด ครั้นมาบัดนี้ฉลาดขึ้น ก็ยังคิดมากขึ้น พึ่งมาเกิดมีขึ้นในไม่กี่ปีนัก เห็นด้วยเกล้าฯว่า ทางที่เราจะเดินมีอยู่แต่ว่า เมื่อได้วางความคิดลงไปว่าเดินอย่างไรแล้ว ก็ควรจะถือมันไว้ให้ตรง ตามพระราชกระแสที่ว่า ไม่ควรตื่นถ้าตื่นนักจีนกำเรบนั้น เป็นข้อสำคัญ¹²⁷

การรับรู้ที่ชนชั้นปกครองมีต่อชาวจีนในแง่ของความวิตกกังวลต่อการผสมกลมกลืนของชาวจีนนี้ ได้ส่งผลให้ชนชั้นนำเริ่มที่จะต้องสรรหาวิธีการใหม่ในการผนวกคนจีนเข้ามาเป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ ทั้งโดยมาตรการทางกฎหมาย และการปลูกฝังอุดมการณ์ความเป็นชาติร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการที่ชนชั้นนำจะสามารถจรรโลงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มั่นคงและมีความสงบเรียบร้อย รวมถึงมีพระราชอำนาจเหนือดินแดนและประชากรในรัฐอย่างสูงสุดต่อไป

ปัญหาการผสมกลมกลืนของชาวจีนกับไทย ซึ่งเป็นที่รับรู้ของชนชั้นนำนั้น เกิดจากความกังวลต่อการที่ชาวจีน มีสำนักต่อเมืองแม่มากขึ้น จนไม่คิดที่จะพึ่งพา หรือผสมกลมกลืนกับชาวไทยดั้งเดิม ปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดการวิตกว่าจะทำให้กระบวนการผนวกชาวจีนเข้ามาเป็นพลเมืองนั้น กระทำได้ยากขึ้น เพราะกระบวนการดังกล่าว ย่อมต้องอาศัยการผูกน้ำใจให้ชาวจีนมีความรู้สึกผูกพันกับเมืองไทย โดยเฉพาะความผูกพันทางสายเลือด ดังที่เคยเป็นกลไกเดิมที่ชาวจีนผสมกลมกลืนกับไทยมาในอดีต ความผูกพันต่อเมืองไทย และความมีสายเลือดไทยน้อยลงในขณะที่กลุ่มการเมืองต่างๆ จากเมืองจีน เข้ามารณรงค์ให้ชาวจีนเกิดสำนักต่อเมืองแม่มากขึ้น และไม่เพียงแต่การเข้ามารณรงค์เป็นครั้งคราวจากคณะทูตหรือการส่งตัวแทนต่างๆ ฝ่ายจีนโดยเฉพาะรัฐบาลชิงนั้น ยังคิดที่จะตั้งองค์กรต่างๆ ทั้งทูต และสโมสรการค้าเพื่อเป็นสื่อกลางในการสานต่อสำนักและความผูกพันที่มีต่อเมืองแม่ของชาวจีนให้มากขึ้นด้วย การกระทำดังกล่าว ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้ชนชั้นนำไทย เกิดการรับรู้ต่อพฤติกรรมดังกล่าวว่าเป็นภัยต่อการผสมกลมกลืนชาวจีนเข้ามาเป็นพลเมืองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกด้วย

¹²⁷ สห., ร.5, น.8.7/35 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยายมราช 17 ตุลาคม พ.ศ. 2453.

3.2.3 การรับรู้ว่ารัฐบาลชิงตั้งองค์กรเพื่อเป็นสื่อระหว่างเมืองจีนกับจีนโพ้นทะเล

ไม่เพียงแต่เงื่อนไขอื่น ๆ ที่เป็นสาเหตุให้ชนชั้นปกครองเริ่มรับรู้ถึงปัญหาการอธิบายสถานภาพชาวจีนอย่างเร่งด่วน การเคลื่อนไหวการเมืองที่รัฐบาลจีนมีต่อชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง que สร้างการรับรู้ต่อชนชั้นปกครองถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการกำหนดนโยบายปกครองชาวจีนให้รัดกุมขึ้นด้วย

สำหรับชุมชนจีนในกรุงเทพฯ แล้ว ความพยายามของฝ่ายราชวงศ์ชิงและฝ่ายปฏิรูปในการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนจีนในกรุงเทพฯ เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งองค์กรเพื่อประสานระหว่างชาวจีนกับรัฐบาลจีนนี้ ปรากฏออกมาให้เห็นเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับไทยในรูปแบบการขอตั้งกงสุลหรือสถานทูต และการตั้งสโมสรพานิชจีน ทั้ง 2 รูปแบบนี้ถูกดำเนินการไปในเวลาไล่เลี่ยกัน และมีจุดประสงค์ในแบบเดียวกันคือเป็นองค์กรที่เป็นสะพานให้รัฐบาลจีนเข้ามาแทรกแซงในหมู่ชาวจีนในเมืองไทยได้ เพียงแต่ต่างกันอยู่เล็กน้อยในแง่ที่ว่า กงสุลหรือสถานทูตจะเป็นการติดต่ออย่างเป็นทางการระหว่างรัฐ แต่สโมสรพานิชจีนนั้น เป็นอำนาจแฝงที่รัฐบาลจีนสามารถใช้เป็นสื่อกลางได้ แม้ว่าจะไม่มีการทำสัญญาพระราชไมตรีต่อกัน

ความวิตกกังวลเรื่องการเมืองการมีสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนนั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มปรากฏในความคิดของชนชั้นนำมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเกิดมีการทวงบรรณาการ¹²⁸ จากราชวงศ์ชิง กล่าวคือ สยามได้หยุดความสัมพันธ์แบบบรรณาการต่อจีนตั้งแต่ พ.ศ.2395 เมื่อคณะทูตไทยถูกปล้นระหว่างทางในตอนกลับมาสู่เมืองไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีรับสั่งให้เลิกวิธีปฏิบัติดังกล่าวเสีย เพราะไม่พอพระทัยที่ทางการจีนไม่ดูแลความปลอดภัยแก่คณะทูตสยามเท่าที่ควร ทั้งเห็นว่าเป็นการพินสมัยกับความสัมพันธ์แบบดังกล่าว เมื่อสยามได้ก้าวสู่ยุคความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันแล้วในการทำสนธิสัญญากับนานาชาติ

เมื่อมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการทวงบรรณาการจากเมืองจีนหลายครั้ง นับตั้งแต่ พ.ศ.2418 เป็นต้นมา ทำให้ไทยต้องมีการประชุมเสนาบดีในเรื่องดังกล่าว ซึ่งที่ประชุมก็ได้มีความเห็นที่ไม่เป็นเอกฉันท์ บ้างสนับสนุนให้ส่งบรรณาการต่อไป บ้างว่าควรรอไว้ก่อน บ้างว่าควรงดไปเลย แต่ความเห็นของหลายท่านที่ตรงกันในครั้งนั้น ในเรื่องหนึ่งก็คือ

¹²⁸โปรดดูรายละเอียดใน สืบแสง พรหมบุญ, *ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจีนกับไทย* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), หน้า 4 - 25.

ความกังวลว่าหากไม่ดำเนินตามแบบแผนการทูตดั้งเดิมแล้ว จะเป็นเหตุให้จีนคิดจะเข้ามาตั้ง
กงสุล ซึ่งเป็นแบบแผนความสัมพันธ์แบบใหม่ขึ้นในเมืองไทยแทน ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็อาจจะ
ก่อความยุ่งยากได้ โดยเฉพาะความกังวลเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการควบคุมคนจีน เนื่องจากกลัวว่า
“ถ้ารับทำสัญญา จีนในพื้นที่บ้านพื้นเมืองก็เป็นสับแยกสิ้น”¹²⁹

ในขณะที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีนที่เข้ามานั้น ทหารไทยก็ยังไม่ได้มี
แนวทางที่ชัดเจนต่อการปฏิบัติต่อชาวจีนในสยาม ถึงขั้นที่จะออกมาเป็นนโยบาย ดังพระราช
บันทึกรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีไปถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ถึงกรณีทูตจีนเข้ามาทาบถามทูต
ไทยที่ฝรั่งเศสถึงเรื่องการทำสัญญาพระราชไมตรีว่า “ราไชบายเรื่องไมตรีจีนเป็นข้อสำคัญ ซึ่งทูต
จีนอาจจะพูดกับเราได้ทุกๆประเทศ ทูตเราไม่รู้ราไชบาย จะตอบไปต่างๆกัน ขอให้เขามีคำสั่ง
ไปยังราชทูตทุกแห่ง ให้เดินทางให้ถูกต้องตามราไชบาย”¹³⁰(การเน้นคำเป็นของผู้เขียน)

โดยพื้นฐานแล้ว ทหารไทยพยายามที่จะไม่ทำอะไรเพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นกับ
เมืองจีน เนื่องจากอาจกลายเป็นช่องทางให้จีนหาเหตุเข้ามาเปิดสัมพันธ์ด้วยได้ เพราะการ
ดำเนินการทางการทูตต่อกัน อันจะนำไปสู่การขยายอำนาจของรัฐบาลจีนที่จะเข้ามาปกครองชาว
จีน ย่อมเป็นสิ่งที่ย่อมเป็นสิ่งที่รัฐบาลไม่ปรารถนาให้เกิดขึ้นในขณะนั้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับรู้ถึงความพยายามของรัฐบาลจีน ที่มีต่อ
การสร้างสัมพันธ์ทางการทูต และตั้งสถานทูตต่อไป ว่าจะจะเป็นปัญหาต่ออำนาจของไทยในการ
ควบคุมชาวจีน ที่มีต่อการเข้ามาเจรจาเพื่อเปิดสัมพันธ์กับไทยของคณะทูตยังซีซี ในปี พ.ศ.2451
ว่า

การที่ข้าหลวงจีนเข้ามาครั้งนี้ เป็นการชั่วคราวก็จริงอยู่ แต่เห็นว่ามิเหตุที่จะสนิทกันไป
ภายน่าอีก เพราะธรรมเนียมจีนต้องการให้มีผู้ปกครองซึ่งจะปรึกษาหาฤาไฉนอย่างหนึ่ง กับคิดหา
อำนาจแลประโยชน์อันไม่ชอบธรรมอย่างหนึ่ง...การเหล่านี้ พวกจีนคงจะหาเหตุร้องออกไปเรื่อยๆ
ว่าไม่มีใครปกครองแลช่วยอุดหนุน ฝ่ายรัฐบาลจีนถ้ายังไม่สบช่องก็จะงดไว้ ถ้าเห็นเหมาะช่อง

¹²⁹โปรดดูความเห็นของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์,เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์,พระยากระสาปณิกโกศล
และสมเด็จพระเจ้าฟ้าบรมราชปรีกษ์ และรายละเอียดการประชุมเสนาบดีในเรื่องจิ้มก้องเมืองจีนได้ใน
สหข., ร.5ต.21/28 เรื่องก้องเมืองจีน 'ไม่ลงวันที่'.

¹³⁰สหข., ร.5, ต.21/33 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึง
กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

เมื่อใดก็คงจะมีหนังสือมาทางกระทรวงต่างประเทศ หรือถ้าอย่างแรก ก็จะแต่งทูตมาเจรจา เมื่อ
นั้นคงจะลากให้เราต้องพูดจาเกี่ยวกับรัฐบาลจีนถี่เข้า คราวแรกก็มีแต่ทูตชั่วคราวมาก่อน ก็การ
พัวพันกันเข้าก็จะกลายเป็นทูตประจำไป¹³¹

ในบันทึกของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาสุคนธ์กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำกรุง
ปารีส ที่มีมาถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวง
ต่างประเทศในขณะนั้น แสดงให้เห็นถึงจุดยืนของชนชั้นนำที่ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรณี
ใดกับเมืองจีนเช่นกัน ในจดหมายฉบับดังกล่าว พระองค์เจ้าจรรยาสุคนธ์กฤดากร ทูลให้กรมพระยาเท
วะวงศ์วโรปการทราบถึงการที่มีสเตอร์คอลลมัน ปลัดบัญชาการกรมไปรษณีย์โทรเลข ซึ่งเป็นผู้แทน
รัฐบาลไทยในการประชุมสากลโทรเลขที่กรุงลิสบอน และได้มีการพูดกับสถานทูตจีนว่า จะเลยไป
กรุงปักกิ่ง เพื่อจัดการไปรษณีย์ระหว่างประเทศจีน กับไทย โดยพระองค์เจ้าจรรยาสุคนธ์กฤดากร วิตก
ว่าการที่มีสเตอร์คอลลมันนี้ไปในนามราชการ แต่ทางการไม่รู้เห็นในเรื่องที่เขาจะเดินทางไปเมืองจีน
ต่อ เกรงว่าจะกลายเป็นการติดต่อราชการกันไป ซึ่งไม่ใช่ความประสงค์ของทางการไทย

ในสายตาของนักการทูต การรับรู้ของพระองค์เจ้าจรรยาสุคนธ์กฤดากร ที่มีต่อการสร้าง
สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับจีนนั้น เป็นเรื่องที่ทรงกังวล เพราะเห็นว่าทางการจีนนั้น มีความ
พยายามในเรื่องนี้อยู่มาก ไม่ว่าจะติดต่ออะไรระหว่างรัฐบาลไทยกับจีนเพียงเล็กน้อย ก็อาจทำให้
จีนนำไปอ้างเป็นอิงติดต่อทางราชการระหว่างกันต่อไปได้ และถ้าเป็นเช่นนั้น อาจทำให้เกิด
ความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันไปได้ และเมื่อนั้นไทยก็จะลำบาก เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ปรารถนาของ
รัฐบาลอยู่แล้ว ดังที่ทรงกล่าวไว้เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2452 ว่า

ข้าพระพุทธเจ้า มีความประหลาดใจ โดยเห็นด้วยเกล้าฯว่า ตรงกันข้ามกับปอลิซีของ
รัฐบาล ซึ่งไม่อยากจะเชื่อมเข้าไปเกี่ยวข้องกับจีนนัก เกรงจีนจะมีความให้ทำสัญญา ซึ่งเวลานี้ยัง
ไม่เป็นเวลาอันสมควร ถ้ามีสเตอร์คอลลมันไปโดยทางราชการแล้ว อาจจะทำให้จีนฉวยเป็นช่อง
โอกาส ชักพุดถึงเรื่องสัญญากับสยาม¹³²

ความวิตกถึงการแทรกแซงที่รัฐบาลชิงจะเข้ามาควบคุมชาวจีน จึงเป็นเหตุให้ไทยไม่
ต้องการทำสัญญาพระราชไมตรีด้วย ในขณะที่เมื่อประเทศอื่นสนใจทำสนธิสัญญากับไทย ชนชั้น
นำกลับรู้สึกว่าเป็นปัญหาในการตัดสินใจเท่าทำกับจีน ซึ่งมีประเด็นเรื่องการควบคุมชาวจีนแฝง

¹³¹ สห., ร.5, น.1.1/260 เรื่องยกกรมทำซ้ายไปไต้หวันครบาล 5 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

¹³² สห., ร.5, ต.8/4 คำกราบบังคมทูลขอของพระองค์เจ้าจรรยาสุคนธ์กฤดากร มีมาถึงกรมหลวง
เทวะวงศ์วโรปการ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2452.

อยู่ในกรณีนี้ ปรากฏชัดเจน เมื่อสวิสเซอร์แลนด์ที่มีประสงค์จะเปิดสัมพันธภาพกับรัฐบาลไทยในเวลาไล่เลี่ยกันนั้น พระองค์เจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร เห็นว่า ควรทำสัญญากับสวิสเซอร์แลนด์มากกว่าจีน เพราะปัญหาในเรื่องการควบคุมคน ดังที่ได้กราบทูลแด่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2452 ว่า

ข้าพระพุทธเจ้ามาตริกรวดดูอีกนัยหนึ่ง คือถ้าเรายอมทำสัญญากับสวิสแล้วเงินทราบเข้าก็อาจจะชักชวนเข้ามาอีก คงอ้างว่าส่วนสวิสแลนด์เหตุใดจึงทำได้...ถ้าจะกล่าวเหตุที่จริงแล้ว การทำสัญญากับสวิสแลนด์ ไม่เหมือนทำกับจีน ไม่มีขัดข้องเหมือนจีน เพราะคนในบังคับสวิสน้อย จีนนั้นอยู่ในตำแหน่งพิเศษในเมืองไทย¹³³

แม้จะยังไม่มียุทธศาสตร์ที่แน่ชัด แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงพระราชประสงค์ในเรื่องชาวจีนอย่างชัดเจนว่ามีพระราชประสงค์ให้ชาวจีนทั้งหลายอยู่ในบังคับของรัฐบาลไทยโดยสิทธิขาด ไม่ว่าจะมิได้สัญญาพระราชไมตรีกันในภายหน้าหรือไม่ก็ตาม ดังที่พระองค์ทรงแสดงพระราชดำริว่า พระองค์นับถือประเทศจีน เสมอเหมือนประเทศอื่นๆ ที่มีอำนาจและที่มีพระราชไมตรีต่อกัน เป็นแต่ต้องเอาราชฎาไว้เป็นคนของเรา ไม่ยอมให้ตั้งทูตมาประจำ เพราะเราได้ปกครองเงินที่มาจากอยู่ในเมืองเราตีเท่ากับคนของเราเองแล้ว¹³⁴ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

แม้ชนชั้นนำคนอื่น ๆ ก็ได้เน้นย้ำถึงนโยบายดังกล่าวอยู่เสมอ เช่น เมื่อเดือนมิสเตอร์อินาคาก็ ทูตญี่ปุ่นประจำเมืองไทย ได้พยายามเป็นสื่อจัดการให้รัฐบาลจีนเข้ามาตั้งผู้แทนในเมืองไทย พระยาพิพัฒน์โกษา ราชทูตไทยประจำโตเกียว ก็ได้ย้ำว่า ..**รัฐบาลเราไม่ยอมพูดด้วยเป็นอันขาด เพราะเราต้องดึงพวกเจ๊กให้อยู่ในอำนาจเราเสมอ...**¹³⁵ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ด้วยจุดยืนเช่นนี้ ทำให้ท่าทีที่มีต่อการเข้ามาขอเปิดสัมพันธภาพในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ นั้น เป็นไปในทางที่จะปฏิเสธไม่ว่ากรณีใดๆ ไม่ยอมที่จะให้รัฐบาลจีนเข้ามาหาอำนาจได้ แต่ทั้งนี้ก็มีใช้ว่าทางการไทยจะนิ่งเฉย เพราะเหตุดังกล่าวยอมเป็นเครื่องกระตุ้นให้รัฐบาลต้องพยายามจัดการ

¹³³ เรื่องเดียวกัน.

¹³⁴ สห., ร.5, ต.21/13 รายงานเสนาบดีสภา เรื่องยังซีซีขุนนางจีนเข้ามากรุงเทพฯ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2450.

¹³⁵ สห., ร.5, ต.2.1/22 บันทึกของพระยาพิพัฒน์โกษา 28 มิถุนายน พ.ศ. 2453.

ปกครองชาวจีน ให้ชัดเจนขึ้นแล้วในเวลานี้ ซึ่งสะท้อนในพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2451 ว่า

ไม่มีทางที่เราจะเดิน นอกเหนือจาก นอกจากจะไม่ยอมรับทูตจากกงสุลในเมืองเรา จะดูตัวอย่างชาติที่ใหญ่กว่าเรา แข็งแรงกว่าเราเช่นอินโดจีนแล ยวา จีนจะขอไปตั้งกงสุล ยังไม่ยอมรับ ทั้งสองแห่งจนเดี๋ยวนี้ ถึงจีนจะมาว่าอะไรก็คงยังยากอยู่...เวลานี้ เราควรจะไปให้เต็มเหยียดก่อน แต่ถูกแล้วว่าเราไม่ควรจะนิ่งเฉยอยู่ จะต้องสืบสวนให้รู้เข้าใจพวกจีนแท้จริง¹³⁶

หลังเหตุการณ์การนัดหยุดงานประท้วงเงินรัชชูปการของชาวจีน ใน พ.ศ.2453 รัฐบาลจีนก็สบโอกาสที่จะเรียกร้องขอเข้ามาคุ้มครองชาวจีน เนื่องจากขณะนั้นได้มีกระแสข่าวลือออกไปว่า รัฐบาลไทยทำร้ายคนจีนในการสลายการประท้วงครั้งนี้ ซึ่งชนชั้นผู้นำได้คิดว่าการที่จีนออกมาเคลื่อนไหวนี้จะเป็นการกระทำขยายอำนาจให้รัฐบาลจีนเข้ามาพุดจาทางการเมืองกับรัฐบาลไทยได้ในอนาคต ดังที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีหนังสือถึงเจ้าพระยาอมรรต เสนาบดีกระทรวงนครบาล เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2453 ว่า

รู้แล้วถ้ายังเรื่องราชทูตจีนไปว่าที่นครเดชเปนเรปรเซนเตชัน ในเรื่องที่ยุติงานกันครั้งนี้ รัฐบาลจีนได้ทราบเราฆ่าเสีย 10 คน จำขังไว้มาก ไล่พ่อค้าที่มีทุนรอนให้ออกไปจากเมือง แลเก็บภาษีจากพวกจีนแรง ด้วยคดี ขอให้มีความปรานีด้วยความเป็นคนคนดีเดียวกัน ขอความที่จะแก้ไข ไม่อยากบอกอะไร เพราะทราบความของเราดี มีแต่เขาจะต้องบอกขอใจ แต่ข้างเกิดความไม่พอใจเสียจริงๆ เห็นว่าพวกจีนในเมืองเรากำเริบมากนัก สามารถจะพุดถึงรัฐบาลของตัวเองให้เข้ามาได้ทานได้ น่าจะมีแต่จะหนักขึ้น นึกเกรงว่า ถ้ารัฐบาลจีนมีกำลังขึ้นจริงๆ แจกเอาต์นัมเบอร์ไทยในบางกอกเป็นข้อสำคัญที่จะต้องพิจารณาเสียแล้ว ขอให้ตรึงตรองให้จงดี¹³⁷ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

การที่ไทยจะทำสัญญาพระราชไมตรีกับฝ่ายราชวงศ์ชิง อาจนำมาซึ่งการตั้งสถานทูตหรือสถานกงสุลที่เข้ามาคุ้มครองป้องกันชาวจีนในเมืองไทย เป็นเรื่องที่ชนชั้นนำต่างให้ความสำคัญและพินิจพิจารณาหวั่นวิตกเสียค่อนข้างมาก ซึ่งโดยทำที่ส่วนใหญ่ของชนชั้นนำนั้นจะสอดคล้องไปกับการรับรู้ถึงภัยของการตั้งทูตว่าจะนำมาซึ่งผลกระทบของพระราชอำนาจในการควบคุมจีน ในเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงทำ "บรรทึกกลับ เรื่องจีน"

¹³⁶ สห., ร.5, ต.8/4 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร 28 มิถุนายน พ.ศ. 2451.

¹³⁷ สห., ร.5, น.8.7/31 สำเนาถวายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึงเจ้าพระยาอมรรต 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2453.

ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระดำริเกี่ยวกับเรื่องการทำสัญญาพระราชไมตรีนี้ว่ามีปัญหาที่ต้องพิจารณาอยู่ใน 3 ข้อใหญ่คือ 1. การทำสัญญาพระราชไมตรีกับจีนเวลานี้ ไม่ได้ทำให้จีนได้ผลประโยชน์ใดๆ เพิ่มเติม เพราะทุกวันนี้มีการเดินทางค้าขายระหว่างกันโดยสะดวกอยู่แล้ว จะมีแต่ข้อเสียที่ตกแก่รัฐบาลไทยตรงที่ว่า “ไทยจำเป็นที่จะต้องถือว่าบรรดาจีนเป็นชาวต่างประเทศ” ซึ่งจะเสียประโยชน์แก่เงินเองที่จะไม่ได้รับความสะดวกเยี่ยงคนพื้นเมืองดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน 2. การทำสัญญาไมตรีอาจนำมาซึ่งปัญหาการเมืองระหว่างรัฐบาลจีนและไทยเมื่อจีนอยู่ในบังคับรัฐบาลจีนแล้ว หากไทยดำเนินนโยบายอะไรซึ่งคงไม่เป็นที่พอใจไปเสียทุกคนนั้น จีนพาดพิงหลายอย่างชักชวนให้รัฐบาลจีนกับไทยมีปัญหาต่อกันได้ และปัญหาประการสุดท้ายที่แสดงจุดยืนของไทยต่อเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจนคือ ... จะทำอย่างไรในเวลามีสัญญาเข้ากับรัฐบาลจีน **อย่าให้อำนาจของรัฐบาลไทยที่มีอยู่เหนือจีนน้อยลงไปได้..**¹³⁸ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

การที่รัฐบาลจีนจะมาแบ่งแยกปกครองชาวจีน หรือการที่จีนจะรวมกลุ่มการตั้งองค์กรเป็นหนึ่งเดียวกันนั้น ย่อมจะทำให้จีนมีอำนาจมากขึ้น และเป็นที่น่าลำบากในการปกครองเป็นอย่างมาก

ในการรับรู้ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อความพยายามในการตั้งองค์กรกลางระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนโพ้นทะเลนั้น ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไม่สมควร เนื่องจาก การรับรู้ของพระองค์ ทรงเห็นว่าชาวจีนนั้นมีสถานภาพเป็นพลเมืองไทย การที่จีนจะเข้ามาตั้งสถานทูตหรือสถานกงสุลเพื่อใช้เครื่องมือในการเข้ามาควบคุมชาวจีนโพ้นทะเลโดยถือว่าเป็นพลเมืองของตนนั้น เป็นเรื่องที่ไม่สมควร ดังพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451 ที่มีว่า

เราไม่ปรารถนาจะให้จีนเข้าพวกกันแข่งแรงขึ้นแล้วมีท่าทางจะมาว่ากล่าวอะไรกับเรา
 เปนทางราชการแทนเวลานี้ไม่มี consul เหมือนกับให้มีอำนาจ consul ขึ้นมาในพวกเขา ถ้าหาก
 ว่าจะพูดจาอย่างไร ต้องให้เป็นการร้องทุกข์ แลเราสงเคราะห์เหมือนอย่างพลเมืองนี้เป็นข้อ
 ปรารถนา¹³⁹

ไม่เพียงแต่การขอทำสัญญาพระราชไมตรีเพื่อตั้งทูตหรือกงสุลในสยาม อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลชิง(ในขณะนั้น) ที่ชนชั้นนำวิตกกังวลว่าจะเข้ามาทำให้

¹³⁸ สห., ร.5, น.8.7/27 บรรทัดกลับ เรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹³⁹ สจข., ร.5, ต.21/14 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451.

อำนาจการปกครองชาวจีนมีน้อยลงไป องค์กรณ์ใดก็ตามที่จะเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวได้ ทางกรไทยก็มีท่าทีไม่สบายใจด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ในส่วนของคุณสัมพันธ์กับรัฐบาลจีนนั้น นอกเหนือจากที่รัฐบาลจีนขอตั้งทูตแล้ว ก็ยังมีความเคลื่อนไหวขอตั้งสโมสรพานิชจีนขึ้นโดยมีบทบาทในลักษณะเดียวกันกับสถานทูตด้วย

ความเคลื่อนไหวในการขอจัดตั้งสโมสรพานิชจีนนั้น อาจถือได้ว่าเป็นความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นจากความสอดคล้องกันของผลประโยชน์ระหว่างฝ่ายรัฐบาลจีนที่จะเข้ามาสร้างควมนิยม และอาจใช้องค์กรดังกล่าวเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย กับฝ่ายบรรดาพ่อค้าจีนในเมืองไทย ที่เล็งเห็นผลประโยชน์ของสโมสรพานิชจีนที่จะสร้างความสะดวกให้แก่การค้าของตน

การมีองค์กรกลางทางการค้าที่ใช้ติดต่อกับนานาชาติ เพื่อความสะดวกในการดำเนินการ เป็นความจำเป็นในการประกอบธุรกิจสมัยใหม่ การที่พ่อค้าชาวจีนในสยาม เริ่มมีการขยายเครือข่ายธุรกิจของตนออกไปยังต่างประเทศ หรือติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างการค้าในกรุงเทพฯ กับเมืองท่าใกล้เคียงมากขึ้น เช่น ในจีนภาคใต้ ปีนัง สิงคโปร์ ฮองกง ชัวเถา กวางตุ้ง ฯลฯ ที่เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารทางธุรกิจ และเป็นตลาดการค้าที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งสโมสรพานิชจีนซึ่งถูกแทรกแซงผลักดันจากรัฐบาลจีนโดยตรง ก็ย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของรัฐบาลไทย ในอันที่จะทำให้เกิดการติดต่อกับราชการขึ้นกับเมืองจีน และได้เคยรับทราบบทบาททางการเมืองขององค์กรเหล่านี้มาบ้างแล้วจากการสืบข่าวในเมืองใกล้เคียง เช่น สเตรท เซทเทิลเมนต์

ปัญหาเรื่องสถานะทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยที่ยังไม่ได้รับการจัดการให้ชัดเจน เนื่องจากระบบไพร่ และการผูกปี้ ซึ่งเป็นเครื่องบงชี้สถานะทางการเมืองของชาวจีนนั้น คลี่คลายตัวลงในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทางกรไทยพยายามยับยั้งไม่ให้เกิดการตั้งองค์กรกลางใดๆ ที่จะชักนำอำนาจรัฐบาลจีนเข้ามาควบคุมชาวจีนในเมืองไทยได้ ทั้งสถานทูต สถานกงสุล และหมายรวมถึงสโมสรพานิชจีน หรือที่เรียกว่าเซียงหวย แม้ไม่ได้มีหน้าที่หลักในด้านนี้โดยตรง แต่ก็มีฐานะเป็นองค์กรกลางที่จะติดต่อกับรัฐบาลจีน และเป็นช่องให้อำนาจรัฐบาลจีนยื่นเข้ามาได้ ในภาวะที่ไม่มีสถานทูตหรือสถานกงสุลจีนในเมืองไทย

ชนชั้นนำเชื่อว่า การเข้ามาตั้งสโมสรพานิชจีนนั้น เป็นการขยายอำนาจจีนนอกเหนือจากการตั้งทูต ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูลแด่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การรับรู้ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ต่อเรื่องการเข้ามาตั้งองค์กรกลางของรัฐบาลจีน มีความสอดคล้องกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้านายชนชั้นนำพระองค์อื่นๆ โดยทรงเห็นว่าการตั้งองค์กรกลางนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดๆ ก็ย่อมไม่เป็นที่พึงปรารถนาของรัฐบาลไทยทั้งนั้น เพราะนั่นจะเป็นเครื่องเตือนให้จีนคิดถึงชาติมากขึ้น และเลยถือว่ารัฐบาลจีนเป็นผู้ปกครองตน ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อการผนวกชาวจีนเข้ามาอยู่ในปกครองของรัฐบาลสยามตามสัญญาสิทธิราชย์ต่อไปได้ ดังที่ทรงกราบบังคมทูล เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ.2453 ว่า

เมื่อพิจารณาดูว่า ในเวลานี้รัฐบาลจีนจะมีอำนาจอย่างใดบ้างที่จะบังคับให้เราทำสัญญายอมตั้งทูต เห็นด้วยเกล้าฯว่า อำนาจ ในส่วนกำลัง ในเวลานี้จีนยังสาละวนวุ่นวายอยู่ใน การบ้านเมืองของตัวเองไม่เป็นปกติ จะมาทำแกเมืองไทยด้วยกำลัง จีนยังไม่มีความพร้อมที่จะทำ ได้ประการหนึ่ง แลถ้าจะทำด้วยกำลังยังจะต้องเกี่ยวไปถึงฝรั่งด้วยประการหนึ่ง ความ ๒ ข้อนี้เป็นเครื่องขัดขวางไม่ให้จีนทำแกเมืองไทยด้วยกำลังอยู่อีกหลายปี ถ้าไม่ใช้กำลัง ทางอุบายที่ รัฐบาลจีนอาจจะทำ คิดเห็นมีอยู่ ๒ อย่างอาไศรยเหตุที่มีจีนอยู่ในเมืองไทยหลายแสน รัฐบาลจีน อาจจะเดินอุบายให้จีนในเมืองไทยกระด้างกระเดื่องขัดแย้งต่ออำนาจบ้านเมือง แลพากันร้องขอ ความปกครองของรัฐบาลจีนเข้ามาอุดหนุน...วิธีทางอุบายอย่างนี้ รัฐบาลจีนจะต้องคิดตั้งต้น รวบรวมจีนในเมืองไทยทั้งหมดหรือโดยมากให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเสียก่อน วิธีนี้ เป็นวิธีที่รัฐบาลจีนได้ทำอยู่แล้วไม่ใช่แต่ในเมืองไทย ได้ปรากฏว่ารัฐบาลจีนได้คิดอุดหนุนให้ จีนที่อยู่ตามเมืองต่างประเทศ คือ สิงคโปร์, ปีนัง, เมืองมลายูอังกฤษเป็นต้น ได้ตั้งกัน เป็นหมู่เหล่าเรียกว่า 'สโมสรการค้าขาย' ...รัฐบาลจีนอุดหนุนพวกสโมสรเหล่านี้ให้ตั้งขึ้น เป็นทำนองเอเยนต์ชักจูงจีนที่อยู่ต่างประเทศให้มีความนิยมนับถือซื้อสัตย์ต่อรัฐบาลจีน แลเป็นกำลังของรัฐบาลจีนในเมืองนั้น ๆ¹⁴⁰ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

การรับรู้ถึงบทบาททางการเมืองมากกว่าเศรษฐกิจนี้ ส่วนหนึ่งมาจากการเคลื่อนไหวของ ชาวจีนในเมืองไทย ที่มุ่งปฏิบัติให้ภาพดังกล่าวชัดเจนขึ้น กล่าวคือ หลังจากที่เกิดกรณีม้าเสงสูง ซึ่งเป็นพ่อค้าที่เดินทางเข้าไปในเมืองจีนแล้วถูกจับกุมหาว่าเป็นพวกเก๊กเหมง หรือฝ้ายปฏิวัติ บรรดาพ่อค้าที่ต้องเดินทางเข้าออกเมืองจีนบ่อยๆ จึงได้เกิดความวิตกถึงความปลอดภัยของตน การที่มีสโมสรพานิชอันเป็นที่รับรู้และรับรองจากรัฐบาลจีน ย่อมสร้างหลักประกันให้แก่การค้าเนนิ ธุรกิจของตนมากขึ้น จึงเกิดการรวมตัวเพื่อตั้งเซียงหวยในเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.2451

ในเดือน มีนาคม พ.ศ.2451 ได้มีการยื่นความประสงค์จะตั้งที่ประชุมการค้าขาย หรือเซียง หวยขึ้นในกรุงเทพฯ แม้ว่าจะชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจ แต่การที่สโมสรนี้จะใช้ชื่อบังคับ

¹⁴⁰ สห., ร.5, น.8.7/27 บรรทัดกลับ เรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ.2453.

ของสโมสรพานิชจีนในสิงคโปร์เป็นต้นแบบ ย่อมสร้างความไม่ไว้วางใจในสโมสรนี้ขึ้นในหมู่ชนชั้นนำอย่างแน่นอนเนื่องจาก ได้มีการรับรู้กันถึงความโน้มเอียงไปในทางการเมืองของสโมสรพานิชในสิงคโปร์เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ทั้งในความประสงค์ที่จะใช้ข้อบังคับจากสโมสรในสิงคโปร์นั้น ยังไม่ได้ระบุอย่างชัดเจน ข้อนี้ก็สร้างความวิตกแก่ชนชั้นนำได้ เพราะ ในข้อบังคับของสโมสรในสิงคโปร์นั้นมีหลายข้อที่ กระทบต่ออำนาจอธิปไตยของรัฐบาลไทย เช่น การมีฐานะเป็นหน่วยงานย่อยของกระทรวงพาณิชย์ในประเทศจีน สโมสรนี้ ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายจีน เมื่ออยู่ในเมืองจีน และสามารถไถ่เกี้ยพิพากษากรณีพิพาทกันได้เอง¹⁴¹

สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ชนชั้นนำหวาดระแวงต่อการตั้งเชิงหยงว่าจะเป็นสื่อทางการเมืองในการขยายอำนาจของรัฐบาลจีนเข้ามาในหมู่ชาวจีนได้

การรับรู้ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ที่มีต่อการตั้งองค์กรสื่อกลางของรัฐบาลจีน ทรงเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นองค์กรรูปแบบสถานทูต หรือสโมสร ก็ล้วนเป็นองค์กรที่จะกลายเป็นสื่อกลางให้รัฐบาลจีนเข้ามาติดต่อกับชาวจีนในเมืองไทยมากขึ้นด้วยกันทั้งนั้น และจะทำให้การปกครองชาวจีนยากขึ้น เพราะต่างจะถือว่ามีผู้ปกครองอื่นที่มีใช้ไทย ทำให้มีอำนาจต่อรอง มีผู้คุ้มครองอื่นเกิดขึ้น ทรงแสดงความเห็นต่อสโมสรพานิชจีนไว้ เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2453.

สมาคมเช่นนี้ ถึงแม้ว่าจะได้จดทะเบียนพิกัดหรือไม่ได้จดทะเบียนพิกัด ถ้ายอมให้ตั้งอยู่ต่อไป ก็จะมีขยายการให้กว้างขวางสำคัญมากยิ่งขึ้นไปทุกที จนถึงจะเป็นผู้แทนมีผู้มั่งเสียงในประโยชน์ของพวกจีน หรือกล่าวตามคำซึ่งรัฐบาลจีนเคยใช้ว่า ไชนีสคอลลินี่(Chinese colony)ในประเทศสยาม ถ้าเช่นนี้ก็เกิดราชทูตหรือกงสุลจีน ซึ่งไม่ใช่ทางราชการโดยเปิดเผย ก็คงเป็นราชทูตหรือกงสุลอย่างไปรเวต ที่เราจะต้องจัดพาเกี่ยวข้องกับ เพราะเหตุเดียวเท่านั้น คือสมาคมนี้ จะบอกไปยังรัฐบาลจีนว่า รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเห็นชอบอนุญาตให้ตั้งสมาคม แลไม่ต้องสงไสยเลย รัฐบาลจีนคงใช้สมาคมนี้เป็นผู้แทนในประเทศสยาม...¹⁴² (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

การที่ชนชั้นปกครองซึ่งดูแลการต่างประเทศอย่างสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เกิดความหวาดระแวงต่อสโมสรพานิชจีนในทำนองนี้ สอดคล้องกับพระราชดำริ

¹⁴¹ สหข., ร.5, น.8.7/27 บันทึกของกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการถึงเจ้าพระยามรราช 30 สิงหาคม พ.ศ. 2453.

¹⁴² เรื่องเดียวกัน.

ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อองค์กษัตริย์กวางซีเช่นกัน ทรงเห็นว่า สโมสรพานิชจีนแท้จริงแล้ว เป็นการสวมรอยของรัฐบาลจีน ที่ถือเอาสมาคมที่เกิดขึ้นเองนอกประเทศ มาเป็นสาขาของการขยายอำนาจของรัฐบาลจีน ซึ่งจะมีข้อดีตรงที่ สามารถหลีกเลี่ยงการขอตั้งสถานทูตหรือสถานกงสุลโดยตรงที่จะถูกคัดค้านจากทางการไทยได้อีกด้วย ดังที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2451.

การที่กระทรวงในเมืองจีน ถือเอาไซไซต้ออันเกิดขึ้นเองนอกประเทศผสมรอยให้ตราตั้งเอาเป็นกิ่งของกระทรวงก็เป๋นโปลิศีที่ฉลาดดี อย่างข้างจีนอันคิดจะเร่งขยายอำนาจ แลไม่ผิดจากแผนการอย่างเก่าของจีนมากนักด้วย การที่ให้ขุนนางเที่ยวตรวจตราการค้าขาย เช่น ให้เข้ามากรุงเทพฯ เมื่อปีกลายนี้ ก็เป๋นอันสำแดงตราว่าในที่สุด ก็มุ่งหมายจะตั้งเซมเบอร์ออฟคอมเมอร์ส ซึ่งแปลว่าเซมเบอร์ออฟคอมเมอร์สที่สืบมาได้นี้เอง เป๋นการหลีกเลี่ยงจากการที่จะขอตั้งกงสุล ซึ่งมีข้อปฏิเสหได้เถียงได้ถนัด ถ้าเป๋นไซไซต้ออาจจะขอจดทะเบียนได้ตามกฎหมาย¹⁴³ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

และ ทรงแสดงพระราชประสงค์ต่อการปกครองชาวจีนในเมืองไทยว่า

เราไม่ปรารถนาที่จะให้จีน เข้าพวกกันแข่งแรงขึ้น แล้วมีท่าทางที่จะมาว่ากล่าวอะไรกับเรา แทน เวลาที่ไม่มีกงสุล เหมือนกับให้มีอำนาจกงสุลขึ้นในหมู่พวกเขา ถ้าหากว่าจะพูดจาอย่างไร ต้องให้เป๋นการร้องทุกข์ แลเราสงเคราะห์เหมือนอย่างพลเมือง นี่เป๋นข้อปรารถนา...¹⁴⁴ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ไม่เพียงแต่การจัดตั้งสโมสรจีนที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจีนจะถูกต่อต้านจากทางการไทยเท่านั้น สโมสรพานิชในลักษณะเดียวกันซึ่งได้รับการสนับสนุนจากชาติอื่นก็ถูกคัดค้านเช่นเดียวกัน เช่น การก่อตั้ง”สโมสรพานิชการฝรั่งเศสและจีนในกรุงเทพฯ” รัฐบาลไทยก็เห็นว่าเป็นการขยายอำนาจของฝรั่งเศส และส่งเสริมให้จีนมีอำนาจต่อรัฐบาลผู้ปกครองด้วยเช่นกัน เนื่องจากชนชั้นนำเองมีความเชื่อว่า จีนอาจอาศัยความร่วมมือจากชาติตะวันตกเข้ามาเป็นสื่อกับรัฐบาลไทยเพื่อหาอำนาจให้ตนเอง ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกราบบังคมทูลไว้ใน บวรทีกลับ เรื่องจีน เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ.2453 ว่า

¹⁴³ สหช., ร.5, ต.21/14 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแต่พระยารัชฎานุประดิษฐ์ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451.

¹⁴⁴ สหช., ร.5, ต.21/14 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2451.

อุบายที่รัฐบาลจีนอาจจะทำเพื่อหาอำนาจในเมืองไทยอีกอย่างหนึ่งคือ ฝากการป้องกันจีนในเมืองไทยไว้แก่ต่างประเทศซึ่งมีไมตรีกับไทย เช่น เยอรมันหรือญี่ปุ่นหรืออังกฤษ ฝรั่งเศส ทำอย่างนี้จีนไม่ต้องพูดกับไทย แลอุบายอย่างนี้ตามที่ได้ทราบมา เคยมีชาติต่างประเทศเข้าใจว่าฝรั่งเศสแลญี่ปุ่นได้เคยเข้าไปรับอาชารัฐบาลจีนที่จะป้องกันให้จีนในประเทศสยาม...¹⁴⁵

ดังนั้นจึงได้มีความพยายามยับยั้งการตั้งสโมสรพานิชจีนไม่ให้เกิดขึ้น เช่น การที่เจ้าพระยาอมราชได้ไปเจรจากับ Monsieur Le Fevre ทูตฝรั่งเศส ใน พ.ศ.2453 ว่า ขอให้การอุดหนุนให้พวกจีนมีอำนาจขึ้นมาได้ เพราะไม่จะเป็นประโยชน์อันใดต่อราชการแผ่นดินของไทยเลย¹⁴⁶ ในปีเดียวกัน ทางกรไทย ยังได้ขอร้องไปยังทูตของชาติต่างๆ ที่อยู่ในเมืองไทย เช่น อังกฤษ และ ดัตช์ไม่ให้สนับสนุนการตั้งสโมสรของชาวจีน อันจะเป็นการตัดกำลังจีนที่จะอาศัยอำนาจตะวันตกมาโต้ทานกับรัฐบาลไทยได้¹⁴⁷ ทั้งนี้ก็เนื่องจากการรับรู้ของชนชั้นปกครองที่มีต่อการเมืองจากจีนนั่นเอง

จากทั้งหมดที่กล่าวไปข้างต้น จะเห็นได้ว่า ชนชั้นนำไทย ไม่ว่าจะเป็พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ และ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาฤกษ์ดีกฤดากร อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส ตลอดจนเจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ต่างก็มีการรับรู้ว่าการที่รัฐบาลซึ่งพยายามตั้งองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็สถานทูต สถานกงสุล หรือสโมสรพานิช ก็ล้วนแต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ในการที่จะใช้องค์กรดังกล่าว เป็นสื่อกลางติดต่อประสาน สร้างความผูกพันให้มีขึ้นแก่ชาวจีนในเมืองไทยทั้งสิ้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมเป็นการขัดต่ออุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มุ่งการสร้างบูรณภาพด้านประชากร และถือตนเป็นผู้ปกครองสูงสุดเพียงหนึ่งเดียวต่อประชากรทั้งหมดไม่ว่าชาติภาษาใด การที่รัฐบาลจีนกระทำการดังกล่าว จึงเป็นการแทรกแซงพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองชาวจีน และ เป็นการทำให้จีนถือตนว่ามีผู้ปกครองอื่นจนทำให้เกิดการกระด้างกระเดื่องต่อการปกครองของไทย เป็นอีกปัญหาหนึ่งของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กำลังดำเนินการผนวกชาวจีนเข้ามาอยู่ใต้พระราชอำนาจ

¹⁴⁵ สห., ร.5, น.8.7/27 บรรทัดกลับ เรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹⁴⁶ สห., ร.5, น.8.7/32 หนังสือของเจ้าพระยาอมราชถึงเมอริซีเออร์เลอแพร์ พ.ศ. 2453.

¹⁴⁷ สห., ร.5, ต.21/14 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมราช 5 กันยายน พ.ศ. 2453.

ความเคลื่อนไหวของรัฐบาลจีนที่เกิดขึ้นนี้ ย่อมสร้างการรับรู้ในหมู่ชนชั้นนำที่เห็นถึงปัญหา ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีน ที่จะมืองค์กรอื่นใด เข้ามาแทรกแซงความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ แต่จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีนในกลุ่มนั้น ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ไม่ได้มีแต่เพียงฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลชิง เท่านั้น แต่ยังมีฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติด้วย แม้เข้ามาแสวงหาการสนับสนุนจากชาวจีนในเมืองไทยเหมือนกัน แต่ฝ่ายปฏิวัติ ก็อุดมการณ์ต่างกับฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลชิงตรงที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ แม้จะรณรงค์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเมืองจีน แต่อุดมการณ์ดังกล่าว ย่อมขัดกับอุดมการณ์ของระบอบมบูรณาญาสิทธิราชย์ในขณะนั้น ชนชั้นนำจึงให้ความสนใจการเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าวด้วยเช่นกัน และมีการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดจากกลุ่มดังกล่าวด้วย

3.2.4 การรับรู้ว่าฝ่ายปฏิวัติเป็นภัยคุกคามทางการเมือง

สำหรับความเคลื่อนไหวของฝ่ายปฏิวัติในหมู่ชาวจีนในเมืองไทย เริ่มมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา และเข้มข้นขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2450 ก่อนการปฏิวัติจีน สำเร็จใน พ.ศ. 2454 โดยในเดือนเดือน มิถุนายน พ.ศ.2446 ดร.ซุนยัตเซน ผู้นำฝ่ายปฏิวัติ ได้เดินทางเข้ามาเมืองไทยเป็นครั้งแรก

การเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิวัติในเมืองไทยนั้น นอกจากจะมีในส่วนกลางแล้ว ยังมี การแทรกซึมอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆด้วย ซึ่งก็ทำให้เกิดความวิตกในหมู่ชนชั้นนำว่า ปราบกฏการณดังกล่าวอาจนำมาซึ่งการที่ชาวจีนเกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนกันมากขึ้น และอาจทำให้สูญเสียเอกภาพในการปกครองได้

ในภาคเหนือ นั้น ได้มีรายงานจากเมืองแพร่เข้ามายังกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2453 ว่า มีผู้พบจีนตัดเป็ย แต่แต่งตัวอย่างฝรั่งประมาณ 200 คน สะพายหีบยาๆ คล้ายหีบปืนบรรทุกไปด้วย 8 ต่าง รวมทั้งพิมพ์ไม้แกะตัวหนังสือจีนเนื้อความประกาศยุยงให้พวกจีนเข้าต่อสู้รัฐบาลแมนจู ในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงทราบความก็ได้มีพระราชวิจารณ์ว่า ถ้าหากเป็นพวกเก๊กเหมงที่คิดจะเคลื่อนย้ายกำลังไปเมืองจีนจริงก็ดูจะประดักประเดิดว่าไม่น่าจะใช้เส้นทางดังกล่าว ดูแล้วอาจเป็นพวกขบถในเมืองญวนมากกว่าพวกเก๊กเหมงในเมืองจีน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทรงกังวลมากกว่านั้นคือ กลุ่มคนเหล่านี้อาจช่องสุ่มกำลังกันกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาลได้ ดังที่ทรงกล่าวว่า “ ถ้าหากว่าพลาดตาไม่สำเร็จ ในความคิดทั้งสองอย่างนี้ก็

คงจะคิดการก่อตั้งสมักพรรคพวกเพนกกัเป็นเหล่าขึ้นในเมืองเรา ชัดแจ้งต่อการบังคับบัญชาปกครอง...”¹⁴⁸

การตั้งที่ประชุม หรือสโมสรที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ก็ได้แพร่ขยายอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทย ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “..การตั้งชุมนุมของพวกจีนในตอนนี้ จะเรียกว่าสโมสรก็ตาม เรียกว่าห้องอ่านหนังสือก็ตาม ลึกแต่ว่าตั้งขึ้นสำหรับประชุมแล้ว มักเป็นที่สำหรับตั้งพวกคิดอ่านการเก็กเหมง มีหาคนมาขึ้น หรือเรียไรส่งเงินไปช่วยพวกเก็กเหมงเป็นต้น” โดยที่ประชุมเหล่านี้ “...มีตั้งขยายออกไปตามหัวเมืองมาก มักจะพบห้องอ่านหนังสือ เช่นว่าตามตลาดที่ประชุมชน...”¹⁴⁹ นอกจากนั้นแล้ว ยังพบว่า มีการจัดตั้งกลุ่มปฏิวัติเกิดขึ้นในบริษัทธุรกิจเอกชน ในภาคเหนือ และภาคใต้อีกด้วย¹⁵⁰

ลักษณะสำคัญของอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยังคงได้รับการจรรโลงอยู่เสมอ แนวคิดนั้นคือ การที่พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุดทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติแต่เพียงผู้เดียว ส่งผลต่อการรับรู้เรื่องประชากรในรัฐของตน ว่าให้อยู่ในฐานะของการเป็นผู้ได้ปกครองเท่านั้น ไม่สามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มใดที่เรียกร้องให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปกครอง หรือลดทอนอำนาจไปจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็ลัทธิการเมืองใด เช่น ประชาธิปไตย สาธารณรัฐ ฯลฯ ย่อมเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมและขัดแย้งกับอุดมการณ์ของรัฐ และเป็นผลให้รัฐต้องจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งกับความเคลื่อนไหวดังกล่าวให้สงบราบคาบไป รวมถึงตอกย้ำอุดมการณ์การเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์ และราษฎรก็ควรที่จะจงรักภักดีไปด้วย พื้นฐานมโนภาพเช่นนี้ จะส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนในช่วงการเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเมืองจีนที่เปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบสาธารณรัฐด้วย

แม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงยืนยันว่ารัฐแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ว่าจะมีความเหมาะสม และชอบธรรมแล้ว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป บรรดาคนกลุ่มต่างๆ ที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียน หรือมีความรู้ มีประสบการณ์ที่ได้สัมผัสกับชาติที่มีการพัฒนาทางการเมืองไปใน

¹⁴⁸ สห., ร.5, ต.21/22 รายงานกราบบังคมทูลของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ 15 มิถุนายน พ.ศ.2453.

¹⁴⁹ สห., ร.6, ต.25/20 บันทึกของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทย มีไปถึงมหาอำมาตย์โท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปราจีน 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454.

¹⁵⁰ วิลเลียม จี สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 160.

แนวทางที่สร้างความสำเร็จแก่บ้านเมืองได้ ก็ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว ในอันที่คิดจะเปลี่ยนแปลง ขนบธรรมเนียมการปกครองให้เป็นไปเช่นนั้นบ้าง กระแสความคิดดังกล่าว มีทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการ มีรัฐสภา แนวคิดประชาธิปไตย สาธารณรัฐ ฯลฯ ซึ่งไม่ว่าระบบใดก็ตาม ต่างก็มีจุดร่วมอยู่ที่การเปิด โอกาสให้บุคคลอื่น ซึ่งไม่ใช่กษัตริย์ เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งก็ย่อมกระทบ ต่อพระราชอำนาจอันสูงสุดของกษัตริย์ตามอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบบเหล่านั้น จึง ไม่เหมาะกับเมืองไทย ซึ่งในช่วงเวลานั้น เกิดการเผยแพร่ลัทธิทางการเมือง เช่น ระบบสาธารณรัฐ อยู่ในหมู่ชาวจีนในเมืองไทย แต่ไทยเป็นรัฐที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ จึงเป็น เรื่องไม่เหมาะสมที่ชาวไทย และรวมถึงชาวจีน จะไปสนใจให้ความนิยมแก่ลัทธิการเมืองเหล่านั้น เพราะรูปแบบการเมืองแบบหนึ่งก็เหมาะกับประเทศหนึ่ง และไทยก็มีระบอบราชาธิปไตยที่ เหมาะสมอยู่แล้ว ดังเช่น พระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อการ ที่บรรดาเจ้านายรุ่นหนุ่มได้กราบบังคมทูลเสนอแก้ไขการปกครองแผ่นดินใน พ.ศ.2427 ว่า การ ปกครองในรูปแบบอื่นนั้น ไม่เหมาะกับเมืองไทย ซึ่งมีระบอบกษัตริย์ที่เหมาะสมอยู่แล้ว

ด้วยพื้นเพการงานทั้งปวงไม่เหมือนกัน เหมือนหนึ่งจะไปลอกตำราทำนาปลูกข้าวสาธิต ในเมืองยุโรป มาปลูกข้าวเจ้าข้าวเหนียวในเมืองไทยก็จะได้ผลอันใด...เพราะฉะนั้น การอันใด จะสำเร็จไปได้ เพราะไปลิดลิกปลาตีในเมืองไทยนั้น ได้น้อยนัก หรือไม่ได้เลย เพราะภูมิพื้น บ้านเมืองไม่พอกันกับการอย่างนั้น มักจะชักให้เกิดความแตกร้า่วิวาทกันอันไม่เป็นประโยชน์... ซึ่งจะถือว่าเมืองอื่นๆ เขามีความคิดที่ตรงกันข้ามอย่างนี้ บ้านเมืองจึงได้มีความเจริญนั้น ถือไม่ได้ ด้วยเหตุว่าคนในเมืองไทย เคยรวบรวมกันเป็นความคิดอันหนึ่งอันเดียวกัน คือเอา กระแสพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินว่าเอาแต่เพียงในพระบรมราชวงศ์ปัจจุบันนี้เป็น ประมวลก็ย่อมอยู่ในความชอบธรรม อาศัยพระเมตตากรุณาต่อประชาชาติอันแรง กล้า เป็นที่นิยมยินดีชอบใจของราษฎรทั้งปวง จึงได้เป็นที่เชื่อใจวางใจของคนทั้งปวง... ข้าพเจ้าจึงเห็นควรว่า ในการปกครองกรุงสยามนี้ ถ้าจะจัดการอาศัยเจ้าแผ่นดินเป็นหลัก ให้เป็นไปตามความนิยมอย่างเก่า จะเป็นการง่ายดีกว่าที่จะจัดการอย่างอื่น เพราะเป็น ของมีพื้นเพมาแล้ว¹⁵¹ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ในหมู่ชนชั้นนำอื่นๆ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็มีความคิดเห็นไปในทำนองเดียวกัน แนวคิดเหล่านี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีคิด การรับรู้ที่มีต่อชาวจีนที่เริ่มมีการเคลื่อนไหวทางการเมือง ระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งมีท่าทีที่คุกคามและบั่นทอนความชอบธรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

¹⁵¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี แก่ความใน คาถาที่มีในอนามแผ่นดิน,” ใน *เอกสารการเมืองการปกครองไทย (2417-2477)*, หน้า 127-135.

การเคลื่อนไหวของกลุ่มสนับสนุนการปฏิวัติในเมืองจีนที่แพร่หลายอยู่ในเมืองไทยทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองนี้ ได้ทำให้ชนชั้นนำเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของขบวนการดังกล่าวขึ้น ผิดจากที่ชนชั้นนำเคยคาดคะเนไว้มาก จากที่เคย เห็นว่าพวกที่คิดการนิยมในการปฏิวัติในเมืองจีน นั้นมีอยู่เพียงไม่กี่คนนัก และก็ไม่ได้เห็นว่าคนพวกนี้เป็นศัตรูต่อเมืองไทยอย่างไร¹⁵² รวมถึงครั้งที่ หลวงอุดรพานิชได้ไปพบขุนยัตเซนที่เข้ามาเมืองไทยในปี พ.ศ.2446 และได้บอกแก่ขุนยัตเซนว่า เขาอาจจะไม่ได้รับความสนับสนุนจากชาวจีนในไทยนัก เพราะ จีนในเมืองไทย สนใจแต่เรื่องการทำมาหากิน ไม่สนใจในเรื่องการเมือง¹⁵³ ซึ่งความเคลื่อนไหวในหมู่ชาวจีนที่ตอบรับขบวนการปฏิวัติที่เกิดขึ้น ย่อมผิดไปจากความคาดคะเนของชนชั้นนำ ที่ต้องให้ความใส่ใจกับชาวจีนมากขึ้น ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนถึงการรับรู้ของชนชั้นนำที่ถือว่าชาวจีนในเมืองไทย เป็นสมาชิกของรัฐ เป็นพลเมืองภายใต้พระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์ การรับรู้ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่มีต่อการเคลื่อนไหวของฝ่ายปฏิวัติ หรือที่เรียกว่า เก๊กเหมง ในเมืองไทย ทรงเห็นว่ากลุ่มดังกล่าวก็ถือเป็นภัยคุกคามทางการเมืองของไทย เช่นกัน จึงเป็นเรื่องที่ชนชั้นนำไม่ควรละเลย ดังที่ทรงกล่าวไว้เมื่อ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454ว่า

สภาพการณ์ของจีน ผิดไปจากของเดิมแล้ว จึงต้องคิดการในเรื่องนี้ให้มากจะ ถือว่าการเก๊กเหมงไม่เกี่ยวข้องกับเมืองไทยไม่ได้แล้ว เพราะถือว่าจีนก็อยู่ในกฎหมายบ้านเมืองเราอยู่แล้ว แต่การภายนอก พวกเก๊กเหมงจะปกครองอย่างไร ไม่มีใครรู้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อจีนในเมืองไทย รวมถึงที่ประชุมต่างๆที่ได้สนับสนุนขบวนการเหล่านั้น เมื่อเสร็จธุระ ก็อาจกลายเป็นที่ประชุมเหล่าจีนให้ขัดแย้งต่อรัฐบาลไทยได้...¹⁵⁴ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

เนื่องจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยเช่นนี้ ย่อมเป็นเรื่องที่ผิดที่ผิดทางในความรู้สึกของผู้ปกครอง ซึ่งเมื่อเกิดการรับรู้ว่าคนเหล่านี้เป็นพลเมืองไทย ไม่ใช่คนต่างชาติอีกแล้ว พวกเขาจึงควรที่จะต้องจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทย ไม่ควรมีบทบาททางการเมือง และโดยเฉพาะการสนับสนุนระบอบการเมืองที่มุ่งโค่นล้มระบอบราชาธิปไตยอันเป็นแบบแผนเดียวกับรัฐบาลไทยในขณะนั้น

¹⁵² สห., ร.5, น.8.1 /443 รายงานถึงผู้บังคับการกองตระเวน 24 มิถุนายน พ.ศ. 2450.

¹⁵³ สห., ร.5, ต 21/10 รายงานการบังคับมณฑลของหลวงอุดรพานิชและหลวงสรรพกิจปริษา 5 มิถุนายน พ.ศ. 2446.

¹⁵⁴ สห., ร.6, ต.25/20 บันทึกของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ มีไปถึง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454.

ความพากเพียรพร้อมของพวกจีนริฟอร์มเมอร์นั้น เมื่อพิจารณาถึงวิถีจัดการในประเทศสยามแต่เพียงที่เราทราบอยู่ในเวลานี้ ดูเป็นความคิดที่ใหญ่หลวงเฉียบแหลมมากซึ่งมากประกอบด้วยความอุตสาหพากเพียรเป็นที่ตั้ง...ความคิดของพวกริฟอร์มเมอร์นั้นหลักแหลมมากซึ่งมากกว่าจีนอย่างเก่าหรือแมนจูที่คิดการกำจัดชาวต่างประเทศมาแล้ว¹⁵⁵

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังทรงกล่าวอีกว่า

แต่ก่อนมาเราถือว่าการเป็นเก็กเหมงคือที่พวกจีนคิดเอาการปกครองเมืองจีนออกจากเม้งจู้นั้น ไม่เกี่ยวข้องกับอันใดกับเมืองไทย ถ้าหากว่าจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยประพุดติตัวอยู่ในกฎหมายบ้านเมืองเปนปรกติอยู่แล้วส่วนความคิดทางเมืองจีน ไม่ถือว่าเป็นธุระของเราที่จะเกี่ยวข้อง แต่ข้อวินิจฉัยของการต่อไปภายหน้า น่าจะคิดเห็นไว้อีกอย่างหนึ่ง...¹⁵⁶

จะเห็นได้ว่าจีนในเมืองไทย ที่เริ่มได้รับความสนใจจากกลุ่มการเมืองในเมืองจีนตั้งแต่หลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น พ.ศ.2438 เป็นต้นมา การแสวงหาความสนับสนุนจากทั้งฝ่ายราชวงศ์ชิง และฝ่ายปฏิวัติเป็นไปอย่างแพร่หลาย ฝ่ายราชวงศ์ชิงนั้น แม้ไม่ได้มีการเผยแพร่ลัทธิการเมืองที่เป็นภัยต่อรัฐ แต่การรณรงค์ชาตินิยมเพื่อหาความร่วมมือจากชาวจีนหลากหลายรูปแบบนั้น ล้วนกระทบต่อพระราชอำนาจของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่มุ่งจะป้องกันคนจีนไว้ในพระราชอำนาจ ซึ่งถือว่าคนจีนเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยอันเป็นอุดมการณ์ของรัฐที่จะรวบรวมดินแดนและประชากรเข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจอย่างเข้มข้น อันเป็นลักษณะของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ได้เริ่มก่อตัวขึ้นในช่วงเวลานี้ ส่วนการรณรงค์จากเมืองจีนที่เข้ามาแสวงหาความนิยมจากจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยอีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายขบวนการปฏิวัติที่นำโดย ดร.ซุนยัตเซน ฝ่ายนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองแบบสาธารณรัฐ แม้ว่าจะมีการเข้ามาหาความสนับสนุนเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการเมืองนอกประเทศ แต่การที่กลุ่มดังกล่าวได้กล่าวโจมตีนโยบายการปกครองชาวจีนของทางการไทย เท่ากับมีท่าทีที่ไม่เป็นมิตรต่อรัฐบาล อีกทั้งอุดมการณ์การเมืองแบบสาธารณรัฐที่ขบวนการปฏิวัติโฆษณาอยู่นั้น ก็มุ่งที่จะทำลายระบอบราชาธิปไตย ซึ่งขัดกับแนวนิยมของรัฐบาลโดยสิ้นเชิง ภาวะดังกล่าวจึงสร้างความวิตกกังวลต่อรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ไม่น้อย เนื่องจากในยุคที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพิ่งก่อตัวนั้น ระบบระเบียบวิธีปฏิบัติในการควบคุมคนของรัฐก็ยังไม่ได้ทำงานอย่างเข้มแข็งนัก และระบบไพร่และทาสเริ่มคลายตัวลงด้วย แม้ว่ารัฐจะสามารถจัดการกับ” คนในบังคับไทย” ได้โดยการประกาศใช้

¹⁵⁵ สหข., ร.5, น.8.7/34 เมมเมอร์วินดา บัณฑาจีน 9 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹⁵⁶ สหข., ร.6, ต.25/20 หนังสือของเสนาบดีมหาดไทย มีไปถึง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454.

พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารขึ้นมารองรับ แต่สำหรับชาวจีนจำนวนมากนั้น ยังอยู่ในภาวะ
 สูญญากาศที่จำเป็นต้องได้รับการปรับเปลี่ยนวิธีการปกครอง และปลูกฝังอุดมการณ์ให้เข้ามาเป็น
 ส่วนหนึ่งของรัฐอย่างเข้มข้นและเร่งด่วน ภาวะที่รัฐบาลยังจัดการเรื่องดังกล่าวยังไม่บรรลุผลสำเร็จ
 การเคลื่อนไหวทางการเมืองใดที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนย่อมสร้างความวิตกกังวล และการรับรู้ถึงภัยที่
 จะมีต่อพระราชอำนาจ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นที่รับรู้ของชนชั้นปกครอง ดังที่ พระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์
 วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศว่า ...ฉันเห็นว่า การปกครองจีนของเรายังหละหลวมอยู่
 มาก...น่าที่เรา จะต้องคิดจัดการปกครองพวกจีน สกัดทางเข้าไว้ ความรบกวนคงจะมีสืบไปภายหน้า
 ตามทางที่ว่ามาข้างต้น เราจำจะต้องจัดการอย่างใดสักอย่างหนึ่ง...¹⁵⁷

การรับรู้ของชนชั้นปกครองที่มีต่อชาวจีนในไทยทั้งหมดนี้ จึงเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้
 ชนชั้นนำเร่งหามาตรการที่เป็นรูปธรรมในการจัดการปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนอย่างเร่งด่วน ด้วย
 ความสำนึกว่าชาวจีนควรจะสัมพันธ์กับรัฐและเมืองไทยอย่างไร รวมถึงจะปกครองจัดการชาวจีน
 อย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับรัฐต่อไป

3.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2438 – 2453

3.3.1 การสร้างการรับรู้เรื่องชาติ

“ความเป็นชาติ” นั้น อาจกล่าวได้ว่า เริ่มก่อเกิดขึ้น พร้อมๆ กับการก่อรูปของรัฐสมัยใหม่
 ของไทย ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา แนวคิดเกี่ยวกับ
 เรื่องชาติ การสร้างชาติ และความเป็นชาติ ได้ทำให้ชนชั้นปกครอง กำหนดบทบาทหน้าที่ที่มีต่อรัฐ
 แก่ราษฎรของตนด้วย ทั้งนี้ การเป็นสมาชิกของรัฐสมัยใหม่นี้ ได้ทำให้เกิดเงื่อนไขใหม่ ที่กำหนดให้
 ทุกคนที่อยู่ภายใต้การปกครอง ต้องสังกัดอยู่ในทางกฎหมายของชาตินั้นเพียงชาติเดียว จึงจะ
 เรียกว่ามีสถานภาพเป็นสมาชิกของรัฐนั้นๆ ได้

ทว่าแต่เดิมนั้น รัฐจารีต ยังไม่มีแนวคิดในเรื่องชาติ แบบในปัจจุบัน แนวคิดเรื่องชาติใน
 ความหมายขณะนั้น หมายถึงชาติในทางวัฒนธรรม เช่น กำเนิด ชาติในทางชนชาติ อันเป็น
 อัตลักษณ์ของกลุ่มต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของรัฐจารีต ความผูกพันที่ชนกลุ่มต่างๆ มีต่อรัฐนั้น

¹⁵⁷ สหข., ร.5, ต.21/33 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึงกรมหลวง
 เทวะวงศ์วโรปการ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

สัมพันธผ่านการสมานตนเข้ากับสถานะใดสถานะหนึ่งในระบบไพร่ โดยไม่เลือกชาติ ภาษา ขณะที่รัฐสมัยใหม่ รวบรวมให้คนกลุ่มต่างๆ เข้ามาอยู่ร่วมกัน ในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐเหมือนกัน ดังนั้น หากยังไม่เป็นพลเมืองร่วมกัน รัฐก็ต้องทำให้เกิดมีขึ้น ด้วยการสร้างกฎเกณฑ์ที่จะอธิบายได้ว่าในความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ถือว่าทุกคนนั้นเป็นชาติเดียวกันเพราะอะไร

ด้วยคติและรูปแบบของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไป จากรัฐจารีต มาสู่การเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองคนผ่านมุลนายเจ้าท้องถิ่น ซึ่งเป็นการปกครองที่หละหลวมนั้น ย่อมเป็นจุดอ่อนต่อการสร้างบูรณภาพด้านดินแดนและประชากร ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการรวมชาติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าไว้ในนิทานโบราณคดี ถึงการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภถึงการจัดการปกครองหัวเมืองใน รัชสมัยของพระองค์ว่า

ลักษณะการปกครองแบบเดิม นิยมให้เป็นอย่างประเทศราชาธิราช(Empire) อันมีเมืองอันมี คนต่างชาติต่างภาษาเป็นเมืองขึ้นอยู่ในพระราชอาณาเขต...แต่ลักษณะการปกครองอย่างนั้น พันเวลาอันสมควรเสียแล้ว ถ้าคงไว้จะกลับให้โทษแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้แก้ลักษณะการปกครอง เปลี่ยนเป็นอย่างพระราชอาณาเขต (Kingdom) ประเทศให้รวมกัน¹⁵⁸

ในการรวบรวมคนกลุ่มต่างๆ เข้ามาอยู่ร่วมกันในพระราชอาณาจักร ซึ่งเป็นคติการปกครองแบบใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำเสมอ ให้ใช้หลักการชักจูง ให้กลุ่มชนต่างๆ ค่อยๆ ยอมรับความเป็นพลเมือง แนวพระราชดำริดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นว่าชนชั้นนำในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังการรับรู้เรื่องพลเมือง เรื่องความเป็นชาติร่วมกันให้แพร่หลายในหมู่ผู้ใต้ปกครอง การรับรู้ที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นวิถีปฏิบัติเหล่านี้ สะท้อนถึงการที่ชนชั้นนำก็ได้เปลี่ยนแปลงการรับรู้เรื่องดังกล่าวมาก่อน

แนวคิดเรื่องชาติ ที่ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ่ายทอดลงมาสู่สังคมนั้น มีสาระถึงการที่ชนหลายหมู่เหล่ามาอยู่ร่วมกัน ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน โดยพระองค์ได้ปฏิบัติต่อทุกหมู่เหล่าอย่างไม่เลือกชาติภาษา สาระเช่นนี้ ย่อมสร้างความรู้สึกร่วมกันของการเป็นชาติร่วมกันได้

¹⁵⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *นิทานโบราณคดี* (พระนคร: อักษรสัมพันธ, 2505), หน้า 376.

แนวคิดเรื่องชาติ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้ในพระบรมราโชวาทเรื่องความสามัคคี ไว้เมื่อปี พ.ศ. 2451 ว่า การเป็นชาติเดียวกันนั้น ต้องมีความสามัคคี ให้มีความสามัคคีต่อกัน สมควรสมานเพราะเป็นชาติเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใด ดังข้อความที่ว่า

ข้อสำคัญที่จะให้เกิดความสามัคคีต่อกัน ตั้งแต่ในพระบรมราชวงษ์ ลงไปถึงอาณาประชาราษฎร์ ให้เกิดสมัครสมานไว้วางใจกัน ให้อาณาประชาราชน เชื่อมั่นในการปกครองว่าดำเนินไปในทางซึ่งจะให้ความเจริญสุขสมบัติ จะตัดการซึ่งไม่เป็นธรรม แลทางเดียดร้อนให้สิ้นไป ให้ประชาชนทั้งปวงรู้สึกใจว่าเป็นชาติอันหนึ่งอันเดียวกันโดยสนิท มิได้เลือกกำเนิดแลศาสนา ให้มหาชนรู้สึกรักชาติแลประเทศของตน ประกอบการแสวงผลให้เจริญโภคทรัพย์ตามสมควรแก่ความสามารถ¹⁵⁹

การสร้างการรับรู้ใหม่ว่าราษฎรเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของรัฐร่วมกัน ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เคยดำรงอยู่ภายใต้มุลนายท้องถิ่นต่างๆ ได้รับการอธิบายใหม่จากรัฐส่วนกลางว่า เมื่อได้เข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้พระมหากษัตริย์องค์เดียวกันแล้ว ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ย่อมไม่ใช่ปัญหาที่จะอยู่ร่วมกัน เพราะทุกคนจะได้รับความสุขเสมอหน้ากัน ในฐานะที่เป็น "คนไทย" ด้วยกัน คำอธิบายนี้ เห็นได้จากแบบเรียนวิชาจรรยา พ.ศ.2448-2452 ไว้ว่า

พวกเราทำไมจึงมีชื่อว่าคนไทย และบ้านเมืองของเราก็ชื่อว่าไทยเหมือนชื่อไทยเราด้วย ใจความว่าพวกเราเป็นคนไทย ด้วยไม่ได้เป็นอย่างไร เจ้านายของเราก็เป็นไทย ปกครองไทยเราด้วยกัน เมื่อใครอยู่ในความปกครองของเจ้านายเราที่เป็นไทย พวกเขาเหล่านั้นก็เลยพลอยเป็นไทยไปด้วย

โดยในแบบเรียนวิชาจรรยา ในช่วง พ.ศ.2453-2479 ยังกล่าวไว้ด้วยว่า

¹⁵⁹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราโชวาทพระราชทานประชาชนที่ถวายพระบรมรูปทรงม้า” ใน พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ.ประสพ ชูติมันต์ 21 ธันวาคม พ.ศ.2513, หน้า 34.

เมื่อมีคนชาติอื่นไปมาค้าขาย ดังชาติจีน แขก ฝรั่งเศส เป็นต้น เราก็โอบอ้อมอารีเหมือนดัง พลเมืองของเรา ยอมให้อยู่สบายและให้ทำมาหากินโดยสะดวก ถ้าใครทำผิดก็ลงโทษตามฐานที่ผิด ใครดีถึง พระเจ้าแผ่นดินทรงชุบเลี้ยงแต่งตั้งให้เป็นขุนนางก็มี¹⁶⁰

การสร้างการรับรู้ร่วมกันว่าทุกคนไม่ว่าชาติใดภาษาใดก็เป็นชาติเดียวกัน และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ย่อมเป็นเครื่องปลูกฝังให้เห็นถึงสังคมไทยที่มีความโอบอ้อมอารี ไม่มีการเบียดเบียนทางเชื้อชาติต่อกัน ซึ่งรัฐได้นั้นย้ำอุดมการณ์ดังกล่าวเพื่อชักจูงน้ำใจพลเมืองให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะชาวจีนที่รัฐเกรงว่าจะเอาใจออกห่างไปตามกระแสการรณรงค์ชาตินิยมจากเมืองแม่

การที่จะสร้างการรับรู้เรื่องชาติให้มีแก่ชาวจีนนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญ และต้องดำเนินการมาตรการให้ชาวจีนรู้สึกว่าเป็นชาติเดียวกับชาวไทย และยอมรับถึงการเป็นผู้ปกครองของพระมหากษัตริย์ไทย การ "ชักจูงน้ำใจ" ซึ่งเป็นพระราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีต่อชาวจีน จึงสะท้อนว่าพระองค์ต้องการสร้างให้เกิด "การรับรู้" ถึงความเป็นพลเมืองไทย เป็นหลักที่สำคัญที่สุด ดังที่พระองค์ตรัสไว้ว่า...ถ้าจะจัดการปกครองจีนแล้ว ไม่ใช่แต่จะให้ปรากฏในทางราชการต้องให้พวกจีนรู้สึกในใจว่าได้รับความปกครองของเรา...¹⁶¹

การรับรู้ที่มีต่อแนวทางการปกครองชาวจีนดังกล่าว ทำให้รัฐบาลไทยดำเนินการจัดการปกครองชาวจีนแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อไม่ให้จีนรู้สึกว่าเป็นการบังคับ ที่อาจเกิดการต่อต้านได้ และเป็นแนวทางที่ยั่งยืนในการผูกน้ำใจชาวจีนไว้ ควบคู่ไปกับการดำเนินมาตรการอื่นๆ เช่น การป้องกันไม่ให้เกิดองค์กรกลางที่จะสร้างความใกล้ชิดให้เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีนในเมืองไทย ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶⁰หนังสือเรียนวิชาจรรยา พ.ศ. 2448 - 2452 และ พ.ศ. 2453 - 2479 ใน รังสิมา ไชยดีตั้งกูร, "แนวคิดหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2435 - 2533," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 39 และ 68.

¹⁶¹ สหช., ร.5, น.1.1 /60 รายงานการประชุมเสนาบดีเรื่องยกกรมท่าซ้ายมาไว้ในกระทรวงนครบาล 5 ธันวาคม พ.ศ. 2450

3.3.2 การปฏิเสธรการตั้งองค์กรกลางระหว่างรัฐบาลจีนกับชาวจีน ในเมืองไทยและการปรับปรุงวิธีการปกครองชาวจีน

ความสนใจในการตั้งสถานทูต หรือสถานกงสุลนั้น ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวจากรัฐบาลจีนต่อภายนอก เช่น การเจรจาเกี่ยวกับการเปิดสัมพันธไมตรีผ่านทูตไทยในต่างประเทศ ซึ่งทูตเหล่านั้นไม่เห็นด้วยกับการทำสัญญาพระราชไมตรี เนื่องจากเห็นว่า รัฐบาลจีนไม่จำเป็นต้องวิตกเกี่ยวกับการคุ้มครองชาวจีน เพราะรัฐบาลไทยปกครองชาวจีนอย่างดีเสมือนคนไทยอยู่แล้ว และสยามเองก็กำลังจะแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับนานาประเทศอยู่จึงไม่สะดวกที่จะเจรจาเรื่องดังกล่าวในเวลา¹⁶² กระนั้น จีนก็ยังคงที่จะเข้ามาเจรจาเรื่องนี้อยู่เรื่อยๆ ดังนั้นหากจะป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐก็ควรต้องหาแนวทางที่จะดูแลปกครองชาวจีนให้เหมาะสมไว้ด้วย

พระยวงษาอนุประพันธ์ ได้เสนอไว้ใน "แม่โมแรนดำ บัณหาจีน" ไว้เช่นเดียวกันว่า รัฐบาลควรส่งคนออกไปศึกษาต่างประเทศญี่ปุ่นและจีนให้มาก พอจะเป็นกำลังต่อไป เพราะเมืองไทยนั้นมีชาวต่างประเทศที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารคือจีนเป็นหลัก ถ้าเจ้าหน้าที่ที่ทำการปกครองรู้ขนบธรรมเนียมจีนที่อยู่ในปกครอง ก็จะทำให้การปกครองดำเนินไปด้วยดี ป้องกันความพลาดพลั้งเข้าใจผิดอันเนื่องมาจากความต่างทางวัฒนธรรมได้ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การปกครองจีนเป็นไปโดยเรียบร้อย โดยยกตัวอย่างให้เห็นถึงการที่ไทย สามารถคบค้ากับชาวยุโรปได้อย่างเรียบร้อย ก็เป็นเพราะว่าเรารู้จักขนบธรรมเนียมฝรั่งจากการส่งคนไปศึกษานั้นเอง¹⁶³

แหล่งข่าวที่รัฐบาลไทยไปสืบข่าวนั้น มักเป็นเมืองใกล้เคียงที่มีชาวจีนอยู่มาก และเป็นฐานของความเคลื่อนไหวทางการเมืองของจีนนอกประเทศที่สำคัญ เช่น ปีนัง สิงคโปร์ เพื่อนำมาปรับปรุงต่อวิธีการควบคุมชาวจีน โดยเฉพาะ ได้แก่ นโยบายการยกเลิกกรมท่าซ้ายที่เป็นองค์กรควบคุมชาวจีน และนโยบายยกเลิกการแสวงหาผลประโยชน์ของรัฐต่อชาวจีนด้วยการผูกขี้

- แนวคิดในการยกเลิกกรมท่าซ้าย

การควบคุมคนจีนแต่เดิม นอกเหนือจากการผูกขี้แล้ว อีกวิธีการหนึ่งซึ่งดำเนินไปควบคู่กันก็คือ การควบคุมผ่านกรมท่าซ้าย ที่ดูแลชาวจีนโดยตรงในฐานะที่เป็นชาวต่างประเทศ วิธีการนี้ได้ส่งเสริมให้ชาวจีนที่มีสถานภาพทางสังคมที่ดี มีความน่าเชื่อถือ และได้รับการยอมรับจากกลุ่ม

¹⁶² สจข., ร.5, ต.8/4 คำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2451

¹⁶³ สหข., ร.5, น.8.7/34 เมมเมอรันดัม บัณหาจีน 9 กันยายน พ.ศ. 2453.

เป็นตัวแทนจากรัฐบาลเป็นผู้ควบคุม ในตำแหน่ง พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย ซึ่งนับเป็นขุนนางในระบบศักดินา

ทว่านับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา จำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาเมืองไทย มีจำนวนมากขึ้น อย่างมหาศาล และกระจายตัวออกไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ทั่วไป วิธีการควบคุมของรัฐผ่านกรมท่าซ้ายและการผูกปี้ เริ่มไม่สอดคล้องกับความเป็นไปเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รัฐจึงได้จัดการปรับปรุงการปกครองชาวจีนเสียใหม่ โดยมีการเพิ่มตำแหน่งผู้ปกครองชาวจีนขึ้นอีกหลายตำแหน่งในระบบราชการ แล้วกระจายออกไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ตำแหน่งเหล่านี้ ได้แก่ นายอำเภอจีน ซึ่งขึ้นกับกรมท่าซ้าย (ส่วนอำเภอไทยขึ้นกับกรมเมือง มีอำนาจการปกครองชำระถ้อยความได้ด้วยกันทั้งสองแห่ง)¹⁶⁴ มีหน้าที่ช่วยเหลือพระยาโชฎีกกราชเศรษฐีควบคุมชาวจีน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการเพิ่มตำแหน่งนายอำเภอจีนเข้ารีตเพื่อควบคุมดูแลชาวจีนเข้ารีตโดยเฉพาะ นอกจากนั้น ยังมีตำแหน่งจางวางอำเภอจีน ที่มีขอบข่ายงานคล้ายคลึงกับนายอำเภอจีน แต่ดูแลพื้นที่ที่กว้างขวาง แต่มีจีนอยู่อย่างไม่หนาแน่นนัก ส่วนตำแหน่งปลัดจีนนั้น จะเป็นหัวหน้าของพวกนายอำเภอจีนอีกชั้นหนึ่ง ตำแหน่งเหล่านี้ มีหน้าที่ในการตัดสินคดีความเล็กๆน้อยๆในหมู่พวกจีนอีกด้วย รวมถึงคอยควบคุมให้ชาวจีนผูกปี้ตามกำหนดเวลา แม้ตำแหน่งเหล่านี้จะคล้ายคลึงกับมูลนายในระบบไพร่ แต่ทั้งนี้ ไม่ได้มีหน้าที่ในการควบคุมแรงงาน และการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนแบบมูลนายไทย¹⁶⁵

แม้มูลนายจีนในระดับกลางและล่างจะมีขอบข่ายอำนาจหน้าที่ในการตัดสินคดีความด้วยเช่นกัน แต่หน่วยงานขนาดใหญ่ที่มีหน้าที่ดูแลชำระคดีความจีนทั่วราชอาณาจักรนั้น คือศาลคดีจีน ซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2411 โดยเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์ เมื่อหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 และก่อให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นครั้งแรก ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ส่งผลให้จีนสามัญชน ซึ่งอยู่นอกระบบไพร่อยู่แล้ว พวกเขาก็ก้าวเข้าไปสมัครอยู่ในบังคับต่างชาติดังกล่าวอย่างมากมาย เนื่องจากได้รับสิทธิพิเศษที่เมื่อทำผิดแล้วก็ไม่ต้องขึ้นศาลไทย ปัญหาดังกล่าว ทำให้รัฐพยายามแก้ไข เพื่อลดการพึ่งพาอำนาจตะวันตก เนื่องจากได้พิจารณาเห็นว่า ตำแหน่งมูลนายจีนในระดับกลางถึงล่าง เช่น นายอำเภอจีน จางวางอำเภอจีน และปลัด

¹⁶⁴ สห., ร.5, น.8.7/27 เรื่องจัดการปกครองจีน ตอน 1 เกี่ยวแก่การตั้งกรมท่าซ้ายปกครองจีน 2 มีนาคม พ.ศ.2452 – 19 ตุลาคม พ.ศ. 2453.

¹⁶⁵ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2325-2435,” หน้า 82.

จีน ซึ่งทำหน้าที่ดูแลตัดสินคดีความของชาวจีนนั้น ก็ได้แต่เพียงดูแลคดีความเล็กน้อย หรือไม่ก็คดีความมโนสาเร่ทั่วไปเท่านั้น ทว่าจากสภาพธุรกิจของชาวจีนมีความซับซ้อนขึ้นมากขึ้นทุกวัน อันเนื่องมาจากการขยายตัวของปริมาณและประเภทของธุรกิจของชาวจีนในระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา การที่รัฐสามารถทำให้ชาวจีนได้รับความช่วยเหลือ หรือได้รับความอนุเคราะห์ ทางคดีความได้ ก็เท่ากับเป็นการลดอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเมืองไทยได้

ดังนั้น เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เสนอวิธีการที่จะให้มีการจัดตั้งศาลชำระคดีความจีน ขึ้นในกรมท่าซ้าย ซึ่งมีหน้าที่ดูแลชาวจีนอยู่แล้วโดยตรง โดยให้มีการพิจารณาคดีความทั่วไปและคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนทั่วทั้งราชอาณาจักร โดยใช้ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีจีนในการตัดสิน ส่วนคดีอาญานั้น จะต้องส่งมาให้ศาลไทยพิจารณาคดีเอง และจะไม่รับพิจารณาคดีที่คู่ความ เป็นชาวจีนฝ่ายเดียว

จากการที่ศาลคดีจีนแต่เดิม สามารถรับผิดชอบดูแลคดีความ ของชาวจีนได้แต่เฉพาะจีน ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียง จึงได้มีการแต่งตั้ง ผู้แทนศาลคดีจีน หรือที่เรียกว่า “กงสุลจีนในบังคับสยาม” ขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ ที่มีชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่ เพื่อให้กงสุลดูแลรับผิดชอบคดีความตามหัวเมืองต่างๆ ให้ได้ในระดับหนึ่งก่อน ถ้าไม่สามารถยุติคดีความได้ จึงค่อยส่งสำนวนคดีมาพิจารณาต่อที่ศาลจีนในกรุงเทพฯ¹⁶⁶ โดยกงสุลจีนนั้น จะรับผิดชอบเกี่ยวกับการตัดสินคดีความ เป็นหลัก ขณะที่ตำแหน่งอื่นๆ เช่น นายอำเภอ หรือปลัดจีน จะมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลชาวจีน ด้วย การแยกศาลจีนออกจากศาลไทยขึ้นในกรมท่าซ้ายเช่นนี้ ย่อมแสดงถึงการที่รัฐแบ่งแยกปกครองชาวจีนออกจากชาวไทยโดยทั่วไป

แรงกระตุ้นจากการก่อความวุ่นวายของชาวจีนในเบื้องต้น ได้ทำให้รัฐเริ่มเข้ามาควบคุมชาวจีนอย่างแน่นหนาขึ้น โดยในระยะแรกนี้ ได้ทำเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ แต่กระนั้น ชาวจีนก็ยังก่อความวุ่นวายอยู่อีก รวมถึงปัจจัยจากการที่มีการเคลื่อนไหวก่อตั้งสถานทูต สถานกงสุลจากรัฐบาลจีน เพื่อเข้ามาควบคุมปกครองชาวจีนในเมืองไทยโดยตรง ทำให้ทางการไทยเริ่มแลเห็นปัญหาที่จะกระทบต่ออำนาจอธิปไตยต่อไปในอนาคต ทั้งในส่วนของ การก่อความวุ่นวายต่อรัฐ และการเข้าแทรกแซงทางการเมืองของจีน ทำให้เกิดความต้องการที่จะจัดการควบคุมชาวจีนให้มีความชัดเจน เด็ดขาด และมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการยกกรมท่าซ้ายมาไว้ในกระทรวงนครบาล ในปี พ.ศ. 2453 ด้วยเหตุผลที่สะท้อนถึงการรับรู้เกี่ยวกับชาวจีนว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลว่า

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

ชาวจีนก็เป็นพลเมืองไทยส่วนหนึ่ง ซึ่งสมควรอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาล เช่นเดียวกับชนชาติภาษาอื่นๆ ที่ถูกผนวกเข้ามาในช่วงเวลาเดียวกัน

ดังนั้น ในปี พ.ศ.2453 เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล จึงได้เสนอให้มีกรปกครองชาวจีนแบบใหม่ขึ้น โดยแบ่งเป็น 2 แบบ (โดยสรุป) คือ

แบบแรก จัดการปกครองคล้ายคลึงกับการจัดกรมท่าซ้ายแต่เดิม ให้มีข้าราชการผู้ใหญ่เป็นหัวหน้า เพียงแต่ลดอำนาจของกรมนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีลงให้เหลือเพียงแต่คดีความการค้าขาย

แบบที่สอง คล้ายกับการปกครองท้องที่ของไทยในขณะนั้น คือปกครองตามอำเภอที่จัดแบ่งไว้ในกรุงเทพฯ แต่ใช้ผู้ปกครองที่เป็นคนจีน คือเลือกเอานายอำเภอจีนขึ้นมาเป็นผู้ดูแลในแต่ละท้องที่ แต่ทั้งนี้วิธีนี้ยังมีปัญหาที่ว่า ในท้องที่หนึ่งๆ มักมีจีนอยู่ปะปนกันหลายภาษาและหลายสถานะ เช่น เป็นจีนในบังคับไทยบ้าง บังคับต่างประเทศบ้าง เป็นต้น¹⁶⁷

อย่างไรก็ตาม ก็ยังสามารถเห็นได้ว่าข้อเสนอของเจ้าพระยายมราชนั้น ยังเป็นแนวทางที่คล้ายการจัดการปกครองคนจีนแต่เดิมอยู่มาก โดยทั้งสองแบบนี้ ต่างก็มีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันในข้อนี้กล่าวคือ ยังให้จีนปกครองตนเองอยู่อย่างเดิม ยังเป็นการแบ่งแยกการปกครองระหว่างไทยและจีนออกจากกัน ไม่ได้ทำให้รัฐสามารถผนวกคนกลุ่มนี้เข้ามาได้อย่างสมบูรณ์ตามความปรารถนาของรัฐสมบูรณ์ญาสิทธิราชย์ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชวินิจฉัยถึงโครงร่างวิธีการปกครองของเจ้าพระยายมราช เมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2453 ว่า

ข้อซึ่งจะตั้งเอาเจ้าภานายอากรเปนหัวหน้า เปนตัวนายซึ่งรัฐบาลจะตั้งเสียเอง แก่กับที่จีนขอตั้งเชียงหยวนั้น ไม่ตรงกัน เราจะตั้งไปตามความคิดเดิมที่ได้พูดกับเจ้าพระยายมราช ผลจะไม่ออกอย่างความคิด เดิมนั้นเลย จีนจะไม่รู้ว่าเป็นอำเภอกำนันอย่างไร จะเห็นเปนเราตั้งหัวหน้าเชียงหยวน เราตั้งก็ตาม เขาตั้งก็ตาม ถ้ายอมรับให้เปนเชียงหยวนตามความคิดของเขา ผลไม่ผิดกันเลย ถ้าเขาไม่พอใจก็คงปิดอาละวาดไม่เสร็จ ถ้าถูกหัวหน้าที่พอใจ มันก็เลยเปนหัวหน้าเอาจริงๆ กลายเป็นผู้สำหรับมาเจรจาความเมืองกับรัฐบาล เห็นว่าใช้ไม่ได้¹⁶⁸

¹⁶⁷ ทวีศักดิ์ สุภาษา, “การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 428.

¹⁶⁸ สหข., ร.5, ต.21/14 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่เจ้าพระยายมราช 4 กันยายน พ.ศ. 2453.

นอกจากนี้ การที่เสนอให้มีการลดอำนาจศาลคดีจีนให้เหลือเพียงคดีความเกี่ยวกับการค้าขายนั้นก็ยังเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยเนื่องจากลักษณะการค้าเงินธุรกิจของชาวจีนที่ขยายตัวไปมากนี้ ได้ทำให้คดีความอันเนื่องมาจากการค้าขาย มีลักษณะซับซ้อนมากขึ้น และมีปริมาณที่มากขึ้น อันจะต้องอาศัยความรวดเร็วในการตัดสินมากกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นก็ยังไม่มีการซื้อหรือขอตกลงใดๆ อย่างแน่ชัดว่า จะดำเนินการในเรื่องนี้ต่อไปอย่างไร แต่ความคิดของชนชั้นนำในการปรับปรุงระบบการปกครองชาวจีนก็มีอยู่เรื่อยมา ทั้งนี้เพื่อให้จีนมีสถานะเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ สอดคล้องกับการรับรู้ของชนชั้นปกครองในขณะนั้น รวมถึงการผูกน้ำใจชาวจีน เพื่อให้รู้สึกว่ารัฐบาลเป็นผู้ปกครองอย่างแท้จริงไปด้วยในเวลาเดียวกัน

ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สามารถอธิบายได้ด้วยเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก คือการเคลื่อนไหวเพื่อที่จะก่อตั้งสโมสรพานิชจีน อันเกิดจากการที่สภาพการเมืองภายในประเทศจีนแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย และทั้งสองฝ่ายต่างก็เข้ามาแสวงหาความสนับสนุนจากจีนโพ้นทะเล ที่รวมถึงในเมืองไทยด้วย ในส่วนของฝ่ายรัฐบาลจีนนั้น มีความสนใจชาวจีนในเมืองไทยมาตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2450 เป็นต้นมา ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนเหล่านี้ เป็นทั้งแหล่งสนับสนุนทั้งทางการเมือง และเศรษฐกิจเป็นอย่างดี รัฐบาลจีนจึงเริ่มดำเนินนโยบายกระชับความสัมพันธ์กับชาวจีนโพ้นทะเลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ส่งคณะทูตมาเยี่ยมเยียน แต่ทั้งนี้ นโยบายที่สำคัญที่สุดคือการรณรงค์จัดตั้งสโมสรพานิชจีนในกรุงเทพฯ เพื่อเป็นองค์การกลางที่จะส่งผ่านอำนาจรัฐบาลจีนเข้ามาได้ รวมถึงเป็นกลไกระดมความสนับสนุนทางเศรษฐกิจและการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁶⁹ คณะทูตทุกชุดจากรัฐบาลจีน ไม่ว่าจะเป็น ย้งซีซี (พ.ศ.2450) หรือกั๋งฮงฮั่น (พ.ศ.2453) มักจะมีการหยิบยกประเด็นการตั้งสโมสรพานิชจีนขึ้นมาชักชวนชาวจีน อยู่เสมอ

แม้ว่าแท้จริงแล้ว การตั้งสโมสรพานิช จะ เป็นประโยชน์ในด้านการบำรุงการค้าขายของพ่อค้า เป็นประโยชน์ในการรวบรวมข่าวสารข้อมูลทางการค้า ประสานกับเหล่าพ่อค้าในเมืองท่าทางธุรกิจใกล้เคียง รวมถึงมีหน้าที่ประการสำคัญในการไกล่เกลี่ย กรณีพิพาททางการค้าของเหล่าพ่อค้าที่เป็นสมาชิก โดยจะสามารถไกล่เกลี่ยได้อย่างรวดเร็ว เหมาะสมกับลักษณะการค้าเงินธุรกิจของบรรดาพ่อค้านักธุรกิจ

¹⁶⁹ปรารธนา โกเมน, “สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 - 2488,” หน้า 114.

ทั้งนี้ ความจำเป็นในการตั้งสโมสรพานิชจีนนั้น เป็นความจริงอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2440-2450 ที่มีการเคลื่อนไหวก่อตั้งสมาคมดังกล่าวนี้ บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน ได้ขยายไปมาก ทั้งในกิจการโรงสี การค้าข้าว การธนาคาร การเดินเรือ ฯลฯ แต่ทั้งนี้ ก็ยังต้องแข่งขันกันเอง และกับธุรกิจของชาติตะวันตกด้วย ในช่วงเดียวกัน ยังเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยในประเทศ ในปลายทศวรรษ 2440 ด้วย ส่งผลให้เกิดการเพิ่มค่าเงินบาทของรัฐบาลไทย ทำให้ธุรกิจของชาวจีนหลายรายที่ปรับตัวกับการแข่งขันทางธุรกิจ และภาวะความผันผวนทางธุรกิจไม่ได้ ต้องประสบปัญหาขาดทุน และล้มละลาย รวมถึงเกิดกรณีพิพาทกับพ่อค้าด้วยกันเอง ในเรื่องหนี้สินอยู่หลายกรณี¹⁷⁰ ซึ่งสภาพดังกล่าว ก็เป็นที่รับรู้ของชนชั้นนำไทยด้วย ทั้งยังแลเห็นถึงความจำเป็นของการตั้งสโมสรดังกล่าวด้วยเช่นกัน ดังที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริ เมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2452 ว่า

เห็นว่าพวกจีนมีจำนวนมากด้วยกัน แลเป็นผู้ที่ทำมาหากิน โดยทางค้าขายใช้ทุนรอนมาก การที่เปนความกันและกัน เปนหนี้สินกันคงจะมีอยู่เสมอ เหตุไฉนเราจึงไม่จัดผู้ซึ่งจะควรเปรียบเทียบความเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้แล้วเสร็จกันไปโดยเร็ว ไม่ควรจะให้ต้องไปขึ้นศาลก็อย่าให้ต้องไปขึ้นศาลก็อย่าให้ต้องไปขึ้นศาล ป่วยการเวลาทำมาหากิน อย่างเช่นเราจัดให้แก่คนไทย มีอำนาจที่จะเปรียบเทียบความเก่าแก่อันเกิดขึ้นในบ้านในแขวงแลอำเภอได้¹⁷¹

ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในขณะนั้น ชาวจีน ได้อยู่ในฐานะพลเมืองไทย ดังนั้น ผู้ปกครองคนเหล่านี้จึงต้องเป็นรัฐบาลไทย ไม่ใช่รัฐบาลจีน และทั้งนี้ เมื่อการปกครองจีนยังหละหลวมและยังทำให้ชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศอยู่ ก็ควรจะปรับปรุงการปกครองจีนเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความรับรู้ดังกล่าวด้วย ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริในเรื่องดังกล่าวว่า

ถ้ารัฐบาลเราถือว่าจีนเป็นคนของเราแล้ว ทำไมจึงไม่จัดการปกครองพวกจีนให้รู้สึกที่เราเป็นผู้ปกครองพวกจีน ถ้าจะจัดการปกครองจีนแล้ว ไม่ใช่แต่จะให้ปรากฏในทางราชการ ต้องให้พวกจีนรู้สึกในใจว่าได้รับความปกครองของเรา เป็นต้นว่าถ้าจีนคนใดมีธุระอะไร ก็ให้วิ่งเข้าหาได้ง่าย แลได้รับความช่วยเหลือเกื้อหนุนตามสมควร เหมือนอย่างว่ามีกงสุลจีนอยู่ตั้งนี้แล้ว การคิดจะหาเหตุร้องออกไปเมืองจีนคงหา

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128 - 132.

¹⁷¹ สหข., ร.5, น.1.1/260 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่เจ้าพระยายมราช 23 กันยายน พ.ศ. 2452.

เพราะถ้าเมื่อข้าหลวงจีนเข้ามา พวกจีนก็ต้องเสียเงินจัดการรับรอง สู้นั่งอยู่กับเราไม่ได้ เห็นว่าทางนี้เป็นทางที่ชักให้ความเกี่ยวข้องกับจีนห่างออกไปไม่แรงร้อน จึงคิดต่อไปว่าจะจัดอย่างไร จึงจะเข้าหาทางนี้ได้ เห็นว่าการยกเลิกกรมท่าซ้ายเสีย อย่าให้จีนรู้สึกว่าเป็นคนต่างประเทศ ให้พวกจีนมาอยู่ในการปกครองของกระทรวงนครบาล แล้วตั้งหัวหน้าจีนขึ้นด้วย มีกฎหมายอย่างไรก็ให้พึ่งพาอาศัยกันได้¹⁷² (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ในเรื่องนี้ สอดคล้องกับพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ใน “บันทึกลับ เรื่องจีน” เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ.2453 ว่า

จีนในเมืองไทยที่เชื้อชาติแลความนิยมค่อนมาทางไทยมีค่อนข้างมาก ควรเกลี้ยกล่อมชักโยงคนจำพวกนี้ให้สนิทมาข้างไทยเท่าที่จะทำได้ จะเป็นกำลังข้างไทย และเป็นทางที่จะทำให้อำนาจจีนในเมืองนี้น้อยลงได้ในที่สุด ในการปกครองไม่ควรจัดแยกให้มีวิธีปกครองจีนขึ้นต่างหาก ควรปกครองอย่างเดียวกับไทย แลรวมกับไทย ถ้าจีนมีการปกครองแยกออกเป็นแผนกหนึ่งต่างหากเมื่อใด ถึงเราจะจัดเอง เช่น ให้มีพระยาโชฎีก และขุนนางกรมท่าซ้ายปกครองจีนเป็นต้น จะตั้งต้นให้จีนมีอำนาจขึ้นในเมืองไทยตั้งแต่นั้นไป อันจะประมาณแลคาดมิได้ว่าจะผันแปรเปลี่ยนรูปไปได้อย่างไรในวันหน้า¹⁷³ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ความปรารถนาของรัฐบาลไทย ในการที่จะปกป้องชาวจีนไว้ในฐานะพลเมืองนี้ ทำให้รัฐบาล ในขณะนั้น เริ่มดำเนินการที่จะควบคุมชาวจีนให้แข็งแรงขึ้น ด้วยการยกกรมท่าซ้ายที่มีหน้าที่ดูแลชาวจีนนั้น มาอยู่ในการปกครองของกระทรวงนครบาลโดยตรง¹⁷⁴ เพื่อดูแลทั้งในแง่การปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการรับรู้แบบใหม่ที่ถือว่าชาวจีนไม่ได้เป็นชาวต่างประเทศอีกต่อไป อีกทั้งการที่นโยบายดังกล่าว ทำไปพร้อมๆ กับการปฏิรูประบบการศาลของชาวจีนให้มี

¹⁷² สห., ร.5, น.1.1/260 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา เรื่องยกกรมท่าซ้ายมาไว้ในนครบาล 5 ธันวาคม พ.ศ. 2450.

¹⁷³ สห., ร.5, น.8.7/27 บันทึกลับ เรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹⁷⁴ อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏว่ากรมท่าซ้ายและตำแหน่งโชฎีกราชเศรษฐีคงมีอยู่จนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 ตำแหน่งพระยาโชฎีกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้ายคนสุดท้าย คือ พระยาโชฎีกราชเศรษฐี (ผ่อง โชติกพุกณะ) ได้มีผู้ศึกษาในเรื่องดังกล่าวสันนิษฐานไว้ว่า “บทบาทของพระยาโชฎีกราชเศรษฐีเปลี่ยนแปลงไปมากในยุคหลังๆ หน้าที่ของพระยาโชฎีกฯ ในฐานะเจ้ากรมท่าซ้ายผู้รับผิดชอบการค้าและสัมพันธ์ไมตรีกับชาติต่างๆ ทางตะวันออกได้หมดลงเมื่อการค้าระบบผูกขาดถูกทำลายโดยสนธิสัญญากับมหาอำนาจตะวันตก นอกจากนั้นการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็มีส่วนทำให้บทบาทของพระยาโชฎีกฯ เปลี่ยนไปด้วย ในยุคหลังตำแหน่งพระยาโชฎีกราชเศรษฐี มิได้มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจการพาณิชย์ของประเทศเช่นในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หากเป็นตำแหน่งเกียรติยศ ช่วยราชการเรื่องชาวจีนภายในประเทศมากกว่า” ไปรอดดู พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, “จุฬาราชมนตรี - โชฎีกราชเศรษฐี” ใน *สำเนาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก*, หน้า 71.

ลักษณะที่สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ยังเป็นการแก้ปัญหาการแทรกแซงของรัฐบาลจีน รวมถึงปัญหาจากความเคลื่อนไหวในการตั้งสโมสรพาณิชย์ของชาวจีนอีกด้วย

- การยกเลิกการเก็บภาษีชาวจีนแบบผูกปี

การควบคุมผ่านการผูกปี รัฐมีจุดมุ่งหมายหลักในการเก็บภาษีทางตรงจากชาวจีนมากกว่าการควบคุมเพื่อต้องการแรงงาน

กล่าวเฉพาะการควบคุมชาวจีนโดยการผูกปีนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยกำหนดให้มีขึ้น 3 ปีต่อหนึ่งครั้ง ครั้งละ 2-4 บาท ในเวลาปกติ แต่หากมีงานโยธาที่เร่งด่วน ก็จะเก็บเพิ่มเป็น 6-8 บาท

ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะนับตั้งแต่ทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา ลักษณะจีนที่อพยพเข้ามา นั้น มีความซับซ้อนมากขึ้น ยากแก่การใช้กฎหมายแบบเก่ามาชี้วัดว่าใครเป็นจีนหรือไม่ เช่น จีนสมัยใหม่อาจไม่ได้ไว้เปียเหมือนจีนยุคแรกๆ ที่อพยพเข้ามา หรืออาจตัดเปีย เพื่อแสดงตนว่าเป็นผู้สนับสนุนฝ่ายปฏิวัติในเมืองจีน อาจเป็นจีนในบังคับต่างประเทศ หรือแม้กระทั่งอาจเป็นจีนผูกปี แต่ครั้งที่ประทับตราบนเชือกห้อยข้อมือนั้นบอบสลายไป จนไม่สามารถใช้เป็นเครื่องแสดงได้ว่าจีนผู้นั้นเป็นจีนในบังคับไทย อีกทั้งการผูกปีนั้น ยังเป็นที่น่าอับอายแก่จีนรุ่นใหม่ ที่ประกอบอาชีพธุรกิจสมัยใหม่อีกด้วย ดังที่ชนชั้นนี้เห็นว่า

ในเวลาถึงคราวที่จีนจะต้องเสียค่าแรงผูกปีข้อมือ แลเมื่อปีแตกทำลายไปผูกใหม่ ให้มีข้อมืออยู่หลายเดือน ซึ่งเป็นเครื่องลำบากลำคาญ(สะกดตามหลักฐานต้นฉบับ-ผู้วิจัย) แลเป็นที่รู้สึกอับระยศอดสู ไม่เหมือนกับไทย ซึ่งเสียเงินค่าราชการได้ใบเสร็จแล้วเป็นแล้วกัน จึงยังเสียเปรียบไทยด้วยประการฉะนี้¹⁷⁵

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริที่จะยกเลิกผูกปีจีน ด้วยเหตุผลที่ว่า การผูกปีแบบเก่า ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับกาลสมัยในขณะนั้นอีกต่อไป เมื่อชนชั้นนี้เริ่มต้องการสร้างการรับรู้ใหม่กว่าชาวจีนควรอยู่ในฐานะพลเมืองไทย ก็ไม่ควรแยกปกครองหรือแยกเก็บภาษีให้ต่างจากชาวไทย อีกทั้งลักษณะชาวจีนที่เข้ามาเมืองไทยนั้น มีความซับซ้อน

¹⁷⁵เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม), “ประกาศเลิกวิธีผูกปีข้อมือจีน” ใน ประชุมกฎหมายประจำศก 22: 601-604. อ้างถึงใน ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, “ผูกปี: การเก็บค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนสมัยรัตนโกสินทร์,” หน้า 170 - 171.

เปลี่ยนแปลงไปมาก ดังที่มีพระราชปรารภกับ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดี
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2451 ว่า

ความคิดแต่เดิมคิดจะเลิกผูกปี้ เก็บเงินเป็นรายปี ดูเหมือนจะคิดไว้ปีละ 4 บาท เงินก็
เป็นข้อที่สอง **ข้อต้นเปนสำคัญนั้น จะทำให้คนจีนเป็นคนต่างประเทศ จึงใกล้เคียงให้
เหมือนกับไทย** กำหนดไว้ว่าจะลงมือ เมื่อผูกปี้คราวก่อนนี้ พ.ศ.2449 แต่ประจวบกับขึ้นค่านา
ฤๅจะไร้อื่นบ้างจึงได้งดไว้ ความคิดนั้นก็เปนหายสาบสูญไป...อีกข้อหนึ่ง จีนตัดผมเปียที่เป็นเงิน
นอก ไม่ได้จดทะเบียนเป็นคนไทยฤๅในบังคับต่างประเทศ เวลานี้มีน้อย แต่น่าจะมีมากขึ้นได้
คนพวกนี้จะทำอย่างไร กริยาที่ผูกปี้มันออกนอากายอยู่ ถ้าหากว่าเป็นฝรั่ง ถึงเลอะเทอะทำแล้ว แล
ไม่มีใครมาถือท่าย้ายหัว เรายุ๊กปี้ได้อย่างเช่นแจ็ก ถ้าผูกเข้าเหนจะระเบิด ด้วยความรู้สึกเช่นนั้น
ก็คงอยู่ไม่ได้ จำจะต้องย้ายเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น แต่ควรจะทำอย่างไรให้เป็นประโยชน์ในทาง
ปอลิติกด้วย นี่เป็นข้อจำเป็นต้องคิด¹⁷⁶ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

การลดความรู้สึกแปลกแยกว่าจีนเป็นชาวต่างประเทศที่สะท้อนออกมาในมาตรการ และ
วิธีปฏิบัติต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนนี้ เป็นการแสดงถึงการรับรู้แบบใหม่ของชนชั้นนำที่เห็นว่าชาว
จีนไม่ได้เป็นคนต่างชาติภาษาในสายตารัฐอีกต่อไป ดังพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า ...การซึ่งจะออกพระราชบัญญัติอันใดอันหนึ่งกับจีนว่าเป็นคน
ต่างประเทศแลเปนเหตุให้เกิดสับสนก็อันแล้วก็เป็นผิดจากราชบายของรัฐบาล...¹⁷⁷

พระบรมราชโบายข้างต้น สอดคล้องกับ อุดมการณ์ ของ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่
ต้องการให้เกิดเอกภาพขึ้นในหมู่พลเมืองอย่างชัดเจน

ด้วยการรับรู้ใหม่ของชนชั้นนำที่จะพยายามไม่ปฏิบัติต่อจีนให้รู้สึกว่าเป็นชาวต่างประเทศ
ตลอดจนเห็นว่าการผูกปี้ซึ่งเป็นการควบคุมชาวจีนรูปแบบหนึ่งนั้น เป็นการแบ่งแยกการปกครอง
ชาวจีนออกจากชาวไทย อันแสดงความเป็นคนต่างประเทศแก่พวกจีน ซึ่งในขณะนั้น เป็นช่วง
เดียวกับที่ฝ่ายปฏิรูปและฝ่ายปฏิวัติ พยายามเข้ามาดูแลชาวจีนในเมืองไทยเสมือนว่าคนเหล่านี้ยัง
เป็นพลเมืองของประเทศจีนอยู่ เช่น พยายามเข้ามาตั้งสถานทูต สถานกงสุล การออกกฎหมายว่า
ด้วยชาติและพลเมืองจีน ที่อธิบายลักษณะคนที่จะเป็นชาวจีนตามหลักการสืบสายโลหิตจากบิดา
รวมถึงเปิดโอกาสให้จีนที่อพยพไปอยู่ต่างประเทศ หรือแม้แต่เกิดในต่างประเทศ กลับเข้ามาอยู่ใน

¹⁷⁶ สห., ร.5, ค.13.1/9 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึง
กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ 3 มกราคม พ.ศ. 2451.

¹⁷⁷ สห., ร.5, ค.13.1/6 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึงกรม
หลวงนครสวรรค์ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442.

สถานะพลเมืองจีนได้¹⁷⁸ รวมถึงเตรียมการขึ้นทะเบียนคนจีนที่อยู่ตามต่างประเทศ ซึ่งรวมถึงจีนในเมืองไทย และมีการออกพระราชบัญญัติสัญชาติจีน เพื่อกำหนดสถานะความเป็นพลเมืองจีนอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ.2452¹⁷⁹ เงื่อนไขเหล่านี้ ทำให้รัฐบาลต้องพยายามดำเนินการให้ชาวจีนกลายมาเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์

มาตรการหนึ่งที่จะทำให้จีนได้รับการดูแลปกครองเสมือนกับไทยนั้น รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีดำริที่จะยกเลิกการผูกปี้ แล้วเปลี่ยนมาเก็บเงินค่าราชการอย่างคนไทย โดยทั่วไปแทน ซึ่งจะได้ดำเนินการไปพร้อมๆ กับมาตรการอื่นๆ เช่น การทำสำมะโนครัวจีนกรุงเทพฯ และร่างกฎหมายแปลงชาติ เพื่อใช้กับคนจีน เพื่อให้คนจีนได้กลายเป็นพลเมืองไทยได้เร็วขึ้น¹⁷⁹

การยกเลิกการผูกปี้จีน เพื่อจะไม่ให้จีนรู้สึกตัวว่าเป็นคนต่างประเทศนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินการในแนวทางนี้ด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงความมุ่งหมายที่มีต่อการเลิกผูกปี้ว่า

ในเรื่องผูกปี้ ถึงกำหนดปีนี้จะเลิก แจกตัวเก็บเงินค่าราชการอย่างคนไทย ยกข้อซึ่งให้อำนาจซื้อที่ดินและรับตำแหน่งได้เหมือนคนไทย และมียกเว้นผูกปี้ในจีนที่ทำราชการออกเงินช่วยราชการแลสาธารณประโยชน์ หัวหน้าผู้นำคนแลจีนที่อยู่ในบังคับต่างประเทศ ซึ่งไม่ยอมให้ซื้อที่ดิน คนใช้สถานทูตแลจีนที่เข้ามาใหม่ยังไม่ถึงปี การที่ทำนี้เร็วอยู่นิดหนึ่ง เพราะสำมะโนครัวกรุงเทพฯ ฟังจะลงมือทำ คงจะเปนที่เดือดร้อนในข้อที่ต้องเสียมากขึ้น แต่เห็นว่าช่วงที่ควรจะทำนั้น เวลานี้ ถ้าเข้าไปจีนแข่งแรงขึ้นจะทำยาก ทางนี้สำหรับที่จะออกกฎหมาย แขนงวัลโลสต่อไปด้วย กำลังช่างอยู่ แต่เมื่อจะว่าเทียบกับคนในบังคับต่างประเทศ เช่น คนในบังคับฝรั่งเศส ซึ่งตกอยู่ในอำนาจศาลเราตามหนังสือสัญญา เสียเงินเท่ากันกับจีน อนึ่งตามข้อบังคับเกณฑ์ทหารแลบาญชีสำมะโนครัว ที่ทำมาแล้ว ได้ยอมรับว่าเปนจีนแต่เฉพาะจีนที่มาจากเมืองจีนกับลูกหลานนั้น เปนคนไทยเหมือนอย่างเดียวกันกับคนในบังคับฝรั่งเศส เห็นว่าเปนรูปร่างที่ดีที่ควรจะลงเปนเช่นนั้น...¹⁸⁰

¹⁷⁸ สหข., ร.5, น.8.7/13 คำแปลหนังสือพิมพ์ศิหนำซินโป วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2452.

* กำหนดตามหลักสายโลหิตให้ลูกจีนทุกคนที่มีบิดาเป็นจีน ไม่ว่าจะเกิดที่ใด ต้องนับว่าเป็นคนจีนทั้งสิ้น

¹⁷⁹ สหข., ร.5, ต.8/3 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร 19 มกราคม พ.ศ. 2451.

¹⁸⁰ สหข., ร.5, ต.8/13 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร 19 มกราคม พ.ศ. 2451.

ดังนั้น ในวันที่ 21 มีนาคม 2452 จึงมีการประกาศยกเลิกการผูกปี้ในมณฑลหัวเมือง เป็นการเก็บเงินค่าราชการอย่างคนไทยในอัตรา คนละ 6 บาท ต่อปีแทน แล้วรับใบเสร็จเหมือนอย่างคนไทยทุกประการ¹⁸¹ ทั้งนี้ จึงนับได้ว่าการยกเลิกการผูกปี้ในครั้งนี้ นับว่าเป็นก้าวแรกของนโยบายอันเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นผลจากการรับรู้ของชนชั้นนำว่าชาวจีนมีฐานะเป็นพลเมืองเหมือนกับชาวไทยโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ชาวจีนที่เคยเสียค่าแรงเพียง 2-4 บาท ต่อ 3 ปี ต้องกลายเป็นเสียถึงปีละ 6 บาท ซึ่งอาจเป็นเพราะการที่ยังไม่ได้มีการยกเลิกผูกปี้อย่างจริงจังในขณะที่เริ่มเก็บเงินค่าราชการอย่างช้าช้อนกันนี้ ทำให้ชาวจีนต้องเสียภาษีผูกปี้ใน พ.ศ.2452 แล้วต้องมาเสียเงินค่าราชการอีกใน พ.ศ.2453 ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านในหมู่ชาวจีน โดยในปลายเดือน พฤษภาคม 2453 ได้มีการแจกใบปลิวไปทั่วกรุงเทพฯ เรียกร้องให้บรรดาชาวจีนหยุดงานประท้วงนโยบายดังกล่าว หากไม่ปฏิบัติตามอาจถูกทำร้ายหรือทำลายทรัพย์สินได้ เมื่อถึงต้นเดือน มิถุนายน พ.ศ.2453 ก็ได้มีการนัดหยุดงานครั้งใหญ่ ทำให้เกิดความเสียหายในธุรกิจการค้า และความเดือดร้อนแก่ประชาชนโดยทั่วไป

จะเห็นได้ว่า การยกเลิกผูกปี้เปลี่ยนมาเก็บเงินค่าราชการจากชาวจีนแทนนั้น รัฐบาลมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการทำให้ชาวจีนมีฐานะเป็นพลเมือง เหมือนกับชาวไทยโดยทั่วไป แต่ทั้งนี้ ความรู้สึกนึกคิดของชาวจีน ก็ยังไม่สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน เนื่องจากยังไม่มีสำนึกว่าตนมีฐานะเป็นพลเมืองดังที่รัฐพยายามเปลี่ยนแปลงการรับรู้เสียใหม่ จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้น ดังนั้น รัฐจึงจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการอื่นๆ ที่จะสร้างสำนึกความเป็นพวกเดียวกันให้เกิดแก่ชาวจีนขึ้น เพื่อให้เกิดความจงรักภักดี ความมีเอกภาพขึ้นในฐานะเป็นพลเมืองไทยเช่นเดียวกัน

3.3.3 การสร้างการรับรู้เรื่องลูกจีนเป็นไทย

แต่เดิมนั้น ในสายตาของรัฐ การแบ่งแยกประเภทคนจีนนั้น แยกกันได้ตามกลุ่มชาติภาษาที่ต่างกัน หรือชนชั้นที่ต่างกัน เช่น การเป็นจีนขุนนาง จีนกุลดี ต่อมาเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่เกิดขึ้นและประกอบด้วยเงื่อนไขต่างๆ หลังจากนั้น เช่น การเกิดขึ้นของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความเคลื่อนไหวทางการเมืองชาตินิยมจากเมืองจีนที่แผ่ขยายเข้ามา ได้ทำให้รัฐเริ่มมีการรับรู้ต่อชาวจีนที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยแบ่งด้วยเกณฑ์ทางวัฒนธรรมหรือสถานะทางชนชั้น ก็เริ่ม

¹⁸¹เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม), “ประกาศเลิกวิธีผูกปี้ข้อมือจีน” ใน ประชุมกฎหมายประจำศก 22: 601-604. อ้างถึงใน ศรศักดิ์, ชูสวัสดิ์, “ผูกปี้: การเก็บค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนสมัยรัตนโกสินทร์,” หน้า 170 - 171.

สร้างเกณฑ์แบ่งแยกระหว่างจีนที่เป็นจีนที่ควรเป็นจีนแท้ กับจีนที่ควรเป็นคนในบังคับไทย โดยเฉพาะจีนนอกหรือจีนที่มาจากเมืองจีนนั้น รัฐถือว่าเป็นคนต่างประเทศอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะพระราชกำหนดกฎหมายใด ก็ยังนับว่าจีนกลุ่มนี้มีฐานะเป็นชาวต่างประเทศอยู่เสมอ ผิดกับแต่เดิมที่อาจนับว่าเป็นคนในบังคับไทยได้ เพียงแค่เป็นจีนผูกพันกับรัฐเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น ในพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ.2448 ได้นับว่าคนจีนที่เป็นจีน ก็คือจีนนอก อันได้แก่จีนที่มาจากเมืองจีน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือลูกจีน ที่มีบิดาเป็นจีน ก็นับว่าเป็นจีนด้วย ส่วนในชั้นหลานจีนนั้น รัฐบาลนับว่าเป็นไทยแล้ว¹⁸²

ในบรรดาจีนเหล่านี้ อาจแยกให้เห็นชัดได้เป็น 3 กลุ่มคือ 1.กลุ่มจีนนอก ที่นับว่าเป็นชาวต่างประเทศ 2.ลูกจีนที่มีบิดาเป็นจีน ก็นับว่าเป็นชาวต่างประเทศ และกลุ่มที่ 3 คือ หลานจีน ที่ทางการนับว่าเป็นไทย ใน 3 กลุ่มนี้ กลุ่มที่นับได้ว่ามีความสิ้นไหลในทางสถานะที่สุดก็คือกลุ่มลูกจีน ทั้งนี้อาจเป็นไทยก็ได้ เป็นจีนก็ได้ แล้วแต่คำอธิบายของชนชั้นนำในช่วงเวลาต่างๆ โดยจะเห็นได้ว่า ในช่วงที่มีการออกพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารในปี พ.ศ.2448 นี้ ได้นับว่าลูกจีน มีสถานะเป็นชาวต่างชาติ เนื่องจากมีบิดาเป็นจีน ทว่านับตั้งแต่มีการรณรงค์ชาตินิยมจากเมืองจีน ในต้นทศวรรษ 2450 เป็นต้นมา ได้ทำให้เกิดความหวาดหวั่นว่ารัฐบาลจีนจะเข้ามาเป็นผู้ปกครองจีนในเมืองไทย ตั้งแต่นั้นมา จึงมีการให้ความสนใจแก่กลุ่มลูกจีนมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบันทึกไว้ในพระราชหัตถเลขาเกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2451 เห็นควรให้เร้มนับว่าลูกจีน เป็นไทยด้วย โดยทรงเห็นว่า

ถ้าหากว่าจะต้องทำสัญญาเกี่ยวกับจีนจริงๆ นอกจากยกอำนาจเอกสตราเดอริตอเรียลิตีแล้ว จะต้องมึเครื่องกันเป็นข้อบังคับจีนที่ยังคงอยู่ในบังคับของจีน ให้มีผลประโยชน์ลดต่ำกว่าชาติอื่นๆ ซึ่งได้รับเอกสตราเดอริตอเรียลิตีด้วยกัน ลูกของจีนที่แม่เป็นไทย จึงจะต้องให้เปนไทยเช่นนี้เปนต้น เปนข้อซึ่งยังไม่ได้ลงมือคิด แต่น่าจะคิดไว้ต่อไป¹⁸³

แนวคิดดังกล่าว ได้ถูกกล่าวถึงอีกครั้งในที่ประชุมเสนาบดี ในวันที่ 6 กันยายน พ.ศ.2453 โดยได้มีการเห็นพ้องกันที่จะกำหนดสถานะของชาวจีนขึ้นใหม่ โดยมีการตกลงกันว่า บุตรจีนที่เกิดในเมืองไทยนี้ จำจะต้องถือว่าเป็นคนในบังคับไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เห็นว่า การที่ลูกจีนจะกลายเป็นไทยเป็นเรื่องง่ายเพราะสังคมไทยมีกลไกผสม

¹⁸² สหข., ร.5, ต.8/3 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึง พระองค์เจ้าจรัสวงศ์ศักดิ์ฤดากร 19 มกราคม พ.ศ. 2451.

¹⁸³ เรื่องเดียวกัน

กลมกลืนตามธรรมชาติอยู่แล้ว”...เหตุจีนที่เข้ามาทำมาหากินในเมืองไทย เมื่อมาได้ไทยเป็นภรรยา บุตรหญิงย่อมเป็นไทยตามมารดา ต่อมาบุตรชายจึงเป็นจีนไปเพียงชั่วหนึ่งหรือสองชั่วแล้วก็ กลายเป็นไทยไป...”

นอกจากนั้นยังทรงเห็นว่า หากจัดการถือว่าชั้นลูกจีนเป็นไทยเสียแล้ว ย่อมจะเป็น ประโยชน์ต่อการทำสัญญาพระราชไมตรีกับจีนต่อไป

ในเวลารัฐบาลไทยกับจีนทำสัญญากัน ถ้าทำด้วยความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ที่เรา จำจะต้องยอมให้เป็นสืบเชื้อจีนก็แต่จีนนอก ภรรยาจีนนอก บุตรจีนที่เกิดในเมืองนี้ จำจะต้อง ถือว่าเป็นคนในบังคับไทย หรืออย่างต่ำเมื่ออายุถึงฉกรรจ์แล้วต้องเป็นคนในบังคับไทย ถ้าไม่ได้ อย่างนี้ก็ทำสัญญาไม่ได้ ถ้าปล่อยให้อย่างสัญญาฝรั่ง คือ นับว่าจีนนอก ภรรยาของจีนนอก(จีนมี ภรรยาได้หลายคนตามกฎหมายด้วย) บุตรจีน(ทั้งชายหญิง) ภรรยาของบุตรจีนเป็นคนในบังคับ จีนแล้ว จะมีคนในบังคับจีนอยู่เมืองไทยไม่ต่ำกว่า ๕๐๐,๐๐๐ คน¹⁸⁴

ดังนั้น กลุ่ม”ลูกจีน” จึงกลายเป็นกลุ่มใหม่ที่ชนชั้นนำ มุ่งสร้างการรับรู้ใหม่ว่า มีสถานะ เป็นพลเมืองไทยอย่างสมบูรณ์ นอกเหนือแต่เพียงชั้นหลานจีนที่ได้รับการรับรู้ว่าเป็นพลเมืองอยู่ ก่อนแล้ว แต่ด้วยเหตุที่กลุ่มลูกจีนนั้น ยังอยู่กึ่งกลางระหว่างการมีเชื้อสายจีนที่เข้มข้นจากชั้นบิดา กับการมีเชื้อสายจีนที่จางลงมากจนนับเป็นคนไทยได้อย่างที่ทางการกำหนดแก่ชั้นหลานจีน ทั้งนี้ ในการทำให้ลูกจีนเป็นไทยได้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการผูกน้ำใจลูกจีนเหล่านั้น ให้มาอยู่ข้าง ฝ่ายไทย ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรานุกาภ กราบทูลพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน “บันทึกกลับ เรื่องจีน “ วันที่ 6 กันยายน พ.ศ.2453 ว่า

...พวกบุตรจีน มีไว้ตัวเป็นจีน แต่ที่จริง ใจแลธธาไศรยเป็นไทยกว่าครึ่งตัวแทบทั้งนั้น คนจำพวกนี้นับว่าอยู่ระหว่างกลาง เราควรจัดการโดยพากเพียร โนมเอาไว้ให้สนิทข้างไทย ให้ ความรู้สึกว่าเป็นพลเมืองไทยมีขึ้นในคนจำพวกนี้ยิ่งขึ้นทุกที การอันนี้เราจะทำได้ เพราะบุตรจีน ย่อมเกี่ยวเนื่องวงษ์วานอยู่กับไทยโดยมากอยู่แล้ว ที่ทำราชการไทยก็มาก...จีนในเมืองไทยที่เชื้อ ชาติและความนิยมอ่อนมาทางไทยมีมาก ควรเกลี้ยกล่อมชักโยงคนจำพวกนี้ให้สนิทมาข้างไทย เท่าที่จะทำได้ จะเป็นกำลังข้างไทยและเป็นทางที่จะทำให้อำนาจจีนในเมืองนี้น้อยลงได้...¹⁸⁵

¹⁸⁴ สหข., ร.5, น.8.7/27 บรรทัดกลับ เรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹⁸⁵ สหข., ร.5, ต.6/2 บันทึกเรื่องจีน 6 กันยายน พ.ศ. 2453.

ชนชั้นนำเห็นว่า การที่ลูกจีนมีมารดาเป็นไทย มารดาน่าจะเป็นผู้ชักจูงให้ลูกจีนเป็นไทยได้ ดังคำกราบทูลของพระยาวงษาอนุประพันธ์ ใน “เมมโมร์รันด้า ปัญหาจีน” เมื่อ 9 กันยายน พ.ศ. 2453ว่า

จีนที่เข้ามาตั้งทำมาหากินอยู่ในเมืองไทยนั้น ตามธรรมดาที่ย่อมแต่งงานกับผู้หญิงไทย อยู่แล้ว แต่หญิงที่แต่งงานกับจีนนั้น ย่อมเป็นหญิงชั้นต่ำโดยมาก ปราศจากการศึกษาเล่าเรียน ศึกษา ซึ่งเป็นพื้นของการรักษาบ้านเมือง แลความซื่อตรงจงรักภักดีต่อสิ่งแลผู้ที่มีคุณ แต่ถึงนั้นก็ดีภรรยาจีนโดยมาก ย่อมมีอินพลูเอนซีในสามีแลเป็นที่รักแลไว้วางใจในการงานต่างๆ ตามที่ได้สังเกตมาเมื่อภรณยานั้นเป็นไทยแท้ จีนผู้เป็นสามีนั้นก็ยิ่งเป็นไทยมากขึ้น แลบุตรนั้นก็เกือบเป็นไทยทีเดียว เมื่อภรรยายอมชักจูงจีนที่เป็นสามีให้ถือเพศไทยแลเป็นไทยได้ดังนั้นแล้ว ก็ควรจะดำริห์การให้ครูณส์ตรีชั้นต่ำแลกลาง ที่ยอมจะแต่งงานกับจีนนั้น ให้ได้รับความเล่าเรียนสั่งสอน ตามสมควร ในทางที่จะผูกพันรัชชกจุงให้สามีแลบุตรนั้นเป็นไทยไปด้วย¹⁸⁶

ความสำคัญของหญิงไทยที่เป็นภรรยาต่อการชักนำให้ลูกจีนเป็นไทยได้นั้น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เคยได้ทรงเสนอต่อเสนาบดีนครบาลไว้ในปี พ.ศ.2450 ว่า ควรมีการประกาศข้อบังคับว่า คนไทยที่จะยกบุตรหลานสาวให้เป็นภรรยาจีน ควรต้องแจ้งต่ออำเภอท้องที่เพื่อยกลงในบัญชีสารบบให้ละเอียด และเมื่อเกิดบุตรขึ้นมา ไม่ว่าจะชายหรือหญิง ต้องให้ไว้ผมมอย่างไทย คนไทยจะได้มีจำนวนมากขึ้น ไม่ใช่จะให้บุตรสาวไว้ผมมวย บุตรชายไว้เปียแบบจีน รวมถึงหญิงไทยที่เป็นมารดาก็พลอยไว้ผมมวยแบบจีนไปด้วย ตามข้อเท็จจริงที่ทรงได้รับรู้อยู่ในขณะนั้น¹⁸⁷

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นจากความคิดของชนชั้นนำที่เห็นว่ากลุ่มลูกจีนมีความสำคัญ และพยายามที่จะทำให้จีนในชั้นลูกจีน กลายเป็นคนไทย คือความเชื่อมั่นของชนชั้นนำในกลไกการผสมกลมกลืนตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้โดยการแต่งงานระหว่างชาวไทยกับชาวจีน และชักจูงบุตรหลานจีนเหล่านั้นให้กลายเป็นไทยในชั้นต่อมา ทั้งที่ชนชั้นนำได้เริ่มรับรู้ถึงปัญหาการผสมกลมกลืนของชาวจีน ดังที่กล่าวถึงในบทที่แล้วว่า เริ่มเกิดเป็นปัญหา เพราะชาวจีนในชั้นหลังที่เป็นจีนรุ่นใหม่ ไม่สนใจที่จะสมานตัวเข้ากับสังคมไทยดั้งเดิม ดังนั้น การนับว่าจีนเป็นไทยตั้งแต่ชั้นหลานเป็นต้นไป ดังเช่น ในพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ.2448 จึงอาจเป็นการเข้าไป ไม่ทันการณ์ต่อสภาวะที่

¹⁸⁶ สหช., ร.5, น.8.7/34 เมมโมแรนด้า ปัญหาจีน 9 กันยายน พ.ศ. 2453.

¹⁸⁷ สหช., ร.5, น.1.1/262 บันทึกของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช มีไปถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล 18 มกราคม พ.ศ. 2450.

เป็นปัญหาในการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีอยู่เกี่ยวกับปัญหาการสมานลักษณะชาวจีนเข้ากับสังคมไทย ดังนั้น ความคิดที่จะให้มีการกำหนดว่าชนลูกจีนควรเป็นไทย จึงเป็นการแสดงออกถึงการตอบสนองต่อปัญหา อันเกิดจากการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อเรื่องดังกล่าว

ยิ่งจีนสมานตัวเป็นไทยได้มากเท่าไร ยิ่งเป็นประโยชน์แก่รัฐในการปกครอง และได้รับผลประโยชน์ต่างๆ จากชาวจีน ที่จะมอบสิ่งเหล่านั้นให้แก่รัฐบาลไทยด้วยความเต็มใจ รวมถึงความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองและองค์พระมหากษัตริย์ด้วย การรับรู้เรื่องลูกจีนควรเป็นไทย จึงเป็นสิ่งที่ชนชั้นนำต้องรีบเผยแพร่การยอมรับดังกล่าวให้เป็นที่รับทราบต่อชาวจีนอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ชาวจีนสมานตัวเข้าสู่สังคมไทยได้เร็วขึ้นอย่างน้อยหนึ่งชั่วอายุคน

3.3.4 การสร้างกฎเกณฑ์ในการแยกระหว่างชาวไทยกับชาวจีน

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น มีรูปแบบของการพัฒนาในแนวทางของรัฐสมัยใหม่ในแง่ของบูรณาภาพแห่งดินแดน ระบบการบริหารราชการสมัยใหม่ ตลอดจนจนถึงการจัดการเกี่ยวกับประชากรของตนด้วย ดังนั้น นับตั้งแต่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เริ่มมีระบบการแจงนับทำสถิติประชากรของตนเอง เพื่อให้แลเห็นลักษณะทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลทางกายภาพ รัฐต้องการเอกภาพในทางประชากร เพื่อรวบรวมคนกลุ่มต่างๆ เข้ามาอยู่ในรัฐเดียวกันนั้น ชนชั้นนำซึ่งต้องการปกครองชาวจีนอย่างแน่นหนาขึ้น จำเป็นต้องหาความรู้เกี่ยวกับคนเหล่านี้ เช่น ในเรื่องของลักษณะพื้นฐานทางประชากร เช่น จำนวน เพศ วัย สถานะ ฯลฯ ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของชาวจีน ก็เป็นหนึ่งในเรื่องที่ชนชั้นนำจำเป็นต้องทราบด้วยเช่นกัน เพื่อการควบคุมตัวของชาวจีนที่อยู่ในสังคมไทย เพื่อการดำเนินนโยบายปกครองชาวจีนกลุ่มต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การทำสำมะโนครัวยังเป็นการแสดงถึงการที่ชนชั้นนำทำความรู้จักกับสมาชิกของรัฐที่หลากหลายทางชาติพันธุ์ภาษา ที่อยู่ในการปกครองของตนเอง นอกเหนือไปจากการรับรู้เพียงว่าคนเหล่านี้อายุเท่าใด เป็นไพร่ทาสของมูลนายคนใด ตามแบบของรัฐแบบจารีต

สำหรับการทำสำมะโนครัว ซึ่งเป็นความสนใจของรัฐสมัยใหม่ที่มีต่อประชากรของตนนั้น นันทยา สว่างวุฒิศรรม ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทำสำมะโนครัวของไทย ไว้ว่า เริ่มมีการทำขึ้น ตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ ใน พ.ศ.2395 ซึ่งนับเป็นปีต้นๆ ของรัชกาล ก็ได้เริ่มมีการสำรวจประชากรในแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าในระยะเริ่มแรกนี้ รายละเอียด

ของประชากรที่รัฐต้องการทราบนั้น จะยังเป็นข้อมูลที่คล้ายคลึงกับ/ชุดเดียวกับสิ่งที่รัฐต้องการทราบ เมื่อสำรวจไพร่ เช่น ในหมู่บ้านหนึ่งๆ มีจำนวนราษฎรเท่าใด ชุนหมื่น ชาย หญิง จำนวนเท่าใด วัยใดบ้าง และเป็นบ่าวไพร่สังกัดกองใด เหล่านี้เป็นต้น แม้วามองในแง่หนึ่ง จะดูซ้ำซ้อนกับการสักรเลกและทำบัญชีหางว่าว แต่ก็อาจนับได้ว่าเป็นการริเริ่มการควบคุมคนแบบใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการยึดหลักท้องที่เป็นเกณฑ์¹⁸⁸

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา ก็ได้มีพัฒนาการในการจัดทำสำมะโนครัวประชากรขึ้นอีกหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ.2412 หรือนับตั้งแต่ต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการสำรวจครั้งนี้ เริ่มมีการเพิ่มรายละเอียดบางอย่างที่รัฐต้องการทราบจากราษฎรของตนเข้าไปมากขึ้น ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการทำสำมะโนครัวในแบบปัจจุบันมาก เช่น มีการสำรวจถึงจำนวนคนเกิดคนตาย เพื่อดูจำนวนการเพิ่มและลดของประชากรด้วย ในการสำรวจครั้งนี้ ยังมีการอนุญาตให้ราษฎรเคลื่อนย้ายอพยพไปตั้งบ้านเรือนทำมาหากินได้ อย่างเสรีขึ้น เพียงแต่ต้องแจ้งความจำนงแก่นายบ้านเพื่อโอนรายชื่อไพร่รายนั้นๆ ไปอยู่ในการควบคุมของมูลนายคนอื่นต่อไปตามท้องที่¹⁸⁹

การทำสำมะโนครัวราษฎรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดไปพร้อมๆ กับการก่อรูปของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งจะสะท้อนถึงความสนใจที่รัฐมีต่อประชากรของตน จากแต่เดิมที่เป็นแต่เพียงการสำรวจประชากรในรายละเอียดที่ใกล้เคียงกับการทำบัญชีหางว่าวสำรวจไพร่ การเพิ่มขึ้นของรายละเอียดต่างๆ ที่รัฐต้องการทราบมากขึ้นนี้ ทำให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวทางความคิดของชนชั้นนำต่อการปกครองที่ต้องการกระชับให้เข้ามาอยู่ในการปกครองของตนมากขึ้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานภาพรวมทางความคิดของชนชั้นนำที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนได้ต่อไป

การทำสำมะโนครัวอีกครั้งหนึ่ง ได้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2430 (ร.ศ.106) ซึ่งเป็นช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ของไทยในปี พ.ศ.2435 หรือเป็นช่วงที่จะก่อรูปรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั่นเอง ความสำคัญในครั้งนี้อยู่ที่มีความต้องการทราบถึงจำนวนชาวจีนด้วย การทำสำมะโนครัวในครั้งนี้ นอกจากจะดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสำมะโนครัวแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชกระแสไปถึงเจ้าพระยาธรรมาธิบดี สมุหนายกในขณะนั้นว่า พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะทราบถึง

¹⁸⁸ นันทิยา สว่างวุฒิธรรม, “การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2325 - 2448,” หน้า 202.

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284.

เขตแดนของเมืองต่างๆ ในพระราชอาณาจักรอย่างชัดเจน เนื่องจากเรื่องดังกล่าวยังเป็นที่คลุมเครือกันอยู่ และได้ทรงสั่งการให้ผู้ว่าราชการ หรือกรมการเมืองต่างๆ ทำแผนที่ประมาณเขตแดนของเมืองตนส่งเข้ามายังส่วนกลาง ด้วยในคราวเดียวกัน ในการครั้งนี้ นับว่ามีการสำรวจอย่างละเอียดละออกว่าครั้งอื่นๆ เช่น เขตแดนเมืองใดติดต่อกับเมืองใด ราษฎรมีกี่ครัวเรือนต่อท้องที่ มีวัดใดบ้าง ภิภษุสามเณรมีจำนวนเท่าใด และที่สำคัญคือ มีจำนวนคนต่างประเทศเท่าใด มีจำนวนเงินเท่าใด ผู้เก็บเท่าใด¹⁹⁰ สะท้อนให้เห็นว่ารัฐเริ่มมีความสนใจต่อชาวจีนมากขึ้น ในฐานะที่อยู่ใต้ปกครองของรัฐสมัยใหม่

ความต้องการที่จะทราบข้อมูลในเรื่องชาวจีนของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะแรกๆ นั้น เป็นความจำเป็นในด้านเศรษฐกิจ โดยกระทำตามพระราชบัญญัติผูกปี้เงิน ร.ศ.119 (พ.ศ.2443) ที่ได้มีการตั้งเจ้าพนักงานสำรวจหนังสือเดินทางชาวจีนขึ้นอย่างละเอียด โดยมีการบันทึกถึง ตำนาน รูปพรรณ บิดามารดา บุตรภรรยา ที่อยู่ และที่น่าสังเกตคือมีการแยกเงินออกเป็นกลุ่มต่างๆ คือ เป็นเงินในบังคับต่างประเทศกับเงินในบังคับไทยด้วย มีการกำหนดว่า หากเป็นเงินในบังคับต่างประเทศนั้น จะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหนังสือเดินทาง เพราะกงสุลชาตินั้นๆ ได้ขอตราหนังสือเดินทางจากกระทรวงต่างประเทศให้แล้ว แต่ถ้าเป็นเงินในบังคับไทยจะต้องเสียค่าธรรมเนียมคนละ 4 อัฐ โดยรัฐเองได้เห็นว่าการดังกล่าว สร้างรายได้แก่รัฐจำนวนมาก โดยทางกระทรวงนครบาล ผู้ดูแลในเรื่องดังกล่าวรายงานว่าเดือนหนึ่งๆ ได้ถึง 1600 บาท และได้เสนอให้มีการตั้งกองสำรวจเงินเพิ่มขึ้นอีกกองหนึ่งในกระทรวงนครบาล¹⁹¹ ในเรื่องนี้ แม้ว่าจะเป็นมาตรการทางเศรษฐกิจ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐพยายามที่จะเข้าไปควบคุมชาวจีนมากขึ้น และที่สำคัญคือเริ่มสร้างเกณฑ์แยกแยะชาวจีนขึ้น เพื่อผลประโยชน์ในด้านรายได้แก่รัฐ โดยมีการแยกกลุ่มชาวจีนระหว่างเงินในบังคับต่างชาติดกับเงินในบังคับไทย ซึ่งเป็นกลุ่มที่รัฐสามารถควบคุม มีอำนาจเหนือ และแสวงหาผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าเงินกลุ่มนี้ จะยังไม่ได้เข้ามาเป็นพลเมืองอย่างสมบูรณ์ตามหลักกฎหมายสัญชาติ แต่รัฐก็ถือว่าคนกลุ่มนี้เป็นคนในบังคับไทย

¹⁹⁰ สหข., ร.5, บ.1.2/28 เรื่องที่ 122/50 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึงเจ้าพระยารัตนบดินทร์ สมุหนายก เรื่อง ให้มีตราถึงผู้ว่าราชการเมืองทำแผนที่ประมาณราษฎรและจำนวนเงิน คักราช 1250 เมษายน พ.ศ. 2430 - สิงหาคม พ.ศ. 2431.

¹⁹¹ สหข., ร.5, ค.5.2/4 คำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นมหิศวราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2443.

การใช้เกณฑ์แยกแยะชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิยมใช้เกณฑ์เรื่องชั้นสายโลหิต เพื่อแยกชาวจีนที่เป็นจีนกับชาวจีนที่ควรจะเป็นไทย นอกจากนี้ยังได้นำมาใช้ในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแยกแยะภายในกลุ่มชาวจีนด้วยกันเองด้วย ดังเช่นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่จะยกเลิกการผูกปิ่น เพื่อจะไม่ให้จีนรู้สึกตัวว่าเป็นคนต่างประเทศนั้น ก็ได้ดำเนินการในแนวทางนี้ด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสว่า โดยนับว่าจีนที่สืบสายโลหิตในรุ่นหลาน สามารถนับว่าเป็นไทยได้แล้ว จะนับว่าจีนเป็นจีนก็แต่เฉพาะจีนนอกกับชั้นลูกเท่านั้น

อนึ่งตามข้อบังคับเกณฑ์ทหารแลบาญชีสามะโนคร้ว ที่ทำมาแล้ว ได้ยอมรับว่าเปนจีนแต่เฉพาะจีนที่มาจากเมืองจีนกับลูก หลานนั้นเปนคนไทยเหมือนอย่างเดียวกันกับคนในบังคับฝรั่งเศส เหนว่าเปนรูปร่างที่ดี ที่ควรจะลงเปนเช่นนั้น...¹⁹²(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

จากการทำสามะโนคร้วราษฎรในหลายครั้งที่ได้ยกขึ้นมากล่าวและตั้งข้อสังเกตให้เห็นในข้างต้น ก็เพื่อจะให้เห็นความพยายาม และความเคลื่อนไหวในหมู่ชนชั้นนำไทย ที่พยายามจะก่อรูปการรับรู้ของตนต่อชาวจีนให้เข้ามาเป็นพลเมืองด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ สะท้อนให้เห็นว่า แต่เดิมนั้น ชาวจีนอยู่นอกระบบไพร่มาก่อนในสายตาของรัฐ แต่เมื่อเกิดสถานการณ์เงื่อนไขที่ทำให้ชนชั้นนำต้องเปลี่ยนความคิดต่อชาวจีนเสียใหม่ จึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการพยายามหากฎเกณฑ์ใดที่จะมาอธิบายในเรื่องดังกล่าวให้ได้ ซึ่งก็จะเห็นพัฒนาการทางความคิดและความเคลื่อนไหวในแบบที่ยกตัวอย่างไปข้างต้น โดยจะเริ่มเห็นการแบ่งจีนที่เป็นจีน คือเป็นชาวต่างชาติในสายตารัฐ กับจีนที่เป็นไทย คือเป็นพลเมือง โดยใช้เกณฑ์ เรื่องชั้นสายโลหิต คือนับจากจีนนอก หรือลูกจีน หลานจีน ส่วนการผูกปิ่นหรือ การมีหางเปีย ซึ่งเป็นแบบแผนเดิมของระบบไพร่และเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ไม่ปรากฏว่ามีการใช้อยู่อีกต่อไป

แม้ว่าการปกครองชาวจีนแต่เดิมา รัฐจะทราบจำนวนชาวจีนในเมืองไทยอยู่แล้ว จากการทำบัญชีจีนในบังคับไทย หรือที่เรียกว่าจีนผูกปิ่น ที่จีนที่ได้รับการผูกปิ่นเรียบร้อยแล้ว จะได้รับใบเสร็จที่ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับรูปพรรณสัณฐาน และที่อยู่อาศัย ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นการรวบรวมรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนได้ในแง่หนึ่ง แต่หน้าที่และความสนใจในเรื่องนี้แต่เดิมมาเป็นของกรมท่าซ้าย ที่ดูแลชาวจีนในฐานะชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ แต่การที่รัฐเริ่มมีความ

¹⁹² สหข., ร.5, ต.8/13 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปถึง พระองค์เจ้าจรัสสุศักดิ์กฤดากร 19 มกราคม พ.ศ. 2451.

สนใจ และโยกย้ายหน้าที่นี้เข้ามาอยู่ในความรับผิดชอบของส่วนกลาง คือกระทรวงนครบาล อาจแสดงความสนใจต่อชาวจีนในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐอันเป็นความรู้แบบใหม่ของชนชั้นนำ ก่อนที่จะมีการทำสำมะโนครัวจีนกรุงเทพฯ โดยเฉพาะ ในเวลาต่อมา

แม้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ.2448 จะไม่ได้นับรวมชาวจีนโดยทั่วไปว่าเป็นไทยแต่ในพระราชบัญญัติดังกล่าว ก็ได้สะท้อนความคิดของรัฐ ในส่วนของกฎเกณฑ์ที่จะแยกแยะ หรือนับว่าใครเป็นไทย ใครเป็นจีนด้วยเกณฑ์นับตามสายโลหิต และเกณฑ์นี้ ได้ถูกนำมาใช้ในการทำสำมะโนครัวจีนกรุงเทพฯ ในครั้งนั้นด้วย ดังที่มีการกำหนดว่า “...บัดนี้ พระราชบัญญัติ ลักษณะเกณฑ์ทหาร ได้กำหนดว่า เปนจีนเพียงลูกจีน คือบิดาเปนจีนนอก หลานจีนนับว่าเป็นไทย”¹⁹³

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ ทำให้เราได้เห็นถึงความพยายามของรัฐที่ค่อยๆ จะผนวกชาวจีนเข้ามาเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น แยกคนจีนออกเป็นกลุ่มๆ แล้วอธิบายว่าจีนกลุ่มใดจึงถือเป็นคนในบังคับไทยด้วยเหตุผลใด ประโยชน์ของการแบ่งแยกระหว่างไทยกับจีน หรืออีกนัยหนึ่ง จีนที่เป็นคนนอกบังคับ กับจีนที่อยู่ในบังคับไทย คือการพยายามที่จะยืนยันอำนาจเหนือกลุ่มชาวจีนให้เข้มแข็งขึ้น กลุ่มใดที่ถือเป็นจีนในบังคับไทย รัฐก็จะมีสิทธิอ้างอำนาจเหนือคนกลุ่มนี้ได้อย่างเด็ดขาด โดยไม่ต้องคลุมเครือสับสนจนต้องตีความกันไปต่างๆ นานา ดังเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการรับรู้ของชนชั้นนำเกี่ยวกับความไม่ชัดเจนของสถานะชาวจีนในสังคมไทย แม้ความพยายามแยกกลุ่มชาวจีนนี้จะยังไม่เป็นแบบแผนนัก แต่ก็ถือเป็นช่วงที่การรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีน กำลังค่อยๆ ตกผลึกเป็นมาตรการอื่นๆ ที่เป็นแบบแผนสากลต่อไป โดยกฎเกณฑ์นั้น ต้องเป็นที่ยอมรับในระดับสากล กฎเกณฑ์ที่ว่านี้ ก็คือ กฎเกณฑ์ทางด้านกฎหมาย รัฐเปิดโอกาสให้คนเข้ามาสัมพันธ์กับรัฐได้โดยการแสดงตนเป็นชาติเดียวกันในทางกฎหมาย แม้ว่า จะไม่ได้เป็นชาติเดียวกันในทางกำเนิดหรือวัฒนธรรมมาก่อน ก็สามารถเป็นชาติเดียวกันในทางการเมืองได้โดย การแปลงชาติ

ชนชั้นปกครองไทย ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เป็นต้นมา ได้เริ่มตระหนักถึงลักษณะของรัฐสมัยใหม่ ว่าเริ่มเปลี่ยนความสัมพันธ์กับราษฎรจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบรัฐจารีต ที่พลเมืองไม่จำเป็นต้องมีสำนึก แบบแผนวัฒนธรรม หรือเครื่องแสดงความเป็นชาติร่วมกับผู้ปกครองก็ได้ มาสู่ความหมายของการเป็นชาติเดียวกันในทาง

¹⁹³ เทศาภิบาล เล่ม 6 แผ่นที่ 33 รายงานการประชุมเทศาภิบาล ร.ศ.127 แผนกมหาดไทย อ้างถึงใน วิยะดา ทองมิตร, “การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ.2325-2453,” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537), หน้า 253.

การเมือง ที่แม้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนายังคงอยู่ ทว่าราษฎรต้องเข้ามาสัมพันธ์กับรัฐในฐานะที่มีเงื่อนไขทางกฎหมายที่กำหนดความเป็นพลเมืองรองรับอยู่ หากใครยังไม่มีเงื่อนไขทางกฎหมายรองรับ ก็ต้องบริหารจัดการให้เกิดผลในทางกฎหมายแก่คนผู้นั้นโดยเร็ว เพื่อลดความยุ่งยากในการสร้างเกณฑ์ในการอธิบายภาวะความเป็นพลเมือง ใครยังไม่มีสถานะทางกฎหมายรองรับ หากจะเข้ามาเป็นสมาชิกของรัฐสมัยใหม่ ก็ต้องจัดการแจ้งความประสงค์ของตนในการแปลงชาติ(ในทางกฎหมาย) ให้สำเร็จเรียบร้อย ก็จะได้ว่ามีสถานะเป็นสมาชิกภาพของรัฐได้อย่างสมบูรณ์

ภายใต้แนวทางดังกล่าว ย่อมเป็นประโยชน์ต่อรัฐในการที่จะกำหนดภาวะความเป็นพลเมืองไทยให้กับชาวจีนด้วย เนื่องจากปัญหาในการอธิบายให้เหตุผลว่าใครเป็นไทย ใครเป็นจีนนั้น จึงได้เกิดการพัฒนาวิธีการใช้เกณฑ์ทางกฎหมายมาเป็นเครื่องชี้วัด เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวให้คนจีนทั้งหลายเหล่านี้ มีสถานะเป็นไทยในทางกฎหมายอย่าง นับตั้งแต่นั้นต่อไป จุดแรกเริ่มที่รัฐพัฒนาในเรื่องดังกล่าว คือ การก่อสร้างกฎหมายแปลงชาติ ขึ้นใช้ เพื่อเปิดโอกาสให้คนในสังคมที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่รัฐกำหนด เข้ามาเป็นชาติไทยได้ตามกฎหมาย อันจะเป็นการรับรองสถานภาพของคนคนนั้นในสังคมว่าได้เป็นไทยแล้วอย่างสมบูรณ์

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย เริ่มมีการให้ความสนใจเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแปลงชาติมานานแล้ว ดังมีปรากฏว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.2426-2433 ทางกระทรวงการต่างประเทศได้มีการรวบรวมพระราชบัญญัติว่าด้วยการสังกัดชาติของหลากหลายประเทศเข้ามาไว้ศึกษา เช่น ของอังกฤษ และเนเธอร์แลนด์¹⁹⁴ แสดงให้เห็นว่า รัฐมีความสนใจในเรื่องดังกล่าว มาตั้งแต่ต้นรัชกาลแล้ว และในส่วนกฎหมายแปลงชาติที่เกี่ยวกับชาวจีนโดยเฉพาะด้วยเช่นกัน โดยในปี พ.ศ. 2432¹⁹⁵ หลวงสุริยานุวัตร รายงานว่า ในระหว่างที่อยู่ปารีส ได้มีโอกาสพบกับมิสเตอร์เฟอร์กูสัน ราชทูตเนเธอร์แลนด์ประจำเมืองจีน ซึ่งก็ได้มีการสนทนาถึงเรื่องกฎหมายต่างๆ รวมถึงกฎหมายแปลงชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนโดยเฉพาะด้วย อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ได้สนทนากับมิสเตอร์เฟอร์กูสันในเรื่องดังกล่าวแล้ว หลวงสุริยานุวัตร ก็ได้มีบันทึกไปถึงพระตำราจพลชั้นท์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงเบอร์ลิน โดยแสดงถึงความหนักใจว่ากฎหมายแปลงชาตินั้น จะพาให้คนจีนไปแปลงเป็นคนต่างประเทศกันมาก เพราะในขณะนั้น ไทยยังประสบปัญหาในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับชาติตะวันตกอยู่ คนจีนอาจอาศัยช่องนี้ ไปแปลงเป็นคนต่างชาติเพื่อหลบ

¹⁹⁴ สห., กต.2/4 ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยสังกัดชาติ พ.ศ. 2426 - 2433.

เสียงกฎหมายไทย กลายผิดไปจากจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้คนจีนแปลงชาติมาเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์อย่างที่รัฐหวังไว้ ในบันทึกนั้นกล่าวว่า

ในความเรื่องที่มีสเตอร์เฟอร์กิวสัน ออกความเห็นว่าการที่มีกฎหมายเปลี่ยนชาติได้นั้น เป็นการดี สมควรแก่เมืองที่เป็นคิวิไลซ์ แต่ถ้าจะคิดไปถึงอำนาจเอกสตราตอเรียลิตี (Extratoritoriality) ของต่างประเทศ ซึ่งมีอยู่ในบ้านเมืองเช่นกับกรุงสยามแล้วเห็นว่า ไม่มีกฎหมายอันนี้เลยจะดีกว่า ถ้ามีขึ้นแล้วก็จำเป็นต้องยอมรับ เหนแก่กฎหมายเปลี่ยนชาติ ของชาติอื่นตาม ซึ่งนานาประเทศ ได้ถือกันเป็นธรรมเนียม คนในบังคับของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่คิดจะหลีกเลี่ยงกฎหมายไทย เพื่อประโยชน์ของเขาอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็คงจะหาโอกาสที่จะออกไปเปลี่ยนชาติของตัวเอง เป็นคนในบังคับชาติอื่นใด เหมือนเช่นคอเวอนเมนต์อังกฤษ ที่สเตอร์สเสตเตอร์เมนต์นั้น ไม่เลือกว่าชาติใดภาษาใด สุดแต่จะได้เงินค่าธรรมเนียมแล้ว ก็ยอมให้เปลี่ยนชาติเป็นคนในบังคับอังกฤษโดยง่าย

ความเห็นของสเตอร์เฟอร์กิวสัน นี้ก็สมควรจะสังเกตไว้เป็นที่ตักเตือนได้อย่างหนึ่ง ความลำบากของคอเวอนเมนต์ที่ได้เคยทำงานมา ในการที่จีนในกรุงเทพฯออกไปเปลี่ยนชาติเป็นคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ก็มีเป็นเยี่ยงอย่างมาแล้ว¹⁹⁵

ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแปลงชาติฉบับแรกของไทยในปี พ.ศ.2451 ชนชั้นนำก็มีความสนใจหาความรู้เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวของประเทศรอบข้างอยู่ก่อนแล้ว เช่น กฎหมายแปลงชาติจีนของชาวในฮอลันดา¹⁹⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชประสงค์ที่จะให้เกิดมีร่างพระราชบัญญัติเรื่องชาติของชาวสยาม และเรื่องลักษณะคนต่างประเทศในเมืองไทยด้วยใน พ.ศ.2444 ซึ่งในขณะนั้น บางส่วนก็ได้ถูกร่างขึ้นแล้วโดยเจ้าพระยาอภัยราชา (โรลังก์ ยัคมินส์) ที่ปรึกษากฎหมายของไทย โดยลักษณะของร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะกำหนด และแบ่งแยกระหว่างลักษณะของคนที่จะเป็นชาวไทย และคนที่เป็นชาวต่างประเทศเป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยใช้หลักเกณฑ์ทางกฎหมาย ไม่ใช่แยกแยะด้วยระบบจารีตประเพณีหรือวัฒนธรรม ตามแบบเดิม อย่างไรก็ตาม ร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้ ก็ยังไม่ได้ถูกร่างให้สำเร็จแต่ประการใด เนื่องจากยังมีปัญหาติดขัดอยู่หลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องสถานะของชาวจีน ในหมูชนชั้นนำเองก็ยังเป็นที่พิจารณากันอยู่ว่า ควรจะนับคนจีนว่ามีสถานะเป็นคนต่างประเทศหรือไม่ โดยการพิจารณาในเรื่องนี้มีความสำคัญและผลกระทบ

¹⁹⁵ สหข., กต.2/23 หลวงสุริยานุวัตร สนทนากับมีสเตอร์เฟอร์กิวสัน เรื่องกฎหมายเปลี่ยนชาติ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2432

¹⁹⁶ สหข., ร.5, น.8.7/37 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึงเจ้าพระยาอมราช เรื่องปัญหาจีนในกรุงเทพฯ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2453.

ต่อกฎหมายแปลงชาติมาก ทั้งนี้เนื่องจาก หากนับว่าจีนเป็นคนต่างประเทศแล้ว ก็ควรที่รัฐจะจัดการแปลงชาติเสียก่อน แต่ถ้าถือว่าเป็นคนไทยอยู่แล้ว รัฐก็จะปกครองชาวจีนได้อย่างเต็มที่ แสดงให้เห็นถึงความคลุมเครือในการรับรู้ของชนชั้นนำในขณะนั้นเกี่ยวกับสถานะของชาวจีนในเมืองไทยว่าควรจะอยู่ในฐานะใด และได้รับการปฏิบัติอย่างไร ดังคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องข้าหลวงประจำเชียงใหม่ ที่ทูลถามเข้ามาถึงการเปลี่ยนชาติของคนในบังคับอังกฤษที่เชียงใหม่เพื่อจะซื้อที่ดิน เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2444 ว่า

ข้าพระพุทธเจ้าปฤษาแล้วพร้อมกันเห็นว่า ต้องออกกฎหมายเปลี่ยนชาติก่อนจึงจะจัด (เรื่องซื้อที่ดินของชาวต่างชาติ-ผู้วิจัย) ได้ และได้ตกลงกันถึงได้ร่างกฎหมายขึ้นแล้ว แต่ยังมีข้อขัดข้องบ้างเป็นต้นว่า จะเรียกจีนว่าเป็นคนต่างประเทศด้วยหรือไม่ และทั้งยังไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของจัดทำเข้าจริงๆ การจึงยังค้างอยู่ เมื่อเร็วๆ นี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบว่ามีคนอังกฤษไปร้องต่อกงสุล จะขอเปลี่ยนชาติเป็นไทย กงสุลว่าเปลี่ยนไม่ได้เพราะไทยไม่มีกฎหมายเปลี่ยนชาติ¹⁹⁷

ข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นสภาพของไทยในขณะนั้นอย่างชัดเจนว่า นอกจากรัฐจะยังไม่มีการออกกฎหมายแปลงชาติใช้แล้ว ชนชั้นนำก็ยังมีมุมมองที่คลุมเครือ ต่อสถานภาพของชาวจีนในเมืองไทยอีกด้วย

ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ดังกล่าวข้างต้น เกิดขึ้นในสภาวะที่มีผู้ประสงค์จะแปลงชาติเป็นไทยมากขึ้น แต่การที่ไทยยังไม่มีกฎหมายเปลี่ยนชาตินี้เอง ทำให้การตัดสินใจพิจารณาเพื่ออนุญาตให้แปลงชาติหรือไม่ ในแต่ละกรณีนั้น ยังไม่มีแบบแผนที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน การพิจารณาในแต่ละครั้ง เพียงแต่ดูตามความเหมาะสมเป็นรายๆ เฉพาะไปเท่านั้น บางกรณี ก็ยึดถือว่า เป็นคนไทยเพราะเกิดในเมืองที่เคยเป็นเขตอิทธิพลของไทย บางกรณีก็ใช้เกณฑ์ว่ามีอายุเต็มบริบูรณ์จึงให้แปลงชาติเป็นไทยได้ หรืออย่างการพิจารณาในกรณีชาวจีนนั้น บางครั้งก็เห็นว่าตัดเปียแล้ว ควรเป็นไทยได้ เป็นต้น การปล่อยให้ไม่สร้างเกณฑ์กำหนดความเป็นพลเมืองที่แน่ชัด ย่อมเป็นปัญหาแก่รัฐในการที่จะทราบและตัดสินได้ว่า บุคคลใดเป็นพลเมืองของไทยอย่างแท้จริง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ก็กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นควรให้มีกฎหมายแปลงชาติขึ้นใช้ในเมืองไทย เพราะเป็นความลำบากของทางการไทยที่จะต้องพิจารณาการแปลงชาติเป็นรายๆ ไป¹⁹⁸

¹⁹⁷ สห., ร.5, ต.5/3 คำกราบบังคมทูลของกรมหลวงดำรงราชานุภาพ 2 มกราคม พ.ศ. 2444.

¹⁹⁸ สห., ร.5, ม.2.21ข/7 คำกราบบังคมทูลของกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ 17 มีนาคม พ.ศ. 2448.

ดังนั้น ในปี พ.ศ.2451 จึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติแปลงชาติขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยถึงกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งสะท้อนต่อการรับรู้ถึงความ เป็นพลเมืองของชาวจีนในความคิดของชนชั้นนำว่า กฎหมายแปลงชาตินั้น ย่อมมีเงินเป็น ข้อพิจารณาที่สำคัญว่าจะนับจีนเป็นชาวต่างประเทศ หรือควรจะนับว่าเป็นไทย การใช้กฎหมาย แปลงชาติ อาจมีผลทำให้นโยบายผสมกลมกลืนตามธรรมชาติของชาวจีนต่อสังคมไทย หยุดชะงัก ลงไปได้ เพราะจะแยกกลุ่มจีนอย่างชัดเจนว่าเงื่อนไขใดชาวจีนควรเป็นไทยหรือไม่เป็น ซึ่งเป็นข้อที่ ควรพิจารณาถึง เนื่องด้วยการรับรู้ของชนชั้นนำที่ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วว่าไม่ถือว่าจีนเป็นคน ต่างชาติภาษา กับไทยอีกต่อไป ดังมีพระราชวินิจฉัย เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2451 ว่า

เหตุที่คิดจะมีกฎหมายเปลี่ยนชาติขึ้นนี้ ด้วยเหตุที่คนต่างประเทศ อันเป็นชาวเอเชีย หรือคนเชื้อสายต่างประเทศ ซึ่งได้เกิดในกรุงสยามนี้เอง บางคนเล็กน้อย ปรารถนาจะเปลี่ยนชาติ เพราะที่เหตุที่ผู้หนึ่ง ได้ทำราชการคุ้นเคย หรือคิดจะตั้งครอบครัวเป็นปึกแผ่นอยู่ในแผ่นดินสยาม จึงเป็นต้นเหตุให้รัฐบาลเกิดความปรานีที่จะใคร่รับไว้ แลคิดทำกฎหมายเปลี่ยนชาติขึ้น

...แต่ความจริงประสงค์ของรัฐบาลเป็นอย่างอื่นด้วย ซึ่งเป็นความสำคัญว่า คือ ความคิดเห็นว่าต่อไปภายหน้า จีนจะเป็นอยู่อย่างเดิมไม่ได้ เราจะจัดการอย่างไร ควร จัดการเสียแต่บัดนี้ พระราชบัญญัติที่ร่างนี้ ไม่ใช่ประสงค์แต่จะเปลี่ยนชาติคนสองสาม คนเท่านั้น ประสงค์จะป้องกันความลำบากเรื่องเงินต่อไปภายหน้าเป็นสำคัญ

...แต่เดิมมา พวกเราก็ดี พวกจีนก็ดี ย่อมเข้าใจกันอยู่ว่า บรรดาจีนที่เข้ามาในพระ ราชอาณาเขตแล้วก็นับว่าเป็นไทย มีประโยชน์อย่างเดียวกับไทย ซึ่งมีอำนาจอยู่แต่จะเป็ นเจ้าของที่ดินแลเป็นผู้ใหญ่บ้านกำนัน จนเป็นขุนนาง ไม่มีอะไรแปลกจากคนไทยเลย ทั้งไม่ต้อง เปลี่ยนชาติ ยกไว้แต่จีนซึ่งเกิดในโคโลนีของต่างประเทศ หรือที่เราชอบรับว่า อยู่ในป้องกันของ ต่างประเทศ ข้อที่ยกเว้นซึ่งพอจะชี้ให้เห็นว่าเรายังถือว่าจีนเป็นคนต่างประเทศ อยู่ที่เฉพาะไม่ เกณฑ์ เปนทหารและเก็บเงินค่าราชการอย่างถูกที่สุด...

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ถ้าจีนจะขอเปลี่ยนมาเป็นไทย จะได้ประโยชน์อันใดยิ่งไปกว่า คนต่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งยอมให้อยู่ในอำนาจศาลไทย

...ถ้าหากว่าจะแบ่งใหม่ ว่าต่อจีนที่เปลี่ยนชาติแล้ว จึงยอมให้เหมือนคนต่างประเทศที่ ยอมอยู่ในอำนาจศาลยังไม่ได้เปลี่ยนชาติ ลดลงไปให้ปนเท่ากับคนต่างประเทศที่ไม่ได้อยู่ใน อำนาจศาล คือเป็นเจ้าของที่ดินไม่ได้เป็นต้น นับว่าผลประโยชน์ที่จีนเคยได้สูงกว่าแต่ก่อน แลกันจีนออกจากความเข้าใจว่า พอมาถึงประเทศสยาม ก็อยู่ในบังคับบ้านเมือง ให้ เปนคนต่างประเทศขึ้นอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งผิดไปกว่าประเทศอื่น ด้วยจะเก็บเอาเงินค่าราชการ เหมือนชาวสยาม แต่ไม่ได้ประโยชน์เท่าชาวสยาม...¹⁹⁹ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

¹⁹⁹ สหข., ร.5, น.2/130 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ 30 มกราคม พ.ศ. 2451.

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชนชั้นนำไทย โดยเฉพาะองค์พระประมุข คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญแก่การปกครองควบคุมชาวจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนโยบายในการที่จะจัดการเกี่ยวกับปัญหาในด้านสถานภาพพลเมืองของชาวจีน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายๆ พระองค์ จะพบว่าปัญหาเรื่องสถานภาพของชาวจีนในสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในหมูชนชั้นนำจากกรณีการตีความเกี่ยวกับสถานภาพของชาวจีนในหลายเหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม ชนชั้นนำเหล่านั้นก็ต่างมีท่าทีและมีความเห็นร่วมกันว่า ชาวจีนในเมืองไทย มีสถานภาพเป็นชาวไทยคนหนึ่ง ไม่ได้ถือว่าเป็นชาวต่างประเทศ

ในพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวข้างต้น สะท้อนให้เห็นการรับรู้ของพระองค์ว่า ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพของชาวจีนในสังคมไทยมีความสำคัญมาก เนื่องจากชาวจีนเป็นคนกลุ่มใหญ่ของสังคม จากจำนวนปริมาณที่อยู่อาศัย พระองค์ทรงเห็นว่าชาวจีนทั้งหมดก็ล้วนเป็นไทย ตามพื้นฐานความคิดของชนชั้นนำในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ต้องการผนวกคนทุกชาติภาษาเข้ามารวมอยู่ในพระราชอำนาจ เพื่อสร้างบูรณภาพแห่งรัฐ แม้ว่าในการรับรู้ของชนชั้นนำจะเป็นเช่นนี้ แต่ในสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นคือสถานภาพของชาวจีนในสังคมไทยยังเป็นปัญหาอยู่อย่างมาก และหากว่าสถานภาพนั้นยังคลุมเครือต่อรัฐอยู่เช่นนี้ต่อไป ก็ย่อมเป็นปัญหาต่อการปกครองชาวจีนของรัฐต่อไปได้

ดังนั้น เพื่อที่จะจัดการกับปัญหา การที่จะทำให้สถานภาพของชาวจีนมีความชัดเจนมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับในระดับสากล การใช้กลไกทางกฎหมายจึงเป็นทางเลือกที่ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเลือกใช้ โดยการร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงชาติขึ้นใช้ ในปี พ.ศ.2451

ในร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงชาติ ร.ศ.127 (พ.ศ.2451) ได้กำหนดคุณสมบัติหลักๆ ของผู้ที่จะแปลงชาติไว้ว่า

- ข้อที่ ๑ ว่าผู้นั้นได้มาอยู่ภายในเมืองไทย มีเวลาไม่ต่ำกว่าห้าปี
- ข้อที่ ๒ ว่าผู้นั้นได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทย ในเวลาที่ยื่นเรื่องราวขอแปลงชาตินั้น
- ข้อที่ ๓ ว่าผู้นั้น อายุเต็มครบกำหนดเป็นผู้ใหญ่ได้ตามกฎหมายไทยและตามกฎหมายของประเทศที่เป็นชาติของผู้นั้นด้วย

ข้อที่ ๔ ว่าผู้้นั้นเป็นคนดี ไม่มีโทษผิดใดๆแต่อย่างไร และเป็นผู้มีทรัพย์พอจะเลี้ยงตนได้²⁰⁰

จากข้อบังคับของร่างพระราชบัญญัติแปลงชาติข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า สาระอยู่ที่การกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ต้องการเปลี่ยนชาติมาเป็นไทย ว่าจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง แต่ไม่ได้เป็นการบังคับว่าคนทุกคนจะต้องมาเปลี่ยนชาติเป็นไทย เหมือนที่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตราพระราชบัญญัติสัญชาติขึ้นใช้เป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2456 การที่ร่างพระราชบัญญัตินี้ไม่ใช่เป็นกฎหมายบังคับ น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานการรับรู้ของชนชั้นนำในรัชสมัยนี้ด้วย กล่าวคือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นช่วงสมัยที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เพิ่งเริ่มต้นพัฒนาขึ้น กระบวนการในการผนวกคนกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างเอกภาพทางประชากรก็เพิ่งเริ่มต้นขึ้นด้วย ดังนั้น จึงแสดงถึงนโยบายของรัฐที่ต้องการประนีประนอมในการดึงคนกลุ่มต่างๆ เข้ามาให้มากที่สุด

ระหว่างที่ไทยกำลังร่างพระราชบัญญัติแปลงชาติอยู่นั้น ในปี พ.ศ.2452 หรือในปีต่อมาราชวงศ์ชิง ก็ได้มีการออกพระราชบัญญัติสัญชาติจีนขึ้น โดยมีข้อกำหนดว่าชาวจีน คือ ผู้ที่มีบิดาเป็นจีน ไม่ว่าจะเกิดที่ใดก็ยังมีสัญชาติจีนอยู่เช่นนั้น นับว่าพระราชบัญญัตินี้มีความสำคัญมากต่อชาวจีนในเมืองไทย ทั้งนี้เนื่องจากการประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้อย่างจริงจัง และส่งผลให้สถานะชาวจีนทั้งหมด/เกือบทั้งหมด ในเมืองไทยเป็นพลเมืองของจีนไปโดยปริยาย ดังนั้น จึงส่งผลให้ชนชั้นนำไทย ต้องกระทำให้ชาวจีนในเมืองไทยมีสถานะทางกฎหมายที่แน่ชัด ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการอ้างสิทธิ์ข้ามชาติของรัฐบาลจีน และเป็นจุดเริ่มต้นที่จะมีการพัฒนากฎหมายเพื่อระบุความเป็นชาติต่อไปใน

จากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านสังคมการเมือง ได้ทำให้รัฐไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พัฒนาสู่ความเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริงทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและชนชั้นนำทางการเมืองพระองค์อื่นๆ ต่างตระหนักถึงพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ ในการเป็นผู้ปกครองดินแดนและประชากร ในส่วนของประชากร ช่วงเวลาดังกล่าวรัฐได้ดำเนินการผนวกคนกลุ่มต่างๆ หลากหลายชาติภาษา รวมถึงชาวจีนที่เคยควบคุมกันเองอย่างอิสระให้เข้ามาอยู่ภายใต้พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว อย่างไรก็ตามกระบวนการที่จะผนวกชาวจีนเข้ามานั้น ทำให้รัฐพบปัญหาเกี่ยวกับการปกครองชาวจีนในหลายด้านทั้งเรื่องการควบคุมผ่าน

²⁰⁰ เรื่องเดียวกัน.

สมาคมลับอั้งยี่ที่เริ่มเป็นกลไกที่ไร้ประสิทธิภาพ หลังจากการที่รัฐไม่สามารถใช้วิธีการดังกล่าวควบคุมชาวจีนได้ในเหตุการณ์อั้งยี่วาทในกรุงเทพฯ พ.ศ.2432 ปัญหานี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นนำเริ่มรับรู้ถึงปัญหาในการควบคุมชาวจีนในแบบเดิม รวมถึงปัญหาการต่อต้านนโยบายของรัฐในกรณีการประท้วงเก็บเงินค่าราชการ พ.ศ.2452 ตลอดจนปัญหาที่รัฐไม่สามารถควบคุมชาวจีนที่ไปเข้าเป็นคนในบังคับชาติตะวันตกในลัทธิสภาพนอกอาณาเขต ปัจจัยเหล่านี้ได้เป็นพื้นฐานของปัญหาภายในเกี่ยวกับการควบคุมชาวจีนที่ชนชั้นนำรับรู้มาก่อนแล้ว อย่างไรก็ตามความเข้มข้นของปัญหาการควบคุมชาวจีนของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สมัยรัชกาลที่ 5 ยังทวีความรุนแรงขึ้นหลังจากที่เกิดกระแสการเข้ามารณรงค์ชาตินิยมจากเมืองจีนในหมู่ชาวจีนในเมืองไทย หลัง พ.ศ.2438 อีกด้วย ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเหล่านี้ทำให้ชนชั้นนำเกิดการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนหลายประการ ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับสถานภาพของชาวจีนในเมืองไทย ที่ยังไม่มี ความชัดเจน ในการยืนยันว่าชาวจีนผู้ใดเป็นคนในบังคับไทยหรือไม่ ก็ยังมีการใช้กฎเกณฑ์ที่หลากหลาย จนดูสับสน ภายใต้ความคลุมเครือเหล่านี้ชนชั้นนำยังเกิดการรับรู้ถึงปัญหาการผสมกลมกลืนของชาวจีนกับชาวไทยด้วย โดยพบว่า สภาพการณ์ในการประกอบอาชีพในธุรกิจสมัยใหม่ของชาวจีนรุ่นใหม่ และปัจจัยจากการรณรงค์ชาตินิยมจากเมืองจีน ได้ทำให้กระบวนการผสมกลมกลืนตามธรรมชาติซึ่งเป็นกลไกเดิมในการผนวกชาวจีนเข้าสู่สังคมไทย เกิดปัญหาขึ้น ความไม่ชัดเจนของสถานภาพชาวจีนที่รัฐไม่สามารถยืนยันอำนาจเหนือคนเหล่านี้ และการที่ชาวจีนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะสมานลักษณะเข้าสู่สังคมไทย ได้กลายเป็นปัญหาของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ไม่สามารถผนวกชาวจีนเข้ามาสู่การปกครองเพื่อสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในหมู่ประชากร และควบคุมชาวจีนได้อย่างมีเอกภาพ

ชนชั้นนำรับรู้ว่าชาวจีนผสมกลมกลืนสู่สังคมได้ยากขึ้น และยังไม่มีความเด็ดขาดในการยืนยันความเป็นผู้ปกครองเหนือชาวจีน ขณะเดียวกันความพยายามของฝ่ายรัฐบาลชิงและฝ่ายปฏิวัติที่เข้ามาสร้างความนิยมในหมู่ชาวจีนอย่างต่อเนื่องในเวลานั้น ก็ได้ทำให้ชนชั้นนำรับรู้ถึงปัญหาด้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นกับชาวจีนด้วย ได้แก่การรับรู้ถึงบทบาทขององค์กรกลางต่างๆ ที่รัฐบาลจีนคิดที่จะเข้ามาตั้งเพื่อให้เกิดการประสานกับชาวจีนโพ้นทะเลใกล้ขีดขึ้น ซึ่งจะเป็นการกระทบถึงพระราชอำนาจในการเป็นผู้ปกครองสูงสุดเหนือชาวจีน ชนชั้นนำยังเกิดการรับรู้ต่อภัยของฝ่ายปฏิวัติด้วยว่าอาจคุกคามรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ หากว่าชาวจีนในเมืองไทยเกิดการนิยม และใช้อุดมการณ์ดังกล่าวเข้ามาเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยได้

การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองที่มีต่อชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ได้ก่อให้เกิดเป็นแรงผลักดันในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองชาวจีน

ให้มีความรัดกุมมากขึ้น และไม่แบ่งแยกกับชาวไทยอีกต่อไป รวมทั้งพยายามปลุกฝังแนวคิดเรื่องความเป็นชาติร่วมกันอีกด้วย ความหมายของชาติที่ชนชั้นนำได้ปลุกฝังให้มีขึ้นในช่วงเวลานี้ มีความยืดหยุ่น รวมทุกชาติภาษาเข้ามาอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารโดยไม่แบ่งแยก นโยบายที่มีต่อชาวจีนในรัชสมัยนี้จึงมีความประนีประนอมต่อชาวจีนมาก เพื่อลดการแบ่งแยกเชื้อชาติภาษา อันจะทำให้กระบวนการผนวกชาวจีนเข้ามาอยู่ในพระราชอำนาจในระยะเริ่มแรกของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นไปอย่างนุ่มนวลที่สุด อย่างไรก็ตามแนวทางการปฏิบัตินี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในรัชกาลต่อมา เมื่อชนชั้นนำเกิดการรับรู้ต่อชาวจีนในแนวทางที่ต่างออกไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2453-2468

4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีน

4.1.1 แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ด้วยการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงจบการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ที่มีการปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐสภา ทำให้ทรงคุ้นเคยกับระบอบการปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นอกจากนั้นการที่พระองค์ทรงเป็นพระราชวงศ์ ทำให้พระองค์มีความนิยมต่อระบอบการเมืองแบบราชาธิปไตยเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ดังที่มีพระราชดำริว่า การมีพระมหากษัตริย์ เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของชาติ และการดำรงความเป็นชาติ เพราะพระมหากษัตริย์เป็นหลักของชาตินั่นเอง ดังที่ทรงตรัสว่า

อนึ่งเมื่อสงวนชาติแล้ว ก็จำเป็นต้องสงวนสิ่งซึ่งเป็นหลักแห่งชาติ คือ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขนำชาติในการทั้งปวง ที่ต้องมีความจงรักภักดีและป้องกันพระมหากษัตริย์ เพราะพระองค์ทรงเป็นหัวหน้าของชาติ ในนัยน์ตาของคนต่างชาติต่างภาษา...แลชาติใดที่มีกษัตริย์เป็นประมุข เปรียบเสมือนเรือที่มีธง ดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า พระราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น...พระราชาเป็นหัวหน้าแห่งมนุษย์ หมายความว่ามนุษย์เหล่าใดมีราชาเป็นหัวหน้าย่อมจะมีหน้ามีตา¹

ตามแนวพระราชดำริของพระองค์ การปกครองระบอบราชาธิปไตยประกอบด้วยคนเพียง 2 ชั้นเท่านั้นคือ ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง หากทว่าเป็นลัทธิการเมืองแบบอื่น เช่น ประชาธิปไตย หรือสาธารณรัฐ ก็จะต้องมีระบบตัวแทน พระองค์เห็นว่า ระบอบดังกล่าวย่อมไม่เหมาะสมแก่สภาพสังคมไทย ดังที่ทรงมีพระราชดำรัส เมื่อ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2457 ว่า

---

¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุนิตยสารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์มหามงกุฎฯ, 2512), หน้า 260 - 261.

ในเมืองไทยของเรามีคนอยู่สองชั้นเท่านั้น ไม่มากกว่าสอง ชั้นหนึ่งคือพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงเป็นหัวหน้า ซึ่งเขามอบให้ทรงไว้ซึ่งอำนาจทุกอย่าง เพราะว่าเขาทั้งหลายไม่มีเวลาพอ และไม่สามารถที่จะต่างคนต่างถืออำนาจอันนั้นไว้ได้อีกชั้นหนึ่งคือคนไทยทั่วไป ถ้าใครจะมาแทรกแซงระหว่างคนไทยกับพระเจ้าแผ่นดิน ก็ไม่มีใครจะได้ความรักใคร่นับถือยกย่องของคนไทยนัก เพราะเหตุไร ก็เพราะเหตุที่มาตัดรอนอำนาจอันชอบธรรมของเขาเสีย คืออำนาจของพระเจ้าแผ่นดินผู้ซึ่งเป็นเหมือนหนึ่งกุลบิดรของเขา²

แนวพระราชดำริดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นถึงพระราชนิยมของพระองค์ที่มีต่อการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วย กล่าวคือ อุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น องค์พระมหากษัตริย์คือผู้มีอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว ทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ ดังนั้นระบอบการปกครองใดๆ ที่ลดทอน หรือแบ่งสรรพระราชอำนาจออกไป ย่อมไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ดังกล่าว ดังที่ทรงมีพระราชดำริถึงระบอบการปกครองแบบมีตัวแทน เช่น ประชาธิปไตย ดังที่กล่าวถึงข้างต้น

ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทางการเมืองแบบใดก็ไม่เหมาะกับเมืองไทย เพราะระบอบราชาธิปไตยไทยนั้น อาณาประชาราษฎร์ที่อยู่ใต้ปกครองอย่างสงบเรียบร้อย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีความเคารพรัก และศรัทธาต่อระบอบกษัตริย์ที่ได้ดำรงอยู่ในสังคมมาเป็นเวลายาวนาน ผิดกับระบอบการเมืองที่มีตัวแทนที่ต้องเปลี่ยนอยู่ตามวาระ เช่น ระบอบสาธารณรัฐ พระองค์ไม่ทรงเห็นว่าจะทำให้พลเมืองมีความเคารพรักศรัทธาต่อผู้ปกครองได้ ดังที่ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่อง คุยอำนาจ ว่า

จริงอยู่ รีพับลิคก็มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าแห่งชาติ แต่หัวหน้าที่เปลี่ยนทุกสี่ปีหรือเจ็ดปี จะมีใครเคารพรักปานใด ข้าพเจ้าขอบอกตรงๆว่า ตัวข้าพเจ้ารู้สึกกว่ายากทีเดียว ที่จะทำใจให้นึกเอาประธานาธิบดีเป็นศูนย์แห่งความจงรักภักดีของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าเชื่อว่า ทหารโดยมากที่เป็นทหารแท้จริงคงต้องนึกเช่นเดียวกับข้าพเจ้า³

เมื่อพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงเห็นว่า มีระบอบการปกครองใดเหมาะสมเท่าราชาธิปไตย ดังนั้น ผู้ที่มีความคิดเปลี่ยนแปลงการเมืองไปในรูปแบบอื่นๆ ที่พระองค์ไม่เห็นดีด้วย ก็ย่อมเป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนาด้วย ดังข้อความที่ว่า

²พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชดำรัสตอบ เนื่องในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง,” 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457 ใน *วาทะพระมงกุฎ*, ส.วัฒนเศรษฐ์, รวบรวม (พระนคร : ธรรมเสวี, 2506), หน้า 130.

³พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “คุยอำนาจ” อ้างถึงใน มัทนา เกษกมล, “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2453-2468,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 79.

บันดาผู้ที่แสดงความเห็นควรเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครองจากราชธิปไตยเป็นรีพับลิกันนั้น ต้องนับว่าไม่มีสาเหตุอะไรนอกจากความเห็นแก่ตัว และหุบเบา ใจเบา หลงถ้อยคำของนักพูด และ หนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติ หรือพวกที่มีความแค้นส่วนตัวเป็นเจ้าของ พยายามยุแหย่ สาระแน แนะนำไปในทางให้ก่อการกำเริบจลาจล⁴

ด้วยแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชนิยามต่อระบอบราชาธิปไตยมากเป็นพิเศษ รวมถึงการที่พระองค์ไม่เห็นด้วยกับลัทธิการเมืองอื่นๆ ดังนั้นการเคลื่อนไหวใดๆ ที่เกี่ยวพันกับการเมืองของชาวจีน ก็จะถูกรับรู้ในแง่ลบ เพราะไม่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระองค์ ด้วยทรงถือว่าเป็นระบอบการเมืองที่ไม่เหมาะสม ทั้งยังเป็นภัยคุกคามโดยตรงต่อระบอบราชาธิปไตยของพระองค์ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศจีน หลังการปฏิวัติ ที่ทำให้ชาวจีนมีความเป็นหนึ่งเดียวกันมากขึ้นเพราะมีแนวคิดทางการเมืองร่วมกัน จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยิ่งรับรู้ถึงภัยการเมืองที่มาจากชาวจีนในเมืองไทยมากขึ้นด้วย

4.1.2 การปฏิวัติจีน พ.ศ. 2454: การล่มสลายของระบอบราชาธิปไตย และการสถาปนาของระบอบสาธารณรัฐ

การเมืองในจีนนั้นมีความวุ่นวายและแย่งชิงอำนาจกันระหว่างฝ่ายต่างๆ ในยุคของระบอบราชาธิปไตยมาตลอดตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ถือได้ว่าเป็นก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ของจีนนั้น คือ เหตุการณ์ปฏิวัติจีน พ.ศ.2454

ก่อนหน้าที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจนราชวงศ์ชิงต้องกลายเป็นราชวงศ์สุดท้าย และถูกล้มล้างไปนั้น จีนได้ก้าวเข้าสู่ยุคเสื่อมจากการทำสงครามกับจักรวรรดินิยมตะวันตก เช่น สงครามฝิ่นกับอังกฤษ ใน พ.ศ.2382 การคุกคามและกระทบกระทั่งกับมหาอำนาจรัสเซียที่เริ่มแผ่อำนาจของตนเข้ามาทางชายแดนด้านตะวันออกเฉียงเหนือของจีน นอกเหนือจากการที่จีนต้องรับมือกับจักรวรรดินิยมตะวันตกที่ค่อยเข้ามาแสวงหาอำนาจจากจีนอยู่ ตลอดเวลา จีนยังต้องจัดการกับปัญหาภัยรัฐใกล้เคียง คือสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านญี่ปุ่น ที่เริ่มคุกคามและเกิดปัญหาการแย่งชิงเกาะริวกิว(ไอกินาวา) ในพ.ศ.2422 ที่สุดของเหตุการณ์คือการเกิดสงครามระหว่างจีนกับ

⁴เรื่องเดียวกัน.

ญี่ปุ่น ในปี พ.ศ.2438 ความพ่ายแพ้ทำให้จีนต้องเสียดินแดนไต้หวัน หมู่เกาะเปสคาโดเรส และแหลมเลียวตุงแก่ญี่ปุ่น ต้องเปิดเมืองท่าการค้า และเสียค่าปฏิกรรมสงครามแก่ญี่ปุ่นจำนวนมาก⁵

ความบอบช้ำจากความสูญเสียในสงครามหลายครั้งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกับญี่ปุ่น ภายใต้ภาวะที่ราชสำนักชิงไม่พยายามปรับตัวต่อความสัมพันธ์กับนานาชาติ ได้ทำให้ปัญญาชนจีนรุ่นหนุ่มจำนวนหนึ่งเกิดความคับข้องใจและแสวงหาวิธีการเพื่อให้ชาติอยู่รอด โดยมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจีนใหม่ โดยการรวมตัวกันภายใต้ขบวนการปฏิวัติจีน คือสมัคคมชิ่งจุงหุย และพัฒนามาเป็นสมัคคมกุงเหมิงหุย ที่ได้ก่อรูปขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2438 หรือในช่วงสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น มี ดร.ซุนยัตเซน เป็นแกนนำคนสำคัญ

สมัคคมกุงเหมิงหุยมีจุดยืนที่ชัดเจนในการปฏิรูปประเทศจีนโดยการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ ตามลัทธิไตรราชฎร์ ซุนยัตเซนได้เผยแพร่แนวคิดทางการเมืองของเขาและเดินทางไปแสวงหาความสนับสนุนทั้งความร่วมมือทางการเมืองและการอุดหนุนเงินทุน ทั้งในจีนและโดยเฉพาะต่อชาวจีนโพ้นทะเล เขาได้เดินทางมาเมืองไทยถึง 2 ครั้งใน พ.ศ.2446 และ พ.ศ.2451 ซึ่งสะท้อนความสำคัญของจีนในเมืองไทยที่มีในสายตาของขบวนการปฏิวัติ

ชาวจีนจำนวนมากทั้งในและนอกประเทศให้ความร่วมมือกับขบวนการของซุนยัตเซนจนเขาสามารถทำการปฏิวัติโค่นล้มราชวงศ์ชิงได้สำเร็จ โดยการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ ตั้งรัฐบาลและเป็นประธานาธิบดีชั่วคราวใน พ.ศ.2454 ก่อนที่หยวนซื่อไชจะเข้ามารับมอบตำแหน่งประธานาธิบดีแทน ซุนยัตเซนได้ลาออกก่อนจะประกาศตั้งพรรคก๊กมินตั๋ง ให้กลายเป็นพรรคการเมืองในการปกครองแบบรัฐสภาในเดือน สิงหาคม พ.ศ.2455 เหตุการณ์นี้ได้สร้างการรับรู้แก่รัฐบาลไทยที่ประเทศมหาอำนาจที่มีระบอบราชาธิปไตยดำรงอยู่แต่โบราณจะถูกโค่นล้มและสถาปนากองเมืองระบอบสาธารณรัฐโดยกลุ่มสามัญชนได้ การรับรู้ที่มีต่อเหตุการณ์ดังกล่าว และความนิยมยินดีนั้นได้แพร่ขยายไปในหมู่ชาวจีนโดยทั่วไป จากที่รับรู้ว่ามี การเข้ามาเคลื่อนไหวในหมู่จีนโพ้นทะเลในเมืองไทย ยิ่งชาวจีนนิยมยินดีในความสำเร็จนั้นเท่าใด รัฐยิ่งวิตกว่าลัทธิการเมืองที่มุ่งโค่นล้มราชาธิปไตยนั้น จะเข้ามาสู่เมืองไทยด้วย ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชวิจารณ์ไว้ว่า ...ตั้งแต่พวกกริฟปลิกจีน ได้ทำการสำเร็จ ถ้าเข้าใจว่าสำเร็จนั้นแล้วคนไทย ซึ่งไม่มีความคิดอันสุขุมก็พากันหลงนิยม แลมีความต้องการอยากเป็นอย่างจีน...⁶

⁵เขียน ฉีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองของจีน*, หน้า 96.

⁶สทท., ร.6, 3.6ก /5 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปถึงพระยารัชฎานุประดิษฐ์ 21 มีนาคม พ.ศ. 2455.

นับตั้งแต่จีนปฏิวัติโค่นล้มราชาธิปไตยได้สำเร็จเป็นต้นมา และปรากฏความสนใจของทั้งจีนและไทยในวงกว้างเช่นนี้ ได้กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นนำหน้าวิตกต่อภัยการเมืองจากจีนที่อาจใช้เงินจำนวนมหาศาลที่อยู่ในเมืองไทยเป็นสื่อ

4.1.3 ความพยายามเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตของรัฐบาลสาธารณรัฐ

ข้อเท็จจริงประการหนึ่งของรัฐบาลจีนหลังการปฏิวัติสาธารณรัฐ รัฐบาลชุดใหม่ ก็ยังคงมีความสนใจชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งแรงผลักดันทางอุดมการณ์และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ หลังปฏิวัติเสร็จสิ้นเพียงไม่กี่เดือน รัฐบาลสาธารณรัฐจีนซึ่งนำโดยหยวนซื่อไช ได้ส่งสารมายังจีนโพ้นทะเล โดยปรากฏเป็นคำแปลใน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป ถึงความขอบคุณที่มีต่อจีนโพ้นทะเลทั้งหลายที่ได้ช่วยสนับสนุนให้ขบวนการปฏิวัติสำเร็จ ทางรัฐบาลขอให้ช่วยอุดหนุน ทั้งในส่วนความคิดเห็นต่อการปรับปรุงบ้านเมืองต่อไปด้วย⁷ ในระยะที่ประเทศได้เริ่มก่อร่างสร้างตัวขึ้นใหม่

เพียง 1 ปีหลังการปฏิวัติ คือ เฉพาะ พ.ศ.2455 ปีเดียว รัฐบาลสาธารณรัฐได้เข้ามารณรงค์เพื่อหาความสนับสนุนรัฐบาลใหม่เป็นอันมาก นับตั้งแต่ต้นปี รัฐบาลไทย ก็ได้ข่าวจากปิ่นกว่า ชุนยัตเซนได้เตรียมการจัดตั้งหัวหน้าผู้แทนราษฎรจีนโพ้นทะเลในประเทศต่างๆ เพื่อให้เข้าไปประจำที่นานกิงในฐานะเป็นที่ปรึกษาทางราชการ ซึ่งเป็นกรให้ความสำคัญและแสดงการเอาใจใส่ แต่ที่มากกว่านั้นคือการกระทำดังกล่าว สะท้อนสำนึกของรัฐบาลสาธารณรัฐออกมาอย่างชัดเจนว่า ยังคงเห็นว่าจีนโพ้นทะเลเหล่านี้ เป็นพลเมืองจีนอยู่

ทางรัฐบาลคณะใหม่ของจีนให้ความสนใจกับชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย และส่งทูตจาก รัฐบาลมาเยี่ยมเยียนเช่นเดียวกับที่รัฐบาลชิงเคยปฏิบัติ ทูตคนแรกที่มาคือ จีนเกงแซ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาการต่างประเทศ ในกองทัพกวางตุ้ง ได้เข้ามาเมืองไทย เมื่อ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2455 เพื่อชักชวนชาวจีนในเมืองไทย เข้าหุ้กันออกหนังสือพิมพ์ เพื่อส่งข่าวถึงกันเพื่อความเฉลียวฉลาดของพลเมืองจีน⁸ โดยชี้ให้เห็นว่าชาวจีนควรมีน้ำใจรักชาติ ช่วยเหลือบ้านเมือง รวมถึงชักชวนให้มีการบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือในกิจการต่างๆ ของรัฐบาลสาธารณรัฐที่เพิ่งตั้งขึ้นด้วย ทั้งนี้ หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป กระบอกเสียงของฝ่ายสาธารณรัฐ ก็ได้ลงข้อเขียนสนับสนุนเรื่องดังกล่าว

⁷ สห., ร.6, น.4.7/27 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป 13 มีนาคม พ.ศ. 2454.

⁸ สห., ร.6, น.25/28 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยามรราช 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2454.

อย่างเต็มที่⁹ นอกจากนั้น จีนกงแซ่ ยังกล่าวปลุกใจชาวจีนด้วยว่า นับตั้งแต่จีนได้เปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐแล้ว จีนทั้งหลายก็ล้วนสามัคคีเป็นหนึ่งเดียว พลเมืองก็ย่อมมีหน้าที่ช่วยเหลือบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้น¹⁰

จีนย่งแซ่เกีย ซึ่งมีตำแหน่งเป็นเทศาภิบาลมณฑลกวางตุ้ง คือทูตจีนคนต่อมาที่เข้ามาเมืองไทยในเดือน กันยายน ปีเดียวกัน ภารกิจของย่งแซ่เกียคือการเข้ามาจับอินบริษัทเรือเมล์จีนสยามทุน จำกัด ซึ่งจีนฮง หรือพระยาอนุวัตรราชนิคม เป็นผู้โอนให้ เนื่องจากบริษัทประสบปัญหาขาดทุนจากการแข่งขันกับบริษัทเรือเมล์ของเยอรมัน การที่ย่งแซ่เกียเข้ามาครั้งนี้ ยังได้มีการเปิดปราศรัยแก่ชาวจีนที่สโมสรจีนกรุงเทพฯ ด้วย เพื่อปลุกใจให้ชาวจีน ตระหนักถึงความสำคัญของตนที่มีต่อรัฐบาลสาธารณรัฐ

ดูไว้ตั้งซึ่งเป็นราชทูตจีนประจำปารีสที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยเป็นชุดที่สามในเดือน มีนาคม พ.ศ.2455 นับได้ว่าเป็นราชทูตจีนคนแรกนับตั้งแต่มีรัฐบาลสาธารณรัฐ ได้มีชาวจีนมาต้อนรับเป็นจำนวนมาก การปราศรัยของเขาที่สโมสรจีนของเขา มีสาระหลักอยู่ที่การย้ำเตือนให้ชาวจีน รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีจีนของตนไว้ให้มากที่สุด เพื่อจะได้ไม่ลืมหาคติ จีน อีกทั้งมีการให้คำมั่นกับชาวจีนที่มาฟังปราศรัยว่า จะเจรจากับรัฐบาลจีนให้ตั้งราชทูตมาประจำที่เมืองไทย¹¹

จะเห็นได้ว่า ในการรับรู้ของรัฐบาลจีนสาธารณรัฐ ที่ส่งทูตคณะต่างๆ เข้ามาในนั้น ต่างก็ปฏิบัติต่อชาวจีนในเมืองไทยเสมือนว่าเป็นพลเมืองของตน เช่นเดียวกับรัฐบาลชิง ในขณะที่ชาวจีนเหล่านี้ ก็ตอบสนองต่อความเคลื่อนไหวชาตินิยมดังกล่าวด้วยอย่างสอดคล้องกลมกลืนกัน ปราบฏกาการณ์ดังกล่าว ย่อมขัดแย้งต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่เริ่มรับรู้ชาวจีนเป็นพลเมืองของไทย การกระทำของรัฐบาลจีน จึงย่อมขัดต่ออธิปไตยของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ถือว่าตนเป็นผู้ปกครองหนึ่งเดียวและสูงสุดต่อพลเมืองชาติภาษาต่างๆ ที่รวมถึงชาวจีนด้วย ส่วนความเคลื่อนไหวของชาวจีน ก็ย่อมแสดงความไม่จงรักภักดีต่อรัฐบาล ซึ่งถือตนเป็นผู้ปกครองชาวจีน

รัฐบาลสาธารณรัฐให้ความสนใจทุกขุขุของชาวจีนโพ้นทะเลเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดเหตุการณ์ใดๆ ขึ้น ก็จะเข้ามาเจรจาช่วยเหลือ ในด้านหน้าที่ของรัฐบาลในการป้องกันพลเมืองแล้ว

⁹ เรื่องเดียวกัน.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน .

¹¹ เพ็ญพิศุทธิ์ อินทรภิรมย์, *เขี้ยวสุดแสง สีนุญเรื่อง: ทักษะและบทบาทชาวจีนสยามในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 97 - 98.

ถือว่าเป็นรัฐบาลที่ดี แต่ทางการไทยไม่คิดเช่นนั้น เนื่องจากไทยถือว่าจีนในเมืองไทยเป็นคนในบังคับ ที่ตนมีสิทธิอำนาจเหนืออยู่เช่นกัน การกระทำใดๆ จึงเป็นเรื่องของกิจการภายใน เช่น เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2468 ได้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นที่เชียงใหม่ หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ซึ่งเป็นปากเสียงของรัฐบาลสาธารณรัฐก็ได้ลงข่าวและบทความวิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มข้นจนถูกทางการจับกุม หนังสือพิมพ์เหล่านั้นเช่น ฮั่วเซียมซินโปของนายเซียวฮุดเสง หนังสือพิมพ์เดี่ยวเดียวของนายโควเทียนเหยียน เป็นต้น เนื่องจากกลัวว่าจะเป็นการยุยงให้เกิดความไม่สงบ ชาวนี้ได้แพร่ ออกไป จนทำให้ นายฮูฮันหมิน เจ้ากระทรวงต่างประเทศจีนซึ่งเคยเป็นเลขานุการของซุนยัตเซน ทำ หนังสือมายังรัฐบาลไทย ในปลาย พ.ศ.2468 ว่า

รัฐบาลเก๊กเหมงของเราได้ถือเอาความสุขทุกข์ของจีนที่อยู่อาศัยตามนานาประเทศเป็นนำ ที่ เพราะฉะนั้นจึงขอกระทรวงต่างประเทศสยามช่วยสอบสวนเรื่องหนังสือจีนในสยามวารศัพท์ให้ด้วย แลขออนุญาตให้ หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ทำการพิมพ์ได้ตามเคย จีนที่อาศัยอยู่ในประเทศ สยามจะทำการใดๆ โดยความรักบ้านเมืองนอกจากขัดข้องการปกครองแล้ว ขอช่วยให้มีอิศระภาพ ในการนั้นๆ แม้ว่าจีนกับสยามยังไม่มีสัญญาทางพระราชไมตรีไว้ต่อกันก็จริง แต่ความยุติธรรมของ นานาประเทศ มิได้เพิกเฉยนิ่งดูอยู่ได้...¹²

เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้ทูลต่อพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น เทววงศ์โรทัย เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศต่อเรื่องดังกล่าวว่า ทางการไทยไม่ควรไปโต้ตอบ อะไรกับจีน เพราะจะทำให้กลายเป็นธรรมเนียมติดต่อกันเป็นการทูตต่อไปได้ สะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นนำยังคงจุดยืนเดิมที่จะไม่ยอมให้มีการทำสัญญาไมตรีอะไรด้วย เพราะจะทำให้ไทย ปกป้องชาวจีนไว้ในอำนาจตนไม่ได้ สานต่อจุดยืนของชนชั้นนำรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นอย่างดี

4.1.4 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนต่อการรณรงค์ชาตินิยมของรัฐบาล สาธารณรัฐ

ความเคลื่อนไหวของชาวจีนในเมืองไทยต่อการเมืองในจีนมีความคึกคักมาตั้งแต่ก่อนที่ ขบวนการปฏิวัติจะทำการสำเร็จในปี พ.ศ 2454 ฝ่ายการเมืองต่างๆ ดูจะมีการแข่งขันและตอบโต้กัน อย่างดุเดือด อย่างไรก็ตาม เมื่อฝ่ายปฏิวัติเป็นฝ่ายมีชัย เหตุดังกล่าวทำให้จีนเกิดความอึดอัด ไม่ เพียงแต่ต่อการเมืองจีน การปฏิวัติสำเร็จเกี่ยวพันกับเมืองไทยด้วย ในส่วนที่จีนหวังว่ารัฐบาลจีนจะมี

¹² สหข., ๖.๖, ม.3.6 ก/ค หนังสือกราบบังคมทูลของพระเจงจิ้นอักษรถึงพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เลขานุการ กองการต่างประเทศ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2468.

อำนาจมากขึ้นจนสามารถที่จะเข้ามาเจรจาความเมืองใดๆกับทางการไทยเพื่อชาวจีนต่อไป ดังที่ เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของชาวจีนภายหลังการปฏิวัติจีน เมื่อ 5 มกราคม พ.ศ.2454ว่า พวกจีนรู้สึกว่

อนึ่งจีนในเมืองไทยในเวลานี้มีความนิยมไปข้างตัดเปี้ยเสียมากและเมื่อตัดแล้วก็มีการกล่าวว่ เรา(พวกจีน) จะไม่ต้องเป็นข้าพวกแมนจูต่อไป ครั้นตัดแล้วก็โยนขึ้นแลพูดว่ ตั้งแต่นี้ต่อไป พวกเก๊กเหมงซึ่งเป็นผู้ปกครองแผ่นดินจีน จะเอาใจใส่พวกเราที่อยู่ในเมืองไทยให้พ้นจากความบังคับคือ (๑) จะไม่ต้องเสียเงินค่าราชการ (๒) บุตรหลานที่เกิดในเมืองไทยจะไม่ต้องเป็นทหาร (๓) จะขอตั้งกงสุลจีนเป็นผู้ปกครองแลสรรพคดีต่างๆ ก็จะได้พิจารณาในศาลกงสุลด้วย ฯลฯ¹³

ปรากฏว่าชาวจีนในสยามภายหลังการปฏิวัติจีนนั้น ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อตั้งสโมสรสมาคมต่างๆ เพื่อเผยแพร่ลัทธิการเมืองสาธารณรัฐให้แก่ขยายออกไป เนื่องจากขบวนการปฏิวัติให้ ความสำคัญกับการศึกษามาตั้งแต่เบื้องต้นที่ได้ตั้งขบวนการแล้วดังมีรายงานว่ามีการรวมตัวกันตั้งที่ ชุมนุมการศึกษาหรือ เก้ายกลินฮะเสี๋ย เพื่ออุดหนุนการศึกษาของชาวจีนและ “ปลูกให้รักให้มีความคิดในรีบบลิก” สมาคมดังกล่าวยังมีการประสานกับสำนักงานที่ เชียงไฮ้อย่างใกล้ชิด เช่น ในการจดทะเบียนองค์กร ทั้งมีบทบาทจะพูดจาปรึกษากับรัฐบาลสาธารณรัฐเพื่อจัดการปกครองจีนต่อไปด้วย¹⁴

นอกเหนือจากองค์กรการศึกษาแล้ว ยังมีการตั้งสมาคมเพื่อรวบรวมชาวจีน ซึ่งภายหลังปฏิวัติได้ถือว่ไม่มีการแบ่งแยกภาษาหรืออุดมการณ์การเมืองกันอีก เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่มจีนโพ้นทะเลด้วยกัน ซึ่งมักเรียกว่ ห้องอ่านหนังสือ หรือวิทยาทานสถาน สื่อข่าวต่างๆ ต่อกัน เรียกว่ สูโปเสี๋ย (หรือ จื่อป้อเสี๋ย ชนชั้นนำออกเสียงต่างกันในบางฉบับ)ซึ่งเป็นสาขาของรัฐบาลสาธารณรัฐในต่างประเทศ โดยมักมีหัวหน้าเป็น”เสนาบดีในคาบิเน็ต” ที่จะเข้ามาดูแลจัดการองค์กร มีที่ตั้งอยู่ที่ ถนนอนุวงศ์¹⁵ และยังมีสโมสรรวมจีนต่างประเทศ หรือ ฮั่วเคียวลันฮะฮวย เพื่อรวมจีนต่างประเทศทั้ง 4 ทิศ ซึ่งจะเป็นกลไก รวมจีนต่างประเทศ ให้เกี่ยวเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเป็นศูนย์กลางรัฐบาลที่จะดูแลชาวจีนโพ้นทะเล มีสถานะเป็นเสมือนองค์กรชาวจีนใน

¹³ สหข., ร.6, น.25/2 จีนก่อการกำเริบ 5 มกราคม พ.ศ. 2454.

¹⁴ สหข., ร.6, น.25/24 เรื่องสมาคมที่พวกจีนคิดจะตั้งขึ้นใหม่ที่ถนนใหม่หน้าเบอร์ 176 เรียกว่ เก้ายกลินฮะเสี๋ย 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2455.

¹⁵ สหข., ร.6, ม.3.6 ก/5 รายงานกราบบังคมทูลของพระยารัชฎานุประดิษฐ์ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2455.

เมืองไทย โดยเสียวสุดแสง สีนุญเรื่อง ได้รับเลือกให้เป็นสภานายกสโมสรของคณะกรรมการชั่วคราว¹⁶ นอกจากองค์กรหลักนี้แล้ว ยังได้เกิดแนวร่วมองค์กรสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐในส่วนภูมิภาคอีกด้วย โดยเฉพาะในเมืองที่มีชาวจีนอยู่อย่างหนาแน่น เช่น เมืองพิชัย นครสวรรค์ ท่าอิฐ แพร่ ฯลฯ ซึ่งองค์กรเหล่านี้ล้วนตั้งขึ้นโดยไม่ได้รับอนุญาตจากทางรัฐบาลไทย¹⁷ และถือเป็นองค์กรที่อาจทำการชักนำทางการเมือง ให้จีนกลับไปกักตื้อเมืองแม่ยิ่งกว่าเดิม รัฐบาลจึงให้ความสนใจและรับรู้ภัยทางการเมืองจากองค์กรเหล่านี้มากเป็นพิเศษ

4.2 การรับรู้เรื่องของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2453-2468

4.2.1 การรับรู้ถึงการขยายอำนาจและความเป็นหนึ่งเดียวกันของชาวจีน ภายหลังการปฏิวัติจีน พ.ศ.2454

ภายหลังจากที่เกิดการปฏิวัติในเมืองจีนและมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐสำเร็จลงในปี พ.ศ.2454 เป็นต้นมา ก็ได้ทำให้เกิดกระแสความรู้สึกรักชาติร่วมกันในหมู่ชาวจีนโดยทั่วไป ซึ่งกองตระเวนแผนกจีน ได้รายงานมายังเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า ชาวจีนที่ได้ทราบข่าวการปฏิวัติโดยเฉพาะจากหนังสือพิมพ์ที่เป็นกระบอกเสียงของฝ่ายปฏิวัติเช่น ฮั่วเซียมชินโป ของ เสียวสุดแสง ผู้นำฝ่ายสนับสนุนการปฏิวัติในเมืองไทย ได้พากันเคลื่อนไหวยุติการ เงินสนับสนุนขบวนการฝ่ายปฏิวัติ มีการประท้วงงดสาธารณรัฐ ตลอดจนตัดผมเปีย เพื่อแสดงการยกเลิกรับเป็นข้าของพวกแมนจู ซึ่งปรากฏว่ามีการตัดเปียกันหลายร้อยคน¹⁸

ชนชั้นนำคณันต่างเห็นว่าจีนมีความฮึกเหิมขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ภายหลังการปฏิวัติจีน คณะขุนนาง 4 คน คือ พระยาเทพอรชุน พระยาอุไทยมนตรี พระยาศรีธรรมสุภราช พระยาสุรพดินทร์ ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับข้อสังเกตต่อชาวจีน ภายหลังการปฏิวัติ เมื่อ 1 มิถุนายน พ.ศ.2455 ว่า

ด้วยบรรดาจีนทั้งหลาย ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้สังเกตอาการกิริยา แลความประพฤติในเวลานี้ ดูไม่ราบคาบเหมือนแต่ก่อน

¹⁶ เพ็ญพิสุทธิ อินทวภิรมย์, เสียวสุดแสง สีนุญเรื่อง: ทัศนะและบทบาทชาวจีนสยามในสังคมไทย, หน้า 86 - 88.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90 - 91.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

กำเริบคิดการต่างๆ บางทีจะเป็นด้วยพวกจีนขบถ มีไชยชนะแก่รัฐบาลปักกิ่ง จึงกระทำให้อำนาจพวกจีนเหล่านี้กำเริบขึ้น¹⁹

การที่จีนเข้าเป็นหนึ่งเดียวนั้น อาจนำมาซึ่งการรับรู้ต่อบทบาทการเมืองของจีนที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อพระราชกำหนดกฎหมายไทยด้วยความรู้สึกรู้สึกว่ามีผู้ปกครองใหม่แล้ว

เห็นได้ว่าพวกจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยาม แต่ก่อนมาแยกกันอยู่เป็นสองพวก คือ 1. พวกไปฮวงต๋องที่นับถือพระเจ้าแผ่นดินจีน 2. พวกกะมิงต๋อง (ก๊กมินตั๋ง-ผู้วิชัย) ที่คิดก่อการทำลายเจ้าแผ่นดินจีน ครั้นเมื่อเกิดขบถขึ้นโดยเปิดเผยแล้ว พวกจีนบรรดาอยู่ในประเทศสยาม กลับใจเป็นพวกกะมิงต๋องทั้งสิ้น...การที่พวกจีนรวมกันเป็นพวกเดียวกันเช่นนี้ กระทำให้ข้าพเจ้าเกิดความวิตกมาก เพราะเห็นว่าพวกจีนที่มาอยู่ในพระราชอาณาจักกรมมาก การค้าขายแลการกุศลอยู่ในมือพวกจีนโดยมาก ทั้งพวกจีนก็เป็นคนที่มีนิสัยเยือกง่าย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นประมาณ²⁰

นอกจากนั้น การเข้าเป็นหนึ่งเดียวทำให้ชนชั้นนำรับรู้ถึงสำนึกที่คนเหล่านี้มีว่าอาจเป็นเหตุให้มีความสำนึกต่อเมืองแม่และเห็นประโยชน์มากกว่าเมืองไทย ดังคำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ว่า

จีนในเมืองไทยไม่ว่าชั้นเก่าหรือชั้นใหม่ เขามีความเห็นร่วมกันแล้ว แลเขาต้องนึกถึงเมืองจีนยิ่งกว่าไทยเราหลายเท่าพยานสำคัญที่ชี้ให้เห็นได้ เช่นเมื่อเรียกรายสร้างพระบรมรูปได้เงินจากจีนเท่าไร แลเขาเรียกรายส่งไปเมืองจีนครั้งนี้เท่าไร ในข้อนี้ไม่มีปัญหาที่ควรจะทุ่มเถียงกันเสียแล้ว แลเราไม่ควรจะลุ่มหลงเงินเกินไปกว่านี้²¹

จากการที่ชาวจีนมีสำนึกทางการเมืองร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวภายหลังการปฏิวัติจีนสิ้นสุดลง ย่อมสร้างความหวุ่นวิตกแก่ชนชั้นนำต่อการสร้างบูรณภาพด้านประชากรเป็นอย่างยิ่ง อุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือการสร้างเอกภาพให้เกิดมีขึ้นในหมู่ประชากรชาติภาษาต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้ผู้ปกครองเดียวกัน ผู้ปกครองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ต้องดำเนินการเพื่อสลายสำนึกที่มีต่อเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนเหล่านั้น เพื่อให้เกิดเอกภาพและความสำนึกในความเป็นชาติร่วมกัน หากชาวจีนยังมีความสำนึกต่อเมืองแม่อยู่มากเช่นนี้ ก็ย่อมไม่เป็น

¹⁹ สห., ร.6, ม.3.6 /6 พระยาเทพอรชุน พระยาอุไทยมนตรี พระยาศรีธรรมสุกราช พระยาสุรบดินทร์ กราบบังคมทูลความเห็นเรื่องจีน 1 มิถุนายน พ.ศ. 2455.

²⁰ สห., ร.6, ต.25/20 หนังสือของพระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมืองมีไปถึงเจ้าพระยาอมรราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454.

²¹ สห., ร.6, น.25/20 รายงานกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาอมรราช 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454.

ผลดีในการที่จะผนวกจีนให้เข้ามาอยู่ใต้ปกครองไทยได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้เกิดปัญหาต่อกระบวนการสร้าง บูรณภาพด้านประชากรของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้

นอกจากปัญหาสำนึกทางการเมืองของคนจีนในเมืองไทยที่เพิ่มขึ้นหลังการปฏิวัติซินอันท่าให้เกิดปัญหาต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว ปัญหาอีกด้านหนึ่งที่ชนชั้นนำได้รับรู้ในเวลาเดียวกัน คือ ปัญหาเรื่อง “คนผสม” หรือ “จีนสยาม” ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีลักษณะทางสังคมการเมืองที่แตกต่างไปจากชาวจีนโดยทั่วไป และได้กลายมาเป็นกลุ่มที่มีปัญหาต่อการรวมชาติเป็นหนึ่งเดียวในหมู่พลเมืองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เช่นกัน

4.2.2 การรับรู้ถึงปัญหา “คนผสม”

ชนชั้นนำไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้พยายามที่จะจัดการปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนมาโดยตลอดโดยเฉพาะปัญหาของสถานะชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และโดยเฉพาะการรณรงค์ชาตินิยมจากเมืองจีน ความพยายามที่จะกำหนดสถานะชาวจีนให้เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นมาตรฐานสากลนั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มต้นที่ พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารเป็นต้นมา หลังจากนั้นจึงได้เกิดกระบวนการทางกฎหมายอื่นๆตามมา เช่น พระราชบัญญัติแปลงชาติ และพระราชบัญญัติสัญชาติใน พ.ศ.2456

แม้ชนชั้นนำจะรับรู้อย่างชัดเจนแล้วว่าจีนเป็นไทย และสามารถเป็นไทยได้โดยถูกต้องตามกฎหมายหลักการสากลเพราะรัฐบาลได้เปิดช่องไว้ให้ เช่น ใน พระราชบัญญัติแปลงชาติ แต่ยังไม่ทันที่กระบวนการผนวกคนจีนมาเป็นไทยทั้งทางกฎหมายและอุดมการณ์จะสำเร็จ ก็เกิดการรณรงค์ชาตินิยมจีนเข้ามาระลอกใหญ่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังการปฏิวัติซิน ทำให้ชาวจีนกลับไปมีสำนึกและนิยมต่อเมืองแม่ และรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนมากกว่าเดิม ทั้งที่บางคนได้เป็นไทยแล้วโดยทางกฎหมายแปลงชาติ แต่ก็ยังมีบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเมืองจีนอยู่ด้วยในเวลาเดียวกัน ความไม่ลงรอยกันระหว่างสถานะทางกฎหมายกับบทบาททางการเมืองและการใช้ชีวิต การใช้ภาษา ของชาวจีนในลักษณะนี้ ก่อให้เกิดปัญหาที่ชนชั้นนำเรียกว่า ปัญหาคนผสม

จากการศึกษาของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ พบว่า กลุ่มคนผสม หรือ “จีนสยาม” มีความหมายถึงกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ที่มีแบบแผนชีวิต สำนึกทางสังคม และทัศนคติทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากชาวจีนโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นกลุ่มชาวจีนที่มีความสามารถในการใช้

ภาษาไทย มีความคิดและเชื่อว่าตนเองเป็นคนไทย รักบ้านเมืองไทย แต่ในขณะเดียวกันก็มีการแสดงบทบาทในฐานะที่เป็นชาวจีนในการต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศจีนไปพร้อมๆ กัน²²

ปัญหาดังกล่าว ถือว่าเป็นที่รับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองในขณะนั้น ชนชั้นนำบางพระองค์ยังทรงสืบทอดแนวคิดเรื่องกลไกการผสมกลมกลืนตามธรรมชาติ ว่ายังเป็นกลไกที่ใช้ประโยชน์ได้โดยใช้วิธีการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ และดำเนินวิธีการอื่นร่วมด้วยเช่น การปลูกฝังในทางศาสนา และในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ใช่เพียงแต่งงานแล้วรอให้ผสมกลมกลืนแต่เพียงอย่างเดียว วิธีการดังกล่าวจะเป็นการ “ชักนำในทางที่เป็นประโยชน์แก่จีนในบ้านเมืองไทยชักจูงมาเป็นไทย หรือ Siamenisation” หรือการ “ทำให้เป็นไทย” ด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น²³

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่ทรงเชื่อในกระบวนการผสมกลมกลืนดังกล่าว เนื่องจาก ทรงเห็นว่า การแต่งงานระหว่างเชื้อชาติ อาจเป็นแต่เพียงวิธีการตบตาเพื่อหาผลประโยชน์บางอย่างโดยไม่มี ความหมายอะไรเลยต่อการผสมกลมกลืน ทรงยกตัวอย่างกรณีชาวจีนในอังกฤษและอเมริกา ว่าบรรดาชาวจีนที่แต่งงานกับหญิงพื้นเมืองเหล่านั้น ไม่ได้เกิดจากความรัก แต่เป็นวิธีการเพื่อให้หาเงินในทางธุรกิจต่างๆ ได้สะดวกขึ้น เป็นการที่หญิงเหล่านั้นถูกชาวจีนใช้เป็นนกต่อเพื่อล่อลวงหาทรัพย์เท่านั้น²⁴ นอกจากนั้น ในชั้นลูกหลานหลานจีน ก็ไม่ได้พยายามที่จะสมานตนเข้าเป็นไทยอีกด้วย เพราะได้พยายามกระทำการใดๆ ในการรักษาความเป็นกลุ่มเชื้อชาติและสำนึกของตนอยู่เสมอ ดังเช่นที่พระองค์ได้ทรงสังเกตเห็นว่า มีสีโมสร และสมาคมจีนมาจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสมาคมเป็นจำนวนมาก และก็มีบรรดาลูกหลานจีนทั้งหลายเข้ามาเป็นสมาชิก แสดงให้เห็นว่าชาวจีนชั้นลูกหลานเหล่านี้ ไม่มีความประสงค์ที่จะลืมตัวว่าเป็นคนจีน²⁵

²²นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยม กับการเมืองไทยสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ,” หน้า 6 - 9.

²³หจข., ร.6, น.20 /1 คำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2453 อ้างใน พวงร้อย กล่อมเอียง, “พระบรมราชาบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2519), หน้า 96.

²⁴กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 181.

²⁵พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ชาวต่างภาษา” ใน *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะส่วนที่ 2) ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาสุริยานุวงศ์ประวัติ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิงเยือน สุริยานุวงศ์ประวัติ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, (ม.ป.ท.:2504), หน้า 11.*

นอกจากนี้ ยังมีการส่งสอนอบรมความเป็นชาติจีนกันอย่างกว้างขวางด้วยวิธีต่างๆ เช่น การตั้งโรงเรียนจีน การออกหนังสือพิมพ์จีน พระองค์ถือว่าเป็นความพยายามทุกสถาน ที่จะทำให้จีนกลายเป็น จีนสยาม หรือ คนผสม ให้ปรากฏขึ้นในสังคมไทย²⁶ ด้วยเหตุนี้ จึงทรงตระหนักในปัญหาเรื่องคนผสมเป็นอย่างมาก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว น่าจะเป็นพระองค์แรกที่ทรงนิยามคำนี้ ได้มีพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับปัญหาของคนจีนที่ถือตัวว่าเป็นไทยแต่ยังคงมีบทบาทเคลื่อนไหวต่อการเมืองจีนไว้หลายเรื่อง เช่น ไทยผสม ไทยผสมเป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา และปัญญานายคูลีย เป็นต้น²⁷ ซึ่งพระองค์มองว่าที่จีนยังไม่เป็นไทยโดยสมบูรณ์นั้นเป็นเพราะยังมีการชักจูงโดย หนังสือพิมพ์จีน การเรียน โรงเรียนจีน และจากการเข้ามาปลุกสำนึกของรัฐบาลจีน พระองค์ได้พระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่องปัญญานายคูลียว่า เมื่อพระองค์เสด็จซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา กลับพบว่ามีชุมชนจีนที่ยังรักษาความเป็นจีนไว้ จนทำให้พระองค์ประหลาดใจ และปัญหาเรื่องคนผสมนี้ได้อยู่ในความคิดของพระองค์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ยิวแห่งบูรพาทิศและเมืองไทยจึงตื่นเถิด” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่าคนเราต้องเป็นอย่างไรอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว กล่าวคือ

คนเราจำเป็นต้องเป็นไทยหรือเป็นจีนอย่างใดอย่างหนึ่งจะเป็นทั้งสองอย่างในขณะเดียวกันนั้นไม่ได้ และคนที่ทำตัวว่าเป็นทั้งสองอย่างเช่นนี้ โดยมากมักจะไม่เป็นอันทั้งสองอย่างคนชนิดนี้เปรียบเหมือนกิ้งก่าซึ่งเปลี่ยนสีให้เหมาะแก่พื้นที่ในเวลาเข้ามาอยู่ในหมู่ไทยก็เป็นไทย ครั้นเข้าไปในพวกจีนก็เป็นจีน... ลูกจีนนั้นผิดกับจีนนอกแท้ๆ นั้นจริงอยู่ แต่เราจะนับว่าเขาเป็นไทยแท้ได้แต่โดยเฉพาะพวกที่ได้แสดงความตกลงอันแน่นอนที่จะแปลงชาติเป็นไทยตัดขาดจากการสมาคมกับจีนอย่างใดๆ ทั้งสิ้นคือเขาจะต้องแสดงว่าจะเป็นจะตายกับเราจริงแล้ว เราจึงควรนับว่าเขาเป็นพวกเราแท้ได้คน 1 พวกที่เป็นจีนครึ่งไทยครึ่งนั้น เราจะนับว่าเขาเป็นไทยแท้

²⁶พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ปัญญานายคูลีย (ชาวอเมริกา)” ใน *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสุวรรณกิจ ชำนาญ (พระนคร: นิวสเต็มซิดการพิมพ์, 2498), หน้า 3.

²⁷โปรดดู สิริรัตน์ พุ่มเกิด, “อัสวพาหุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

ไม่ได้เพราะเขาอาจเลือกเป็นไทยหรือเป็นจีนตามแต่จะเหมาะแก่เหตุและยุคสมัย ถ้าจะคบคน
กำกวมเช่นนี้คบจีนแท้ๆ ดีกว่าเป็นอันมาก²⁸

พระองค์เชื่อว่าด้วยว่า การเรียนการสอนใน โรงเรียนจีนนั้นที่จริงเป็นการ” ฉวยโอกาสในการที่
เป็นครูเพื่อเพาะความไม่เป็นไทยให้เกิดขึ้นในหมู่มจีน คือ ”...เขาแสดงโอวาทตักเตือนนักเรียนอยู่ไม่ได้
ขาด ให้รู้ว่าตนเป็นจีน ให้รักชาติจีน ตั้งใจมั่นคงเป็นจีน และไม่ต้องถือธรรมเนียมใดๆ นอกจากจีน และไม่
ต้องตั้งอยู่ในกฎหมายใดๆนอกจากกฎหมายจีน...เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเรียกว่า เป็นผู้เพาะไทยผสม...”²⁹
บรรดาเจ้านายขุนนางก็รับรู้ถึงปัญหาดังกล่าวไปในทำนองเดียวกัน เช่น เจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์มนตรี
ปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ กราบบังคมทูล เมื่อ 20 เมษายน พ.ศ.2459 ว่า

กล่าวโดยเฉพาะปัญหาโรงเรียนจีน ข้าพระพุทธเจ้าได้มีความรู้สึกกร้อนใจด้วยหนามยอกออกมา
นานแล้ว เพราะครูที่สอนในโรงเรียนเหล่านี้ มักเป็นจีนสมัยใหม่และโดยมากไม่รู้ภาษาไทยเลย การที่ตั้ง
สอนเป็นไปตามลัทธิของเขาซึ่งขัดต่อนิติธรรมของบ้านเมืองเราและเป็นภัยต่อบ้านเมืองแท้จริงดังนี้ จึง
ตรงกันข้ามกับความต้องการของรัฐบาลที่จะปลูกฝังบุตรหลานจีนให้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสยาม³⁰

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวว่าลักษณะของไทยผสมคือเป็นไทยแต่
ในนาม แต่ความจริงแล้วมีความจงรักภักดีต่อประเทศจีนทรงเห็นว่า พวกที่เรียกตนเองว่า “จีนใน
สยาม” นั้น แท้จริงแล้วเป็นนกสองหัว วอนจีนอย่าเชื่อถ้อยคำของคนพวกนี้ที่กำลังชักชวนให้เข้าเป็น”
คั้งควา” แม้ว่าชาวจีนจะมีเชื้อชาติจีนก็ไม่สำคัญและไม่ถือเป็นไทยผสม หากว่าได้กลับจงรักภักดีต่อ
รัฐบาลไทยแล้ว

ท่านทั้งหลายแม้ว่าบิดาหรือปู่จะเป็นจีนหรือแขกฝรั่งอะไรก็ไม่สำคัญทั้งสิ้น สำคัญอยู่ที่
ใจตัวท่านเองมีความภักดีในชาติใดแน่เท่านั้น ถ้าแม้ว่าท่านมั่นคงจงรักภักดีในชาติไทยอยู่แล้ว ต่อ

²⁸ อิศวพานุ, *พวกยิวแห่งบูรพทิศและเมืองไทยจึงตื่นเกิด*, (ม.ป.ท.,2528), หน้า 36, 50.

²⁹ หนังสือพิมพ์ไทย พ.ศ. 2459 อ้างถึงใน อภิวิติ เจริญรัชตสกุล, “แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่าน
หนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม,”
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 17.

³⁰ หจข., ร.6, ต.24/6 คำกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์มนตรี 20 เมษายน พ.ศ.2459 อ้างถึงใน
พวงร้อย กล่อมเอียง, “พระบรมราชาบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 205.

ให้คนแสนปากพูดอย่างไร ก็จะไม่เปลี่ยนตัวท่านให้พ้นไปจากชาติไทยไม่ได้ ขอท่านจงเชื่อข้าพเจ้าผู้
เป็นสหายร่วมชาติ³¹

การรับรู้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับปัญหาคนผสมข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึง แนวพระราชดำริของพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ การที่ชาวจีนซึ่งพระองค์ได้ถือว่าเป็นคนไทย เป็นคนในบังคับของพระองค์ ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ เช่น การใช้ภาษาจีน และ ยังมีสำเนียงที่ผูกพันอยู่กับเมืองแม่ โดยการแสดงบทบาททางการเมืองต่อเมืองจีนดังกล่าว ทำให้พระองค์เรียกคนพวกนี้ว่าคนไทยผสม คือยังไม่เป็นไทยแท้ ด้วยการที่ยังคงมีสำเนียงดังกล่าวอยู่ การที่รัฐไม่สามารถทำให้ชาวจีนเหล่านี้สลายสำเนียงที่มีต่อเอกลักษณ์ตน เพื่อรวมเป็นชาติเดียวกับไทยได้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของกระบวนการผนวกชาวจีนเพื่อสร้างเอกภาพทางประชากรให้เกิดขึ้น เพราะไม่บรรลุตามเป้าหมายในการสร้างสำนึกความเป็นชาติร่วมกัน

ความสำคัญของเชื้อชาติในพระราชดำริของพระองค์นั้น ไม่ว่าจะเชื้อชาติใด ไทย หรือจีน ไม่เป็นปัญหาในการที่จะเป็นพลเมืองไทยได้ หากมีความสมัครใจจงรักภักดีอย่างแท้จริง แม้เป็นจีนแท้ๆก็ตาม แต่หากเป็นชาวจีนที่แม้กล่าวว่าตนเองเป็นไทย แต่ยังมีสำเนียง มีบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ในเมืองแม่แล้ว ย่อมถือว่าไม่มีความจงรักภักดี สะท้อนพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 ถึงความเป็นชาติที่แท้จริงว่าหมายถึงความจงรักภักดีและสมัครใจอย่างแท้จริงที่จะร่วมชาติไทย ไม่ใช่แต่การมีชาติโดยสัญชาติ หรือเชื้อชาติเท่านั้น คนที่ไม่มีความจริงใจต่อชาติเช่นนี้ ย่อมเป็นภัยทางการเมืองต่อเมืองไทยได้ เช่นเดียวกับการที่รัฐรับรู้ถึงภัยทางการเมืองที่มาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐจีนเช่นกัน

4.2.3 การรับรู้ถึงชัยชนะของระบอบสาธารณรัฐในจีนที่สัมพันธ์กับภัยทางการเมือง

นับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แนวคิดทางการเมืองของประเทศตะวันตก ได้แพร่หลายเข้ามาในเอเชีย มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการล้มล้างระบอบราชาธิปไตย เช่น การปฏิวัติในอิหร่านและตุรกี ในปี พ.ศ.2451 และโดยเฉพาะการปฏิวัติในจีนซึ่งเกิดขึ้นเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ราว 1 ปีเท่านั้น สร้างความตระหนกแก่ชนชั้นนำต่อชะตากรรมของมหาอำนาจจีนเป็นอย่างมาก

³¹พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "ไทยผสม," อ้างถึงใน สิริวิรัตน์ พุ่มเกิด, "อศฺวพาหุ" กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง," หน้า 100.

การที่จีนได้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบบราชาธิปไตยแบบเดียวกับเมืองไทย ไปสู่การโค่นล้มกษัตริย์ เปลี่ยนการปกครองไปเป็นระบอบสาธารณรัฐด้วยแล้ว ยิ่งสร้างความหวุ่นไหวแก่รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กำลังเผชิญกับลัทธิการเมืองต่างๆ ที่เริ่มแพร่หลายเข้ามาในเมืองไทย โดยลัทธินิยมสาธารณรัฐ ก็เป็นหนึ่งในความเคลื่อนไหวที่มีอยู่ในหมู่ชาวจีนในขณะนั้น ชนชั้นนำไทย ต่างก็หวุ่นวิตก และพยายามชี้ให้เห็นถึงผลร้ายของลัทธิการเมืองดังกล่าว

ชนชั้นนำของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย ย่อมไม่เห็นดีด้วยกับลัทธิการเมืองใดที่ลดทอนพระราชอำนาจสูงสุดขององค์พระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะระบอบการเมืองแบบมีตัวแทน เช่น ประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ และโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมืองจีนที่เกิดขึ้นนี้ ไม่ใช่เป็นการผสมผสานระหว่างระบอบการเมืองแบบมีตัวแทน แต่คงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ดังเช่นที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ให้หมดสิ้นไป แนวคิดดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อลัทธิการเมืองใดๆ ที่ลดทอนหรือแย่งชิงอำนาจไปจากพระมหากษัตริย์ และด้วยแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ถือว่า กษัตริย์ เป็นผู้ที่มีความสามารถเหนือผู้ใดในการที่จะนำพาให้สังคมก้าวหน้า เป็นสำนึกของการเป็นผู้กำหนดวิถีประวัติศาสตร์³² ดังนั้นจึงส่งผลต่อการรับรู้ของพระองค์ว่า ไม่มีผู้ใด หรือตัวแทนตามระบอบการเมืองใดๆ ที่จะมีความสามารถอย่างแท้จริง และไม่สามารถคาดเดาได้ว่าเมื่ออำนาจตกไปอยู่ในมือคนเหล่านั้นแล้ว จะทำให้ระบอบดังกล่าวดำเนินไปตามเป้าหมายได้จริงหรือไม่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงปฏิเสธการปกครองในรูปแบบต่างๆ ที่นอกเหนือไปจาก ระบอบราชาธิปไตย ไม่ว่าจะ เป็น ระบอบรัฐธรรมนูญ หรือ “คอนสติติวชัน” และระบอบสาธารณรัฐ หรือ “รีพับลิค” โดยทรงชี้ให้เห็นว่าระบอบการเมืองรูปแบบดังกล่าว นั้น ดีแต่แบบแผน แต่ในทางปฏิบัติ อำนาจการเมืองก็มักตกอยู่ในมือคนส่วนน้อยไม่ได้อยู่ในมือประชาชนอย่างที่คนคาดหวัง³³

³² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475*, หน้า 92.

³³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, “การสถาปนาอุดมการณ์ชาตินิยมขึ้นเหนือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม: ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยการเมืองระหว่างปัญญาชนกับการเมืองของปัญญาชน,” หน้า 40.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ให้เห็นว่าการเป็นสาธารณรัฐแบบจีนไม่ใช่เรื่องที่ดี ไม่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ดังที่ทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องดังกล่าว ต่อเจ้าพระยามรราช เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2454 ในปีเดียวกับที่มีการปฏิวัติจีน ว่า

เพราะเมืองไทยไม่เหมือนเมืองจีน เมืองจีนมีเจ้าผู้ปกครองแผ่นดินและมีขุนนางข้าราชการเป็นคนชาติหนึ่ง (เม่งจู) ราษฎรโดยมากเป็นคนอีกชาติหนึ่ง(จีน) ถึงแม้จะเกิดการขบถขึ้นก็โดยราษฎรที่เป็นจีนได้ถูกบีบบังคับกดขี่ด้วยอำนาจต่างๆ ซึ่งอาจทนอยู่ไม่ได้ด้วยความอคติธรรมของผู้ปกครอง...ถึงกับต้องเป็นขบถเพื่อจะเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองแลแบบปกครอง แต่เมื่อถึงที่สุดได้เปลี่ยนแปลงได้แล้วก็ยังไม่แลเห็นได้ว่าจะเปนสุขไปได้อย่างไร³⁴

ส่วน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชี้ให้เห็นเลยที่เดียวว่า ระบอบสาธารณรัฐ หรือ รีพับลิก นั้น เป็นคู่ตรงข้ามกับการปกครองแบบราชาธิปไตยที่มีกษัตริย์เป็นประมุข และในประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชาธิปไตยไป เป็นสาธารณรัฐนั้น ก็มักประสบความยุ่งยากกว่าจะนำไปสู่ความสงบสุข โดยทรงยกตัวอย่างจากเมืองจีนเป็นต้น³⁵

การที่ชนชั้นนำต่างๆที่เห็นถึงผลร้ายของการปกครองในระบอบสาธารณรัฐ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะในหมู่ชนชั้นนำ ต่างก็มีสำนึกร่วมกันที่เชื่อต่อพระราชปรีชาของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และต่างก็เห็นถึงข้อดีของระบอบการปกครองดังกล่าว แต่อีกส่วนหนึ่งของการรับรู้ของชนชั้นนำที่ปฏิเสธต่อแนวคิดการเมืองแบบอื่น คือ ความหวั่นวิตกต่อการเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมืองไทย อันจะส่งผลกระทบต่ออำนาจของชนชั้นนำด้วยเช่นกัน และหากว่ารัฐบาลสาธารณรัฐจีน สามารถเข้ามาปกครองชาวจีนในเมืองไทยได้สำเร็จ ก็จะกระทบต่ออำนาจอธิปไตยของรัฐบาลไทย เพราะการที่รัฐบาลสาธารณรัฐซึ่งเป็นระบอบการเมืองที่เป็นคู่ตรงข้ามกับระบอบการปกครองของไทย มีอำนาจเข้ามาแทรกแซงการปกครองของรัฐบาลก็ย่อมไม่ใช่เรื่องที่น่ายินดีนัก หรือแม้แต่มีการที่ชาวจีนมีความนิยมยินดีต่อลัทธิการเมืองดังกล่าวก็ดี อย่างไรก็ตาม ได้ปรากฏในเวลาต่อมาว่ารัฐต้องเผชิญกับการทำทลายของแนวคิดการเมืองที่ไม่พึงประสงค์เหล่านี้ และกลุ่มผู้ก่อการนั้น ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากแนวคิดสาธารณรัฐของจีนอีกด้วย

³⁴ หจข., ร.6, บ.3.1/19 พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยามรราช 6 มีนาคม พ.ศ.2454 อ้างถึงใน เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์, *เสียดูสง เสียดูเรื่อง: ทศนะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย*, หน้า 171 - 172.

³⁵ สหข., สบ.2.56/84 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตอบคำถามพระมหาพลู เรื่องการปกครองแบบรีพับลิก ไม่ปรากฏวันที่.

กบฏ ร.ศ.130 กับการรับรู้ที่มีต่ออิทธิพลการเมืองจีน

ภายหลังการปฏิวัติในจีนราว 3 เดือน คณะทหารและพลเรือน กลุ่มหนึ่งที่ เรียกว่า “คณะ ร.ศ.130” นำโดย ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหลียง ศรีจันทร์) ได้มีการวางแผนทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบสาธารณรัฐ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากทางรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทราบแผนการเสียก่อน ทั้งนี้การก่อการของคณะ ร.ศ.130 นั้นมีความสำคัญต่อการรับรู้ของชนชั้นนำต่ออิทธิพลการเมืองจีนต่อเมืองไทยเป็นอย่างมาก

การที่กลุ่มทหารได้เกิดสำนึกทางการเมืองขึ้น นอกเหนือจากอิทธิพลของระบบการศึกษาสมัยใหม่แล้ว ปัจจัยอีกด้านยังมาจากหนังสือพิมพ์ด้วย โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวันที่เป็นการรายงานความเคลื่อนไหวและมีการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ต่างๆ ของโลก ซึ่งนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศต่างๆ เช่น การปฏิวัติในตุรกี พ.ศ.2451 การปฏิวัติจีน พ.ศ.2454 ในจำนวนหนังสือพิมพ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อกลุ่มทหาร คือ หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ของนายเชียวฮุดเสง สี่บุญเรือง ที่ได้ว่าเป็นกระบอกเสียงของฝ่ายปฏิวัติจีน มักมีการนำเสนอข่าวบทบาทของฝ่ายปฏิวัติมากกว่าฉบับอื่นๆ³⁶ ดังนั้นอิทธิพลต่อความคิดของกลุ่มทหารที่ทำการกบฏในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งจึงมาจากความเคลื่อนไหวในประเทศจีนที่ได้รับรู้ผ่านหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ของฝ่ายปฏิวัตินั่นเอง

เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิมย์ ได้สรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างคณะก่อการกับอิทธิพลของสำนึกการเมืองจีนไว้อย่างน่าสนใจว่า คณะผู้ก่อการนั้นได้รับอิทธิพลความคิดมาจากการปฏิวัติจีน พ.ศ. 2454 ค่อนข้างมาก กล่าวคือ คนกลุ่มนี้ถือว่าเป็นปัญญาชน มักได้รับข่าวสารทางการเมือง เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศต่างๆ เช่น การกบฏในเยเมน กบฏในสเปน แม็กซิโก รวมถึงข่าวสารความสำเร็จจากการปฏิวัติในเมืองจีน จากหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ที่มีเชียวฮุดเสง เป็น บรรณาธิการ ซึ่ง หนังสือพิมพ์ดังกล่าวเป็นหนังสือพิมพ์ที่นายทหารนิยมอ่าน อีกทั้ง คณะนายทหารผู้ก่อการก็มีความสัมพันธ์อันดีกับเชียวฮุดเสงและครอบครัว ข่าวสารเกี่ยวกับความสำเร็จของจีนในหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ ซึ่งเป็นฉบับภาษาไทยของฮั่วเซียมซินโป ได้ทำให้คณะนายทหารรุ่นหนุ่มเหล่านี้ มีความสนใจและศรัทธาในขบวนการปฏิวัติ โดยเทียบเคียงกับสังคมนิยมเมืองไทยขณะนั้นว่าปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นปัญหาเศรษฐกิจ การเก็บภาษีจากคนจน การศึกษาที่รัฐ

³⁶ อัจฉราพร กุมทพิสมัย, “กบฏ ร.ศ.130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปการปกครอง และกลุ่ม “ทหารใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 75.

ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ใช่กลไกที่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้

คณะผู้ก่อการมีความสนใจเกี่ยวกับขบวนการปฏิวัติจีนเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการที่ ร.อ. ขุนทวยหาญพิทักษ์ (เหลียง ศรีจันทร์) ผู้นำขบวนการนั้น เป็นนายแพทย์เหมือนกับ ดร.ชุนยัตเซน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิริมงคลที่จะทำให้การปฏิวัติสำเร็จ นอกจากนี้ ทางการยังพบว่า คณะผู้ก่อการให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อขบวนการปฏิวัติจีนด้วย เช่น การค้นพบสมุดรวบรวมข่าวตติเฉพาะเรื่องการปฏิวัติจีนถึง 47 หน้าในบ้านของ พ.ต.หลวงวิมลเนศวร์ประสิทธิ์วิทย์ หนึ่งในคณะผู้ก่อการอีกด้วย³⁷ ในบ้านของ ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ ก็ยังพบว่ามีเอกสารแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่มีต่อความเจริญและความเสื่อมของแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศหนึ่งที่ได้ยกขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่าง คือ จีน ที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบสาธารณรัฐไปแล้วนั้น ถือเป็นประเทศที่มีความทันสมัยแล้ว เนื่องจากระบอบสาธารณรัฐเป็นรูปแบบการปกครองที่ได้รับความนิยมโดยทั่วไป เริ่มจากอังกฤษ ตุรกี จีน ประเทศเหล่านี้ไม่มีกษัตริย์ มีแต่ประธานาธิบดี ส่วนพลเมืองประเทศนั้นๆ ก็มีความเท่าเทียมกันหมด ไม่มีการเหยียดหยามว่าเป็นเจ้าหรือเป็นไพร่ ที่หากประเทศใดยังมีการดูถูกมนุษย์ด้วยกันเองเช่นนี้ อยู่ ก็ถือว่ายังไม่ได้รับการพัฒนา³⁸

การที่กลุ่มกบฏมีแนวคิดเช่นนี้ได้ ย่อมเป็นผลมาจากสื่อหนังสือพิมพ์ที่พวกเขาได้อ่านข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เป็นปัจจุบันในขณะนั้น ผ่านทางหนังสือพิมพ์ บทบาทที่วิเศษสุดแสง ในฐานะผู้นำเสนอข่าวดังกล่าวนั้น การปฏิวัติในจีนจึงถือเป็นหัวใจสำคัญที่สร้างการรับรู้ถึงอิทธิพลของการเมืองที่มีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ไม่ใช่โดยการเคลื่อนไหวของชาวจีน แต่เป็นขบวนการของคนไทยเอง ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากการเมืองในเมืองจีน

ชนชั้นนำรับรู้ถึงปัญหาภัยทางการเมืองจากระบอบสาธารณรัฐดังกล่าวเป็นอย่างดี โดย ทรงตั้งข้อสังเกตว่า

ตั้งแต่พวกกรี(รีพับลิค ในเอกสารต้นฉบับก็เขียนย่อเช่นนี้-ผู้วิจัย) จีนได้ทำการสำเร็จ ฤาที่เข้าใจกันว่าสำเร็จนั้นแล้ว คนไทยซึ่งไม่มีความคิดอันสุขุมก็พากันหลงนิยม แลมีความตื่นเต้นไป

³⁷โปรดดูรายละเอียดใน เพ็ญพิสุทธ์ อินทรภิรมย์, *เชียวสุดแสง สิบญเรื่อง: ทศนะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย*, หน้า 162 - 172.

³⁸อัจฉราพร กุมพพิสมัย, “กบฏ ร.ศ.130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปการปกครอง และกลุ่ม “ทหารใหม่,” หน้า 72 และ 182.

อย่างจีนใหม่นั้นอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นรัฐบาลอาจจะไม่ได้รับความอุดหนุนจากความพร้อมเพียงของคนไทยทั่วไปเท่าที่สมควรจะได้รับ ฝ่ายพวกจีนที่มีความฉลาดในทางโกงอยู่บ้างก็อาจที่จะพยายามปั่นหัวคนไทยให้คิดยุ่งไปต่างๆ³⁹

จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวทางลัทธิการเมืองระบอบสาธารณรัฐ ที่เข้ามาเคลื่อนไหวในเมืองไทยนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ไม่เคยเป็นที่สนใจของชนชั้นปกครองมาก่อน เมื่อระบอบดังกล่าวมีชัยชนะต่อรัฐบาลชิง ในปี พ.ศ.2454 เข้ายึดอำนาจการปกครองจากจีนได้สำเร็จจึงเริ่มได้รับความสนใจจากชนชั้นนำไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะแนวทางการโค่นล้มระบอบราชาธิปไตย ซึ่งนับเป็นคู่ตรงข้ามกับอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อชนชั้นนำรับรู้ว่าคณะก่อการกบฏ ร.ศ.130 ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสาธารณรัฐจีนอย่างชัดเจนเช่นนี้ ก็คงยิ่งพยายามวิพากษ์วิจารณ์ลัทธิการเมืองแบบสาธารณรัฐ และผู้นิยมลัทธิดังกล่าวมากขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่แนวทางที่พึงนิยมปฏิบัติ นอกจากนั้นยังเพิ่มมาตรการในการปลูกฝังอุดมการณ์จงรักภักดีของราษฎรในหมู่ชาวจีนมากยิ่งขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้คนกลุ่มนี้ใช้แนวคิดทางการเมืองดังกล่าวมาทำการต่อต้านรัฐบาลไทย ดังเช่นที่กลุ่ม กบฏ ร.ศ.130 ได้ปฏิบัติมาแล้ว

4.2.4 การรับรู้ถึงประสบการณ์ความล้มเหลวทางการเมืองของจีน

จีนปฏิวัติสำเร็จใน พ.ศ.2454 แต่หลังจากนั้นไม่นานก็ได้เกิดความแตกแยกขึ้นอย่างกว้างขวางในหมู่ผู้ปกครองด้วยกันเอง

แม้ว่าเหตุการณ์ในจีนภายหลังการปฏิวัติจะดูสงบเรียบร้อยท่ามกลางการประนีประนอมระหว่างฝ่ายปฏิวัติของซุนยัตเซน กับฝ่ายราชวงศ์ชิงที่มีหยวนซื่อไช่ ข้าหลวงของรัฐบาลที่เป็นตัวแทนในการเจรจาสงบศึก และหยวนซื่อไช่ก็ได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสาธารณรัฐจีน เมื่อ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454⁴⁰

ภายในระยะเวลาไม่นาน ก็ได้เกิดความแตกแยกทางการเมืองในประเทศจีนขึ้นอีกครั้ง ระหว่างประธานาธิบดีหยวนซื่อไช่ กับ ซุนยัตเซนที่ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าการรถไฟเกี่ยวกับการ

³⁹ สห., ร.6, ม.3.6 ก/5 พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระยารัษฎานุประดิษฐ์ 21 เมษายน พ.ศ. 2455.

⁴⁰ เพ็ญพิสุทธ์ อินทกริมย์, *เชียวสุดแสง สืบญเรื่อง: ทัศนะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย*, หน้า 85.

ลอบสังหารแกนนำพรรคก๊กมินตั๋งของซุนยัตเซนที่ได้รับความแค้นเสียงเลือ่กตั้งมากที่สุดในสภา ในการเลือ่กตั้งครั้งแรกของจีน เมื่อ ธันวาคม พ.ศ.2454 โดยสอบสวนพบว่า หยวนซื่อไช้และพรรคจีนบู๊ตั้งของเขามีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว

หยวนซื่อไช้กับซุนยัตเซนเกิดความขัดแย้งขึ้นอีกครั้งในกรณีที่ประธานาธิบดีหยวน ซอกู่เงินจากภาคีธนาคารที่มีประเทศมหาอำนาจตะวันตกและญี่ปุ่นเป็นสมาชิก เพื่อใช้เงินมาพยุงสถานการณ์ของจีนที่กำลังย่ำแย่ แต่ซุนยัตเซนไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่าชาติมหาอำนาจในภาคีธนาคารเหล่านั้นจะมีเงื่อนไขเรียกร้องผลประโยชน์จากจีนในภายหลัง ความขัดแย้งของทั้งคู่เป็นไปอย่างรุนแรง โดยซุนยัตเซนได้ขอให้หยวนซื่อไช้ลาออก ส่วนหยวนซื่อไช้ก็ยุบพรรคก๊กมินตั๋ง ของซุนยัตเซน ตลอดจนล้มล้างระบอบรัฐสภา ดำเนินการเมืองแบบเผด็จการนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แม้ซุนยัตเซนจะก่อตั้งพรรคขึ้นมาใหม่และพยายามปฏิวัติจีนอีกครั้งแต่ก็ไม่สำเร็จ ทำให้ต้องลี้ภัยและเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ภายนอกประเทศ⁴¹ ความแตกแยกดังกล่าว ส่งผลให้ชาวจีนในเมืองไทยที่เคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายหลังปฏิวัติจีนเสร็จใหม่ๆ ต้องกลับมาแตกแยกทางการเมืองต่อกันอีกครั้ง เหตุการณ์ดังกล่าว เป็นการสร้างการรับรู้และตอกย้ำถึงความเชื่อเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวดังกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงไปเป็นสาธารณรัฐนั้นไม่ใช่เรื่องที่น่าชื่นชม นอกจากพาให้ราชาธิปไตยล่มสลายแล้ว ผลที่เกิดขึ้นยังไม่น่าพอใจอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้นิยมระบอบราชาธิปไตย อย่างแท้จริง ทรงเห็นว่าระบอบนี้เหมาะสมกับเมืองไทยที่สุด ทั้งนี้ ทรงมีพระราชวิจารณ์ถึงลัทธิการปกครองอื่นๆ ซึ่งกำลังเป็นที่สนใจของปัญญาชนบางกลุ่ม เช่น ลัทธิประชาธิปไตย และสาธารณรัฐว่า

ความเห็นของบุคคลบางจำพวก ที่มักอ้างว่าเป็นคนสมัยใหม่ ใช้สมองได้ตามแบบฝรั่งแล้ว มักพอใจแสดงว่าลักษณะแห่งชาติอันรุ่งเรืองแท้คือ ต้องมีอิสรภาพแก่บุคคลทุกคนโดยบริบูรณ์ วาทะอันนี้เป็นคำแสดงลัทธิอันหนึ่ง เมื่อนำลัทธินั้นมาใช้ในสังคมสำหรับทุกๆ วันแล้ว ก็ย่อมบังเกิดความยุ่งยากได้เป็นอันมาก...ผู้หลงเชื่อถ้อยคำของนักพูดสอนอุดริในเมือง...บางทีจะรู้สึกตัวต่อเมื่อทำลายชาติของตนเสียแล้ว⁴²

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102-104.

⁴² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "จดหมายเหตุรายวัน," พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มจ.ชัชวาลิต เกษมสันต์ โรงพิมพ์มหาสมุทรราชวิทยาลัย 2517, อ้างถึงใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "การสถาปนาอุดมการณ์ชาตินิยมขึ้นเหนือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม: ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยการเมืองระหว่างปัญญาชน กับการเมืองของปัญญาชน," หน้า 39.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็เป็นชนชั้นนำพระองค์หนึ่ง ที่ทรงเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นรูปแบบการปกครองที่ดี ลัทธิการเมืองอื่นใดที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมดั้งเดิมนั้น ย่อมสร้างความวุ่นวายเดือดร้อนแก่บ้านเมืองมากกว่าเป็นเรื่องที่สร้างความเจริญแก่ประเทศ ดังเช่นที่ทรงเปรียบเทียบระหว่างการปกครองแบบที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง(monarchy) กับการปกครองแบบสาธารณรัฐ(republic) ให้เห็น ทรงกล่าวว่ประเทศใดจะปกครองแบบใด ก็เป็นแต่ตามความพอใจของประเทศนั้น

เหตุใดบางประเทศ จึงใช้วิธี monarchy (โมนาคี) และบางประเทศจึงใช้วิธีrepublic(รีพับลิก) ปกครองประเทศของตน อธิบายการข้อนี้ อันการปกครองประเทศใด ย่อมสุดแล้วแต่ประชาชนของประเทศนั้น จะเห็นว่าปกครองด้วยวิธีอย่างไร จะปกครองได้ความร่มเย็นเป็นสุข ก็พอใจให้ใช้วิธีนั้น⁴³

จากประสบการณ์ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นภายหลังปฏิวัติจีน ทำให้ทรงชี้ให้เห็นด้วยว่าการเปลี่ยนแปลง อาจไม่ได้นำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเสมอไป โดยยกตัวอย่างจากประเทศจีน หลังปฏิวัติในปี พ.ศ.2454 ว่า

การปกครองก็ไม่ได้สงบเรียบร้อยอันใด กลับวุ่นวายลงไปกว่าเดิมเสียอีก ครั้น(ฝ่ายปฏิวัติ-ผู้วิจัย) ได้ชัยชนะ ก็ประกาศเลิกวิธีปกครองอย่าง monarchy (โมนาคี) เปลี่ยนไปใช้วิธีการปกครองอย่าง republic (รีพับลิก) แต่พวกจีนสมัยใหม่ ไม่สามารถจะปกครองบ้านเมืองได้ ก็เกิดรบราฆ่าฟันกันด้วยชังอำนาจกันเอง ยุ่งมาจนบัดนี้ บ้านเมืองกลับยับเยิน ประชาชนก็ได้ความเดือดร้อนไปเสียยิ่งกว่าเมื่อครั้งเป็น monarchy (โมนาคี) อยู่อีก หากประเทศจีนใหญ่โต หากเป็นประเทศเล็กๆ ก็สิ้นอิสระเสียแล้ว⁴⁴

ในพระราชนิพนธ์ “การภายในเมืองจีน” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวิจารณ์การที่จีนเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นสาธารณรัฐและกลับล้มเหลวนั้น ให้เห็นเป็นบทเรียนแก่ชาติอื่นๆ ด้วย กล่าวคือ

กิจการในเมืองจีนเดี๋ยวนี้ ก็แปลว่าได้กลับคืนไปเป็นอย่างเดิมนั่นเอง คือเป็นอย่างเมื่อก่อน ความพยายามอันหลงไหลเคราะห์ร้ายที่จะตั้งวิธีการปกครองอย่างใหม่ในเมืองจีนโดยอาศัยเสียงประชาชนเป็นใหญ่ รีพับลิกก็ได้ตั้งขึ้นและทดลองใช้แล้วและได้เห็นประจักษ์แล้วว่าไม่สำเร็จผลดัง

⁴³ สห., สบ.2.56/84 เอกสารส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตอบคำถามพระมหาพลูเรื่องการปกครองแบบ republic ไม่ลงวันที่.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

คาดหมาย...แต่อย่างไรก็ดี ถ้าเมืองจีนซึ่งเป็นประเทศอันมีทุกข์ทรมานนั้นอยู่ในความปกครองของราชาธิราชปานกลางองค์๑ คงจะได้รับผลดีกว่าจะคงอยู่ในอำนาจของหมู่แมว ซึ่งป่วนกััดประหัตประหารกันเองอยู่ไม่มีเวลาหยุดหย่อน และทิ้งให้ชาติจีนฉิบหาย⁴⁵

ไม่เพียงแต่ทรงชี้ให้เห็นว่าระบอบสาธารณรัฐมีจุดอ่อนอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วที่มีแต่ความล้มเหลวเท่านั้น ยังทรงชี้ให้เห็นด้วยว่าระบอบดังกล่าวไม่เหมาะสมแก่สังคมไทย

ข้าพเจ้าเชื่ออยู่โดยแน่นอนว่า ถ้าเมื่อใดไทยเราโดยทั่วไปเริ่มคิดอย่างจีนและโปรตุเกสเมื่อนั้นควรเตรียมตัวเป็นข้า...เมืองจีนหรือโปรตุเกสจะเปรียบเทียบกับเมืองไทยเราไม่ได้... ข้อความเหล่านี้คนไทยเราไม่ควรจะลืมเป็นอันขาด ไม่ควรคิดว่าจีนรักชาติแล้วก็ไม่ละลายเพราะฉะนั้นถ้าไทยจะทำเช่นเขาบ้างก็คงไม่ละลายถ้าคิดเช่นนี้เป็นคิดผิดโดยแท้⁴⁶

การรับรู้เกี่ยวกับภัยการเมืองและความล้มเหลวของระบอบสาธารณรัฐจีน ได้ทำให้ชนชั้นนำพยายามที่จะขัดขวางการเผยแพร่ลัทธิดังกล่าวอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะในหมู่ชาวจีนที่อาจเป็นสื่อจำนวนมากที่กลายมาโค่นล้มรัฐบาลไทยต่อไปได้ จึงทำให้ชนชั้นนำเร่งกำจัดการเผยแพร่ลัทธิการเมืองที่เป็นภัย และปลูกฝังอุดมการณ์ความรักภักดีให้มีในหมู่ชาวจีน เพื่อเป็นการสร้างสำนึกให้รู้ว่าตนควรปฏิบัติตนต่อรัฐไทยอย่างไร อันจะเป็นวิธีการควบคุมและผูกน้ำใจชาวจีนให้เข้ากับไทยได้อย่างยั่งยืน

4.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2453-2468

4.3.1 การออกพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456

การแยกแยะความเป็นไทยออกจากชาติอื่นนั้น เป็นเรื่องที่ชนชั้นนำได้พยายามศึกษาและสร้างหลักเกณฑ์มานานด้วยความจำเป็นจากเงื่อนไขที่ระบบไพร่ และทาสได้คลี่คลายลง เมื่อไม่สามารถใช้แบ่งแยกคนตามสังกัดชั้นได้อย่างเดิมแล้ว ก็เป็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างวิธีการใหม่ขึ้นมา กำหนดความเป็นพลเมือง โดยกฎเกณฑ์เหล่านั้น จะผูกพันอยู่กับอำนาจ ซึ่งก็คืออำนาจในการที่จะสร้างกฎเกณฑ์ให้ค่านิยามว่าใครควรเป็นไทยหรือไม่ใช่ไทย พัฒนาการในกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เหล่านี้ สะท้อนความคิดของชนชั้นปกครองในแต่ละยุคได้เป็นอย่างดี ซึ่งโดยการ

⁴⁵ อัสวพาหุ, “การภายหลังในจีน,” อ้างใน สิริวิรัตน์ พุ่มเกิด, “อัสวพาหุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 103 - 104.

⁴⁶ อัสวพาหุ, “ความเพิกเฉยต่อทุกขเวทนา,” อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

นิยามว่าใครเป็นไทยหรือไม่ใช่ ไม่ได้มีนัยความถูกผิดทางกฎหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นความชอบธรรมของประชากรที่มีต่อรัฐและรัฐต่อประชากรด้วย

ท่ามกลางปัญหาทั้งหลายที่รัฐบาลไทยกำลังประสบจากชาวจีน เพียงแค่การรับรู้ของชนชั้นนำว่าชาวจีนเป็นพลเมืองไทย ย่อมไม่ได้สร้างความมั่นใจแก่ชนชั้นนำในการที่จะปกครองชาวจีนนัก สิ่งสำคัญคือการผลักดันการรับรู้ดังกล่าวให้เป็นรูปธรรม ในอันที่จะทำให้ชาวจีนมีสถานะการเป็นพลเมืองที่ชัดเจน คือมาตรการทางกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นทางเลือกที่ดีของรัฐบาลไทยในขณะนั้น ในภาวะที่เกณฑ์ชีวิตด้านอื่นๆ เช่น ภาษาและวัฒนธรรมนั้นเริ่มคลี่คลายลงและเป็นเกณฑ์ที่ไม่เหมาะสมกับยุคสมัยอีกต่อไป ดังนั้น เมื่อการสร้างคามผูกพันทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรม สำนึกความเป็นชาติร่วมกัน ยังเป็นกระบวนการที่เพิ่งเริ่มดำเนินการ และต้องเป็นสิ่งที่ต้องค่อยเป็นค่อยไป การสร้างความผูกพันทางสัญชาติโดยการออกพระราชบัญญัติสัญชาติ ขึ้นใช้เป็นครั้งแรกในเมืองไทยในปี พ.ศ.2456 จึงถือว่าตอบสนองต่อปัญหาที่เร่งด่วนเกี่ยวกับชาวจีนที่รัฐบาลกำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น

คำว่า “สัญชาติ” นั้น เป็นถ้อยคำทางกฎหมาย ซึ่งหมายความว่า “ความสัมพันธ์ในทางกฎหมายระหว่างปัจเจกชนกับรัฐในลักษณะที่ปัจเจกชนอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยในทางบุคคลของรัฐนั้น” สัญชาติ เป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐและเอกชนที่ก่อให้เกิดสถานภาพ “คนชาติ” แก่บุคคลในชาติ สัญชาติ มีสถานะเป็นเงื่อนไขในการมีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายภายในรัฐ⁴⁷ กล่าวโดยสรุปกฎหมายสัญชาติ คือการอธิบายสถานภาพความเป็นชาติ หรือเป็นพลเมืองที่แต่ละรัฐกำหนดขึ้นนั่นเอง

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยนั้น ย่อมมีแนวคิดที่คำนึงถึงหลักการมีเอกภาพและอธิปไตยของรัฐเหนือดินแดนและประชากรที่ถือว่าอยู่ภายใต้อำนาจตน การสร้างความชัดเจนในสถานภาพของประชากรในรัฐก็เป็นสิ่งจำเป็นด้วยเช่นกัน การเกิดพระราชบัญญัติสัญชาติเป็นกลไกทางกฎหมายที่ให้ความชัดเจนเรื่องสถานภาพของบุคคลในชาติ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการเมืองแก่พลเมืองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พัฒนาการของกฎหมายที่ส่งเสริมให้เกิดความชัดเจนในเรื่องสัญชาติ มีมานาน นับตั้งแต่พระราชบัญญัติแปลงชาติ ร.ศ.127 (พ.ศ.2451)จนกระทั่งใน พ.ศ.2454 หรือช่วงต้นสมัยรัชกาลที่ 6

⁴⁷ พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย ภายใต้พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2508 ซึ่งถูกแก้ไขโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ(ฉบับที่ 2 และ 3) พ.ศ.2535 (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2544), หน้า 23 - 24.

จึงได้มีการประกาศร่างพระราชบัญญัติแปลงชาติขึ้นใช้อีกครั้งหนึ่ง โดยสาระหลักของร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ คล้ายคลึงกับฉบับ ร.ศ.127ค่อนข้างมาก แต่ในรายละเอียดบางเรื่องมีความแตกต่างกัน พระราชบัญญัติ 2 ฉบับนี้ มีการกำหนดไว้เหมือนกันว่า การที่ผู้ประสงค์จะแปลงชาตินั้นจะแปลงได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับพระบรมราชานุญาตเป็นสำคัญ อาจไม่ได้เป็นไปตามกฎหมายเสมอไปก็ได้ ซึ่งแสดงถึงการยืนยันในพระราชอำนาจสูงสุดของพระองค์ที่มีเหนือกฎหมาย และ ยังมีการกำหนดไว้เหมือนกันอีกข้อหนึ่ง ในเรื่องการถอนน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแปลงชาติแล้ว เท่ากับว่ายึดหลักการจงรักภักดีเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในร่างพระราชบัญญัติแปลงชาติฉบับ ร.ศ.130นั้น ได้มีการออกประกาศใช้ควบคู่ไปกับร่างกฎข้อบังคับถอนน้ำแปลงชาติด้วย โดยในมาตรา 9 ของร่างกฎดังกล่าว ได้กำหนดให้ต้องถอนน้ำพิพัฒน์สัตยาก่อน การแปลงชาติจึงจะสมบูรณ์ แลเห็นถึงการยึดหลักความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองมากกว่ากฎเกณฑ์อื่นๆ ทั้งนี้มีการเปิดกว้างต่อความแตกต่างหลากหลายทั้งศาสนาและภาษาของผู้แปลงชาติ โดยมีการกำหนดข้อปฏิบัติในการถอนน้ำพิพัฒน์สัตยาไว้ว่า สำหรับผู้นับถือศาสนาใด นั้น ปฏิญาณว่า

ข้าพระพุทธเจ้า (ลงชื่อผู้ร้องขอแปลงชาติ) ขอทำสัจจาริษฐานสาบาลตนไว้ว่า
ข้าพระพุทธเจ้า มีความซื่อสัตย์สุจริตจริง แลสวามิภักดีนับถือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา
วชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งทวยาทและผู้สืบสันตติวงศ์ของพระองค์ ตามพระราชกำหนด
นั้นว่าเปนเจ้านายอันแท้จริงของข้าพระพุทธเจ้า เมื่อข้าพระพุทธเจ้า มีความสัตย์อยู่ดังนี้ ขอให้
เทพยดาอันมีเมตตาจิต จงอภิบาลรักษาข้าพระพุทธเจ้าด้วยเทอญ

ทั้งนี้ถ้าหากเป็นผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาใดๆ ก็จะใช้คำพูดเหมือนกัน เพียงแต่ตัดประโยคที่ว่า “เมื่อข้าพระพุทธเจ้า มีความสัตย์อยู่ดังนี้”

ไม่เพียงแต่ร่างกฎข้อบังคับเรื่องการถอนน้ำนี้ จะมีลักษณะเปิดกว้างให้แก่คนที่มีเชื้อชาติศาสนาที่หลากหลายเท่านั้น ในข้อ 3 ของกฎข้อบังคับ ยังกำหนดให้บังคับใช้ร่างประกาศเรื่องถอนน้ำในมณฑลต่างๆ ด้วย และที่น่าสนใจก็คือข้อที่กฎหมายเปลี่ยนชาตินี้ ยังเปิดกว้างแก่ผู้ที่ประสงค์จะแปลงชาติเป็นไทย แต่ยังไม่พูดภาษาไทยไม่ได้ ให้มีโอกาสแปลงชาติได้ด้วย โดยกำหนดว่า

ถ้าผู้ร้องขอแปลงชาตินั้น เป็นผู้ซึ่งยังไม่สันทัดในภาษาไทย จะให้กระทำสัจจาธิษฐานใน ภาษาต่างประเทศ ภาษาหนึ่งภาษาใด ที่ผู้ร้องกำกับถือน้ำ เข้าใจได้ดีด้วย ก็ใช้ได้เหมือนกัน ตามแบบในภาษาต่างๆ ที่กำหนดไว้ให้⁴⁸

ทั้งนี้ การที่กำหนดเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึง ความ"อ้อมอ้อม" ของร่างพระราชบัญญัติแปลง ชาตินี้ ในอันที่จะจูงใจให้คนที่มีความประสงค์จะแปลงชาตินั้น สำเร็จความมุ่งหมายได้ง่ายขึ้น โดยไม่ต้องมีเงื่อนไขอุปสรรคในด้านศาสนา ภาษา พื้นที่แต่อย่างใด โดยเฉพาะเรื่องภาษาของผู้ แปลงชาติ โดยเฉพาะชาวจีนนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากที่ไม่รู้ภาษาไทย การใช้ภาษาดั้งเดิมของตนได้ น่าจะทำให้การแปลงชาติเป็นไปโดยง่ายขึ้น จะเห็นได้ว่าในสถานการณ์อันส่งเสริมผลประโยชน์ของ รัฐ เช่น การที่เปิดโอกาสให้คนเข้ามาเป็นคนไทยนั้น กฎเกณฑ์ด้านภาษา กลายเป็นเรื่องที่รัฐยึดหยุ่น แก่ผู้ที่มีความประสงค์จะแปลงชาติ ทั้งที่มีการย้ำเน้นเรื่องภาษากับความจงรักภักดีและความเป็น ชาติดลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม

ความสำคัญของร่างพระราชบัญญัติแปลงชาตินี้ ดังที่ได้กล่าวมานี้ แสดงให้เห็น การเปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะใครก็สามารถเข้ามาแปลงชาติเป็นไทยได้ และพระราชบัญญัติ แปลงชาติจะได้ถูกพัฒนาขึ้น และใช้กำหนดสถานภาพชาวจีนในเวลาต่อมา

พระราชบัญญัติสัญชาติจีน ของราชวงศ์ชิงที่ถูกประกาศใช้ เมื่อปี พ.ศ.2452 กำหนดให้ลูก จีนที่มีบิดาเป็นจีน ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน ย่อมถือว่าเป็นคนจีนทั้งสิ้น ได้ส่งผลกระทบต่อความคิดของชน ชี้นำที่มีต่อชาวจีน ที่จะต้องรีบทำให้ปัญหาสถานภาพอันคลุมเครือของชาวจีนนั้น ชัดเจนขึ้น ปรับ ทำที่โดยทำให้สถานภาพทางกฎหมายของชาวจีนให้ชัดเจน โดยไม่ต้องรอให้ชาวจีนมาขอแปลงชาติ กันเป็นรายๆ อีกต่อไป

กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องสถานะความเป็นชาติของไทยนั้น เริ่มมีการประกาศใช้ มาก่อนหน้า การมีพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับนี้ นั่นคือ พระราชบัญญัติแปลงชาติ ร.ศ.127 (2451) และ ร. ศ.130 (2454) อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นแต่เพียงกฎหมายที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนอง ต่อสภาพที่เกิดมีผู้ประสงค์จะแปลงชาติมาเป็นชาวไทยที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ในช่วงเวลา ก่อนหน้านั้น นอกจากนั้น ยังเป็นกฎหมายที่เสนอทางเลือก หรือเพียงเปิดโอกาสให้บุคคลเลือกที่จะมา เป็นพลเมืองไทยเท่านั้น หากทว่า พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456 ฉบับนี้ เป็นการประกาศใช้เพื่อ

⁴⁸ สห., ร.6, ต.2/3 ประกาศผู้กำกับถือน้ำแปลงชาติและกฎข้อบังคับสำหรับจัดการถือน้ำแปลงชาติ 13 ธันวาคม พ.ศ.2454-6 มกราคม พ.ศ. 2454.

ตอบสนองต่อปัญหาเร่งด่วนในการจัดการชาวจีนในสภาวะที่มีเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้รัฐบาลสยามต้องรีบดำเนินการเพื่อให้ชาวจีนเข้ามาเป็นพลเมืองไทย อย่างสมบูรณ์ และทั้งนี้ ก็เป็นกฎหมายที่บังคับใช้อย่างกว้างขวาง ไม่ใช่เพียงแค่เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการมีชาติแบบกฎหมายแปลงชาติ

พระราชบัญญัติสัญชาติ ของไทย พ.ศ.2456 มีจุดมุ่งหมายมุ่งแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการยึดถือสายโลหิตที่รัฐบาลจีนพยายามจะอ้างสิทธิ์เหนือชาวจีนในสยาม ในพระราชบัญญัติสัญชาติจีน ดังนั้น พระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงแก้กันด้วยการยึดถือหลักดินแดน รวมถึงหลักสายโลหิตด้วย เพื่อให้มีหลักการที่ครอบคลุมถึงสถานะการเป็นพลเมืองอย่างกว้างขวาง ดังที่ปรากฏในมาตรา 3 ที่ได้บัญญัติไว้ว่า หลักการที่แสดงว่าผู้นั้นเป็นคนไทย คือ

- 1.บุคคลที่ได้กำเนิดแต่บิดาเป็นคนไทย แม้เกิดในพระราชอาณาจักรสยามก็ดี เกิดนอกพระราชอาณาจักรก็ดี
- 2.บุคคลผู้ได้ถือกำเนิดแต่มารดาเป็นคนไทย แต่ฝ่ายบิดาไม่ปรากฏ
- 3.บุคคลผู้ได้กำเนิดในพระราชอาณาจักรสยาม
- 4.หญิงต่างชาติ ที่ได้ทำการสมรสกับคนไทยตามกฎหมายประเวณี
- 5.คนต่างประเทศ ผู้ได้แปลงชาติ มาถือเอาสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติ⁴⁹

ความหมายของพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับนี้คือ กลุ่มชนทุกหมู่เหล่าไม่ว่าเชื้อชาติใดก็ตามที่เกิดในเมืองไทย หรือมีเพียงบิดาหรือมารดาเป็นคนไทยก็มีฐานะเป็นคนไทยโดยสัญชาติทุกคน การกำหนดความเป็นไทยอย่างเปิดกว้างเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและโลกทัศน์ที่มีต่อการกำหนดความเป็นชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสถานการณ์ ในอดีตนั้น การกำหนดความเป็นชาติหรือความเป็นกลุ่มเดียวกันมีหลักในการกำหนดกว้างๆ คือ หลักทางกำเนิดและวัฒนธรรมเป็นสำคัญ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำหนดความเป็นชาติโดยไม่เลือกกำเนิดและศาสนา ครั้นมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กฎเกณฑ์ในการกำหนดการเป็นคนไทยยิ่งเปิดกว้างขึ้นจนคล้ายไม่มีกฎใดๆ คือไม่เลือกกำเนิด ภาษา หรือดินแดนที่เกิดมา รวมทั้งยังให้มีการแปลงสัญชาติได้ด้วย ดังนั้นพระราชบัญญัติสัญชาติฉบับนี้ จึงเป็นเสมือนการดึงเอากลุ่มชนต่างๆ ให้มีฐานะเป็นคนไทย⁵⁰

⁴⁹ สหช., กต.2/165 พระราชบัญญัติสัญชาติ พุทธศักราช 2456.

⁵⁰ เตือนใจ ไชยศิลป์, “ลัทธิในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ.2437-2476,” หน้า 130.

สมเด็จพระติ วันทะนะ กล่าวถึงพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456ว่า เป็นผลมาจากกระบวนการอันยาวนาน และยากลำบากที่จะสร้างเอกภาพของประชากรของรัฐภายใต้กรอบโครงสร้างของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งภายใต้ระบอบนี้ รัฐต้องการบูรณาภาพทางดินแดน และเอกภาพของประชากร ถ้ายังสร้างเอกภาพในหมู่ประชากรไม่ได้ ก็ต้องใช้วิธีการสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นด้วยสองแนวทางใหญ่ๆ คือ การรวมศูนย์อำนาจปกครองอย่างแท้จริงโดยนำประชากรทุกระดับชั้นเข้ามาอยู่ภายใต้พระบรม เดชานุภาพอย่างไม่แบ่งแยก และประการที่สองคือ การสร้างสำนึกแห่ง “ความเป็นไทย” ร่วมกัน⁵¹ ซึ่งในแง่นี้ รัฐได้ดำเนินการเพื่อเปลี่ยนการรับรู้ที่มีต่อชาวจีน โดยการรวมการปกครองชาวจีนมารวมกับชาวไทยโดยไม่แบ่งแยก เพื่อลบเลือนการรับรู้เดิมที่ถือว่าเป็นชาวต่างประเทศลง การสร้างการรับรู้ใหม่แก่สังคมว่าแม้แต่ลูกจีนก็ควรนับว่าเป็นไทย อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่ผ่านมา ก็ยังมีความสับสนและเกิดวิวาทะในการตีความว่าควรนับใครว่าเป็นจีนหรือไทยเพราะอะไร ใช้เกณฑ์ใด แต่ความสับสนในการตีความเหล่านั้น ถูกยุติลงด้วยการเกิดขึ้นของกฎหมายลายลักษณ์อักษร ที่กำหนดลักษณะการเป็นพลเมืองไทยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมี ลักษณะที่กว้างขวางครอบคลุมมาก จนทำให้ชาวจีนในเมืองไทยเกือบทั้งหมด(ไม่รวมจีนนอก) มีสถานะทางกฎหมายว่าเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ ชอบด้วยกฎหมายเป็นครั้งแรก ก่อนที่กระบวนการสร้างสำนึกความเป็นคนไทยร่วมกัน จะได้สัมฤทธิ์ผล และถูกปฏิบัติต่อชาวจีนในเวลาต่อมา

4.3.2 ชนชั้นนำกับการปลูกฝังแนวคิดเรื่องชาติ

-แนวคิดเรื่อง “ชาติ” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่จะผูกน้ำใจให้คนจีนเข้ามาเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ได้นั้น นอกเหนือมาตรการทางรูปธรรมต่างๆ ที่จะจัดการกำหนดหรือบังคับให้ชาวจีนเข้ามาสังกัดชาติไทยแล้ว กระบวนการที่จะผนวกชาวจีนอย่างยั่งยืนได้นั้น จำเป็นต้องมีการปลูกฝังอุดมการณ์ให้เกิดการรับรู้ถึงแนวคิดเรื่อง การเป็นชาติเดียวกัน มีผู้ปกครองคือพระมหากษัตริย์องค์เดียวกันและหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อรัฐ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการปลูกฝังแนวคิดเรื่องชาติโดยใช้วิธีการปลูกฝังผ่านบทพระราชนิพนธ์ต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองนั้นจะทรงใช้พระนามแฝงว่า “อัสวพาหุ” จากการศึกษาของสิริรัตน์ พุ่มเกิด

⁵¹ สมเด็จพระติ วันทะนะ, "เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก," หน้า 79.

พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องชาติที่ปรากฏในเนื้อหาของวรรณกรรมของอศฺวพาหุ สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท⁵² คือ

1.แนวความคิดและอุดมการณ์ในการต่อต้านชาวต่างชาติ มักจะเน้นในการเตือนให้ตระหนักถึงภัยของชาวต่างชาติ ได้แก่ชาวตะวันตกและจีน ที่มาในรูปแบบต่างๆ ทั้งในด้านการรุกรานจากภายนอก และการบ่อนทำลายความมั่นคงภายในประเทศ

2.แนวความคิด และอุดมการณ์ในการสร้างเจตนคติ เกี่ยวกับลัทธิการปกครองให้เกิดความเลื่อมใสในระบบราชาธิปไตยอันทรงถือว่าเป็นนิติธรรมของชาติ พร้อมทั้งชี้ให้เห็นความบกพร่องของลัทธิการเมืองแบบอื่น เช่น ระบบสาธารณรัฐ โดยยกตัวอย่างจากประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองไปในรูปแบบนั้นแล้ว เช่น ประเทศจีน

3.แนวความคิดและอุดมการณ์เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต โดยชี้ให้เห็นว่าชาติจะมีอำนาจได้ ต้องขึ้นอยู่กับประชากรซึ่งมีคุณภาพด้านความประพฤติและนิสัยใจคอ

4.แนวความคิดและอุดมการณ์ในการสร้างเจตนคติต่อการสงคราม เตือนสติให้คนเตรียมพร้อมในขณะที่กำลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 อยู่ในขณะนั้น

จากประเภทของวรรณกรรมของพระองค์ข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมทั้งหมด มีศูนย์กลางอยู่ที่เรื่องของ “ชาติ” ซึ่งพระองค์ทรงหมายถึงพระมหากษัตริย์ ชาติ มีความหมายเดียวกับพระมหากษัตริย์ ดังที่ทรง ให้ความหมายของชาติว่าหมายถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ถ้าหากประชาชนคนใดไม่จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แล้ว ก็จะต้องถือว่าคนนั้นไม่มีชาติ⁵³ และจะเน้นหนักไปที่ การแสดงถึงรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับชาติไทย ความนิยมในลัทธิการเมืองอื่น จึงเป็นเรื่องของคนที่ไม่ใช่ไทย และทรงชี้ให้เห็นความหมายที่แท้จริงของคำว่าชาติ และหน้าที่พึงปฏิบัติของคนไทยต่อชาติไทย

ในจำนวนวรรณกรรมของ “อศฺวพาหุ” ทั้งหมด 30 เรื่อง⁵⁴ พบว่ามีวรรณกรรมที่มีลักษณะต่อต้านชาวจีนอย่างเห็นได้ชัด⁵⁵ จำนวน 13 เรื่อง หรือเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด ได้แก่

⁵²สิริรัตน์ พุ่มเกิด, “อศฺวพาหุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง, หน้า 71.

⁵³เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

⁵⁴โปรดดู “ตารางแสดงเหตุการณ์ทางการเมืองสำคัญ ที่เกิดขึ้น และงานวรรณกรรมของ อศฺวพาหุ ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น” คือระหว่างปี พ.ศ.2437-2469 และรายละเอียดของวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 70 - 74 และ 85 - 109.

พวกยิวแห่งบูรพาทิศ (พ.ศ.2457) เมืองไทยจงดั้นเถิด (พ.ศ.2458) ความเปนชาติโดยแท้จริง (พ.ศ. 2458) ตัวอย่างสำหรับนักพูด คนอังกฤษช่างพูดจงดั้นเถิดคูกสองเดือน (พ.ศ.2458) ไทยผสม ! เป นคนที่ไม่พึงปรารถนา (พ.ศ.2458) ไทยผสม (พ.ศ.2458) ถูกบังคับให้เป็นจีน (พ.ศ.2458) วงศ์วงศ์ ใหม่ (พ.ศ.2458-2459) การภายในในเมืองจีน (พ.ศ.2458-2459) ทฤษฎีโดยอาชีวะ (พ.ศ.2458- 2459) ปัญญาณายดุสีย์ (ชาวอเมริกา) (พ.ศ.2458-2459) ไม่ชอบไทย (พ.ศ.2458-2459) และ (ทำดี ได้ชั่ว) แกล้งการณแห่งจีนธรรม

จากจำนวนทั้งหมดที่เทียบกับสัดส่วนของวรรณกรรมของ “อศวพาหุ” แสดงให้เห็นถึงนัย บางประการ ที่พระองค์ต้องการสื่อสารกับชาวจีน เมื่อแกนกลางของวรรณกรรมของอศวพาหุ เน้นที่ เรื่องชาติ และครั้งหนึ่งในจำนวนนั้น เป็นเรื่องที่เน้นเกี่ยวกับชาวจีน จึงอาจแสดงให้เห็นว่าพระองค์ ต้องการปลูกฝังแนวคิดเรื่องชาติในหมู่ชาวจีนให้เป็นที่ประจักษ์ โดยเฉพาะการวิจารณ์การเมืองใน จีน และการโจมตีชาวจีนในเมืองไทยที่มีบทบาทเคลื่อนไหวต่อการเมืองจีน ทั้งที่อาศัยแผ่นดินไทยอยู่

แนวคิดเรื่องชาติที่พระองค์มุ่งปลูกฝังให้เกิดแก่นสำนึกของชาวจีน ได้แก่ เรื่อง องค์ประกอบ ของความเป็นชาติ พระองค์บัญญัติไว้ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ เกณฑ์ทางด้านกฎหมาย ระหว่างประเทศ เช่น การกำหนดพระราชบัญญัติสัญชาติ เกณฑ์ทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งดู ว่ารัฐสามารถปกครองไปได้เพียงใด เกณฑ์ด้านภาษา ที่ถือว่าใครพูดภาษาอะไรก็เป็นคนชาติ นั้น และเกณฑ์ข้อที่ 4 คือความจงรักภักดี

แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีการตราพระราชบัญญัติสัญชาติ ขึ้นใช้แล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2456 เพื่อบังคับให้คนชาติภาษาต่างๆ ที่อยู่ในชาติ และมีคุณสมบัติตามที่ กฎหมายกำหนด เป็นคนไทยตามเงื่อนไขที่กฎหมาย กระนั้น พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำริว่า การ แปลงชาติในทางกฎหมายนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายของความเป็นชาติที่แท้จริงได้เลย ดังที่ทรง กล่าวไว้ว่า การแปลงชาติด้วยกระดาษนั้น ข้าพเจ้าคนหนึ่งเป็นผู้ไม่เลื่อมใสเชื่อถือว่า เป็นไปได้จริงมา แต่เดิมแล้ว⁵⁶

พระองค์ทรงชี้ให้เห็น ในพระราชนิพนธ์ “ความเป็นชาติโดยแท้จริง” ว่า ความเป็นชาติที่ แท้จริงนั้น หมายถึงความจงรักภักดีที่เขาผู้นั้นต้องมีต่อชาติ ซึ่งหมายถึงผู้ปกครองเป็นสำคัญกว่า

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

⁵⁶ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ความเป็นชาติโดยแท้,” ใน *ลัทธิเอาอย่าง รวมบทพระราช นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า 155.

อุดมการณ์ความจงรักภักดี เกี่ยวข้องโดยตรงกับพื้นฐานแนวคิดของอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึง อุดมการณ์นี้มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองที่มีพระราชอำนาจสูงสุด การที่ผู้ได้ปกครองมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง ถือว่าเป็นการบรรลุเป้าหมายของอุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีต่อการผนวกคนกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ในสังคมได้อย่างสมบูรณ์และมีเอกภาพ เป็นการสลายอำนาจของกลุ่มผู้ได้ปกครองที่มีต่อชาติภาษาเดิมของตน ให้มีความสำนึกถึงความเป็นชาติร่วมกัน โดยที่ไม่กลับไปมีสำนึกต่อเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเอง เพราะได้เกิดมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่ถือว่าเป็นผู้ปกครองของตนแล้ว เช่นนี้ จึงกล่าวได้ว่าผู้เป็นไทยแท้เพราะได้ละทิ้งสำนึกที่มีต่อชาติภาษาตนมายอมรับนับถือผู้ปกครองไทยแล้วอย่างสมบูรณ์ ดังนั้นเมื่อกษัตริย์เป็นจุดศูนย์กลางของอำนาจและความสัมพันธ์ทั้งหมดของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์จึงถือว่าเป็นนิติธรรมหรือหลักแห่งชาติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า “ประเทศใดที่รักษานิติธรรมของชาติไว้ได้ดี ประเทศนั้นย่อมดำเนินขึ้นสู่ความเจริญ ประเทศใดละเลยนิติธรรมของชาติเสีย หรือปล่อยให้เสื่อมทรามไป ภัยย่อมมาถึงประเทศนั้น...ถ้าว่าด้วยการปกครองบ้านเมืองแล้ววิธีการปกครองอย่างราชาธิปไตย เป็นนิติธรรมของเราสืบมาแต่โบราณกาล”⁶⁰ ด้วยเหตุนี้ความจงรักภักดีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ได้รับการเน้นย้ำ เพราะจะเป็นเครื่องรักษานิติธรรมของชาติไว้ได้ หากมีความจงรักภักดีแล้วก็ยอมเชื่อฟังรัฐบาล ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ต่อระบอบราชาธิปไตยอันได้รับการปลูกฝังไว้ในฐานะนิติธรรมของชาติ ดังนั้นจึงทรงสรุปว่าบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นไทยที่แท้จริง จะต้องเป็นผู้ที่ “ตกลงใจว่าเป็นไทยและประพฤติให้เหมือนคนไทยทุกอย่างทุกสถาน เช่นการใช้ภาษาไทย การจงรักภักดีต่อชาติ และพระเจ้าแผ่นดินไทย โดยไม่จำกัดว่าผู้นั้นจะมีเชื้อชาติเดิมมาอย่างไร”⁶¹

จากการที่กลุ่มต่างๆ ในเมืองจีนเข้ามาปลูกสำนึกของชาวจีนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งผลกระทบต่อพระราชอำนาจของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ต้องการสร้างความจงรักภักดีจากพลกนิกรชาวจีน ไม่ยอมให้จีน

⁶⁰พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชดำรัสตอบคำกราบบถวายนมของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เนื่องในพระราชพิธีฉัตรมงคล,” ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2455, ใน *พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๑๐๐ ครั้ง*, คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดพิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2529.

⁶¹กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาศึกษาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 106.

กลับไปรักดีต่อเมืองแม่เพราะจะทำให้ชาวจีนยังคงแสดงบทบาทของตนตามสำนักแห่งอัตลักษณ์ทางชาติภาษาของตนอยู่เรื่อยไป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำอุดมการณ์ความรักภักดีแก่ชาวจีนเป็นอย่างมาก แม้จะเป็นกลุ่มคนไทยผสม หรือจีนสยาม ก็สามารถนับว่าเป็นไทยได้หากละทิ้งอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตน ละทิ้งบทบาทของตนที่มีต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองแม่ และปลงใจที่จะเป็นไทยอย่างแท้จริง ดังปรากฏใน พระราชนิพนธ์ ไทยผสม เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนาว่า สิ่งที่ชาวจีน และจีนสยามพึงปฏิบัติ คือ

ขอให้เขาตัดขาดซึ่งเยื่อใยแห่งความรู้สึกและความนิยมในชาติจีนและในที่สุดซึ่งยิ่งกว่าสิ่งอื่น ขอให้เขาพร้อมอยู่เสมอไม่ว่าในกาลใด ๆ ที่จะยกประโยชน์แห่งเมืองไทยและชาติไทยขึ้นเหนือประโยชน์อื่น ๆ ทั้งสิ้น เมื่อทั้งหลายได้ทำอย่างที่ว่ามานี้แล้วเมื่อใด เมื่อนั้นและไทยเราจึงสามารถรับเขาได้ด้วยความเต็มใจ ว่าเขาเป็นคน 1 ในพวกไทยเราโดยแท้⁶²

นอกจากนั้น ยังทรงเน้นย้ำเรื่องความรักภักดี ต่อความสำคัญที่จะทำให้ชาวจีนเป็นไทยอย่างสมบูรณ์ด้วยว่า

ท่านทั้งหลายถึงแม้ว่าบิดาหรือปู่จะเป็นจีนหรือแขกฝรั่งอะไรก็ไม่สำคัญทั้งสิ้น สำคัญอยู่ที่ใจตัวท่านเองมีความรักชาติใดแนที่ท่านนั้นถ้าแม้ว่าท่านมั่นคงจงรักภักดีในชาติไทยอยู่แล้ว ต่อให้คนแสนปากพูดอย่างไร ก็จะไม่แปลงตัวท่านให้พ้นไปจากชาติไทยไม่ได้⁶³

จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ไม่ได้กีดกันชาวจีนว่าเป็นผู้ร่วมชาติแต่อย่างใด เพราะพระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นแล้วว่า ในความหมายของความเป็นชาติร่วมกันนั้น พระองค์ไม่ได้ทรงให้ความสำคัญกับการมีเชื้อชาติที่แตกต่างกันเลย ความสำคัญอยู่ที่การมี “สำนัก” ในความจงรักภักดีอย่างแท้จริงต่อชาติไทยมากกว่าอย่างอื่น พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าไม่ได้ทรงรังเกียจหรือกีดกันชาวจีนแต่อย่างใด ยกเว้นแต่เป็นชาวจีนที่ไม่ละทิ้งสำนักหรือการแสดงบทบาทต่อเมืองจีน จึงจะเป็นสิ่งที่พระองค์ยอมรับไม่ได้ ดังที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่อง “ไทยผสม! เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา” เกี่ยวกับพวกไทยผสม หรือจีนสยาม ว่า

⁶²พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ไทยผสม เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา,” อ้างถึงใน สิริวัฒน์ พุ่มเกิด, “อศฺวพาทุกับการใช้วรรณกรรมเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง,” หน้า 99.

⁶³เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

ข้าพเจ้าไม่ใช่เป็นบ้าซังชาวต่างประเทศ ข้าพเจ้าใคร่จะทำความสนิทสนมและดำเนินการติดต่อกับชาวต่างประเทศในฐานะที่เขาเป็นชาวต่างประเทศโดยตรงแต่ข้าพเจ้าไม่ชอบคนซึ่งข้าพเจ้าไม่สามารถจะทราบได้ว่าเมื่อใดเป็นชาวต่างประเทศและเมื่อใดไม่เป็น! คนลักษณะนี้แหละได้แก่คนไทยผสมที่กล่าวมาในเรื่องนี้ และข้าพเจ้ามีความเสียใจจริงๆ ที่จะต้องกล่าวว่าบุคคลชนิดนี้ เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนาให้อยู่ในชาติของเรา⁶⁴

ส่วนความเป็นชาติที่แท้จริงอีกข้อหนึ่งคือการใช้ภาษาเดียวกัน เพราะหากยอมเปลี่ยนมาใช้ภาษาเดียวกันแล้ว ก็ย่อมแสดงความจริงจัง ความเลื่อมใสต่อชาตินั้นๆ อย่างแท้จริง ตามพระราชนิพนธ์ “ความเป็นชาติโดยแท้” คือ

ไม่มีข้อสงสัยแน่ว่า ภาษาเป็นเครื่องผูกพันมนุษย์ต่อมนุษย์แน่นแฟ้นกว่าสิ่งอื่น... เพราะฉะนั้นรัฐบาลใดที่ต้องปกครองชนต่างภาษา จึงต้องพยายามตั้งโรงเรียนและออกบัญญัติบังคับ ให้ชนต่างภาษาเรียนภาษาของผู้ปกครอง แต่ความคิดเช่นนี้มีใช้สำเร็จตามปรารถนาของรัฐบาลเสมอก็มีไม่ได้ และถ้าการจัดตั้งแปลงภาษาไม่สำเร็จอยู่ตราบดี ก็แปลว่าผู้พูดต่างภาษากับผู้ปกครองนั้นยังไม่เชื่ออยู่ตราบนั้น ...เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลโดยยอมเปลี่ยนภาษาเดิมของตนนั้นแหละจึงจะควรจัดได้ว่าแปลงชาติโดยแท้จริง

พระองค์ทรงถือว่าการใช้ภาษาร่วมกัน ยังเป็นการแสดงความรักดีต่อชาตินั้นด้วย กล่าวคือ

การที่คนใดจะอยู่ในบังคับของรัฐบาลใดนั้น ไม่เกี่ยวแก่ภาษาที่คนคนนั้นพูด หามิได้ เกี่ยวแก่ภูมิภานาที่เขาอยู่กับสัญญาระหว่างนานาประเทศ เพราะฉะนั้นไม่ใช่แต่จีน ถึงชนชาติอื่นๆ ที่มีได้มีสัญญากับกรุงสยามเช่นชาวตูกก็เป็นต้น เมื่ออยู่ในกรุงสยามก็ต้องนับว่าเป็นคนในบังคับสยามเหมือนกัน แต่จะนับว่าเป็นคนไทยก็หาได้ไม่ เพราะฉะนั้น **ไม่ควรถือเอาการที่อยู่ได้บังคับใครเป็นหลักแสดงชาติแห่งบุคคลต้องถือเอาภาษาเป็นใหญ่** และใครพูดภาษาใดก็แปลว่าชาตินั้น เพราะการพูดภาษาใด ก็แปลว่าปลงใจจงรักภักดีต่อชาตินั้นโดยจริงใจ ไม่ใช่โดยความจำเป็นชั่วคราว⁶⁵ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

จากทั้งหมดข้างต้น สามารถสังเกตเห็นถึงความแตกต่างในแนวคิดเรื่องชาติของชนชั้นปกครองรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยนี้ ที่ต่างกับอุดมการณ์เรื่องชาติที่ถูกปลูกฝังขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย “ชาติ” ในมโนทัศน์ของชนชั้นนำยุคที่เพิ่งเริ่ม

⁶⁴พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ไทยผสม ! เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา” อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

⁶⁵พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ความเป็นชาติโดยแท้,” ใน *ลัทธิเอาอย่าง รวมบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า 155.

สร้างบูรณภาพทางดินแดนและประชากร ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น เห็นว่า ไม่ว่าใครก็เป็นไทยได้ หาก อยู่ในบังคับ คืออยู่ใต้ปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์เดียวกัน ขณะที่ มโนภาพของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นว่าไม่ใช่ใครก็ได้ที่จะมาเป็นชาติไทย แม้ถึงขนาดแปลง ชาติอย่างถูกต้องตามกฎหมายแล้ว พระองค์ก็ยังไม่ทรงยอมรับว่าคนผู้นั้นเป็นไทย ถ้าไม่ได้มี คุณสมบัติที่แสดงความจริงใจต่อการร่วมชาตินั้นๆ อย่างแท้จริง เช่น การใช้ภาษา

จากแนวคิดเรื่องชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งหมดที่ได้กล่าวไป ข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องชาติของพระองค์ ประกอบด้วยการเป็นชาติในทางกฎหมาย การ เป็นชาติโดยมีภาษาร่วมกัน และการเป็นชาติเพราะมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองเดียวกัน ซึ่ง พระองค์ถือว่าการเป็นชาติเพราะมีความจงรักภักดีนั้นเป็นข้อที่สำคัญที่สุด พระองค์ไม่ได้มีความ รังเกียจหรือแยกความเป็นชาติกันด้วยเชื้อชาติเลย ในกรณีชาวจีน ก็มีได้ทรงรังเกียจกีดกันให้มาร่วม ชาติไทยแต่อย่างใด ไม่ว่าจีน ไทย หรือชาติใดๆ ก็เข้ามาเป็นไทยได้หากมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง แนวคิดเรื่องชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงแตกต่าง จากแนวคิดเรื่องชาติที่ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เน้นย้ำแก่ชาว จีนว่า ความเป็นชาติเดียวกันมีพรมแดนความหมายที่กว้างขวางมาก ไม่ว่าจะเป็ชาติภาษาใด หาก มาอยู่ในดินแดนเดียวกัน อยู่ใต้ผู้ปกครองเดียวกันก็เป็นชาติเดียวกันได้ โดยไม่คิดที่จะเข้าไปเปลี่ยน ชาติภาษาของคนเหล่านั้น ซึ่งข้อนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีได้ทรงปฏิเสธ หลักการดังกล่าว แต่พระราชดำริของพระองค์นั้นเห็นว่ายังไม่เพียงพอ ต้องมีเกณฑ์ของความ จงรักภักดีเป็นหลักสำคัญ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการที่พระองค์ต้องเน้นย้ำคตินี้ดังกล่าว เป็นเพราะบริบท ทางการเมืองในขณะนั้นที่การรณรงค์ชาตินิยมจากเมืองจีนกำลังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความ จงรักภักดีจึงเป็นเงื่อนไขเดียวที่จะผูกน้ำใจชาวจีนให้รู้สึกถึงความเป็นชาติไทยร่วมกันได้ ในขณะที่ เกณฑ์ด้านกฎหมาย ไม่อาจเป็นหลักประกันที่จะป้องกันพลเมืองของพระองค์ท่ามกลางกระแส ชาตินิยมจากเมืองจีนได้เลย

- แนวคิดเรื่อง "ชาติ" ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ชนชั้นปกครองอีกพระองค์หนึ่งซึ่งมีบทบาทในการสร้างการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนในไทยอย่าง มากคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในฐานะที่พระองค์ เคยดำรง ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ดูแลการผนวกดินแดนและประชากรตามมณฑลท้องถิ่น ต่างๆ ให้เข้ามาอยู่ร่วมในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงเห็นถึงปัญหาข้อขัดข้องของการรวมคนจากที่ ต่างๆ ที่ไม่เคยมีสำนึกร่วมกันมาก่อน ให้มาอยู่ใต้พระราชอำนาจแต่เพียงหนึ่งเดียวขององค์

พระมหากษัตริย์ การที่ชนชาติต่างๆ เหล่านี้มีความหลากหลาย จึงต้องไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชาติอันจะทำให้กระบวนการผนวกคนเหล่านี้มีปัญหา การเน้นที่เชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่ง อาจทำให้เกิดความขัดแย้งมากกว่าที่จะสร้างสำนึกร่วม พระองค์จึงทรงเลือกที่จะเสนอแนวคิดเรื่องชาติ ในแง่ของการเป็นที่รวมของชนชาติต่างๆ ที่มีสำนึกร่วมกันในการเป็นผู้ได้ปกครอง แบบเดียวกับแนวคิดเรื่องชาติที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายใต้แนวคิดเรื่อง “เมืองไทย” ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสนอ ว่าถ้าแบ่งเป็นเชื้อชาติ อาจนำไปสู่การเป็นพวกเราและพวกเขาหรือแบ่งเป็นก็เป็นเหล่า พระองค์เน้นย้ำว่า “อย่ามีพวก ถ้ามีพวกเรา จะต้องมีพวกเขาเกิดขึ้น และมากกว่าเสมอด้วย”

สายชล สัตยานุรักษ์ ได้วิเคราะห์ถึงการสร้างอัตลักษณ์เรื่อง เมืองไทย ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่าทรงสืบทอดคติโบราณที่ว่าชนชาติต่างๆ ในประเทศสยามล้วนแต่พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทรงเสนอภาพให้คนทั่วไปรับรู้ที่ประเทศสยามเป็นที่อยู่ร่วมกันของคนหลายชนชาติ โดยที่ชนชาติไทยเป็นใหญ่เหนือชาติอื่น จึงสามารถเรียกประเทศสยามว่า “เมืองไทย” แต่ชนชาติไทยไม่เบียดเบียนชนชาติอื่นเหล่านั้น เพราะชนชาติไทยมีอุปนิสัยปราศจากวิหิงสา และฉลาดในการประสานประโยชน์ พระมหากษัตริย์ไทยทรงดูแลทุกชนชาติที่ล้วนแต่เป็นชาวสยาม ให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขเสมอหน้ากัน ในพระนิพนธ์ “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ทรงอธิบายถึงเงื่อนไขสำคัญ 2 เงื่อนไขที่ทำให้ชาวสยามไม่ว่าชนชาติใดอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขว่า เกิดจากหลักการ คือ

ที่ชนชาติไทยสามารถปกครองประเทศสยามมาได้ช้านาน ถ้าจะนับเวลาก็เกือบถึง 700 ปีเข้าบัดนี้ จำต้องอาศัยคุณธรรมอย่างอื่นอันมีอยู่ในอุปนิสัยของชนชาติไทยด้วย ข้าพเจ้าพิจารณาตามหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดารเห็นว่าชนชาติไทยมีคุณธรรม 3 อย่างเป็นสำคัญ จึงสามารถปกครองประเทศสยามมาได้ คือความจงรักภักดีของชาติอย่าง ๑ ความปราศจากวิหิงสาอย่าง ๑ ความฉลาดในการประสานประโยชน์อย่าง ๑ หรือถ้าจะเรียกเป็นคำภาษาอังกฤษก็คือ Love of National Independence Toleration and Power of Assimilation⁶⁶

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพยายามสร้างการรับรู้แก่สังคมว่า ชนชาติต่างๆ อยู่ร่วมกันโดยสงบสุขมานาน ซึ่งแนวพระราชดำริของพระองค์ได้สะท้อนออกมาเป็น

⁶⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ*, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2534), หน้า 75.

นโยบายต่างๆ ที่ได้ทูลเสนอแต่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น เมื่อรัฐบาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า มีการประชุมถึงเรื่องปัญหาการสมานลักษณะชาวจีน ก็ทรงเสนอ แนวทางว่า ผูกน้ำใจชาวจีนให้กลายเป็นไทยได้นอกจากการแต่งงานคือ การแต่งตั้งชาวจีนให้เป็นขุนนางดั่งที่เคยผนวกรคนเหล่านี้เป็นมูลนายในระบบไพร่ว่า “เป็นความพยายามที่ไทยอาจจะให้ได้ และทำให้จีนชอบไทยยิ่งกว่าฝรั่งได้ ... เพราะจีนนั้นแม้มีทรัพย์สมบัติเพียงใด ก็เข้ากับฝรั่งไม่ได้ ฝรั่งก็เกลียดไม่ประพวติดต่อกันอย่างคนเสมอกัน”⁶⁷ เท่ากับเป็นการประสานประโยชน์ นำเอาความชำนาญของจีนที่ส่วนใหญ่จะตั้งเป็นขุนนางดูแลด้านการค้าขึ้นมาเป็นประโยชน์แก่รัฐ และสร้างความรู้สึกรักชาติแก่ชาวจีนไปด้วยในตัว

แนวพระราชดำริเรื่องชาติของทั้งสองพระองค์มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าทั้งสองพระองค์มีแนวคิดพื้นฐานของอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ถือว่าความเป็นชาติเดียวกันนั้นคือการเข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้ดินแดนและผู้ปกครองเดียวกันด้วยกันทั้งสองพระองค์ แต่ในรายละเอียดแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าความเป็นชาติในพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่สืบทอดมาจากชนชั้นนำในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เชื่อมั่นในกระบวนการผสมกลมกลืนตามธรรมชาติ ไม่เพียงพอต่อเงื่อนไขสภาพการณ์ในช่วงรัชสมัยของพระองค์ ในช่วงเวลาที่มีการรณรงค์แนวคิดทางการเมืองแบบสาธารณรัฐในหมู่ชาวจีนอย่างเข้มข้น การเรียกร้องสำนึกความเป็นชาติให้รู้สึกมีส่วนร่วมในหมู่ผู้ใต้ปกครองย่อมไม่เพียงพอ แต่ความเป็นชาติที่แท้จริงย่อมแสดงถึงการที่คนผู้นั้นละทิ้งเอกลักษณ์ชาติพันธุ์เดิมของตน และมีความยินดี จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไทยอย่างแท้จริง อันจะเป็นการลดสำนึกที่มีต่อเมืองแม่ของชาวจีนลงได้ เมื่อไม่มีสำนึกความผูกพัน จงรักภักดีต่อเมืองจีนแล้ว ก็จะเป็นการลดบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนลงได้ด้วยเช่นกัน อุดมการณ์ ความจงรักภักดี จึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลูกฝังให้เกิดเป็นสำนึกขึ้นในหมู่ชาวจีน ในรัชสมัยของพระองค์

4.3.3 การปฏิเสธต่อการทำสัญญาพระราชไมตรีกับจีน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปรากฏว่ามีคณะทูตและผู้แทนจากรัฐบาลสาธารณรัฐ เข้ามาติดต่อขอเจรจาสร้างสัมพันธไมตรีทางการทูตกับไทยอยู่เสมอ ด้วยการรับรู้ที่ชนชั้นนำมีต่อบทบาททางการเมืองของการมีทูตหรือกงสุล อันเกิดจากการทำสัญญาพระราชไมตรีระหว่างรัฐ ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่จะทำให้ไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับชาติที่

⁶⁷ สหข., ร.6, น.25/4 เมมเมอร์รันดำ ปับมหาจีน 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454.

ทำสัญญาชาตินั้นไปด้วย ดังเช่นที่ไทยได้กระทำต่อชาติมหาอำนาจตะวันตกมาตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสบการณ์ดังกล่าวย่อมเป็นพื้นฐานทำให้ชนชั้นนำ ระมัดระวังในการที่จะดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐบาลจีน ด้วยการรับรู้ที่ชนชั้นนำถือว่าชาวจีนเป็น ไทยอยู่แล้ว การที่จะทำสัญญาระหว่างประเทศกับจีนย่อมทำให้รัฐบาลไทยเสียสิทธิและอำนาจใน การควบคุมชาวจีนในไทยอย่างสิ้นเชิง ชนชั้นนำจึงปฏิเสธการทำสัญญาพระราชไมตรีกับจีนมาโดย ตลอด เนื่องด้วยการตระหนักถึงภัยของอำนาจการเมืองจีนที่อาจใช้เงินจำนวนมหาศาลในเมืองไทย เป็นสื่อกลาง นำอำนาจจีนเข้ามา และด้วยเกรงว่าอำนาจในการควบคุมจีนจะลดลงเพราะเงินทั้งหมด ในเมืองไทยจะกลายเป็นคนต่างประเทศตามกฎหมายทันที

ใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ว่าจะจะมีเจ้าหน้าที่หรือทูตจากจีนเข้า มาติดต่อกับรัฐบาลไทยสักกี่คณะ ชนชั้นนำก็ไม่รับที่จะเจรจาความดังกล่าวด้วยแม้แต่น้อย และหาก ต้องมีการชี้แจง ก็จะไม่ยอมเบี่ยงและยกเหตุผลเดิมๆ ขึ้นมาอ้างแก่จีน ดังรายงานของพระยา รัชฎานุประดิษฐ์ รายงานการสนทนากับจีนของเซงเกี้ยว ซึ่งเดิมรับราชการในกระทรวงทหารเรือจีน และเข้าร่วมกับขบวนการก่อกบฏในภายหลัง เมื่อ 23 ตุลาคม พ.ศ.2454 ได้สนทนากันเรื่องการตั้ง ทูตว่า

ยงเซงเกี้ยว ถามข้าพระพุทธเจ้าว่า พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้มีพระทัยจะทำหนังสือ สัญญากับเมืองจีนหรือไม่ ทำไม ที่ไทยไม่ชอบทำหนังสือสัญญากับจีนถ้าทำหนังสือสัญญาแล้ว คงจะดีขึ้น ข้าฯ ตอบว่าเรื่องนี้ไม่ทราบ แต่ถ้าทำจะทำกันอย่างไร ถ้าทำแล้วเห็นว่าพวกจีนคง ลำบาก เพราะการที่เป็นมาพวกจีนมาจากเมืองจีน รัฐบาลนับว่าเป็นคนไทยคนหนึ่ง มีไรต์ เหมือนกัน จะไปไหนมาไหนหรือจับที่ดินทำเหมืองแร่หรือไร่นาหรือค้าขายอะไรก็ได้ ถ้าทำสัญญา แล้วบางทีจะรู้สึกว่าเป็นคนต่างประเทศ การที่หากินมาแล้วคงไม่สะดวก...⁶⁸

นอกจากนั้น หากว่าทำสัญญาพระราชไมตรีกับจีนแล้ว

อีกข้อหนึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วเมืองไทยลำบากเพราะมีที่กว้างขวาง ราษฎรน้อยต้องการ ให้จีนเข้ามาทำมาหากินโดยมาก บ้านเมืองจึงจะเจริญเร็ว เมื่อทำหนังสือสัญญาแล้วพวกจีนจะ มาเมืองไทยเป็นการติดขัดไม่สะดวกพวกนั้นก็จะไม่มาไทย จะไปเมืองประและเมืองพม่าเสียหมด อีกข้อหนึ่งจีนเป็นคนไม่รู้จักขนบธรรมเนียมและมีนิสัยตื่นอยู่มาก เวลานี้อยู่ในปกครองของไทย รู้สึกว่าไทยเป็นนาย ถ้ามีราชทูตหรือกงสุลขึ้นแล้วคงจะตื่นเข้าใจผิดต่างๆ ไม่เชื่อฟังบังคับบัญชา

⁶⁸ สห., ร.6, ม.3.6 ก/5 รายงานกราบบังคมทูลของพระยารัชฎานุประดิษฐ์ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2455.

ของบ้านเมือง จะรู้สึกตัวมีนายแฉ่งแรงขึ้นแล้วจงหองจะไม่เข้าเรื่อง เช่นที่สิงคโปร์หรือมาเลเซีย
เป็นต้น ประพฤติตัวแลพูดไม่เป็นภาษาจนถึงรัฐบาลต้องยิงตายเสียบ้าง⁶⁹

ปรากฏว่า ไม่เพียงแต่เรื่องการทำสัญญาพระราชไมตรีที่เป็นทางการระหว่างรัฐบาล การติดต่อของชาวจีนกับเมืองจีนผ่านสมาคมใดก็อาจเป็นเหตุให้ติดต่อกันในฐานะสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับพวกจีนได้ต่อไปในอนาคต และยังเป็นการทำให้จีนยังมีสำนึกต่อเมืองจีนอยู่ด้วย ดังปรากฏในกรณีที่มีรายงานว่า สโมสรพานิชจีน ได้นำหนังสือจีน มาแสดงแก่เจ้าหน้าที่ว่า โดยเป็นหนังสือจากคณะที่ทำการคัดเลือกคนจีนในปักกิ่งถึงสโมสรพานิชจีนในกรุงเทพฯ ให้คัดเลือกคนในสโมสรไปเข้าประชุมผู้แทนราษฎร อ้างว่าเป็นการประชุมซึ่งได้จัดขึ้นโดยคำสั่งของผู้สำเร็จราชการชั่วคราว ซึ่งในหนังสือฉบับนั้นกล่าวว่า เป็น "การประชุมผู้แทนพลเมือง" เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้สั่งให้แปลหนังสือดังกล่าว และได้กราบบังคมทูลความคิดเห็นแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2468 ว่า

กระทรวงมหาดไทยได้ให้แปลออกพิจารณาเห็นว่าตามเหตุผลในหนังสือนั้น เปนลักษณะอันเกี่ยวแก่การเมืองแลมีลักษณะอันขัดขวางต่อลักษณะการปกครองในประเทศสยาม ตามธรรมดาจะกระทำไม่ได้ในประเทศที่ทรงไว้ซึ่งความอิศราภาพได้ระบอบราชาธิปไตย⁷⁰

ในเรื่องดังกล่าวกระทรวงมหาดไทยได้ปรึกษากับกระทรวงการต่างประเทศแล้ว ได้รับการวินิจฉัยไปในทำนองเดียวกัน ดังที่ปรากฏ ในรายงานเมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2468 ว่า

กระทรวงการต่างประเทศตอบเห็นชอบว่าตามที่กระทรวงมหาดไทยไม่ยอมอนุญาตนั้น เป็นการถูกต้อง เพราะลักษณะการปกครองของประเทศสยามเป็นราชาธิปไตย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพเปนสิทธิขาด การที่จะประชุมกันเปนการเปิดเผยเพื่อดำเนินการเมืองนั้น แม้ชนชาวไทยก็ไม่มีสิทธิที่จะประชุมกันเช่นนั้นได้ เว้นไว้เสียแต่ได้รับพระบรมราชานุญาตเป็นพิเศษ ก็เมื่อคนไทยไม่มีสิทธิที่จะประชุมกันเช่นนั้นได้ เหตุไฉนคนจีนซึ่งอยู่ในบังคับในอำนาจศาลไทยแลทั้งเป็นคนต่างประเทศด้วยจะมีสิทธิเช่นนั้นได้เล่า⁷¹

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁰ สหข., ร.6, ม.3.6 ก/9 หนังสือเจ้าพระยามรราชมีไปถึงเจ้าพระยามหิธรราชเลขาธิการ 16 กันยายน พ.ศ.2468.

อีกประการหนึ่งความประสงค์พวกจีนที่จะประชุมกันก็เพื่อทำการเลือกสรรบุคคลผู้แทนส่งไปเข้าประชุมที่ปักกิ่งนั้น ยังแฝงนัยทางการเมืองจากรัฐบาลจีนไว้ด้วย ดังที่เจ้าพระยาอมราช ได้กราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

ผู้สำเร็จราชการในประเทศจีนเป็นผู้ออกคำสั่งเรียกประชุมผู้แทนพลเมืองและรัฐบาลปักกิ่งก็ได้มีคำสั่งทางโทรเลขกำหนดวันให้สมาคมต่างๆ โหวตตั้งผู้แทนไปในประเทศจีนดังนี้ ขอนให้เห็นว่า การเลือกสรรผู้แทนนั้น ไม่ใช่เป็นการที่พวกจีนทำขึ้นเอง หากเป็นการที่รัฐบาลสั่งมา และทั้งนี้ไม่ใช่การเพียงแต่คัดเลือก แต่เป็นการโหวตตั้งผู้แทนต่างหาก ถ้าความจริงเป็นเช่นที่ว่านี้ การที่พวกจีนขอประชุมครั้งนี้ ก็เพื่อจะปฏิบัติตามสิทธิทางการเมืองซึ่งเขามีอยู่ในฐานะที่เป็นพลเมืองจีน⁷²

สิ่งที่เจ้าพระยาอมราชตั้งข้อสังเกตนั้นก็นับว่ามีทางเป็นไปได้จริง เนื่องจาก ในเนื้อหาของหนังสือดังกล่าวนั้น การตั้งผู้แทนการประชุมสโมสรพานิชจีนต่างประเทศครั้งนี้เป็นสื่อในทางการเมืองอย่างชัดเจน การเป็นผู้แทนของสโมสรพานิชจีน ก็มีฐานะเป็นทูตอย่างไม่เป็นทางการสำหรับประเทศที่ยังไม่มีสัมพันธไมตรีทางการเมืองกับจีนดังเช่นเมืองไทย ดังข้อความในหนังสือ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2468 ว่า

การโหวตตั้งของคนจีนต่างประเทศล้วนต้องเปนนำที่กงซูลรับผิดชอบทั้งสิ้น แต่ในประเทศสยาม ยังไม่ได้ตั้งกงซูล และเมื่อสองครวก่อนซึ่งมีการเลือกตั้งคนจีนต่างประเทศ พอดีที่ได้คำไครยอยู่ในประเทศนี้ ได้ไปเข้าประชุมอยู่ด้วย ครั้งนี้ไม่ควรที่จะให้ละเลยเสียบัดนี้จึงได้จัดการผ่อนผันให้เป็นการสะดวก คือบรรดาในเขตแดนที่ยังไม่ได้ตั้งราชทูตและกงซูลนั้นยอมให้สมาคมที่ได้ลงทะเบียนต่อรัฐบาลประเทศตนแล้วนั้น ส่งผู้ถูกเลือกหรือผู้แทนกลับไปเข้าคัดเลือกในประเทศได้โดยตรง⁷³ (การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ด้วยบทบาทขององค์กรต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้ จึงทำให้ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปฏิเสธที่จะมีสัมพันธไมตรีกับจีนในทุกๆโอกาส ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันพลเมืองไม่ให้เมืองจีนสามารถอ้างอำนาจเหนือชาวจีนในเมืองไทยได้

ในขณะที่เดียวกันชนชั้นนำก็ได้ดำเนินมาตรการทางกฎหมายด้านอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการรับรู้ของชาวจีนให้รู้สึกว่าเป็นไทยในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเลิกใช้แซ่ และมีนามสกุลเหมือนกับคน

⁷² เรื่องเดียวกัน.

⁷³ เรื่องเดียวกัน.

ไทยทั่วไป ตลอดจนกฎหมายด้านการศึกษาที่เป็นการปลูกฝังการรับรู้ถึงความเป็นไทยตั้งแต่เยาว์วัย ดังจะกล่าวถึงต่อไป

4.3.4 มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมความเป็นไทยแก่ชาวจีนในเมืองไทย

มาตรการอื่นๆ ที่ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กำหนดขึ้นเพื่อสร้างความสมกลมกลืนของชาวจีน มีดังนี้

พระราชบัญญัตินามสกุล พ.ศ.2456 ด้วยเหตุที่รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำความจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ไทยและเมืองไทย สิ่งใดที่ยังเป็นเครื่องแสดงสำนึก หรือความอาลัยอาวรณ์ที่ยังมีต่อชาติจีน จึงควรได้รับการยกเว้น เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นไทยแท้ ในส่วนของการใช้แซ่ของชาวจีนนั้น ก็ถือว่าการขัดต่อหลักอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังที่พระองค์ ทรงมีพระราชดำริว่า

ประเพณีตั้งแซ่เป็นประเพณีที่ผันสมัยเสียแล้ว และในนานาประเทศต้องเลิกเสียแล้ว เพราะรู้สึกว่าเป็นการไม่มีประโยชน์เพียงพอ คือการที่คงมีแซ่อยู่นั้นยอมเป็นเครื่องบำรุงความถือก๊กถือเหล่าอันเป็นเหตุให้เกิดความไม่ปรองดองกว้างขวางพอ คือสมาชิกแห่งแซ่มักมักคิดถึงแต่แซ่เสียมากกว่าคิดถึงชาติ การแบ่งคนเป็นก๊กเป็นแซ่ต่างๆ ภายในอาณาจักรอันเดียวเป็นผลแตกร้างในยุโรปจึงต้องเลิกพิวดัลซิสเต็ม และแคลนซิสเต็มทั่วไปหมดแล้ว และในกรุงสยามก็ต้องเลิกแบบเลกสมสังกัตต่างกรมแล้วด้วยเหตุอันเดียวกัน⁷⁴
(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

ด้วยเหตุนี้ ทางกรจึงได้กำหนดให้มีการใช้นามสกุลขึ้น อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามสกุลแก่คนไทยจำนวนมาก โดยเฉพาะแซ่จีน ก็ได้ทรงแปลงภาษาต่างชาติให้เป็นไทย เช่น คำว่าบรรพบุรุษ หรือ แซ่เล่า หรือเป็นเลาหะเมื่อเป็นนามสกุล แซ่ตัน เป็น ตัณตะ กิม เป็นกาญจน หรือสุวรรณ เป็นต้น⁷⁵

⁷⁴พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “เปรียบเทียบนามสกุลกับชื่อแซ่,” ใน *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะ) ส่วนที่ ๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, พระยาสุริยานุวัตร พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิงเยื้อน สุริยานุวงศ์ประวัติ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 16 กันยายน พ.ศ.2504, หน้า 51.

⁷⁵กรรกริรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” หน้า 146.

การตั้งนามสกุล มีความหมายถึงการปล่อยให้กำเนิด เป็นเครื่องกำหนดและผูกพันคนเข้าด้วยกัน ในฐานะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นองค์อธิปัตย์ของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงถือว่าพระองค์เป็นต้นของสายสกุลทั้งหมดในชาติ สะท้อนให้เห็นความสำนึกที่มีต่อสถานภาพการเป็นกษัตริย์ของพระองค์ ดังที่ทรงอธิบายว่า

ข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นประมุขแห่งรัฐบาลสยาม...ข้าพเจ้าเป็นกุลเชษฐแห่งสกุลใหม่ อันหนึ่งกล่าวคือชาติไทย ความผาสุกแลความเจริญของชาติ จึงเป็นข้อคำนึงอันใหญ่ของข้าพเจ้า ส่วนท่านทั้งหลายก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติไทยจึงนับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งสกุลของข้าพเจ้าอยู่แล้ว แต่นอกจากนั้นท่านยังเป็นราชสกุลหรือสกุลอำมาตย์ในบ้านเมือง ซึ่งเป็นเหมือนหนึ่งสกุลย่อย ขึ้นอยู่ในสกุลใหญ่อันข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นหัวหน้าโดยตรงอีกชั้นหนึ่ง⁷⁶

นอกจากนั้น ในปี พ.ศ.2459 พระองค์ ยังได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้เลิกเรียกชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น ชาวจีน หรือชาวอินเดีย โดยใช้ชื่อชาติเป็นคำนำหน้าคำนาม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้รู้สึกแบ่งแยกทางเชื้อชาติในหมู่พลเมือง⁷⁷

พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ.2461 ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และชนชั้นนำพระองค์อื่น ๆ เห็นว่าโรงเรียนจีนเป็นภัยการเมืองที่คอยสั่งสอนทั้งภาษาจีน และลัทธิการเมืองจีน ซึ่งจะทำให้จีนไม่เป็นไทยโดยสมบูรณ์ และยังแสดงความไม่จงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ไทย จึงได้มีการออก พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรขึ้น ซึ่งมีข้อกำหนดในการเมืองค่อนข้างมาก โดยในมาตรา 3 ว่า บุคคลที่พึงจะตั้งโรงเรียนได้จะต้องไม่เป็นผู้ที่เคยต้องโทษอาญา เพราะความผิดกบฏ ประทุษร้ายต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลแผ่นดิน หรือผิดฐานเป็นโจรชองสุ่มคุมเข้าเป็นอั้งยี่ ฯลฯ ในมาตรา 4 กำหนดว่า ครูใหญ่ต้องมีความรู้ภาษาไทย พุดได้พอประมาณ มาตรา 14 กำหนดให้โรงเรียนราษฎรที่พระราชอาณาจักรต้องจัดสอนนักเรียนให้เขียนอ่าน และเข้าใจภาษาไทยได้คล่องแคล่วพอสมควร ให้เรียนรัฐภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมืองดี ตลอดจนปลูกฝังความภักดีต่อชาติไทยด้วย⁷⁸ กฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นนี้ล้วนสะท้อนถึงความนึกคิดที่มี

⁷⁶ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *วาทะพระมงกุฎ*, หน้า 183.

⁷⁷ สห., ร.6, บ.1.6 /8 พระราชนิยมเรื่องให้เลิกเรียกชาติเป็นคำนำหน้านาม คงใช้คำเรียกนายเป็นคำนำที่ 15 /204 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459.

⁷⁸ กรรกริมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” หน้า 147.

ต่อชาวจีนว่าต้องการให้จีนมีความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ไทยตามที่ชนชั้นนำได้ปลูกฝังอุดมการณ์นี้มาโดยตลอดในรัชสมัยนี้

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 บังคับให้เด็กอายุตั้งแต่ 7-14 ปีบริบูรณ์ต้องเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลและประชาบาล กฎหมายนี้เท่ากับบังคับเด็กจีนให้เข้าเรียนไปด้วยเช่นกัน⁷⁹

พระราชบัญญัติทั้งหลายที่เกิดขึ้นข้างต้นนี้ ล้วนเป็นกฎหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะทำให้จีนผสมกลมกลืนเป็นคนไทยด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อคลี่คลายการยึดถืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวจีนให้น้อยลง เช่น การยึดถือชาติตระกูลจากการมีแซ่ หรือการดำรงรักษาวัฒนธรรมจีนจากการใช้ภาษาจีน มาตรการเหล่านี้ มีความละมุนละม่อมมากกว่าการออกกฎข้อบังคับในทางสัญชาติเพียงอย่างเดียว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงสมัยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีน คือเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตย มาเป็นระบอบสาธารณรัฐในปี พ.ศ.2454 เหตุการณ์ดังกล่าว ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในไทยตามมา โดยเฉพาะการรวมกลุ่มเป็นหนึ่งในเดียวกันมากขึ้นด้วยสำนึกความเป็นพลเมืองจีนร่วมกัน เพื่อสร้างความสามัคคีกันเพื่อจรรโลงระบอบการปกครองใหม่ให้มีความเข้มแข็ง บังคับดังกล่าวได้ส่งผลให้ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รับรู้ถึงปัญหาของระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐจีน ว่าเป็นภัยคุกคามเนื่องจากไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และจากการที่ชาวจีนแสดงบทบาททางการเมืองต่อการเมืองในเมืองจีน ยังทำให้ชนชั้นนำรับรู้ถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนใน 2 ประเด็นสำคัญคือ การรับรู้ต่อปัญหาการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนของชาวจีนผู้มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเดียวกันภายหลังการปฏิวัติ และการรับรู้ต่อปัญหาคนผสม การรับรู้ในทั้ง 2 เรื่องนี้ ทำให้ชนชั้นนำเห็นถึงปัญหาการแสดงบทบาททางการเมืองของชาวจีนที่ไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มุ่งสลายสำนึกเชิงชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวจีน ไม่ต้องการให้ชาวจีนมีสำนึกความเป็นชาติจีนอีก การมีสำนึกถึงความเป็นจีนนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาคนผสมด้วย คือแม้มีสถานภาพทางการเมืองเป็นไทย แต่ก็ยังคงมีความรู้สึกต่อเมืองจีน จึงเกิดการเคลื่อนไหวต่อการเมืองจีน ทั้งยังคงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ด้วยการใช้ภาษาจีนอีกด้วย

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

ผลจากการรับรู้ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทำให้ชนชั้นนำดำเนินการที่สนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการใช้มาตรการที่หลากหลาย เพื่อผนวกชาวจีนเข้ามาเป็นพลเมืองไทยให้สมบูรณ์ขึ้นกว่าที่ชนชั้นนำในรัชกาลก่อนได้กระทำการ กล่าวคือ มีการใช้มาตรการทางกฎหมายที่มุ่งบังคับให้พลเมืองภายใต้พระราชอำนาจ มีสัญชาติเดียวกัน คือการใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456 และมีการใช้มาตรการทางกฎหมายอื่น ๆ เพื่อให้ชาวจีนมีคุณลักษณะเป็นชาติไทยร่วมกัน เช่น พระราชบัญญัตินามสกุล พระราชบัญญัติประถมศึกษา เป็นต้น แต่การดำเนินการที่สำคัญที่สุดในรัชสมัยนี้คือการเน้นย้ำ ปลุกฝังแนวคิดเรื่องความเป็นชาติที่แท้จริง จากปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งผลต่อการรับรู้ของพระองค์ที่มีต่อสถานภาพชาวจีนในสังคมไทยว่า การปลุกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการเป็นชาติที่ถือว่าการอยู่ในดินแดนเดียวกัน อยู่ใต้ผู้ปกครองเดียวกัน ก็ถือเป็นชาติเดียวกัน ดังที่รัฐบาลในรัชกาลก่อนปลุกฝังไว้นั้น เป็นเรื่องที่ไม่เพียงพอกับสภาพการณ์ในรัชสมัยของพระองค์ ที่ชาวจีนมีสำนึกต่อเมืองจีนอย่างเข้มข้น ดังนั้นจึงทรงเน้นย้ำเรื่องความเป็นชาติที่แท้จริงว่าต้องมีสำนึกความเป็นชาติร่วมกันด้วย สำนึกนั้นคือความจงรักภักดีที่มีต่อผู้ปกครองไทย การที่ชาวจีนมีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลไทย ย่อมทำให้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชาวจีนในขณะนั้น ลดลงไป ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการรวมกลุ่มทางการเมืองของชาวจีน ปัญหาการแสดงบทบาททางการเมือง รวมถึงความนิยมที่มีต่อลัทธิการเมืองอื่นที่มีเชื้อราชาธิปไตย

ผลที่เกิดขึ้นจากแนวนโยบายเรื่องความเป็นชาติที่แท้จริงของพระองค์ ได้ทำให้เกิดการนิยามต่อความหมายของผู้ที่เป็นไทยแท้ และไม่ใช่อื่น โดยการใช้หลักเกณฑ์เรื่องความภักดี ไม่ใช่เรื่องเชื้อชาติ การรับรู้ที่มีต่อสถานภาพของชาวจีนในรัชสมัยนี้ จึงมีความหมายถึงการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ในฐานะพลเมืองมากกว่าการตีความด้านเชื้อชาติ การแยกแยะระหว่างไทยแท้และไทยผสมของพระองค์ได้ทำให้เกิดการแยกชาวจีนออกเป็น 2 กลุ่มระหว่างจีนที่จงรักภักดีต่อเมืองไทยและผู้ปกครองไทยที่พระองค์ถือว่าเป็นไทยแท้ กับจีนที่ยังมีสำนึกและแสดงบทบาทเคลื่อนไหวต่อการเมืองจีนที่พระองค์ไม่ถือว่าเป็นไทย หรือเป็นเพียงไทยผสม พระองค์ยังได้ทรงใช้วรรณกรรมต่างๆ ที่ใช้พระนามแฝงว่าอัศวพาหุ เป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงต่อชาวจีนกลุ่มที่พระองค์ไม่พึงปรารถนานี้ด้วย และพยายามกีดกันคนจีนกลุ่มนี้ออกจากความเป็นชาติ แตกต่างจากแนวนโยบายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะมีความประนีประนอมมากกว่าในการผนวกชาวจีนเข้ามาสู่การปกครอง

แนวนโยบายทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนในประเด็นปัญหาต่างๆ เพื่อสนองต่ออุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่จะผนวกชาวจีนเข้า

มาเป็นพลเมืองโดยสมบูรณ์ให้ได้ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ทางการเมืองในรัชกาลสุดท้ายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็มีความเข้มข้นไม่แพ้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจัยเหล่านั้น ส่งผลกระทบต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเผยแพร่ลัทธิการเมืองระลอกใหม่ในหมู่ชาวจีน คือลัทธิคอมมิวนิสต์ อันเป็นปัญหาใหม่ที่ชนชั้นนำรับรู้และจะต้องปรับวิธีคิดและความสัมพันธ์ที่มีต่อชาวจีนต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ชาวจีนในการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทย รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2468 – 2475

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ในปลาย พ.ศ.2468 ภายหลังจากเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก่อนที่ระบอบดังกล่าวจะ ล่มสลายลง โดยการเปลี่ยนแปลงของคณะราษฎร ในเดือน มิถุนายน พ.ศ.2475

แม้รัชสมัยของพระองค์จะมีอายุอยู่แค่เพียง ๖ ปีเศษเท่านั้น แต่ในระยะเวลาสั้นๆ ของการ ครองราชย์ของพระองค์ นับว่าเป็นช่วงที่มีความเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองในหมู่ชาวจีนใน เมืองไทยอย่างสูง ซึ่งเหตุนี้ได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างการรับรู้ของชนชั้นนำต่อบทบาทของ ชาวจีน ในปัจจัยปัญหาแบบใหม่ ที่ได้สะท้อนออกมาเป็นนโยบายที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ กับชาวจีนในช่วงเวลานี้ เงื่อนไขสำคัญที่สร้างการรับรู้ต่อชาวจีนของชนชั้นนำในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

5.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2468- 2475

5.1.1 การแพร่ขยายของแนวคิดคอมมิวนิสต์ในเมืองไทย

5.1.1.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีน ที่นำไปสู่การผลักดัน คอมมิวนิสต์ออกนอกประเทศ

ความเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศจีน นับได้ว่ามีความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ มา โดยตลอด นับตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์ชิงเป็นต้นมา จนกระทั่งฝ่ายปฏิวัติ นำโดย ดร.ซุนยัตเซน ประสบความสำเร็จในการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐในจีนได้สำเร็จในปี พ.ศ.2454 ฝ่ายต่างๆ ทั้ง ฝ่ายปฏิวัติและฝ่ายปฏิรูปของราชวงศ์ชิง ได้หันมาร่วมมือกันในช่วงระยะหนึ่ง รัฐบาลนานกิงและ ปักกิ่งสามารถรวมตัวกันได้ภายใต้การนำของหยวนซื่อไช่ ผู้นำที่ได้รับการมอบอำนาจจากซุนยัต เซน เมื่อเขาประกาศสละตำแหน่งประธานาธิบดีชั่วคราว เพื่อมาก่อตั้งพรรคการเมืองก๊กมินตั๋ง ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในระบอบรัฐสภาอย่างเต็มรูปแบบ

อย่างไรก็ตาม การครองอำนาจของหยวนซือไช ซึ่งไม่มีแนวทางการเมืองที่ชัดเจนและเป็นนักฉวยโอกาสได้นำมาซึ่งความวุ่นวายทางการเมืองอีกครั้ง แม้จะมีการเลือกตั้งตามรูปแบบ แต่หยวนซือไชก็ได้ใช้อำนาจแก้ไขรัฐธรรมนูญให้ตนได้กลับมาเป็นผู้นำอีก โดยไม่ต้องผ่านการเลือกตั้ง ทำให้เกิดความขัดแย้งกับฝ่ายพรรคการเมืองก๊กมินตั๋งของซุนยัตเซน ที่นิยมระบอบสาธารณรัฐ เขาจึงได้รวมกับกลุ่มปฏิรูปหัวรุนแรงต่อต้านหยวนซือไชร่วมกัน สถานการณ์ความขัดแย้งยุติลงชั่วคราว เมื่อหยวนซือไชถึงแก่กรรมลงในปี พ.ศ.2459 ทั้งนี้หลังจากนั้นจีนก็ได้ก้าวเข้าสู่ยุคขุนศึกที่มีการแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในขณะเดียวกันนั้นประเทศจักรวรรดินิยม เช่น อังกฤษ และญี่ปุ่น ก็ฉวยฉวยโอกาสหาผลประโยชน์จากความวุ่นวายภายในเหล่านั้น

ภายใต้สถานการณ์เหล่านั้น พรรคก๊กมินตั๋งของซุนยัตเซน ก็ได้ร่วมมือกับสหภาพโซเวียต ซึ่งได้ผ่านการปฏิวัติกลายเป็นจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกขณะนั้น โซเวียตโดยองค์การคอมมิวนิสต์สากล (Communist international: Comintern) ซึ่งเป็นองค์กรที่มีจุดมุ่งหมายเผยแพร่ลัทธิการเมืองดังกล่าวสู่พี่น้องกรรมกรสากลทั่วโลกตามหลักภราดรภาพ ได้มีความสนใจเมืองจีนในแง่ของขนาดประชากร และเงื่อนไขการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิวัติขั้นขั้น ขณะที่จีนโดยพรรคก๊กมินตั๋งเอง ก็แสวงหาการสนับสนุนด้านการเมืองและอาวุธยุทธโธปกรณ์เพื่อการต่อสู้ทางการเมืองกับกลุ่มอำนาจอื่น ความวุ่นวายทางการเมืองภายในและการฉวยโอกาสจากจักรวรรดินิยมต่างๆ ได้ทำให้จีนมีความหวังถึงการรวมประเทศอย่างเป็นปึกแผ่น รวมถึงการกำจัดอำนาจของจักรวรรดินิยม ซึ่งสหภาพโซเวียตพิสูจน์ให้เห็นถึงความสำเร็จของตน ทำให้แนวทางการต่อสู้ทางการเมืองโดยใช้ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้รับความสนใจและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในหมู่ปัญญาชนจีน มีการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีนขึ้นในปี พ.ศ.2465 การทำแนวร่วมระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับพรรคคอมมิวนิสต์ จึงเริ่มขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2467 ซึ่งทั้งพรรคก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์ต่างก็ได้รับผลประโยชน์จากการทำแนวร่วมนี้ ฝ่ายคอมมิวนิสต์หลายคนได้เป็นสมาชิกของพรรคก๊กมินตั๋งในเวลาต่อมา และเริ่มเข้ามามีบทบาทการจัดระเบียบพรรคก๊กมินตั๋ง รวมถึงความช่วยเหลือด้านอื่นๆ เช่น อาวุธ นับตั้งแต่ทำแนวร่วมในปีนั้นเป็นต้นมา¹

เมื่อซุนยัตเซนถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.2468 ความแตกแยกในพรรคก๊กมินตั๋งจึงได้เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์กับฝ่ายนิยมสาธารณรัฐเดิม ซึ่งมีเจียงไคเช็คซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในขณะนั้น เป็นกลุ่มที่ไม่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อเขามีอำนาจในการควบคุมรัฐบาลที่นานกิง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2471 และได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานพรรคก๊กมินตั๋งจากคณะกรรมการ

¹เขียน ถีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองจีน*, หน้า 132 - 134.

กลางของพรรค เจียงไคเช็คและพันธมิตรได้ใช้การเจรจา และใช้กำลังปราบปรามเหล่าขุนศึก ที่กำลังมีอำนาจปกครองอยู่ที่ปักกิ่งได้สำเร็จ และสามารถรวมรัฐบาลจีนให้เป็นหนึ่งเดียว และนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2471 เป็นต้นมา ฝ่ายนิยมสาธารณรัฐที่นำโดยเจียงไคเช็คก็ได้เดินทางปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างต่อเนื่อง ฝ่ายคอมมิวนิสต์จำนวนมากได้ลี้ภัยการปราบปรามไปยังประเทศใกล้เคียง เช่น ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงเมืองไทย²

5.1.1.2 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองตามแนวทางคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยเพื่อนบ้าน

สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยเพื่อนบ้านของไทย ในทศวรรษ 2460 เป็นช่วงเวลาที่มีความยุ่งยากวุ่นวาย จากขบวนการชาตินิยมพื้นเมืองของชาติต่างๆ รอบเมืองไทยล้วนตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตกทั้งสิ้น เกิดขบวนการชาตินิยมพื้นเมืองโดยทั่วไป เพื่อต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก เช่น ในอินโดนีเซีย มลายา พม่า และอินโดจีนของฝรั่งเศส ต่างมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการบรรลุถึงอำนาจอธิปไตยทางการเมืองของชาวพื้นเมือง แต่ละชาติอาจมีรูปแบบวิธีการต่อสู้การเมืองอย่างหลากหลายจนเรียกได้ว่า “มีสี่สันการเมืองได้”³ ตั้งแต่ฝ่ายขวาปานกลางไปจนถึงซ้ายสุด³ ซึ่งเป้าหมายที่ร่วมกันคือกำจัดลัทธิจักรวรรดินิยมนี้ เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งกำลังแพร่หลายอยู่ในกระแสการเมืองโลกขณะนั้น ฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยองค์การคอมินเทิร์น จึงได้ให้การสนับสนุนขบวนการชาตินิยมเหล่านี้ เพื่อแผ่ขยายจักรวรรดิคอมมิวนิสต์ให้แพร่หลายมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย โดยจัดตั้งเป็นคอมินเทิร์นสาขาภาคตะวันออกเฉียงไกล (The Communist for Eastern Bureau) มีสำนักงานศูนย์กลางประสานงานอยู่ที่เซี่ยงไฮ้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2469⁴

ผู้นำขบวนการชาตินิยมที่ใช้แนวทางของลัทธิคอมมิวนิสต์ในขณะนั้น เช่น โฮจิมินห์, ตันมลากา ซึ่งถูกแรงกดดันจากการปราบปรามของรัฐบาลอาณานิคมของชาติตน เข้ามาลี้ภัยทาง

²G.B.F.O. 371 /12536 Confidential F 6663 /2987 /40 July 2,1927 อ้างใน ธงชัย พึ่งกันไทย, “ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2468-2500,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 69.

³ เบนจามิน เอ.บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), หน้า 249.

⁴ สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 197.

การเมืองมาของสุมกำลังอยู่ในเมืองไทย ทั้งนี้ยังไม่นับรวมถึงกลุ่มการเมืองอื่นๆ โดยเฉพาะจากเวียดนามที่ใช้เมืองไทยเป็นฐานปฏิบัติการ รัฐบาลไทยตกอยู่ในสภาพยุ่งยากและอึดอัดใจในการที่จะผลักดันกลุ่มคนเหล่านี้ออกไปตามคำขอร้องขอของรัฐบาลอาณานิคม เนื่องจากด้านหนึ่งก็เห็นใจชาวเอเชียด้วยกันที่ต้องการผลักดันเจ้าอาณานิคมออกไป⁵ กับอีกด้านหนึ่งก็เกรงภัยการเมืองจากลัทธิคอมมิวนิสต์ และการขยายอิทธิพลของจีนผ่านขบวนการชาตินิยมเวียดนาม

ในกรณีความหวาดหวั่นภัยจีนที่อาจแผ่เข้ามาถึงกับขบวนการชาตินิยมเวียดนาม เป็นเพราะมีหลักฐานที่ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการชาตินิยมเวียดนามกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน เนื่องจากได้มีขบวนการชาตินิยมเวียดนามบางส่วนหลบหนีการปราบปรามของฝรั่งเศสเข้าไปยังจีน โดยมีการตั้งเป็นสันนิบาตเยาวชนปฏิวัติเวียดนามและสันนิบาตผู้ถูกกดขี่ชาวเอเชียขึ้นที่กวางตุ้ง ซึ่งในทีเดียวกันนั้น เป็นฐานกำลังของพรรคก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์จีน ทั้งจีนและเวียดนามต่างก็มีจุดหมายต่อผู้จักรวรรดินิยมร่วมกัน และยังติดต่อและได้รับการสนับสนุนจากโคมินเทิร์นเช่นเดียวกัน ทั้งขบวนการชาตินิยมเวียดนามและพรรคคอมมิวนิสต์จีนจึงทำงานสอดประสานกันเป็นอย่างดี.⁶ ดังนั้นชนชั้นนำจึงเห็นว่าหากฝรั่งเศสยังคงควบคุมเวียดนามอยู่ได้ ก็ย่อมป้องกันภัยคอมมิวนิสต์จีนที่แผ่เข้ามาถึงกับขบวนการชาตินิยมเวียดนามอยู่ได้ด้วยเช่นกัน⁷

5.1.1.3 การแผ่ขยายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเมืองไทย

การปฏิวัติรัสเซียในปี พ.ศ.2460 ได้ทำให้เกิดการแพร่ขยายของคอมมิวนิสต์ในยุโรป แต่ลัทธิดังกล่าว ยังไม่ได้แพร่หลายเข้ามาสู่เมืองไทย เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

⁵ เห็นได้จากกรณี ที่รัฐบาลจับกุมนายปุ่นเสาะและนายห่วนเอง ชาวญวนที่เข้ามาเผยแพร่คอมมิวนิสต์ได้ที่หัวลำโพง เมื่อ 12 ตุลาคม พ.ศ.2473 รัฐบาลจึงได้เนรเทศออกไป แต่ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์อินโดจีนกลับโจมตีไทยว่า ปฏิบัติผิดธรรมเนียมระหว่างประเทศที่จะไม่มีการส่งผู้ต้องหากการเมืองข้ามแดนทั้งที่ควรได้รับความคุ้มครอง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก็ทรงลำบากพระทัยกับกรณีดังกล่าว ดังที่ทรงตรัสว่า "...ข้าพเจ้ารู้สึกหนักใจมาก ในการที่จะทำความตกลงไปในทางใด..." แต่พระองค์ก็เลือกที่จะเนรเทศคนเหล่านี้ออกไปยังอินโดจีนฝรั่งเศส เนื่องจากเห็นว่าเป็นพวกที่เข้ามาเผยแพร่คอมมิวนิสต์ ก็จำต้องส่งตัวออกไปตามข้อตกลงที่ได้ทำกันไว้กับประเทศใกล้เคียง . โปรดดูรายละเอียด ใน สหข., สบ.2.42 /307 รายงานของเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีไปถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ 17 ตุลาคม พ.ศ..2473.

⁶โปรดดูรายละเอียดใน ธงชัย พึ่งกันไทย, "ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2468 - 2500," หน้า 77.

⁷สหข., สบ.2.47 /203 พระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว 11 ธันวาคม พ.ศ.2473.

เจ้าอยู่หัว สถาปนาการณ์ของการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์จากองค์การคอมมิวนิสต์สากลหรือโคมินเทิร์น เริ่มให้ความสนใจต่อเอเชียมากขึ้น

สภาพโซเวียตในยุคของสตาลินให้ความสนใจในการเผยแพร่คอมมิวนิสต์ในเอเชียมากขึ้น เนื่องจากถือว่าเป็นแหล่งต้นทุนทรัพยากรของประเทศจักรวรรดินิยม ในที่ประชุมองค์การสากลครั้งที่ 3 เมื่อ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2470 ได้ลงความเห็นว่ายามและอินโดจีน มีความพร้อมในการปฏิวัติมวลชนโดยใช้โคมินเทิร์นและชาวจีนที่มีอยู่มากในภูมิภาคนี้เป็นกำลังสำคัญ⁸ โดยได้มีการส่งตัวแทนเข้ามาปฏิบัติงานในกรุงเทพฯร่วมกับคอมมิวนิสต์ในประเทศใกล้เคียงคือ อินโดจีนและจีน⁹

สถาปนาการเมืองในประเทศจีนและอินโดจีน ก็เป็นแรงผลักดันสำคัญของการเข้ามาเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ในไทย องค์การโคมินเทิร์นสนับสนุนพรรคก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์จีนให้ต่อสู้กับจักรวรรดินิยม ขณะเดียวกันก็สนับสนุนขบวนการชาตินิยมเวียดนามต่อสู้กับฝรั่งเศสด้วย ทั้งจีนและญวนเมื่อถูกกดดันจากภายในประเทศตน ก็มักจะเข้ามาลี้ภัยในเมืองไทย ที่นโยบายการควบคุมคอมมิวนิสต์ไม่เข้มงวดเท่าประเทศอาณานิคม¹⁰

ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเมืองไทยถูกกล่าวถึงครั้งแรกในรายงานของทูตอังกฤษ ในปลายปี พ.ศ.2463 เกี่ยวกับการเข้ามาเมืองไทยของคอมมิวนิสต์ต่างชาติ เช่น ฮอลแลนด์ รัสเซีย แต่ทั้งนี้รัฐบาลไทยก็ยังไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก เออิจิ มูราชิม่า กล่าวว่า พรรคคอมมิวนิสต์ของชาวจีนในเมืองไทยนั้น ได้แยกตัวออกเป็นสาขา 2 ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2467 ในการรับรู้ของเอกสารร่วมสมัยของฝ่ายจีนนั้น มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ทั้งพรรคชาวจีนโพ้นทะเล พรรคปฏิวัติใต้ดิน องค์การปฏิวัติฝ่ายซ้ายหัวเขียว องค์การชาวจีนโพ้นทะเลก้าวหน้าในสยาม เป็นต้น¹¹ โดยบุคคลที่เคลื่อนไหวตามลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นคนแรกคือ นาย ทำจิ้นซำ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยร่วมมืออยู่กับฝ่ายก๊กมินตั๋ง โรงพิมพ์เคียวซิงของเขา เป็นแหล่งผลิตเอกสารเกี่ยวกับบอลเชวิคมากมาย และยังขยายไปสู่การตั้งห้องสมุดเปลี่ยนแปลงประเทศจีนที่มุ่งให้การศึกษาและประสานงานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเมืองไทย รัฐบาลได้เนรเทศนายทำจิ้นซำ ด้วยเหตุผลที่ทางการเห็นว่า “...

⁸ ธงชัย พึ่งกันไทย, “ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2468- 2500,” หน้า 58.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

¹¹ เออิจิ มูราชิม่า, *การเมืองจีนสยาม ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ.1929-1941* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 75.

บ้างอาจแต่งแลพิมพ์สมุดเอกสาร แลหนังสือพิมพ์อันมีลักษณะไม่พึงปรารถนาในทางรัฐประศาสน์ใน
 ภาย..”¹²

ในเวลาต่อมา การเมืองในจีนก็ได้เกิดการแตกกันระหว่างฝ่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายก๊ก
 มินตั๋ง ซึ่งเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในนโยบายของพรรคก๊กมินตั๋งสาขาใหญ่ในจีน การที่
 ฝ่ายก๊กมินตั๋งที่เข้มแข็งซึ่งนำโดยเจียงไคเช็ค มีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้นในช่วง
 ปี พ.ศ.2470-2472 ได้กดดันให้สมาชิกของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนจำนวนมาก ถูกขับไล่ออกนอก
 ประเทศ ซึ่งส่วนมากจะหลบหนีลี้ภัยมาสู่เป็นประเทศใกล้เคียง เช่น เมืองไทย เพื่อให้สามารถ
 เคลื่อนไหวการเมืองในจีนได้สะดวก ส่วนคอมมิวนิสต์อีกพวกหนึ่งนั้น มุ่งหน้ามาสู่เมืองไทยโดย
 เจตนาอยู่แล้ว ด้วยจุดมุ่งหมายแสวงหาความร่วมมือจากชาวจีนในเมืองไทย โดยเฉพาะในหมู่
 กรรมกรโรงสี โรงเลื่อย ท่าเรือ เหมืองแร่ และในโรงเรียนจีน¹³ คอมมิวนิสต์กลุ่มนี้มุ่งผลสำเร็จการ
 เปลี่ยนแปลงการเมืองในจีนเป็นหลัก อย่างไรก็ตามในภายหลังได้มีคำสั่งจากคอมมิวนิสต์ให้ขยาย
 การเปลี่ยนแปลงในหมู่ชนพื้นเมืองด้วย ทั้งกลุ่มคอมมิวนิสต์จีนและขบวนการชาตินิยมเวียดนาม
 ล้วนได้รับการสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์ สาขาภาคตะวันออกไกล (The Communist for Eastern
 Bureau) ทั้งสองกลุ่มพอใจที่จะใช้เมืองไทยเป็นฐานปฏิบัติการเนื่องจากมาตรการลงโทษของ
 ทางการไทยนั้นเป็นเพียงแค่การเนรเทศ เช่น กรณีทางการตรวจพบเอกสารปลุกระดมคอมมิวนิสต์
 ในโรงเรียนจีนกวางหัว ตำบลสระปทุม เมื่อ 31 มกราคม พ.ศ.2472 และเมื่อ 1 มีนาคม พ.ศ.
 2472 พบเอกสารลักษณะเดียวกันที่โรงเรียนคีมัง เมืองอุดรดิตถ์ รัฐบาลจึงได้เนรเทศผู้จัดทำ¹⁴
 โดยหากเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส ก็จะได้รับลงโทษอย่างรุนแรง หรือหากเป็นในเมืองจีนอาจถูก
 ลงโทษประหารชีวิต¹⁵

แม้จุดมุ่งหมายของจีนคอมมิวนิสต์และขบวนการชาตินิยมเวียดนามที่เข้ามาเคลื่อนไหว
 ในเมืองไทย เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองในประเทศตนเป็นสำคัญ เอกสารปลุกใจที่
 ทางการจับได้ มีสาระหลักเกี่ยวกับหลักการคอมมิวนิสต์ทั่วไป การโจมตีจักรวรรดินิยม และการ

¹² สห., ร.7, ม.18/1 หนังสือของเจ้าพระยามรธาภิรมย์ไปถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ 8 มีนาคม
 พ.ศ. 2468.

¹³ สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทาง
 การเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 193 -
 194.

¹⁴ สห., ร.7, ม.18/12 รายงานเรื่องจีนก่อความไม่สงบเรียบร้อยฯ 1 มีนาคม พ.ศ. 2472.

¹⁵ เบนจามิน เอ.บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม*, หน้า 245.

ชักชวนปลุกใจ ตัวอย่างเช่นเอกสารของนายทำจิ้นซำ¹⁶ หรือ ข้อความโจมตีจักรวรรดินิยมอังกฤษ ญี่ปุ่นและอเมริกาในหนังสือพิมพ์ชินซังเซ็ง¹⁷ เป็นต้นโดยในระยะแรกที่มีการเคลื่อนไหวของ คอมมิวนิสต์ในไทยของชาวจีนและญวน เป็นไปเพื่อผลประโยชน์การเมืองในเมืองแม่เป็นสำคัญ ยังไม่มีการขยายองค์กรรมมายังไทย เพราะการดำเนินงานของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ยังไม่มีอิสระ จากพรรคก๊กมินตั๋งมากนัก¹⁸ แต่ต่อมาเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป เมืองไทยจึงได้ถูกเปลี่ยนสถานะ จากฐานปฏิบัติการมาเป็นเป้าหมายด้วย

5.1.1.4 การขยายเป้าหมายของคอมมิวนิสต์ต่อเมืองไทย

เมื่อเจียงไคเช็คเริ่มมีอำนาจในพรรคก๊กมินตั๋ง ก็ได้มีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่าง รุนแรงใน เดือนเมษายน พ.ศ.2470 ส่งผลให้มีการขับไล่คอมมิวนิสต์ออกจากจีนเป็นจำนวนมาก¹⁹ เหตุการณ์ผลักดันคอมมิวนิสต์ครั้งนั้น ได้อยู่ในความทรงจำของผู้คนร่วมสมัย ถึงจำนวนเงินอพยพ ที่เพิ่มขึ้นในปีดังกล่าวอย่างน่าสังเกต ดังที่พระยาวิชัยประชานารถ ประจำกรมการตรวจคนเข้า เมือง กล่าวถึงจำนวนเงินในช่วงนั้นว่า ..จริงอยู่ เมื่อปี พ.ศ.2470 และ 2471 นั้น เมื่อแรกเกิดเหตุ คอมมิวนิสต์เกาะกะใหม่ ๆ ย่อมตื่นเต้นหลบหนีเข้ามาทั้งชายหญิงมากอยู่...²⁰

จำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาอย่างมากในช่วงปี พ.ศ.2470 ที่เกิดการกวาดล้าง คอมมิวนิสต์ในเมืองจีนนั้น พิจารณาจากตารางสถิติคนเข้าเมืองพบว่ามีจำนวนมากเป็นพิเศษ สกีนเนอร์ได้คาดคะเนไว้ว่า มีเงินอพยพเข้ามาในปี พ.ศ.2469/70 จำนวน 106,400 คน ขณะที่ปี พ.ศ.2470/71 มีจำนวน 154600 คน²¹ ขณะที่สถิติของกรมตรวจคนเข้าเมือง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2470 พบว่ามีเงินอพยพเข้ามาอย่างมากอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2470 หลังการกวาดล้างคอมมิวนิสต์

¹⁶ สห., ร.7, ม.18/1 หนังสือของเจ้าพระยามรราชไปถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2468.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

¹⁸ ธงชัย พึ่งกันไทย, "ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2468- 2500," หน้า 91.

¹⁹ G.B.F.O. Confidential F.6663 /2987 /40, 1927 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

²⁰ สห., สบ.2.47 /148 คำกราบบังคมทูลของพระยาวิชัยประชานารถมีไปถึง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2473.

²¹ ไบรูดดู วิลเลียม, จี. สกีนเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 177. ตารางที่ 6

พบว่า มีจีนอพยพเข้ามาถึง 48,682 คน²² จากจำนวนจีนทั้งหมดที่เข้ามาในปีนั้น คือ 51,815 คน²³ แม้จำนวนดังกล่าวของทั้งสองแหล่งข้อมูล จะไม่ได้บอกรายละเอียดที่จะชี้ชัดว่าใครเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่เป็น แต่อย่างน้อยจำนวนดังกล่าวก็แสดงถึงพลวัตจำนวนจีนที่เข้ามามากในช่วงเวลานั้น อันสะท้อนถึงแรงผลักดันจากปัญหาความยุ่งยากในเมืองจีนขณะนั้นได้เช่นกัน

ปรากฏว่าเริ่มมีการตั้งองค์กรคอมมิวนิสต์ขึ้น เพื่อดำเนินการทางการเมือง โดยการสนับสนุนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ.2470 พรรคคอมมิวนิสต์จีนแนะนำให้ “คณะกรรมการ” ของประเทศสยาม รวมเข้ากับ “สมาคมพรรคกรรมกรแถบทะเลใต้” ซึ่งน่าจะได้แก่ The Communist for Eastern Bureau หรือโคมิเนเทิร์นสาขาภาคตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นองค์กรประสานงานปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้จัดตั้งองค์กรในรูปพรรคการเมืองขึ้น เรียกว่า “คนใหญ่ในสยาม”²⁴ ขึ้นในปี พ.ศ.2473

“คนใหญ่ในสยาม” นี้ อยู่ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการพิเศษสยาม มีสาขาย่อยตามที่ต่างๆ โดยเฉพาะที่ที่มีชาวจีนอยู่มาก เช่น ตามโรงเลื่อย เหมืองแร่ หรือโรงเรียนจีน คณะใหญ่นี้มีสำนักงานใหญ่อยู่ในร้านขายของชำที่ตั้งบังหน้าทางการอยู่ที่ถนนราชปรารภ ตำบลมักกะสัน ซึ่งพบว่าเจ้าของร้านเป็นหัวหน้าคอมมิวนิสต์คนสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ทะเลใต้ คือ นายโง้วเซ่งซัน และนายเลียงอาโหวว²⁵ โดยมีสาขาอยู่ในต่างจังหวัด เช่น อ่างทอง สวรรคโลก อุดรธา ลำปาง สกลนคร ฯลฯ²⁶ โดยภายในคณะ มีการติดต่อกับสาขาต่างจังหวัดอย่างสม่ำเสมอ มีรายงานจากกระทรวงมหาดไทยด้วยว่า ทางพรรคมีการติดต่อกับขบวนการชาตินิยมเวียดนามในกรุงเทพฯ ด้วย²⁷ โดยองค์กรคอมมิวนิสต์นี้ จะเคลื่อนไหวอยู่ในรูปของสมาคม สโมสร สหกรณ์ เพื่อตบตารัฐบาลไทย

²² สห., สบ.2.47 /92 บัญชีสถิติคนต่างด้าวเข้าพระราชอาณาจักร มณฑลกรุงเทพฯ ธันวาคม - มีนาคม พ.ศ. 2470.

²³ สห., ร.7, ม.8.1 /7 สถิติคนเข้าเมือง พ.ศ.2470 อ้างถึงใน ธงชัย พึ่งกันไทย, “ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2468- 2500,” หน้า 110.

²⁴ สูดตี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 205.

²⁵ เรื่องเดียวกัน.

²⁶ ณรงค์ พ่วงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2518), หน้า 25.

²⁷ เรื่องเดียวกัน.

กล่าวเฉพาะในโรงเรียนจีนนั้น การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นที่แพร่หลายมาก ด้วยเหตุผลที่ง่ายและพร้อมต่อการศึกษา มีสถานที่ มีสื่อ และมีผู้รับสารพร้อมสรรพ ทั้งยังสามารถปลูกฝังแนวคิดดังกล่าวแก่จีนรุ่นใหม่ได้ดีอีกด้วย แนวทางดังกล่าว สอดคล้องกับวิธีการเผยแพร่ของพรรค คือในการเผยแพร่โดยทั่วไปนั้น จะมีการศึกษาลัทธิคอมมิวนิสต์กันในหมู่สมาชิกอยู่แล้ว โดยปกติ มีการอบรมให้ความรู้แก่กัน โดยสมาชิกเก่าจะเป็นผู้แนะนำแก่สมาชิกใหม่ ทำอย่างนี้เป็นรุ่นๆไป²⁸ ซึ่งเป็นการปลูกฝังในแนวทางเดียวกับที่ฝ่ายก๊กมินตั๋งได้กระทำในช่วงก่อนการปฏิวัติจีน พ.ศ.2454 มีรายงานจากทางการ พบว่าโรงเรียนจีนมักถูกใช้เป็นแหล่งช่องสุ่มเพื่อสั่งสอนลัทธิการเมืองในหมู่สมาชิก เช่นที่ทางการได้จับกุมโรงเรียนจีนย่านสะพานเหลือง หัวลำโพง หลานหลวง นางเลิ้ง ในเดือน ธันวาคม พ.ศ.2472²⁹ ทั้งนี้ โรงเรียนจีนส่วนมากมักมีครูเป็นผู้สั่งสอนลัทธิการเมืองผ่านหนังสือแบบเรียนและการปราศรัยต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการให้ฝึกทำข้อสอบถาม-ตอบเกี่ยวกับลัทธิการเมืองด้วย วิธีการนี้แพร่หลายทั้งในพระนคร และโรงเรียนจีนในต่างจังหวัด³⁰

นอกจากนั้น ยังมีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ที่เป็นฝ่ายคอมมิวนิสต์นั้นมีอยู่หลายฉบับ ได้แก่ หัวเจียนยิเป่า และต่อมาในทศวรรษ 2470 เช่นหนังสือพิมพ์สยามวิวิว ที่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์การเมืองในรัสเซีย พร้อมแนะนำวิธีการต่อสู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าแก่เมืองไทย นอกจากนั้นสิ่งพิมพ์อื่นๆ เช่น ไบปลิว ก็เป็นที่แพร่หลาย เช่น ไบปลิวของพรรคคอมมิวนิสต์ทะเลใต้ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2472 แดงการณถึงมวลชนผู้ยากไร้ในสยาม แนะนำให้เรียกร้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศสยาม³¹ เหล่านี้ได้สร้างความหวาดระแวงต่อรัฐบาล จนก่อให้เกิดการควบคุมสิ่งพิมพ์ในเวลาต่อมา

กิจกรรมคอมมิวนิสต์ในเมืองไทย เป็นหนึ่งในกระแสการเมืองโลกในขณะนั้น ในระยะแรกที่มีการก่อกวนฝ่ายคอมมิวนิสต์ออกจากจีนนั้น การหลั่งไหลเข้ามาของฝ่ายสมาชิกจีน รวมถึงขบวนการชาตินิยมเวียดนามนั้น หวังผลการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชาติตนเป็นสำคัญ ในส่วน

²⁸ สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475,” หน้า 207.

²⁹ สห., สบ.2.42/174 รายงานเรื่องจีนเผยแพร่คอมมิวนิสต์ 26 ธ.ค. 2472.

³⁰ ไปรตดู สห., ร.7, ม.18/12 รายงานจีนก่อความไม่เรียบร้อย 31 มกราคม พ.ศ.2472. และ ณรงค์ พ่วงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 46 - 47.

³¹ เออิจิ มูราชิม่า, การเมืองจีนสยาม ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนพื้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ.1929-1941, หน้า 80.

ของจีนก็เพื่อแสวงหากำลังสนับสนุนกลับไปต่อสู้กับฝ่ายก๊กมินตั๋ง ส่วนของเวียดนามนั้น ก็เพื่อปลุกฝังความเป็นหนึ่งเดียวแก่เวียดนามอพยพที่จะกลับไปต่อสู้ในเมืองแม่ อย่างไรก็ตาม หลังปี พ.ศ.2473 ได้เกิดจุดหักเหสำคัญของการเผยแพร่คอมมิวนิสต์ในเมืองไทย กล่าวคือ เริ่มมีความสนใจที่จะทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมืองไทยขึ้นด้วย

การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์หลังปี พ.ศ.2473 ได้ให้ความสำคัญในการชักจูงคนไทยเข้าร่วมในขบวนการด้วย โดยสืบเนื่องมาจากหลักการภราดรภาพของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ได้ถูกขบขันให้เด่นชัดขึ้นในหมู่ชาวไทย หลังการประชุมของโคมิเนเทิร์นที่มอสโคว์ใน มีนาคม พ.ศ.2461 ได้มีจุดหมายที่จะเผยแพร่อุดมการณ์ปฏิวัติชนชั้นในหมู่กรรมกรทั่วโลก อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้จำกัดอยู่แต่เพียงในจีน และเวียดนามเท่านั้นในระยะแรก หากทว่ามีโอกาสเหมาะจึงได้ขยายเป้าหมายตามแนวทางคอมมิวนิสต์สากลเพื่อปฏิวัติชนชั้นทั่วโลก ดังนั้น เมื่อจัดตั้งองค์กรมาได้ในระยะหนึ่งมีความพร้อมมากขึ้น จึงได้เริ่มเกิดความสนใจที่จะเผยแพร่ลัทธิดังกล่าวในหมู่คนพื้นเมืองด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในแง่หนึ่งพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ความผิดพลาดที่ได้ให้ความสำคัญแต่เฉพาะการปฏิวัติในจีน และเผยแพร่แนวความคิดกันแต่ในหมู่ชาวจีนว่าเป็นสิ่งที่ผิด เพราะหากจะให้การ”เก๊กเหมง” หรือการปฏิวัติสำเร็จได้จะต้องมีการรวมชาติต่างๆ ให้เกิดความเป็นปึกแผ่น³² ดังนั้นจะต้องแผ่ขยายแนวคิดไปในหมู่คนพื้นเมืองด้วย

5.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านจำนวนและลักษณะทางสังคมของจีนอพยพรุ่นใหม่

เมืองไทยมีนโยบายเปิดรับจีนอพยพตลอดมา ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในยุคแรก นั้น หนีภัยความอดอยาก และออกมาแสวงโชคยังต่างแดน รวมถึงพวกลี้ภัยการกดขี่ของรัฐบาลกลางเมืองไทยก็ต้องการแรงงานราคาถูกจากจีน เพื่อนำมาทดแทนในส่วนที่ไพร่ทำไม่ได้ กระทั่งเมื่อระบบไพร่ได้คลี่คลายลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนก็ยังอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ทั้งเข้ามาขายแรงงานและสามารถพัฒนาฐานะตนเองให้กลายเป็นเจ้าของธุรกิจ เหล่าชาวจีนที่เข้ามาแต่ดั้งเดิมนั้น มักเข้ามาตั้งรกรากผสมกลมกลืนกับชาวไทยจนกลายเป็นคนไทยไปเสียโดยมาก ดังที่ชนชั้นนำรับรู้กันโดยทั่วไปว่า ชาวจีนที่อพยพเข้ามามักจะแต่งงานกับหญิงไทย เมื่อเกิดบุตรจีนขึ้น มารดาที่เป็นไทยก็มักพาให้บุตรจีนนั้นกลายเป็นไทยไปด้วย และมีอิทธิพลต่อสามีจีนด้วย³³

³² สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 203.

³³ สห., ร.5, น.8.7/34 เมมเมอรัลันดำ ปันหาจีน 9 กันยายน พ.ศ. 2453.

อย่างไรก็ตามการที่เมืองไทยยังมีความต้องการแรงงาน และทักษะความชำนาญพิเศษจากชาวจีน ตรานั้นก็ยังคงมีชาวจีนอพยพเข้ามาแสวงโชคในเมืองไทยอยู่ แต่ทั้งนี้ ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในแง่ของจำนวนการอพยพของชาวจีนที่อพยพเข้ามาอย่างมากเป็นประวัติการณ์ในต้นทศวรรษ 2470 นอกจากนั้นลักษณะทางสังคมของกลุ่มผู้อพยพยังเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ ได้เริ่มมีหญิงจีนอพยพเข้ามามากขึ้น จากที่แต่เดิมแทบจะไม่มีหญิงจีนเข้ามาด้วยเลย ดังที่ เซอร์ จอห์น เบาวริง บันทึกไว้ในปลายทศวรรษ 2390 ว่า

ชาวจีนที่อพยพไหลบ่าเข้ามาทุกปีล้วนเป็นเพศชาย จึงไม่ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นในสัดส่วนปกติตามจำนวนของผู้อพยพ และไม่มีสตรีในสัดส่วนที่พอเพียงกับความต้องการของชายจีนผู้อพยพมาพร้อมกับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือในแต่ละปี..พวกเขาส่วนใหญ่แต่งงานกับสตรีชาวสยามเพราะแทบจะไม่มีสตรีชาวจีนผู้ใดจากบ้านเกิดของพวกเขา³⁴

สิ่งที่เซอร์จอห์น เบาวริง ตั้งข้อสังเกตนี้ สะท้อนสภาวะทางสังคมของชาวจีนอพยพในยุคก่อนว่า การที่หาหญิงชาวจีนในเมืองไทยได้ยากเย็น ได้เป็นแรงผลักดันให้ชายจีนเลือกแต่งงานกับหญิงไทย ซึ่งจะทำให้เกิดการผสมกลมกลืนโดยทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมไปโดยปริยาย แต่สิ่งที่น่าตกใจที่เกิดขึ้น คือ การอพยพของชาวจีนได้เข้ามาเมืองไทยเป็นประวัติการณ์ โดยเฉพาะในทศวรรษ 2470 โดยแรงผลักดันส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการเมืองในจีนที่พรรคก๊กมินตั๋งขึ้นมามีอำนาจ และได้ผลักดันปราบปรามผู้นิยมแนวทางการเมืองอื่น เช่นคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตามแต่จำนวนของการอพยพไม่สำคัญเท่าลักษณะทางสังคมของผู้อพยพที่ปรากฏว่ามีหญิงจีนอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น โดยได้เริ่มอพยพเข้ามาตั้งแต่ พ.ศ. 2436-2448³⁵ จนกระทั่งใน พ.ศ.2472 ปรากฏว่ามีหญิงจีนอพยพเข้ามาเป็นโสเภณีและประกอบอาชีพอื่นๆ ถึง 131,510 คน³⁶

เดิมทีนั้น มีแต่เพียงพ่อค้าที่มีฐานะดีบางคนที่จะนำภรรยาของตนมาจากประเทศจีน วิธีนำเอาภรรยามาจากเมืองจีนนี้มากขึ้นในช่วง พ.ศ.2449-2460 และมีอย่างดาษดื่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ในราวปลายทศวรรษ 2470 ผู้อพยพส่วนมากเป็นชายที่สมรสแล้ว และ 1 ใน 3 จากจำนวนนั้น นำภรรยาของตนมาจากเมืองจีนด้วย บางคนก็ได้อพยพมาทั้งครอบครัว ลักษณะดังกล่าว ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวิทยาที่ทำให้กระบวนการผสมกลมกลืน

³⁴ เซอร์ จอห์น เบาวริง, *ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม เล่ม 1*, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญญิกา ศรีอุดม, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547), หน้า 106 - 107.

³⁵ วิลเลียม จี. สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 193.

³⁶ ภูวดล ทรงประเสริฐ, *The Oversea Chinese ลอดลายมังกรโพ้นทะเล*, หน้า 64.

โดยธรรมชาติที่นั่นหยุดชะงักลง เนื่องจากชายจีนโสด หรือชายจีนที่สมรสแล้วแต่ไม่ได้นำภรรยามาจากเมืองจีน สามารถหาภรรยาที่เป็นหญิงจีนในเมืองไทยได้ง่ายขึ้น การแต่งงานกับผู้หญิงไทยได้ลดจำนวนลงโดยเฉพาะในศูนย์กลางของพวกคนจีน ได้แก่ กรุงเทพฯ หรือตามเมืองใหญ่ๆ³⁷ การดำรงวัฒนธรรมในครอบครัวจีนแท้จึงได้เพิ่มมากขึ้น เมื่อเกิดบุตรจีน ก็ยังส่งเสริมให้เป็นจีนยิ่งขึ้นกว่าเดิม เช่น ส่งเข้าไปศึกษาในโรงเรียนจีน หรือใช้ภาษาจีนมากขึ้น

ทั้งนี้ เมื่อเงื่อนไขบริบทเปลี่ยนแปลงไป ภาวะความผสมกลมกลืนแต่เดิมก็ไม่ใช้กลไกที่ทำงานได้ดังเดิม จีนไม่ได้กลายเป็นไทยโดยธรรมชาติดังเมื่อก่อน เนื่องจากสำนึกความเป็นจีนได้ถูกปลูกฝังขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการรณรงค์ชาตินิยมจีนในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลอย่างกว้างขวาง ทั้งจากฝ่ายปฏิรูปและฝ่ายปฏิวัติ กระทั่งเมื่อปฏิวัติสำเร็จแล้ว รัฐบาลสาธารณรัฐจีนก็ยังคงเข้ามารณรงค์ชาตินิยมอยู่อย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดกระแสที่จะ “กลับไปเป็นจีน” ด้วยกระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เช่น การจัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนแก่บุตรหลานจีนในเมืองไทยอย่างจริงจัง เพื่อไม่ให้เยาวชนรุ่นใหม่ลืมชาติจีน โดยสมาคมกวางหมิงฮุย ได้จัดตั้งโรงเรียน ฮั่วเอี้ยะ ขึ้นเป็นโรงเรียนสอนภาษาจีนแห่งแรกในเมืองไทย³⁸ หลังจากนั้นจึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนจีนขึ้นอย่างแพร่หลายตามกลุ่มภาษาต่างๆ เช่น สมาคมจีนแคะ ตั้งโรงเรียนจีนเตอะ ในปี พ.ศ.2456 จีนกวางตุ้งตั้งโรงเรียนเม้งตักในปี พ.ศ.2457 เป็นต้น กระแสดังกล่าวดำรงอยู่พร้อมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีน ยิ่งนับวันจีนยิ่งมุ่งไปในแนวคิดชาตินิยมมากขึ้น ลักษณะเช่นนี้ กระทบต่อการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนแต่เดิมว่าผสมกลมกลืนได้โดยธรรมชาติ และหากเป็นเช่นนี้ต่อไป อาจส่งผลให้เกิดปัญหาทางการเมืองปกครองแก่ชนกลุ่มน้อยที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองไทยกลุ่มนี้ได้

ปัญหาชาวจีนอพยพสร้างควมวิตกกังวลแก่รัฐบาลอีกด้านหนึ่งในแง่มุมทางการเมือง โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ.2470-2473 ซึ่งเป็นช่วงที่การเมืองภายในจีนมีปัญหาระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ถือว่าเป็นช่วงที่มีการอพยพเข้ามาและต่อเนื่อง ซึ่งนอกจากจะมีปัญหาต่อเมืองไทยในด้านปริมาณแล้ว ยังมีปัญหาในด้านลักษณะทางสังคมเช่นเดียวกันกับกลุ่มหญิงจีนอพยพนั่นคือ ปัญหาของการผสมกลมกลืนที่จะทำให้กระบวนการล่าช้าลงไปอีก เนื่องจากกลุ่มนี้มีสำนึกต่อเมืองจีนมากกว่าจะสำนึกว่าตนได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

³⁷ วิลเลียม จี. สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, หน้า 199 - 200.

³⁸ ณรงค์ พ่วงพิศ, *นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า 35.

5.1.3 การติดต่อจากจีนเพื่อทำสัญญาไมตรีกับเมืองไทย

จีน สนใจทำสัญญาไมตรีกับเมืองไทยมาตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์ซิง โดยเข้ามาติดต่อทำสัญญาไมตรีกับเมืองไทย ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลุ่มการเมืองที่มีอิทธิพลในแต่ละช่วงเวลา ก็จะคอยส่งตัวแทนเข้ามาเจรจา โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เช่นกัน รัฐบาลจีนได้ส่ง เจ้าหน้าที่เข้ามาเจรจา 2 คณะ ในปี พ.ศ.2472 ได้แก่คณะของนาย วาย เอส เซง และ คณะของนาย เฉน เยน เซง ได้ทำให้ชนชั้นนำรับรู้ต่อการเข้ามาทำสนธิสัญญาไมตรีนี้ไปในทางลบ แม้ว่าจีนจะอ้างเหตุผลการเข้ามาเอื้อประโยชน์และป้องกันพลเมืองของตนเป็นสำคัญ แต่ชนชั้นนำก็มองว่าเป็นเรื่องที่จะทำให้จีนกลับมีอำนาจต่อเมืองแม่มากขึ้น ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตรัสแก่พระยาสุพรรณสมบัติ ทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี พ.ศ.2472 ว่า การเข้ามาทำสัญญาของจีนนั้น เป็นไปเพื่อประโยชน์ในทางหาอำนาจกับพลเมืองจีนเป็นสำคัญ ทรงตรัสว่า

การที่จีนพยายามชักชวนเราให้ทำหนังสือสัญญานั้น ด้วยเขามุ่งหมายประโยชน์เรื่องป้องกันจีนที่มาอยู่ในเมืองไทยจะให้เป็นตัวอยาง แลให้จีนซึ่งเข้าไปอยู่ในประเทศจีนเกิดความนิยมต่อรัฐบาลจีน...ในเรื่องที่จีนประสงค์จะทำสัญญากับเรานั้น เขามีความมุ่งหมายอย่างหนึ่งซึ่งเป็นหลักการของเขา ไม่ใช่แค่จะมีทางไมตรีและเพื่อความประสงค์แก่การค้าขายเท่านั้น³⁹

ด้วยแนวคิดเช่นนี้ เมื่อรัฐบาลจีนได้พยายามส่งตัวแทนเข้ามาเจรจาเรื่องดังกล่าวนี้ทางการไทยจึงได้ปฏิเสธและพยายามบ่ายเบี่ยงอ้างเหตุผลต่างๆ เรื่อยมา เพราะเกรงว่า การที่มีจีนจำนวนมากอยู่ในเมืองไทย มีอำนาจทางเศรษฐกิจ และมีแนวคิดทางการเมืองอยู่แล้วนั้น หากว่ามีตัวแทนการทูตเป็นปากเป็นเสียงแทนให้ จะยิ่งทำให้จีนมีอำนาจต่อเมืองแม่มากขึ้น กระบวนการสร้างแนวคิดเรื่องชาติ และกระบวนการผสมกลมกลืนต้องหยุดชะงักลง จนทำให้จีนกระด้างกระเดื่องและควบคุมได้ยากขึ้น

จีนได้เพียรพยายามติดต่อทางการไทยเพื่อทำสนธิสัญญาทางการทูตอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปลายสมัยราชวงศ์ซิงเป็นต้นมา โดยหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายราชวงศ์ซิง ฝ่ายรัฐบาลสาธารณรัฐ แต่ทางการไทยก็ได้พยายามบ่ายเบี่ยงเรื่อยมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลก็ก้มหน้าก้มตา ก็มีความปรารถนาที่จะเข้ามาทำสนธิสัญญาไมตรีกับเมืองไทย จึงได้พยายามเข้ามาสานต่อความสัมพันธ์อยู่เรื่อยมา ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะเข้ามามีอิทธิพลเหนือ

³⁹ สห., สบ.2.42/201 ข้อพิจารณาเรื่องสัญญาไทยกับจีน พ.ศ. 2472.

ชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทย เพื่อให้ได้มาซึ่งการสนับสนุนทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่กลุ่มการเมืองของตนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ยังเป็นการแย่งชิงมวลชนกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ด้วยในแง่หนึ่ง

ทูตจีนนั้นพยายามหาโอกาสเข้ามาเจรจา โดยครั้งแรกที่รัฐบาลก็มิได้ติดต่อเข้ามานั้น พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ได้ทราบจากรายงานโดยทางลับว่า นายเจงเยนเซง ตัวแทนรัฐบาล นานกิง ได้แจ้งมายังทูตไทยที่โตเกียวว่าจะเข้ามาเมืองไทย และเขาได้เข้ามาเมื่อ 14 มกราคม พ.ศ.2471 โดยให้เหตุผลในการเข้ามาครั้งนี้ว่าจะขอเข้ามาเยี่ยมชมกิจการต่างๆ ของรัฐบาล เพื่อเป็นประโยชน์แก่การปรับปรุงเมืองจีนต่อไป เขาได้เยี่ยมชมการจัดการด้านคมนาคม การรถไฟ งานด้านศาลยุติธรรม อย่างไรก็ตาม เขาไม่ลืมที่จะทวงถามถึงการทำสนธิสัญญาไมตรีระหว่างไทยกับจีน ตามที่ได้ทาบถามผ่านทูตไทยที่โตเกียวไว้ก่อนหน้านั้นแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2464 ก่อนที่จีนจะเกิดความวุ่นวายของการเมืองภายใน ซึ่งพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ได้กราบบังคมทูลเสนอความเห็นแก่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า ในเรื่องการทาบถามทำสนธิสัญญาไมตรีของนายเจงเยนเซงครั้งนี้ นายเจงเยนเซง ไม่ได้รับมอบอำนาจอย่างเป็นทางการมาจากรัฐบาลจีนมาเพื่อการนี้ เป็นการเจรจาที่ไม่เป็นกิจจะลักษณะและไม่ได้แจ้งเรื่องมาล่วงหน้า อย่างไรก็ตาม ร่างสนธิสัญญาไมตรีระหว่างไทยกับจีนที่กระทรวงการต่างประเทศได้พิจารณาอยู่ก่อนหน้านั้น นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2465 ซึ่งเป็นฉบับที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ โปรดให้ ดร.เจมส์ ที่ปรึกษาด้านการต่างประเทศของไทยร่างขึ้น และจะพิจารณาในฐานะที่เป็นสนธิสัญญาพระราชไมตรีระหว่างสองชาติเท่านั้น แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงประเด็นว่าด้วยสิทธิพลเมือง พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เห็นว่าควรนำประเด็นดังกล่าวขึ้นมาพิจารณาด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในการปกครองจีนในภายหน้า⁴⁰

ในช่วงเวลาเดียวกันคือ ต้นปี พ.ศ.2472 นาย วาย เอส เซง (Y.S. Chang) ก็ได้เข้ามาเยือนไทยในฐานะตัวแทนของรัฐบาลจีนที่ปักกิ่ง โดยได้เข้าเฝ้ากรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ และพบปะบรรดาผู้นำจีนในเมืองไทย ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่ารัฐบาลไทยต้อนรับด้วยท่าทีที่สุภาพ แต่ก็ไม่ยอมรับฟังข้อพิจารณาเรื่องการทำสนธิสัญญาไมตรีอีกเช่นเคย ไม่ยอมปรึกษาเรื่องสนธิสัญญา หรือความสัมพันธ์การทูตใดๆ เลย⁴¹

⁴⁰ สห., สบ.2.47/134 สำเนาหลายพระหัตถ์ลับเสนาบดีว่าการต่างประเทศเรื่องการสนทนากับ นายเจงเยนเซง 16 มกราคม พ.ศ. 2472.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

ทูตจีนไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใด มักใช้วิธีการเดิมๆ ในการเข้ามาเจรจาทำสัญญาทางไมตรี รายงานจากกรมหมื่นเทววงศ์โรทัย เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2472 ว่า เรื่องอัครราชทูตจีนได้ทาบทามผ่านทูตไทยที่โตเกียว เพื่อขอทำสัญญาทางไมตรี ซึ่งพระองค์ก็ได้แจ้งแก่ทูตจีนว่า ทางทูตไทยเองยังไม่ได้รับคำสั่งการใดๆ จากกรุงเทพฯ จึงยังจัดการเรื่องดังกล่าวไม่ได้ นอกจากนี้ กรมหมื่นเทววงศ์โรทัย ยังมองว่า สถานการณ์การเมืองจีนขณะนั้น ก็ยังไม่เรียบร้อย พระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ในระยะ 1 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2472) ทูตจีนได้พยายามเจรจาขอทำสัญญาอยู่หลายครั้ง ผ่านการทาบทามทูตไทยในประเทศต่างๆ ทั้งที่ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส อังกฤษ ซึ่งลักษณะเป็นการทาบทามอย่างไม่เป็นทางการ และทางการไทยก็จะบ่ายเบี่ยง ถ่วงเวลาและปฏิเสธไปทุกครั้ง เนื่องด้วยเหตุผลความไม่สงบในเมืองจีน และจีนในไทยก็ได้รับสิทธิได้รับการปกครองเสมือนพลเมืองไทยอยู่แล้วจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องทำสัญญาพระราชไมตรีต่อกันอีก ซึ่งหากว่าสยามยินยอมติดต่อกับทางการทูตกับจีน จะเกิดปัญหาการขยายอิทธิพลของรัฐบาลจีนเข้ามาควบคุมคนจีนในเมืองไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แม้รัฐบาลจะหลีกเลี่ยงที่จะทำสัญญาการทูตกับจีนได้ทุกครั้งจนกระทั่งสิ้นสุดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ความพยายามของจีนที่เข้ามาเจรจากับไทยอย่างต่อเนื่อง ก็ย่อมเป็นแรงกดดัน และสัญญาณที่กระตุ้นให้ชนชั้นนำไทยรับรู้ถึงปัญหาการควบคุมชาวจีนที่เป็นอยู่และในอนาคต นอกจากนี้ยังส่งผลต่อวิธีการปฏิบัติต่อชาวจีนในการที่ทางการไทยจะแสดงบทบาทเป็นผู้ปกครองจีนอย่างชอบธรรม โดยการหลีกเลี่ยงที่จะเจรจาสัญญาไมตรีกับจีน

5.1.4 สภาพการณ์ของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

5.1.4.1 สภาวะทางเศรษฐกิจ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงอยู่เพียง 6 ปีเศษ แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงและความผันผวนของการเมืองภายในประเทศค่อนข้างมากซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงอนาคตของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กาลอวสานใกล้จะมาถึง ความเสื่อมคลอนแคลนของสภาพการเมืองเศรษฐกิจในยุคนี้ ได้เป็นแรงผลักดันที่สร้างการรับรู้เรื่องชาวจีนให้กับชนชั้นนำ ในฐานะที่ชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทั้งการเมืองและเศรษฐกิจในขณะนั้น

ภายหลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ในปลายปี พ.ศ.2468 รัฐบาลก็ได้เร่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก ในปีนั้นเศรษฐกิจแย่มาก ขณะที่เงินทองพระคลังก็อยู่สภาพที่น่าวิตก แม้แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังทรงกล่าวด้วยพระองค์เองว่า “เมื่อเสด็จ

ขึ้นครองราชย์ ทรงได้รับมรดกนำเสรำ เพราะพระราชวงศ์ตกต่ำหมดความเคารพเชื่อถือ สมบัติเกือบหมดพระคลัง รัฐบาลฉ้อฉล การบริหารราชการยุ่งเหยิง⁴² ปัญหาคือการลดทอนรายจ่าย และจัดสรรงบประมาณแก่กระทรวงต่างๆ อย่างสมดุลเท่าที่รัฐจะสามารถหารายได้ในขณะนั้นเมื่อเริ่มต้นรัชกาล แม้ว่าพระองค์เองจะทรงเสียสละลดงบราชสำนักจาก 10.8 ล้านบาท เหลือเพียง 6.8 ล้านบาท ก็ยังไม่เพียงพอต่อการบริหารประเทศ ซึ่งพบว่ารายจ่ายส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของกองทัพ งานด้านอื่นๆ เช่น การเกษตร ได้รับงบประมาณเพียง 1 ใน 5 ของที่กองทัพได้รับ⁴³ กระทรวงบางกระทรวงถูกยุบ เช่น กระทรวงมุรธาธร เพื่อรวมกับกรมราชเลขาธิการ มีการยุบรวมมณฑลต่างๆ ให้มีจำนวนน้อยลง กระทรวงพาณิชย์กับกระทรวงคมนาคมก็ถูกยุบรวมกัน มีการดุขยให้ข้าราชการออกจากราชการ โดยพบว่าจำนวนข้าราชการลดลงจาก 86,500 ในปี พ.ศ.2468 และเหลือเพียง 60,000 คนในปีแรกของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลจากความมุ่งมั่นตั้งพระราชหฤทัยในการแก้ปัญหา รัฐบาลก็ดูจะได้รับความนิยมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในช่วงปี พ.ศ.2469-2473 ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน เพราะปัญหาที่แท้จริงเกิดจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจนั้นยังคงอยู่ โดยเฉพาะเรื่องแหล่งรายได้ของรัฐบาล

องค์ประกอบของรายได้การคลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือช่วงต้นของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือการประมุขภาษี โดยภาษีที่ทำรายได้สูงสุดแก่รัฐ คือ ภาษีบ่อนเบี้ย หวยและฝิ่น ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ขัดกับศีลธรรมตามสายตาของประเทศตะวันตก⁴⁴ เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้มีการห้ามไม่ให้ประมุขภาษี บ่อนเบี้ยและหวย พอมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาษีที่ยังประมุขได้มีแต่เพียงภาษีรังนกและไขเต่าเท่านั้น ส่วนภาษีฝิ่น รัฐบาลจำต้องเลิก เนื่องจากได้ให้สัญญาไว้กับนานาชาติในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติว่าจะค่อยๆ เลิกผูกขาดการค้าฝิ่น ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ซึ่งก็เท่ากับรัฐจะสูญเสียรายได้จากการค้าฝิ่นไปอีกทางหนึ่งด้วย⁴⁵

นอกเหนือจากแหล่งรายได้ของรัฐที่ลดลง ระบบภาษีเองก็ยังล้าหลังอยู่ โดยเฉพาะเรื่อง การเก็บเงินรัชชูปการที่ส่งผลให้คนจนเสียภาษีมากกว่าคนรวย ภาษีธุรกิจต่างๆ ของผู้ดีชั้นสูง ภาษี

⁴²เบนจามิน เอ.บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม*, หน้า 34.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 127.

เงินได้ เงินมรดก ภาษี ที่ดิน ซึ่งมีคนรวยเป็นฐานภาษี เก็บในจำนวนน้อยมาก จนถึงปี พ.ศ.2473 การจัดสรรงบประมาณก็ยังไม่ลงตัวโดยงบประมาณใหญ่มากระจุกตัวอยู่ที่บางกระทรวง เช่น กระทรวงมหาดไทย รวมแล้วประมาณ 35% ของงบประมาณทั้งหมด⁴⁶

รายจ่ายของรัฐบาลในยุคนี้ ส่วนมากเป็นไปเพื่อผดุงระบบราชการเป็นหลัก เป็นรายจ่ายที่ไม่สร้างผลกำไรหรือก่อให้เกิดรายได้กลับมาสู่รัฐ ยังไม่ทันที่ปัญหานี้จะได้รับการแก้ไข ก็ได้เกิดภาวะเศรษฐกิจโลกถดถอย ทำให้รายได้ของไทยลดลง สินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยขณะนั้น ซึ่งได้แก่ข้าวและดีบุก ก็ได้ราคาต่ำลง เมื่อราคาข้าวตกก็ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตเกษตรกรอย่างทันตาเห็น ชาวนาไม่มีเงิน หนี้สินล้นพ้นตัว ภาวะความทุกข์ยากเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดจดหมายร้องทุกข์เข้ามาয়รัฐบาลเป็นจำนวนมาก เพื่อขอให้รัฐบาลช่วยเหลือ เช่น ขอพักชำระหนี้ที่ดิน ขอให้ลดอัตราดอกเบี้ย นอกจากนี้ในหน้าหนังสือพิมพ์ก็เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความล้มเหลวของรัฐบาลในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว⁴⁷ เป็นจำนวนมาก

ท่ามกลางปัญหาเศรษฐกิจที่รุนแรง ได้เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงขึ้นในเมืองไทย เมื่ออังกฤษประกาศเลิกใช้ระบบทองคำสำรอง ขณะที่ การคลังของไทย อิงอยู่กับเงินปอนด์สเตอร์ลิงของอังกฤษ ทั้งนี้ ทรัพย์สินส่วนใหญ่ของไทยก็เป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิง รัฐบาลจึงได้แก้ปัญหาด้วยการประกาศลดค่าเงินบาท ทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้อรุนแรงตามมา

เมื่อรายได้และเงินคงคลังของไทยลดลงไป แต่ภาระการใช้จ่ายของยังคงเดิมนั้น รัฐบาลจึงต้องตัดทอนรายจ่ายของรัฐ เช่น ใน มีนาคม พ.ศ.2474 ลดเงินเดือนข้าราชการทั้งหมด รวมทั้งดุลย์ข้าราชการบางส่วนออกจากระบบ จนกระทั่ง เมษายน พ.ศ.2475 รัฐก็ได้ออกกฎหมายใหม่ที่จะเก็บภาษีเงินเดือน และภาษีเงินได้บางประเภทที่มีระยะเวลาผ่อนชำระ โดยมาตรการดังกล่าวรวบรวมรายได้รัฐจาก เงินเดือน ค่าจ้าง บำนาญ เงินปี ค่าธรรมเนียม ค่านายหน้า ฯลฯ จำนวน 1-2% มาตรการดังกล่าวทำให้ชนชั้นกลางและล่างที่กินเงินเดือนทั้งหลาย เช่น ข้าราชการระดับกลาง เสมียน ลูกจ้าง กรรมกร ฯลฯเดือดร้อนกว่ากลุ่มอื่นๆ ขณะที่กลุ่มพวกไม่มีเงินเดือน เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง พ่อค้าใหญ่ชาวจีน แพทย์ไม่ถูกกระทบกระเทือน ทั้งยังมีเงินออมเพื่อส่งกลับไปยังเมืองจีนได้อีกด้วย ซึ่งเรียกว่า “โพยก๊วน” ซึ่งแสดงถึงสำนึกความจงรักภักดีต่อ

⁴⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

⁴⁷โปรดดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 299.

เมืองแม่ ซึ่งในระหว่างปี พ.ศ.2470-2475 จีนส่งเงินกลับเมืองจีนทั้งหมด 160 ล้านบาท หรือเฉลี่ยปีละ 26.6 ล้านบาท⁴⁸ ซึ่งหากเทียบกับงบประมาณของรัฐบาลทั้งปี จะมีสัดส่วนราว 1 ใน 3⁴⁹

ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งกระทบทั้งชนชั้นกลางและกรรมกรผู้ใช้แรงงานเช่นนี้ ทำให้รัฐหวั่นใจถึงภัยทางการเมืองที่อาจถูกปลุกปั่นแทรกแซงได้ง่าย จากลัทธิการเมืองที่เป็นอันตรายต่อราชอาณาจักร ที่ได้มีการลักลอบเผยแพร่อย่างแพร่หลายในหมู่ชาวจีน ดังเช่น ในเอกสารภาษาจีนที่ตำรวจนครบาลตรวจค้นได้ เมื่อ เดือนตุลาคม พ.ศ.2473 จากโรงเรียนปวยฮั่ว ตำบลถนน 22 กรกฎาคม ป้อมปราบ จังหวัดพระนคร เรื่อง “คำแปลหนังสือจีนพิมพ์โรเนียวเล่มหมายเลข ๕๔ ฉบับร่างแยกประเภทการปกครองและเศรษฐกิจของสยามกับวิธีการของสมาคมซึ่งที่ประชุมกรรมการขยายการพิเศษลงมติเห็นชอบเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม” ความตอนหนึ่ง พาดพิงถึงสภาพเศรษฐกิจไทยที่ย่ำแย่ว่า เกิดจากความเลวร้ายของผู้ปกครองในการขูดรีดชาวนา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ลัทธิจักรพรรดิประสงค์จะให้การปกครองสิทธิขาดของประเทศสยามมั่นคงถาวร เพื่อรักษาเครื่องมือสำหรับการเบียดเบียน เขาย่อมต้องการให้รัฐบาลราชศักดิ์ดำรงยั่งยืน แต่รัฐบาลราชศักดิ์ของสยามก็มีหลักแหล่งเศรษฐกิจที่อาจตั้งอยู่ได้ ที่เห็นได้ชัดนั้นคือ พระราชวงศ์ที่มีอำนาจปกครองอยู่ในกำมือนั้น เป็นเจ้าของที่ดินอันกว้างใหญ่ นี่ถือเป็นหลักสำคัญแห่งเศรษฐกิจของรัฐบาลราชศักดิ์อย่างมั่นคง โดยหลักอันนี้ พวกลัทธิจักรพรรดิจึงยิ่งขยายกิจการแลอำนาจที่เขามีอยู่ในสยามให้มั่นคงยิ่งขึ้น...ผลแห่งการที่พวกลัทธิจักรพรรดิเข้ามาแย่งการทำมาหากินนี้ คงทำให้การเงินของชาวสยามอืดอาดหนักขึ้นทุกที ตั้งแต่มหาสงครามในยุโรปสงบลงแล้ว ก็ปรากฏว่าการเงินของประเทศสยามขัดสนลงเช่นเดียวกับหัวเมืองขึ้นของต่างประเทศในทะเลใต้ กสิกรรมกับหัตถกรรมเล็กล้มไปเป็นอันมาก คนงานช่างกลเวลานี้ไม่มีงบประมาณ ๒ ใน ๓ ส่วน โดยเหตุที่การเงินขาดแคลนเช่นนี้...ย่อมเนื่องจากพวกจักรพรรดิคอยเอาเปรียบไม่ยอมลดหย่อนผ่อนผันอย่างใดเลย⁵⁰

เอกสารฉบับนี้ เมื่อ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทอดพระเนตร ถึงกับตรัสว่า “...ข้อความที่แต่งในเอกสารฉบับนั้น ถ้าได้เผยแพร่ให้ชนชั้นชาวนาในประเทศสยามฟัง อาจมีผู้

⁴⁸ ณรงค์ พ่วงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 15.

⁴⁹ ดู เบนจามิน เอ.บัทสัน, อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม, หน้า 301.

⁵⁰ สห., สบ.2.47 /187 เอกสารจีนเกี่ยวแก่คอมมิวนิสต์ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2473.

เลื่อมใสเห็นจริงตามได้มาก..”⁵¹ เหตุเช่นนี้จึงน่าจะทำให้ชนชั้นนำหัววันวิตกกังวลถึงภัยคอมมิวนิสต์จีนที่อาจอาศัยโอกาสที่เศรษฐกิจกำลังย่ำแย่เป็นสถานการณ์เพื่อโฆษณาชวนเชื่อแก่คอมมิวนิสต์จีนได้

5.1.4.2. สภาวะทางการเมือง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติในปี พ.ศ.2468 ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่า

พระเจ้าแผ่นดินทรงอยู่ในฐานะลำบาก ความคิดเห็นของราษฎรที่เคลื่อนไหวอยู่ในประเทศนี้เป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าการปกครองระบอบราชาธิปไตย ใกล้ถึงจุดจบเต็มทีถ้าจะให้ราชวงศ์ดำรงอยู่ต่อไป จะต้องทำให้ฐานะกษัตริย์มั่นคงกว่านี้⁵²

โลกการเมืองในต้นศตวรรษที่ 20 นั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในหลายประเทศได้ถูกล้มล้างลงไปด้วยแนวคิดทางเศรษฐกิจการเมืองรูปแบบอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีน ในปี พ.ศ.2454 การสิ้นสุดของราชวงศ์โรมานอฟของรัสเซีย ปีพ.ศ. 2460 เป็นตัวอย่างสำคัญที่ทำให้ชนชั้นนำไทยต้องเริ่มทบทวนสถานะของระบอบที่ตนเองต้องให้ บทเรียนการโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในหลายประเทศได้กลายมาเป็นบทเรียนให้ชนชั้นนำได้ศึกษา โดยเฉพาะกรณีของจีน ซึ่งเคยเป็นมหาอำนาจในสมัยที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย ทว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสาธารณรัฐ กลับประสบความวุ่นวายแก่งแย่งอำนาจกันระหว่างกลุ่มต่างๆ

ไม่เพียงแต่ปรากฏการณ์ความเสื่อมสลายของระบอบราชาธิปไตยที่มีให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่ในหลายชาติขณะนั้น ทั้งในจีน รัสเซีย ตุรกี อีกปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นซ้อนกันในช่วงเวลาเดียวกันคือ การแพร่หลายของลัทธิการเมืองต่างๆ ทั้งสังคมนิยม บอลเชวิคและคอมมิวนิสต์ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้เป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศที่เคยปกครองด้วยราชาธิปไตยทั้งหลาย ความหวาดหวั่นนี้ยิ่งทวีคูณ เมื่อชนชั้นนำพบว่า ประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขณะนั้น ก็กำลังเป็นแหล่งเฟื่องฟูของแนวคิดดังกล่าวที่อยู่ใกล้เมืองไทยมากขึ้นทุกที ชนชั้นนำตระหนักดีถึงความโดดเดี่ยวในรูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตยดังที่เป็นอยู่ ทั้งหนักใจที่จะประคับประคองระบอบดังกล่าวให้ดำรงอยู่ไปตลอดรอดฝั่ง ท่ามกลางสภาวะการเมืองโลกที่ได้เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าไปมากมายในขณะนั้น

⁵¹ เรืองเดียวกัน.

⁵² เบนจามิน เอ.บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม*, หน้า 35.

ด้วยความตระหนักถึงสภาพดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินการผ่อนคลายความตึงเครียดที่รุนแรงไว้เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในขณะนั้น ด้วยการจัดตั้งอภิรัฐมนตรี ตั้งแต่ช่วงแรกที่ทรงขึ้นครองราชย์ เพื่อแสดงถึงวิสัยทัศน์ของพระองค์ต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ไม่ใช่กษัตริย์จะเป็นผู้ตัดสินพระทัยกิจการบ้านเมืองด้วยพระองค์ แต่เพียงลำพังอีกต่อไป เพื่อช่วยลดแรงต่อต้านที่มีต่อระบอบราชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวของแนวคิดการเมืองแบบก้าวหน้าทั้งหลาย ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และกล่าวถึงในสื่อสิ่งพิมพ์อยู่โดยทั่วไปแล้วในขณะนั้น ก่อน พ.ศ.2475 มีหนังสือพิมพ์รายวันเกิดใหม่ถึง 35 ฉบับ และไม่ใช่รายวันอีก 136 ฉบับ⁵³ หนังสือพิมพ์หลายฉบับลงบทความวิจารณ์การเมืองไทยและลัทธิการเมืองแบบก้าวหน้ากันอย่างเปิดเผย เช่น “สามัคคีสาร” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของสมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษ หนังสือพิมพ์สยามเรวิว เหล่านี้ได้อภิปรายเกี่ยวกับรัฐบาลรูปแบบอื่น เช่น ระบอบรัฐธรรมนูญ ระบอบรัฐสภา แม้ รัชกาลที่ 7 ก็ทรงเห็นว่า การกำเนิดของ Free Press ทำให้สถานการณ์การเมืองขณะนั้นเลวร้ายมากขึ้น สถานะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ในภาวะลำบาก การเคลื่อนไหวของความคิดทางการเมืองภายในประเทศ แสดงให้เห็นถึงสัญญาณชัดเจนว่าเวลาของระบอบเอกราธิปไตยเหลือน้อยเต็มที⁵⁴

อย่างไรก็ตาม พระองค์ ก็ทรงปรับปรุงกลไกของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับตั้งแต่ปีแรกๆ ที่ทรงขึ้นครองราชย์ ข้อคิดเห็นของพระองค์ในพระราชบันทึก เมื่อ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2469 ที่มีไปถึง ดร.แฮย์ อดิตที่ปรึกษาชาวต่างประเทศของรัฐบาลไทย แสดงให้เห็นถึงภาวะความกังวลพระทัยเกี่ยวกับปัญหาของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และแนวทางที่จะเยียวยาแก้ไขสถานการณ์หากการเมืองต้องเปลี่ยนโฉมหน้าไปเป็นรูปแบบอื่น โดยทรงถามถึงข้อดีข้อเสียของการมีระบบรัฐสภา หากว่าจะมีต่อไปในอนาคต⁵⁵ ซึ่งพระองค์ ได้ทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำถามดังกล่าวด้วยพระองค์เอง โดยสะท้อนถึงจุดยืนของความพยายามที่คงระบอบราชาธิปไตย ต่อคำถามถึงความเหมาะสมของระบอบรัฐสภาในเมืองไทยว่า “โดยส่วนตัวข้าพเจ้าสงสัยเกี่ยวกับ

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

⁵⁴ สหช., สบ.2.47 พระราชบันทึกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Problem of Siam 23 ก.ค.1926.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน.

ของราษฎร ปัญหาทางเศรษฐกิจ โครงการรัฐสภาแห่งชาติควรพักไว้ก่อน แต่โครงการสภาเทศบาลนำมาใช้ก่อนได้⁵⁸ ซึ่งก็ไม่ได้นำมาใช้ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระประสงค์ที่จะรักษาระบบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไว้ แต่สถานการณ์ที่รุ่มร้อนทำให้ต้องเริ่มคิดที่จะปรับรูปแบบของระบบให้มีความทันสมัยขึ้น ในพระราชบันทึกเรื่อง “ประชาธิปไตยในสยาม” พระองค์คิดว่า ปัญหาของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ปัญหาหลักอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์เอง จำเป็นต้องมีกระบวนการในการเลือกสรรให้ได้มาซึ่งพระมหากษัตริย์ที่ดี นอกจากนั้น ยังต้องมีการสร้างสถาบันบางอย่างขึ้นมาควบคุม เหนี่ยวรั้ง การใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ไม่ให้ทำตามพระราชหฤทัยอย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งเป็นจุดอ่อนของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปรับตัวเพื่อสนองต่อปัญหาเหล่านี้ โดยการตั้งอภิรัฐมนตรีสภา และคณะกรรมการองคมนตรีขึ้น ส่วนที่ว่าด้วยปัญหาการเรียกร้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เป็นกระแสสังคมอยู่ในขณะนั้น รัฐบาลก็กำลังพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ และโครงการสภาเทศบาลอยู่แม้ว่าในภายหลังจะไม่ได้นำมาใช้ แต่ก็สะท้อนให้เห็นความพยายามของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่จะปรับตัวให้ยืดหยุ่นต่อกระแสการเรียกร้องทางการเมือง เพื่อให้สามารถจรรโลงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กำลังอยู่ในยามสนธยานั้น ให้ผ่านพ้นสภาวะดังกล่าวไปได้ ซึ่งทุกวิถีทางนั้นล้วนเป็นไปเพื่อการพยุงสถานะของระบอบราชาธิปไตย ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามรูปแบบการเมืองอื่น ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่า เมืองไทยไม่เหมาะกับระบอบการเมืองอื่นใด โดยเฉพาะระบอบรัฐสภาที่อาจเป็นแต่เพียงรูปแบบ ไม่อาจบรรลุเป้าหมายที่แท้จริงได้เพราะอาจเกิดการกุมอำนาจโดยคนบางกลุ่มที่มีทรัพย์สินท่วมเทให้ได้ว่าซึ่งอำนาจการเมือง โดยเฉพาะความหวั่นเกรงต่ออำนาจเศรษฐกิจของชาวจีนที่อาจกลายเป็นสื่อให้คนเหล่านี้ขึ้นมาใช้อำนาจการเมืองได้ต่อไป หากเมืองไทยเปลี่ยนระบอบการปกครองไปตามแนวทางที่กล่าวไว้จริง

ปัญหาของทิศทางการปรับปรุงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้เป็นประเด็นให้ชนชั้นนำในยุคนี้ขบคิดถึงหนทางที่จะรักษาอำนาจของตนไว้ ซึ่งได้เล็งเห็นว่าชาวจีนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่รัฐไม่ต้องการให้เข้ามาอำนาจการเมืองใดๆ สภาวการณ์เหล่านี้ส่งผลต่อการรับรู้ที่ชนชั้นนำมีต่อชาวจีนในช่วงเวลานี้

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

5.2 การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน พ.ศ.2468-2475

ระยะเวลา 6 ปีครึ่งของการครองราชย์ในช่วงสุดท้ายของรัชกาลที่ ๗ เป็นช่วงเวลาที่สภาพการณ์ทางการเมืองเศรษฐกิจมีความเคลื่อนไหวเป็นอย่างมาก ซึ่งทุกเงื่อนไขที่กล่าวไปแล้วนั้น ขมวดปมเป็นปัญหาสืบเนื่องมาถึงชาวจีนในเมืองไทยได้ทุกเงื่อนไข อำนาจของชาวจีนในด้านจำนวน อำนาจในทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมของชาวจีนที่ผูกพันกับความเป็นจีนมากขึ้น ได้ก่อให้เกิดความหวั่นเกรงต่อภัยของจีน โดยเฉพาะการที่รัฐบาลจีนจะขยายอำนาจเข้ามาสู่เมืองไทยผ่านการสานสัมพันธ์ที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอน ที่นับวันจะมีความเข้มข้นยิ่งขึ้น หรืออาจชักนำด้วยลัทธิการเมืองเศรษฐกิจที่เป็นภัยคุกคามต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เงื่อนไขที่ผูกพันต่อกันในลักษณะเป็นลูกโซ่เช่นนี้ ได้ก่อให้เกิดการรับรู้ของชนชั้นนำต่อชาวจีนในลักษณะต่างๆ ที่กลายมาเป็นมาตรการและนโยบายต่างๆ ที่มีต่อชาวจีนในเวลาต่อมา ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีนเป็นสำคัญ

5.2.1 การรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนในฐานะที่เป็นสื่อของภัยทางการเมืองที่คุกคามต่อระบอบราชาธิปไตยไทย

- การรับรู้เกี่ยวกับชาวจีนในฐานะที่เป็นภัยทางการเมือง

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในเมืองไทยนั้น เกิดขึ้นมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ชนชั้นนำก็รับรู้ถึงบทบาทดังกล่าวในแง่การเคลื่อนไหวต่อการเมืองในจีนเป็นสำคัญ รัฐกังวลต่อการอ้างอิทธิพลเหนือพลเมืองจีนของรัฐบาลจีนมากกว่าประเด็นทางการเมือง ขณะที่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มรู้สึกว่าการรณรงค์ทางการเมืองของชาวจีนนั้นอาจเป็นอันตรายต่อเมืองไทยได้เช่นกัน หากว่ารัฐบาลจีนเข้ามาปลุกปั่นให้เกิดความนิยม หรือหากว่ามีชาวไทยคนใดเกิดเห็นดีเห็นงามคล้อยตาม ขบวนการเหล่านั้นไป กระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนนั้นได้เข้มข้นขึ้น เช่น จำนวนชาวจีนอพยพที่มากขึ้น ซึ่งมีความหมายถึงจำนวนของสื่อที่จะนำภัยการเมืองเข้ามาจากจีน ซึ่งลักษณะของ"สื่อ"เหล่านี้ล้วนแต่เป็นเชื้อเพลิงที่ดีต่อการแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองของจีน หรือเป็นสื่อนำแนวคิดก้าวหน้าเหล่านั้นเข้ามาเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองไทยได้ในวันใดวันหนึ่ง

การรับรู้ที่มีต่อชาวจีนในฐานะที่เป็นสื่อนำเข้าลัทธิเศรษฐกิจการเมืองที่คุกคามไทย การที่มีจำนวนจีนอพยพเข้ามามากมายในยุคนั้น ช้ำร้ายยังมีสำนึกความเป็นจีนที่ผูกพันอยู่กับเมืองแม่อย่างเหนียวแน่น ซึ่งความเคลื่อนไหวทางการเมืองภายในเมืองจีนขณะนั้น ก็คุกรุ่นขัดแย้งกันด้วย

2 แนวทางสำคัญ ระหว่างฝ่ายก๊กมินตั๋ง และฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยฝ่ายแรกนั้น มีอุดมการณ์ที่จะสถาปนาระบอบสาธารณรัฐขึ้นในเมืองจีน ซึ่งก็ได้ทำสำเร็จไปแล้วนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2454 ส่วนฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็มุ่งโค่นล้มระบอบราชาธิปไตยและจักรวรรดินิยม สร้างรัฐคอมมิวนิสต์ขึ้น แม้ว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จะใช้วิธีการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงกว่า แต่ทั้งสองอุดมการณ์ก็มีจุดมุ่งหมายโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยกันทั้งคู่ ซึ่งนั่นก็หมายถึงภัยที่จะคุกคามต่อไทย ในการรับรู้ของชนชั้นนำในรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รูปแบบลัทธิการเมืองใดๆ ที่มุ่งโค่นล้มราชาธิปไตย ย่อมเป็นภัยคุกคามด้วยกันหมดทั้งสิ้น เนื่องจากลัทธิการเมืองทั้งหลายนั้น มุ่งลดทอนหรือกำจัดอำนาจของกษัตริย์ไม่ว่าลัทธิการเมืองใด ก็เป็น “...การปลุกปั่นที่ไม่ฉลาด ก่อนเวลาอันควร...”⁵⁹ โดยเฉพาะลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น มักมีการใช้ถ้อยคำรุนแรงในการโจมตีระบอบราชาธิปไตยอย่างเปิดเผย รวมถึงใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่ออย่างเป็นกระบวนการ ไม่มีท่าที่เป็นมิตรเท่ากลุ่มที่เคลื่อนไหวตามแนวทางระบอบสาธารณรัฐ ดังนั้น การรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อลัทธิการเมืองดังกล่าว จึงเป็นไปในแง่ลบ ดังเช่น คำนิยามของลัทธิคอมมิวนิสต์ คือ

คำว่า คอมมิวนิสต์ เป็นคำที่รู้จักกันโดยมากกว่าหมายถึงลัทธิทางเศรษฐกิจอันหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวแก่การถือกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สิน ลัทธินี้เป็นลัทธิโบราณ แต่ไม่เคยเป็นเหตุร้ายแก่ความสงบเรียบร้อยของประชาชน กระทั่งเรื่อกันนี้ กิจการของพวกคอมมิวนิสต์ มีทั้งการสั่งสอนแลฝึกฝนให้ใช้กำลังบังคับและกระทำร้าย เพื่อเป็นทางให้เกิดการกำเริบ พวกคอมมิวนิสต์มักพยายามก่อให้เกิดการเกลียดชังแลความเบียดเบียนแก่รัฐบาลอย่างหนึ่งฤายังทำให้คนทั้งหลายขาดความจงรักภักดี แลให้เกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้นอย่างหนึ่ง ฤาอุบายให้เกิดการนัดหยุดงานแลความไม่พอใจในทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่ง⁶⁰

จากนิยามของคำว่าคอมมิวนิสต์ที่ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ความหมาย จะเห็นได้ว่าความหมายของคำดังกล่าวเป็นไปในแง่ลบ สิ่งที่รัฐรับรู้คือลัทธิดังกล่าว “มักพยายามก่อให้เกิดการเกลียดชังแลความเบียดเบียนแก่รัฐบาลอย่างหนึ่ง” และที่สำคัญคือ “ทำให้คนทั้งหลายขาดความจงรักภักดีแลให้เกิดความกระด้างกระเดื่องขึ้นอย่างหนึ่ง” การเป็นปรปักษ์แก่รัฐบาล ย่อมก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยต่อการปกครองของรัฐ ทำให้รัฐไม่สามารถ หรือควบคุมปกครองได้ลำบากขึ้น ส่วนการทำให้คนขาดความจงรักภักดี ยิ่งเป็นปัญหาต่อรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอย่างมาก เพราะการเป็นชาติเดียวกันจะต้องมีสำนึกความเป็น

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 210.

⁶⁰ สห., สบ.2.42/87 คำแปลรายงานการพิจารณาเรื่องการป้องกันลัทธิคอมมิวนิสต์ แลบอลเชวิก แลการประกาศชักชวนอย่างอื่น ๆ อันเป็นภัย พ.ศ. 2470.

หนึ่งเดียว ผู้ได้ปกครองก็ต้องมีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง เพื่อการสร้างเอกภาพและทำให้การควบคุมของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นไปอย่างเรียบร้อย ลัทธิคอมมิวนิสต์ย่อมเป็นปัญหาต่ออำนาจของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนั้น ยังเป็นภัยต่อระบอบดังกล่าวอย่างยิ่งตรงที่ลัทธินี้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย การรับรู้เช่นนี้ย่อมทำให้ชนชั้นนำของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ยอมรับและเล็งเห็นว่าคอมมิวนิสต์เป็นลัทธิที่เป็นภัยยิ่ง

ลัทธิคอมมิวนิสต์นั้น แม้จะเข้ามาเคลื่อนไหวในสยามช้ากว่าอุดมการณ์สาธารณรัฐของฝ่ายก๊กมินตั๋ง แต่ในสายตารัฐ ก๊กมินตั๋งเคลื่อนไหวในหมู่ชาวจีนในเมืองไทยก็จริง แต่ก็เกินไปเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองนอกประเทศเป็นหลัก แต่สำหรับลัทธิคอมมิวนิสต์ มีแนวโน้มที่จะก่อการโค่นล้มรัฐบาลสยามด้วย จึงเกิดความหวุ่นไหวโดยมากกว่า จำนวนชาวจีนอพยพที่มีอยู่มหาศาลนี้จะเป็นสื่อนำลัทธิดังกล่าวเข้ามาขยายฐานการปฏิบัติการโค่นล้มรัฐบาลไทยต่อไป ตามทฤษฎีการปฏิวัติสากลของโคมินเทิร์น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็นับว่าเป็นภัยคุกคามมากกว่าอุดมการณ์สาธารณรัฐของพรรคก๊กมินตั๋ง⁶¹

ความหวุ่นไหวต่อปัญหาการแพร่ขยายลัทธิการเมืองจากจีนว่าจะซึมแทรกผ่านจีนอพยพจำนวนมหาศาลที่จะเป็นสื่อได้นี้ ได้เพิ่มความวิตกในหมู่ชนชั้นนำ เนื่องด้วยสภาวะการเมืองเศรษฐกิจปลายยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นอ่อนแอคลอนแคลนอยู่ กระแสความคิดทางการเมืองแบบอื่นก็แพร่หลายอยู่ทั่วไป สภาพเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ ประชาชนไม่พอใจในวิธีการแก้ปัญหาของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นการดูลย์คนออกจากราชการ และซ้ำร้ายคือการทุจริตฉ้อราษฎร์จากคนชั้นกลางและชั้นล่าง ในขณะที่รักษาผลประโยชน์ของชนชั้นนำไว้อย่างเหนียวแน่น เหล่านี้ล้วนเป็นเชื้อไฟและสอด้รับกับอุดมการณ์ของลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นอย่างดี ซึ่งชนชั้นนำเองก็รับรู้และกังวลต่อปัญหาดังกล่าว ดังเช่นเมื่อรัฐบาลเลือกใช้วิธีดุลข้าราชการออกเพื่อลดรายจ่ายของรัฐบาลในการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงเตือนรัฐบาลว่า การที่มีคนว่างงานเพิ่มขึ้น จะทำให้มีสถานการณ์ที่เหมาะสมกับการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายคอมมิวนิสต์มากขึ้น รัฐบาลจึงควรพยายามแก้ปัญหา⁶² ในช่วง

⁶¹ เออิจิ มูราชิม่า, *การเมืองจีนสยาม ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ.1929-1941*, หน้า 23.

⁶² กจข., ร.7, ค15 /6 อนุกรรมการเสนาบดีสภาพิจารณางบประมาณแผ่นดิน และการพิจารณาการเก็บภาษีอากร อ้างถึงใน สุชาติ เจริญวงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 234.

เวลาดังกล่าว สามารถพบกระแสความไม่พอใจในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะฎีการ้องทุกข์ที่มีปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์จำนวนมาก ซึ่งก็ได้ต่อยอดความเชื่อแก่รัฐว่า หากชาวบ้านถูกบีบให้ทิ้งที่นาและมีคนตกงานมากขึ้นก็จะเป็นอันตรายต่อประเทศ⁶³ และเริ่มมีการวิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรง โดยนักข่าวชาวตะวันตกผู้หนึ่งว่า ปัญหาเศรษฐกิจอาจชักชวนให้ชนชั้นกลางนิยมคอมมิวนิสต์ได้ โดยเห็นว่า

เมื่อชนกลุ่มนี้ถูกรุกไล่จนจนตรอก ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าพวกเขาจะทำเช่นไรต่อไป แต่ที่รู้ๆ มาเกี่ยวกับพวกเขาก็คือ พวกเขาทนไม่ได้และจะไม่อยู่เฉยๆ แน่ และเราก็รู้ๆ กันอยู่ว่ามีอะไรเกิดขึ้นในประเทศอินเดียและจีน ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งปลอดภัยจากอนาธิปไตยและลัทธิคอมมิวนิสต์ ควรช่วยให้พวกเขาอยู่ต่อไปได้อย่างอิสระ⁶⁴

ภักคคอมมิวนิสต์นั้นผูกติดอยู่กับคนจีน โดยเฉพาะตัวอย่างการจับกุมผู้ต้องหาในโทษฐานดังกล่าว มักจับได้ในแหล่งช่องสุ่มของคนจีน ทั้งโรงเรียนจีน โรงพิมพ์จีน ภาษาที่ใช้ในการเผยแพร่อุดมการณ์ก็มักเป็นภาษาจีน จำนวนการอพยพของจีนที่เข้ามามากมายในต้นทศวรรษ 2470 ซึ่ง เป็นช่วงที่จีนคอมมิวนิสต์ถูกขับดันออกจากเมืองจีน ก็ยิ่งสร้างความหวุ่นหวายแก่ชนชั้นนำมามากยิ่งขึ้น และยังถูกย้ำเน้นใน หนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองที่อ่อนแอในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีการยกประเทศจีนขึ้นมา กล่าวถึงในฐานะที่เป็นแบบอย่างของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง ผู้เขียนซึ่งใช้นามแฝงว่า “ธรรตทุกขโร” เขียนใน หนังสือพิมพ์ราษฎร วิจารณ์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยใช้คำที่เป็นรหัสลับทางพุทธศาสนาว่า

ในที่ได้มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมอยู่ ต้นอื่นจะเกิดขึ้นไม่ได้ เพราะต้นไม้ใหญ่แย่งอาหารไปกินเสียหมด ถ้าเราโค่นต้นไม้ใหญ่นั้นลงเสีย เราจะเห็นพันธุ์ไม้อื่นเกิดขึ้นมากมาย

ทั้งนี้ได้ชื่นชมการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีนว่า

เรามองไปยังจีนว่าเป็นดินแดนแห่งกลียุคหรือทุกข์ยุคแล้วระบอบสงครามล้างผลาญกันเอง แต่ข้าพเจ้าไม่คิดว่าจีนกำลังไปถึงวาระสุดท้ายข้าพเจ้ากล้าที่จะเถียงว่า จีนจะเป็นมหาอำนาจในอนาคต ทั้งนี้เป็นเพราะจีนกำลังเปลี่ยนจากระบอบเก่าไปสู่ระบอบใหม่⁶⁵

⁶³ กจข., สบ.2.42/1380 อ้างถึงใน เบนจามิน เอ.บัทสัน, อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม, หน้า 299.

⁶⁴ Bangkok Times, 3 May 1932 อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 319.

⁶⁵ เบนจามิน เอ.บัทสัน, อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม, หน้า 122.

ผิดกับมุมมองของชนชั้นนำที่เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของจีนไม่ได้นำไปสู่อะไรที่ดีเลย โดยชี้ให้เห็นความล้มเหลว ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้แสดงให้เห็นโดยการเปรียบเทียบวิธีการปกครองแบบ Republic, Democracy และ Monarchy โดยทรงยกจีนเป็นตัวอย่างของความล้มเหลวจากการเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่สาธารณรัฐว่า

(จีน-ผู้วิจัย) ปกครองด้วยวิธี Monarchy (โมนาคี) มานับด้วยพันปีครั้งมาถึงสมัยเมืองฝรั่งมีอำนาจขึ้นทั่วทวีปเอเชีย ผู้ปกครองประเทศจีนไม่แก้ไขประเพณีปกครองให้ทันสมัยเหมือนเช่น ประเทศญี่ปุ่นและประเทศสยามประเทศจีนถูกฝรั่งและญี่ปุ่นเบียดเบียนด้วยประการต่างๆ จึงมีจีนชั้นสมัยใหม่ซึ่งโดยมากเป็นผู้ที่เกิดหรือไปศึกษาในอเมริกา ร่วมใจกัน**ก่อกบฏ** ครั้งได้ชัยชนะนั้นก็ประกาศเลิกปกครองอย่าง Monarchy (โมนาคี) เปลี่ยนใช้วิธีปกครองอย่าง Republic (รีพับลิค) แต่พวกจีนสมัยใหม่ ไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ ก็เกิดการรบราฆ่าฟันกันด้วยชิงอำนาจกันเอง ยุ่งมาจนบัดนี้ บ้านเมืองกลับยับเยิน ประชาชนก็ได้รับความเดือดร้อนไปเสียยิ่งกว่าเมื่อครั้งเป็น Monarchy (โมนาคี) อยู่อีก หากประเทศจีนใหญ่โต ถ้าเป็นประเทศเล็กๆก็สิ้นอิสระเสียแล้ว...⁶⁶(การเน้นคำเป็นของผู้วิจัย)

นอกเหนือจากความกลัวลัทธิอันไม่พึงประสงค์จะเข้ามากับชาวจีนแล้ว การรับรู้ที่มีต่อชาวจีนในแง่ที่เป็นสื่อของภัยทางการเมืองในประเทศที่สองคือ ความกลัวต่อการถูกจีนกลืนชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการขยายอำนาจของประเทศจีนเข้ามาสู่เมืองไทย กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อจีนอพยพเข้ามามาก และตั้งถิ่นตามที่ต่าง ๆ นั้น ถิ่นพำนักของชาวจีนนั้น ขยายออกไปอย่างรวดเร็วตามทางรถไฟเหมือนสยามเป็นอาณานิคมของจีนทีเดียว⁶⁷

จำนวนชาวจีนอพยพที่เข้ามาสู่เมืองไทยในต้นทศวรรษ 2470 ซึ่งมากมายอย่างเป็นประวัติการณ์นั้น ได้สร้างความตระหนกแก่ชนชั้นนำไทยในแง่ของขนาดของชาวจีนที่ใหญ่โตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ลำพังแต่จำนวนนั้น อาจสร้างความหนักใจได้ไม่มากเท่าลักษณะทางสังคมของจีนใหม่เข้ามาเมืองเหล่านั้น ที่มีจำนวนหญิงจีนอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเดิมนั้น ชายจีนที่อพยพเข้ามานั้น มักแต่งงานอยู่กินกับหญิงไทย เกิดกระบวนการผสมกลมกลืนโดยธรรมชาติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็เป็นที่รับรู้โดยทั่วไปของชนชั้นนำไทย ดังเช่นที่ได้กล่าวไว้ว่า “ การชักจูงจีนมาเป็นไทย (Siamennisation) ทำได้โดยการแต่งงานที่แต่งกับหญิงไทยก็จะพาให้ชายจีนแลบุตรจีนให้เป็นไทย

⁶⁶ สหข., สบ.2.56/81 ตอบคำถามพระมหาพลูเรื่องการปกครองแบบ Republic ไม่ระบุวันที่.

⁶⁷ กจข., ร.7, พ.5.2/3 อ้างถึงใน เบนจามิน เอ.บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม*, หน้า 122.

โดยง่าย”⁶⁸ อย่างไรก็ตามการรับรู้ในแบบเดิมนี้อาจได้ถูกท้าทายโดยข้อเท็จจริงที่ว่า ในจำนวนจีนใหม่ที่อพยพเข้ามาอย่างมหาศาลในขณะนั้น มีสัดส่วนของหญิงจีนเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด หญิงจีนเหล่านี้เมื่อเข้ามาแล้วก็มักแต่งงานกับชายจีนด้วยกัน เมื่อมีบุตรก็ยังรักษาสำนึกความเป็นจีนให้ขยายต่อออกไปอีก โดยการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนจีน ส่งเสริมการเรียนภาษาจีน คนเหล่านี้สอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาลจีนที่เข้ามารณรงค์ชาตินิยมอย่างยิ่ง จนทำให้ชนชั้นนำเริ่มวิตกกังวลในเรื่องดังกล่าว ปัญหาด้านจำนวนของชาวจีน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับลักษณะทางสังคม ที่จีนนิยมแต่งงานกันเอง จนส่งผลให้เกิดปัญหาการผสมกลมกลืนชาวจีนโดยธรรมชาติตามมา

ปัญหาจีนใหม่ไม่ยอมสมานตัวเข้ากับสังคมไทย แต่กลับรักษาความเป็นจีนของตนไว้ อย่างเหนียวแน่นนี้ เริ่มเป็นที่รับรู้ในหมู่ชนชั้นนำไทย ซึ่งเรื่องดังกล่าวถือเป็นปัญหาใหญ่ เพราะจีนนั้นเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีปริมาณขนาดใหญ่ ทั้งยังมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ และอาจมีบทบาทการเมืองต่อไปภายหน้าได้ด้วย ชนชั้นนำจึงถือว่าการจัดการ “ปัญหาจีน” เป็นเรื่องที่สำคัญ ในพระราชบันทึกของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงบันทึกไว้ตั้งแต่ต้นรัชกาล โดยประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 9 ข้อ โดยปัญหาทั้ง 9 ข้อนี้ พระองค์ได้คัดเลือกเข้ามาด้วยพระองค์เอง เฉพาะที่สำคัญๆ ดังที่ทรงกล่าวว่า “บันทึกนี้มีใช้ปัญหาทั้งหมดของประเทศ ข้าพเจ้ากล่าวถึงเฉพาะสิ่งที่เห็นว่าสำคัญ”⁶⁹ ซึ่งในคำถามข้อสุดท้ายในจำนวน 9 ข้อนั้น พระองค์ได้ตรัสถามถึงปัญหาเกี่ยวกับการผสมกลมกลืนของชาวจีนว่า

คำถามอีกประการหนึ่งที่ข้าพเจ้าเห็นว่ามีความสำคัญคือ คำถามเกี่ยวกับคนจีน คนจีนมีประโยชน์ในสยามอย่างมาก ในสมัยก่อนชาวจีนแต่งงานกับสตรีสยามและกลายเป็นพลเมืองสยามที่ดี ทว่านับตั้งแต่การปฏิวัติของจีนเป็นต้นมาก็เปลี่ยนแปลงไป ขณะนี้ชาวจีนเหล่านั้นนำภรรยามาจากเมืองจีนแลตั้งใจคงความเป็นจีนไว้ เขาก่อตั้งโรงเรียนที่สอนด้วยภาษาจีนเพียงภาษาเดียว ซึ่งค่อนข้างก่อให้เกิดความยุ่งเหยิงต่อกิจการรัฐ เนื่องจากเรา สูญเสียแหล่งพลเมืองที่ดีแลทำงานหนักแลความคิดใหม่ๆ ในจีนที่เข้ามาก็เป็นอันตรายซ่อนเร้น คำถามประการที่ 9 คือ จะทำอย่างไรจึงจะทำให้ชาวจีนกลายเป็นชาวสยาม เหมือนในอดีตที่ผ่านมา (ใน The Straits Settlements ชาวจีนเต็มใจที่จะเป็นคนในบังคับอังกฤษ)⁷⁰

⁶⁸ กจข., ร.6, น.20.1 คำกราบบังคมทูลของเจ้าฟ้าจักรพงษ์ฯ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2453 อ้างใน พวงร้อยกล่อมเอี้ยง, “พระบรมราชาบายเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขตในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 96

⁶⁹ สหข., สบ.2.47 พระราชบันทึก Problem of Siam 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2469.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน.

การที่ชาวจีนอพยพในเมืองไทย ไม่ยอมสมานตัวเป็นไทย ก็เท่ากับว่ากลไกการผสมกลมกลืนตามธรรมชาตินั้น เริ่มมีปัญหา การรับรู้ที่มีต่อชาวจีนในแง่ที่เป็นสื่อของภัยทางการเมือง ทั้งในด้านขนาดของประชากร และลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนไป ย่อมสร้างความหวาดระแวงในหมู่มชนชั้นปกครองเป็นอย่างมาก

การรับรู้ที่ชนชั้นนำมีต่อชาวจีนในแง่ของการเป็นสื่อของภัยการเมืองนี้ ยังรวมไปถึงความหวุ่นวิตกต่ออนาคตทางการเมืองของไทยด้วย ว่า หากชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มนายทุนที่ร่ำรวย จะเข้ามาบีบบทบาทการเมืองไทยต่อไป

แม้ว่าชนชั้นนำจะพยายามกีดกันการสร้างอิทธิพลในหมู่นายทุนของรัฐบาลจีน โดยการไม่ยอมทำหนังสือสัญญาไมตรี เพื่อเป็นการป้องกันการอ้างสิทธิเป็นผู้ปกครองพลเมือง ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องทำให้จีนในเมืองไทยเหล่านี้ มีบทบาททางการเมืองขึ้นมาเลย โดยเฉพาะการเมืองของไทยที่กำลังปรับปรุงแนวทางให้เกิดการมีส่วนร่วมการปกครองของประชาชน แต่จีนนั้นไม่ควรมียอำนาจทางการเมืองใดๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติเลย นอกเหนือจากการเป็นผู้มีอำนาจเศรษฐกิจ หรือบทบาทด้านอื่นๆ

ในโครงการที่รัฐบาลปลายสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะได้พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความยืดหยุ่นมากขึ้น เพื่อรักษาอำนาจให้คงอยู่ต่อไป และรอดพ้นจากกระแสกดดันจากสังคม นั้น รัฐบาลได้พยายามจัดตั้งองค์กรทางการเมืองใหม่ๆ ที่เปิดให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจการบ้านเมือง ในระดับนโยบายของรัฐคือการตั้งสภาองคมนตรี ส่วนในระดับล่างส่วนท้องถิ่นได้แก่สภาเทศบาล โดยเฉพาะการพิจารณาเพื่อเตรียมให้มีการจัดตั้งสภาเทศบาลนั้นได้รับความเห็นชอบให้นำมาใช้ตั้งแต่เริ่มต้น เพราะดูเหมาะสมกับการทดลองในระยะแรกเริ่ม ก่อนที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมในระดับชาติวันข้างหน้า

กระทั่งเริ่มมีการร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสภาเทศบาลที่ให้สมาชิกมาจากการเลือกตั้งปรากฏว่าได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะกรณีเกี่ยวกับสิทธิทางการเมืองของชาวจีน โดยชนชั้นนำหลายคนเกรงว่า การใช้ พระราชบัญญัติเทศบาลนี้ อาจส่งเสริมให้ชาวจีนใช้อาจเงินมาซื้ออำนาจทางการเมืองให้ตนผ่านการเลือกตั้ง โดยสภาเทศบาลอาจกลายเป็นการบริหารปกครองชาวจีน ในพื้นที่ที่มีชาวจีนอยู่มาก เช่น กรุงเทพฯ ภูเก็ต และเมืองที่เป็นศูนย์รวมของ

ชาวจีน⁷¹ อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัตินี้ ไม่ได้ถูกนำออกมาใช้เนื่องจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ.2473 ขึ้นเสียก่อน โครงการจึงถูกระงับไป เพื่อแก้ไขสิ่งที่จำเป็นเร่งด่วนเสียก่อน

การที่ชนชั้นนำเห็นว่าชาวจีนไม่ควรเข้ามามีสิทธิทางการเมือง เพราะอาจเข้าครอบงำโดยใช้อำนาจทางเศรษฐกิจนี้ ไม่เพียงแต่ในการเมืองส่วนท้องถิ่นอันได้แก่สภาเทศบาลเท่านั้น แม้แต่ในระดับชาติก็ไม่ใช่ที่ต้องการเช่นกัน ในพระราชบัญญัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งมีพระราชดำริถึงความไม่มั่นใจต่อระบอบการเมืองแบบรัฐสภาที่มีผู้แทนมาจากการเลือกตั้งว่าจะเหมาะสมกับเมืองไทยหรือไม่ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระองค์มีพระราชดำริเช่นนั้นก็คือปัญหาเนื่องด้วยชาวจีน ดังที่ทรงบันทึกไว้ว่า

ขณะนี้ข้าพเจ้าค่อนข้างคิดว่า ประชาธิปไตยที่แท้จริงยากที่จะเกิดขึ้นเป็นผลสำเร็จในสยาม และอาจจะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์อันแท้จริงของประชาชน เราสามารถจินตนาการได้ทันทีเลยว่า การปกครองระบอบรัฐสภาจะเป็นอย่างไรในสยาม และไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปกล่าวถึงรายละเอียดกล่าวถึงข้อเท็จจริงเพียงประการเดียว อันได้แก่รัฐสภาจะถูกครอบงำโดยพรรคคนจีน เราอาจจะกีดกันไม่ให้จีนมีสิทธิการเมือง ถึงกระนั้นพวกเขายังคงมีอิทธิพลอยู่ได้โดยเหตุที่พวกเขามีเงินพรรคการเมืองใดก็ตาม ที่ไม่พึ่งพาเงินทุนของคนจีน ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นการเมืองไทยจะถูกครอบงำและบงการโดยพ่อค้าคนจีน ซึ่งเป็นผลเท่าที่จะเป็นไปได้อย่างมาก⁷²

และหากว่าภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นจริงเมื่อใด อิทธิพลชาวจีนก็จะเข้าครอบงำการเมืองไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งนั่นย่อมไม่ใช่ประสงค์ของชนชั้นนำตามอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ถือตนเป็นผู้ปกครองสูงสุดแต่เพียงผู้เดียว จึงรู้สึกที่ชาวจีนเป็นผู้ได้ปกครอง ไม่ควรมีบทบาทในทางการเมืองใดๆ

5.3 ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองไทยที่มีต่อชาวจีน

พ.ศ.2438-2475

5.3.1 การควบคุมจำนวนจีน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักว่ามีชาวจีนอพยพมาจำนวนมาก จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องควบคุม ดังที่ทรงกล่าวว่า

⁷¹โปรดดู เบนจามิน เอ.บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม*, หน้า 200.

⁷²สทท., สบ.2.42/67 พระราชบัญญัติ Democracy in Siam ไม่ระบุวันที่.

ในจำนวนจีนที่เข้ามาเมืองไทยนี้ ฉันยอมรับว่าจีนนั้นอยู่ในพวกที่เห็นว่าการปล่อยให้จีนเข้ามาในประเทศไทยโดยไม่มีข้อจำกัดอยู่เรื่อยๆ นี้จะเป็นเหตุอันตรายแก่อิสรภาพของประเทศสักวันหนึ่ง...การที่จะจำกัดพวกจีนไม่ให้เข้ามาประเทศไทยมากเกินไปนี้ ย่อมจะทำให้จีนไม่พอใจจนอาจจะมีผลให้เกิดความยุ่งยากขึ้นได้ แต่เราจะยอมให้มันเข้ามาถือเอาตามชอบใจ จะปล่อยให้เข้ามาครอบครองบ้านเราแลลดล้างชาติเรา โดยไม่ต้องต่อสู้เพราะกลัวลำบากนั้นหรือ ควรเริ่มหาอุบายป้องกันบ้านเรือนของเราให้เป็นของเราตลอดไปสืบบัดนี้⁷³

ทางกงสุลอเมริกัน ได้ส่งสำเนาหนังสือ “ปัญหาคนเข้าเมืองสยาม” มาให้รัฐบาล โดยวิเคราะห์ให้เห็นว่าการอพยพของคนจีนนั้น มีผลเกี่ยวเนื่องกับทางการเมือง ทางของไทยน่าที่จะต้องมี พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง เป็นความจำเป็น เนื่องจาก

วัตถุประสงค์ที่ต้องการก็คือ ไม่ใช่เพื่อปกป้องไม่ให้เจ้าของประเทศไร้ที่อยู่หรือล่มสลายทางเศรษฐกิจ แต่เป็นความเร่งด่วนทางการเมืองในการรักษาเอกลักษณ์เชื้อชาติ...ราชอาณาจักรเล็กๆนี้ ตกอยู่ในอันตรายจากการถูกรุกรานโดยสิ้นเชิง หรืออย่างน้อยก็ทำให้ความสงบสุขถูกทำลายไป ราชอาณาจักรจะถูกกลืนด้วยคนต่างชาติที่มีแต่ความขัดแย้งและสนใจแต่รัฐบาลที่เป็นระบอบสาธารณรัฐ⁷⁴

พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองของไทย ถูกประกาศใช้เมื่อ พ.ศ.2470 โดยสาระสำคัญคือ คนต่างด้าวหรือคนที่ไม่ได้มีสัญชาติไทยตาม พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2456 โดยคนเหล่านี้ หากเป็นผู้มีโรคติดต่อ ไม่สามารถทำกินเลี้ยงตัวได้ ข้อที่รัฐบาลเพิ่มคือ ห้ามไม่ให้ “บุคคลซึ่งเป็นอันธพาล ฤาคนที่น่าจะก่อเหตุร้ายฤาอันตรายต่อความปลอดภัยของประชาชน ฤาพระราชอาณาจักรสยาม”⁷⁵

มาตรการนี้ถือเป็นการป้องกันทางกฎหมายเพื่อควบคุมคนต่างด้าวไม่ให้เข้ามาเผยแพร่ลัทธิการเมืองที่ไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2474 ยังได้แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัตินี้ให้เข้มงวดยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้คนต่างด้าวที่จะเข้ามายังพระราชอาณาจักรสยาม ต้องเสียค่าธรรมเนียมการออกไปสำคัญและรูปพรรณในการเข้าเมือง เป็นเงิน 10 บาท ค่าธรรมเนียมออก

⁷³พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลง 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2470 อ้างถึงใน ณรงค์ พวงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 7.

⁷⁴US, 892.5593/1,21 April ,1928 อ้างถึงใน เบนจามิน เอ.บัทสัน, อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม, หน้า 121.

⁷⁵สท., ร.7, ม.2/51 พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470.

ใบอนุญาตให้กลับเข้าประเทศเป็นเงิน 5 บาท⁷⁶ ในขณะที่ พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง ฉบับปี พ.ศ.2470 เก็บค่าธรรมเนียมออกใบสำคัญและรูปพรรณแค่ฉบับละ 4 บาทเท่านั้น ความสำคัญของการเพิ่มเติมจำนวนเงินนั้น ไม่ได้อยู่ที่เพิ่มขึ้นมาเป็นจำนวนเท่าใด แต่หมายถึงการแสดงถึงรัฐบาลใช้การเพิ่มจำนวนเงินนี้ มากดดันไม่ให้ชาวจีนเข้ามามากมายอย่างเดิม โดยที่ไม่มีกำบังป้องกันอะไรเลย

นอกเหนือจากการจำกัดการนำเข้าคนจีนแล้ว มาตรการที่รัฐบาลกำหนดให้เกิดขึ้นและบังคับใช้ไปพร้อมๆ กันก็คือ การกักจัด จีนที่ไม่พึงประสงค์ของรัฐบาล ในการใช้ กฎหมายการเนรเทศ

5.3.2 การกักจัดจีนที่ไม่พึงประสงค์

-การเนรเทศ

กฎหมายการเนรเทศนั้น เริ่มมีใช้มาตั้งแต่การกำหนด พระราชบัญญัติว่าด้วยการเนรเทศ พ.ศ.2474 ซึ่งในฉบับนั้น รัฐประกาศใช้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อควบคุมคนต่างด้าวที่ไม่พึงประสงค์ และมักเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวกว้างไกล เช่น ในรายงานของกระทรวงมหาดไทย เรื่องเงินก่อความไม่เรียบร้อย พบเอกสารวิธีการทางคอมมิวนิสต์ ตีเตียนรัฐบาลไทยและชักจูงไปในทางคอมมิวนิสต์ แพร่หลายอยู่ที่อุดรดิตถ์ อยุธยาและสุราษฎร์ธานี รัฐบาลจึงได้เนรเทศจีนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด⁷⁷ โดยการเนรเทศนี้ ไม่ใช่แต่พวกคอมมิวนิสต์ แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงผู้เคลื่อนไหวกว้างไกล ทั้งก๊กมินตั๋ง ชาตินิยม หรือก่อความไม่สงบ กระทำตนเป็นอั้งยี่ด้วย แต่ถ้าหากมีแนวโน้มว่าจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับทางคอมมิวนิสต์ด้วยแล้ว รัฐบาลก็จะยิ่งเข้มงวดจัดการเนรเทศ แม้ในบางครั้งก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ว่าผู้ต้องหากระทำการฝ่าฝืนไปในทางคอมมิวนิสต์จริงหรือไม่ เป็นแต่มีพยานบุคคลยืนยันว่าผู้ต้องหาคนนั้นเคยเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์อยู่ในจีน กระทรวงมหาดไทยก็จะจัดการเนรเทศออกนอกราชอาณาจักรทันที เช่น กรณี นางเหลียมเฮียงหญิงจีนแคะ ที่มีพยานบุคคลยืนยันว่าเคยทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ที่เป็น

⁷⁶พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2474 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 48 แผนก กฤษฎีกา อ้างถึงใน สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวกว้างไกลของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” อ้างแล้ว หน้า 250.

⁷⁷สทท., ร.7, ม.18/2 รายงานเรื่องเงินก่อความไม่สงบเรียบร้อย 15 เมษายน พ.ศ.2473 - 1 สิงหาคม พ.ศ. 2474.

หญิงอยู่ในประเทศจีน รัฐก็สั่งเนรเทศทันที⁷⁸ กรณีดังกล่าวสะท้อนว่ารัฐนั้นมีท่าทีเข้มงวดต่อการเผยแพร่หรือกระทำการไปในทางคอมมิวนิสต์ และจัดการอย่างเฉียบขาด เนื่องจากคนเหล่านี้มักเผยแพร่แนวคิดโดยการโจมตีรัฐบาลด้วยถ้อยคำที่รุนแรง เช่น ในเอกสารที่ ตำรวจ สถานีตำรวจ นครบาลสำราญราษฎร์ จับได้จากนายจืด หัวหน้าคณะอั้งยี่ชิบซุ่น พบคำแปลสมุดปกแดง มีการใช้ถ้อยคำโจมตีเมืองไทยอย่างรุนแรงว่า

อนิจจาเพื่อนร่วมชาติเราได้ถูกคนไทยข่มเหงมานานแล้วพวกเราเป็นผู้ชายย่อมมีความอดทนกล้าหาญทุกคน จะทนยอมรับความข่มเหงของไทยสุนัขขี้ขี้ไปเจียวหรือ...ต่อไปภยานำตำรวจรวบรวมเพื่อนร่วมชาติได้หลายหมื่นคนแล้ว จะลุกขึ้นล้มประเทศสยามให้เป็นแผ่นดินของประเทศจีนก็ไม่ยากนัก ขอให้พวกพี่น้องเราอุทิศสหายพยายามเถิด⁷⁹

นอกจากนั้น ข้อความโจมตีรัฐบาลไทย ยังพบได้ทั่วไปในเอกสารของฝ่ายคอมมิวนิสต์จีนที่เคลื่อนไหวอยู่ในเมืองไทย เช่นในเอกสารที่ทางการจับได้ที่ตรอกโรงภาพยนตร์สิงคโปร์ เป็นเอกสารของ คณะคอมมิวนิสต์หนุ่มในสยาม ก็ได้กล่าวประณามรัฐบาลที่เก็บภาษีชุดรีดประชาชน การแก้ไขปัญหาค้าทำโดยเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครองใหม่ นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงแผนการลอบทำร้ายพระเจ้าแผ่นดินสยามด้วย⁸⁰ ด้วยท่าทีเช่นนี้ รัฐบาลจึงต้องจัดการอย่างเฉียบขาด

เมื่อเปรียบเทียบการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนระหว่าง 2 แนวคิด คือฝ่ายก๊กมินตั๋งและฝ่ายคอมมิวนิสต์แล้ว จะเห็นได้ว่า รัฐสยาม ตระหนักถึงภัยอันตรายของคอมมิวนิสต์มากกว่า เช่นในกรณีเดือน เมษายน พ.ศ.2469 เจ้าหน้าที่ศุลกากรได้พบเอกสารในความครอบครองของชาวจีนในเรือกลไฟ มีข้อความตีพิมพ์ระบอบราชาธิปไตยสยามและกล่าวถึงเหตุการณ์ในจีน กระทั่งรวมหาคนไทยมีความเห็นว่าเอกสารดังกล่าวเป็นอันตราย เนื่องจากมีข้อความส่งเสริมไปในทางบอลเชวิค แต่พระราชวินิจฉัยของ รัชกาลที่ 7 ทรงเห็นว่าคำว่าราชาธิปไตยในเอกสารนั้น พิจารณาจากเนื้อความแล้วน่าจะหมายถึงลัทธิจักรวรรดินิยม ไม่ใช่หมายถึงกษัตริย์ พระองค์จึงเห็นควรให้เพียงทำทัณฑ์บน และไม่ได้เนรเทศออกจาก

⁷⁸ กจข., ร.7, ม.18/13 ผู้หญิงพวกคอมมิวนิสต์ อ้างถึงใน สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 239.

⁷⁹ สหข., ร.7, ม.18/1 คำแปลสมุดปกแดงข้อบังคับอั้งยี่คณะชิบซุ่น 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468.

⁸⁰ สหข., ร.7, ม.18/1 เอกสารของคณะคอมมิวนิสต์หนุ่มสยาม 30 มกราคม พ.ศ. 2472.

พระราชอาณาจักร⁸¹ ส่วนอีกกรณีหนึ่งที่เห็นถึงท่าทีที่ผ่อนปรนของรัฐบาลต่อฝ่ายก๊กมินตั๋งคือ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2472 บรรดาพ่อค้าจีนได้มาขออนุญาตรัฐบาลในการเผยแพร่ลัทธิไตรราษฎร์และสักการะรูปหุ่นยัตเซน แต่ตำรวจท้องที่ ห้ามเผยแพร่ลัทธิการเมือง เพียงแต่ทำความเข้าใจการเคารพรูปหุ่นยัตเซนได้ในที่รโหฐาน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสว่า “เรื่องนี้ตามที่ เจ้าหน้าที่ห้ามนั้น ก็มีเหตุผลเพียงพอ แต่ครั้งนี้ผิดกับการ Boycott มากเพราะจะทำการเคารพรูปหมอบุญยัตเซนเป็นข้อใหญ่ จะมี Speech เรื่องชาวมินจูหิง (ลัทธิไตรราษฎร์-ผู้วิจั) อะไรเหล่านี้ เป็นฝอยทั้งนั้น ยังไม่เห็นควรเอาโทษอะไรกับผู้ทำการในครั้งนี้”⁸²

ท่าทีของรัฐบาลที่มีต่อฝ่ายก๊กมินตั๋งนั้น ถือว่าผ่อนปรนมากกว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์ เพราะสาเหตุสำคัญได้แก่ 1. ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีนโยบายแข่งกร้าวใช้ความรุนแรง 2. การโจมตีของคอมมิวนิสต์กระทบต่อสถาบันกษัตริย์โดยตรง และ 3. การเผยแพร่คอมมิวนิสต์มีจุดมุ่งหมายล้มล้างรัฐบาลไทยด้วย ต่างจากท่าทีของก๊กมินตั๋งที่มุ่งเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกประเทศเป็นหลัก และไม่ได้มีการคุกคามโจมตีรัฐบาลไทยด้วยถ้อยคำรุนแรงอย่างใด ตรงกันข้าม กลับสำนึกในบุญคุณแผ่นดินและความเมตตาปราณีที่ได้รับจากพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งฝ่ายก๊กมินตั๋งได้มีท่าทีเช่นนี้มาโดยตลอดนับตั้งแต่ได้เผยแพร่อยู่ในเมืองไทย โดยเฉพาะบทบาทของหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไปของเซียวฮุดเส็ง แกนนำคนสำคัญของผู้เคลื่อนไหวของฝ่ายก๊กมินตั๋งในเมืองไทย⁸³ ซึ่งดำเนินเรื่อยมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ท่าทีของฝ่ายก๊กมินตั๋งที่มีต่อรัฐบาลไทย ก็ยังคงให้ความเคารพและสำนึกต่อพระมหากษัตริย์คุณอยู่นั่นเอง ดังเช่น ข้อความใน หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินไป วันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2471 ผู้แต่ง ใช้นามว่า นีเล็ก ลงบทความว่าด้วยวันที่ระลึกมหาจักรีว่า

⁸¹ กจข., ร.7, ม.18/1 หนังสือของกรมขุนลพบุรีราเมศวร์มีไปถึงเจ้าพระยามหิธร ลง 28 เมษายน พ.ศ. 2469 อ้างถึงใน สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 236.

⁸² สหข., ร.7, ม.18/8 เรื่องพวกจีนมีการทำความเคารพรูปหุ่นยัตเซนและตำรวจห้ามปราม 6 มิถุนายน พ.ศ. 2472.

⁸³ โปรดดูรายละเอียดใน บทที่ 3 เพ็ญพิสุทธ์ อินทรภิรมย์, *เซียวฮุดเส็ง สิบญูเรื่อง: ทัศนะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย*, หน้า 211 - 268.

ในวันที่ระลึมหากัจฉีนี้ พวกเราผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศสยามก็นับเป็นจำนวนตั้งล้านคน ควรนึกถึงการร่วมสายโลหิตเดียวกันบ้าง และรักกันอย่าฉันทัญชาติแล้วจงเปล่งเสียงพร้อมกันกับชาติสยามว่าชาติสยามจงเจริญยั่งยืนนาน⁸⁴

ท่าทีของชนชั้นนำไทยต่อข้อความของก๊กมินตั๋ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทอดพระเนตรข้อความดังกล่าว ก็มีพระราชกระแสว่า

ถ้อยคำในหนังสือนี้ดีมาก เหมาะกับความประสงค์ของเรา...แต่หนังสือพิมพ์จีนที่พูดเป็นทำนองนี้มีเฉพาะฉบับนี้เท่านั้น ฉบับอื่นๆ ที่ลงข่าวไปเยี่ยมโรงเรียนจีนพูดจาไม่เข้าที่เลย⁸⁵

การที่ชนชั้นนำมีท่าทีผ่อนปรนต่อจีนฝ่ายก๊กมินตั๋งอย่างเปิดเผยนั้น อาจเป็นเพราะสอดคล้องอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในแง่ที่ว่า ฝ่ายก๊กมินตั๋ง มีท่าทีที่โอนอ่อนต่อรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ ได้แสดงความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณ ที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร แม้จะยังคงมีสำนึกต่อเมืองแม่ ทำให้มีการแสดงบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเมืองจีน แต่ก็ได้แสดงบทบาทของพลเมืองไทยที่มีความจงรักภักดีในฐานะผู้ปกครองด้วยในเวลาเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการรับรู้ของชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อการแสดงบทบาททางการเมืองของชาวจีน ว่าสามารถยอมรับบทบาทการเคลื่อนไหวนั้น ได้ในระดับหนึ่ง หากว่าไม่มุ่งหมายเปลี่ยนแปลงการปกครองไทยไปในลักษณะเดียวกัน และแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ในฐานะพลเมือง ดังที่ฝ่ายก๊กมินตั๋งได้กล่าวสำนึกถึงพระมหากษัตริย์ไทยในฐานะผู้ปกครองของตน ซึ่งลักษณะดังกล่าวหากปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมไม่อาจยอมรับได้ เพราะพระองค์ไม่ถือว่าคนจีนเหล่านี้เป็นชาวไทยอย่างแท้จริง เพราะว่ายังมีสำนึกต่อเมืองแม่อยู่ และจะกีดกันคนจีนเหล่านี้ออกไปจากนิยามของคำว่าชาติที่แท้จริงที่พระองค์ให้ความหมายด้วย ดังนั้นการรับรู้ที่ต่างกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทำให้ท่าทีต่อชาวจีนต่างกันด้วย โดยที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 7 จะใช้นโยบายยืดหยุ่นผ่อนปรนต่อชาวจีนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งเป็นนโยบายที่สืบทอดมาจากแนวทางในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

⁸⁴ สห., ร.7, ม.18/5 คำแปลหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป 4 เมษายน พ.ศ. 2471.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 10 เมษายน พ.ศ. 2471.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงเล็งเห็นนโยบายผสมกลมกลืนชาวจีนอย่างละมุนละม่อมมากกว่า การใช้วิธีวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง และกีดกันชาวจีนที่ไม่พึงประสงค์ออกไปจากสังคมไทย⁸⁶

นอกจากนั้น ยังมีความเชื่อบางอย่างที่มีในหมู่ชนชั้นปกครองขณะนั้นว่า เมื่อมีการแข่งขันกันระหว่างสองแนวคิดทางการเมืองแล้ว แต่ละฝ่ายย่อมเป็นเครื่องถ่วงดุลกันเอง แม้ชนชั้นนำจะไม่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่ายที่มุ่งล้มเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วยกันทั้งคู่ แต่โดยทำที่แล้วก็ยังผ่อนปรนต่อฝ่ายที่ก่อกบฏมากกว่า ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีพระกระแสถึงเรื่องดังกล่าวว่า “...ภัยจากรัฐบาลก็ก่อกบฏขึ้น จะเป็นทางป้องกันมิให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ามาประเทศไทยได้บ้าง”⁸⁷ ซึ่งหากย้อนกลับไปดูการรับรู้ของชนชั้นนำสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเห็นได้ถึงทำที่ที่มีต่อฝ่ายที่ก่อกบฏที่มีความแตกต่างกันมาก โดยที่รัฐไม่เคยมองกลุ่มการเมืองนี้เป็นอย่างเป็นมิตรมาก่อนเลย

5.3.3 การควบคุมการเผยแพร่ลัทธิการเมืองอย่างใกล้ชิด

ด้วยการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่นำมาซึ่งภัยทางการเมือง และตระหนักดีว่าการจำกัดการเข้ามาของจีนที่เป็นภัย อาจไม่เพียงพอที่จะปราบปรามการคุกคามของลัทธิการเมืองที่เป็นภัย โดยเฉพาะลัทธิคอมมิวนิสต์ ไม่ได้แก้ไขยับยั้งได้แค่เพียงการป้องกันการเข้ามาและเนรเทศจีนที่ไม่พึงประสงค์เท่านั้น เพราะไม่ได้เป็นการลงโทษ จนทำให้หลบจำ การควบคุมที่แท้จริงนั้นต้องกระทำควบคู่ไปกับการป้องกันการเผยแพร่ในเวลาเดียวกัน และกำหนดบทลงโทษเอาผิดแก่ผู้กระทำความผิดได้ด้วย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชกระแสว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์กับลัทธิบอลเชวิคเป็นลัทธิการเมืองที่นำมาซึ่งความไม่สงบเรียบร้อย จึงควรออกกฎหมายพิเศษเพื่อลงโทษ

⁸⁶ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับราษฎรชาวจีน,” ใน *สร้างคน สร้างชาติ : พระราชดำริสืบเนื่อง 4 รัชกาล*, เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2548 ห้อง 105 อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 49.

⁸⁷ กจช., ร.7, ม.18/13 หนังสือของสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต มีไปถึง เจ้าพระยามหิธร (ลับ)ที่ 440/10786 ลง 13 ธันวาคม พ.ศ.2473 อ้างถึงใน สุวดี เจริญพงศ์, “ปฏิกริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475,” หน้า 239.

ผู้ต้องหาเผยแพร่ลัทธิการเมืองเหล่านี้ด้วย ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ.2470 คณะกรรมการพิจารณาการออกกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ จึงมีความเห็นร่วมกันว่า ไม่ควรออกกฎหมายเพื่อควบคุมคอมมิวนิสต์ใหม่ แต่มีข้อพิจารณาคือ 1. ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเก่าให้ครอบคลุมป้องกันการเผยแพร่ เพราะมี พระราชบัญญัติหลายฉบับที่เกี่ยวข้องได้ประกาศใช้มาก่อนที่จะมีปัญหาเรื่องการเผยแพร่คอมมิวนิสต์แล้ว 2. เพื่อประสิทธิผลในระยะยาว ในการแก้ไข พระราชบัญญัติเก่าเหล่านั้นมาใช้เป็นกฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์นั้น ไม่ควรกำหนดคำเฉพาะของลัทธิเหล่านั้น เช่นคำว่า “คอมมิวนิสต์” หรือคำว่า “บอลเชวิค” เพราะจะทำให้ไม่ครอบคลุมลัทธิการเมือง เศรษฐกิจอื่นๆ ที่อาจแผ่ขยายเข้ามาอีกในภายหน้า

กฎหมายต่างๆที่ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2470 นี้ มีทั้งหมด 4 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา พระราชบัญญัติแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาทหาร พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ และ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นกฎหมายที่มีจุดมุ่งหมายการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์เหมือนกันหมดทุกฉบับ ทั้งนี้ แต่ละฉบับยังสอดคล้อง เชื้อประโยชน์และส่งเสริมกันในการอุดช่องว่างของกฎหมายที่จะทำให้การควบคุมการเผยแพร่คอมมิวนิสต์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในแต่ละฉบับมีการแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้คือ

พระราชบัญญัติแก้ไขกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ.2470 ให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 103 และ 105 หมวด 2 อันเกี่ยวกับความผิดฐานขบถภายในพระราชอาณาจักนั้น ให้กินความถึงกิจกรรมวิธีการของคอมมิวนิสต์ด้วย เช่น ให้ลงโทษผู้ที่ขาดความจงรักภักดี ดูหมิ่นองค์พระมหากษัตริย์ กระด้างกระเดื่อง ใช้กำลังบังคับให้เปลี่ยนแปลงรัฐบาลหรือยุยงให้เกิดความแตกแยกเกลียดชังขึ้นภายในชนชั้น ให้เพิ่มโทษจากเดิม จำคุก 3 ปี เป็นจำคุก 10 ปี ปรับจากเดิม 1,000 บาท เป็น 5,000 บาท นอกจากนี้ยังเพิ่มโทษประหารชีวิตหรือจำคุกด้วยกรณีที่เป็นการล้มล้างรัฐบาล

พระราชบัญญัติแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาทหาร พ.ศ.2470 เกิดขึ้นจากความวิตกกังวลของชนชั้นนำว่า กลุ่มทหารอาจถูกยุยงปลุกปั่นจากคอมมิวนิสต์ได้ หากวินัยทหารเสื่อมทรามและมีการเข้ามาแทรกแซงภายใน จึงให้มีการแก้ไขในมาตรการลงโทษ โดยให้เพิ่มโทษผู้ที่พยายามทำให้วินัยทหารเสื่อม

พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ.2470 มีการนิยามคำว่า สมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์กว้างขวางมาก โดยเอกสาร หมายถึง “แผ่นกระดาษ ฤๅวัตถุอย่างใด ที่พิมพ์เป็น

ภาษาใดๆ รวมทั้งแผนที่ ชาร์ต แผนที่ โบปประกาศ ภาพระบายสี ภาพวาด ภาพถ่าย แผ่นเสียง ฯลฯ และครอบคลุมถึง สมุดเอกสาร “อันเป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน” เช่น การยุยงให้ประทุษร้ายต่อ พระมหากษัตริย์และพระราชอาณาจักร ให้เกิดการเกลียดชังดูหมิ่นพระมหากษัตริย์ กระด้าง กระเดื่องยุยงให้เกลียดชังระหว่างชนชั้น

พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ.2470 ให้เพิ่มบทบัญญัติจากอนุมาตรา 5 แห่งมาตรา 25 พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร ฉบับ พ.ศ.2461 เดิมนั้น กำหนดเกี่ยวกับ โรงเรียนราษฎรไว้แต่เพียงว่าให้ขออนุญาตต่อทางการให้ถูกต้องเท่านั้น รวมถึงให้สอนนักเรียนอ่านเขียนภาษาไทย และ สอนให้จงรักภักดีมีความเป็นไทย เข้าใจหน้าที่พลเมืองไทย⁸⁸ เท่านั้น แต่เห็นได้ว่าในฉบับแก้ไขใหม่ พ.ศ.2470 นี้มีเงื่อนไขการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาเป็นตัวแปร โรงเรียนจีนที่มักใช้เป็น สถานที่เผยแพร่ลัทธิการเมือง จึงต้องถูกควบคุมเป็นพิเศษ เพื่อไม่ให้มีการส่งลัทธิการเมืองที่เป็นอันตรายต่อรัฐ อภิรัฐมนตรี ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่า ควร ออก พระราชบัญญัติแก้ไข พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรในช่วงเวลาเดียวกับที่มีการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายฉบับอื่นที่ป้องกันการเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ในปี พ.ศ.2470 นี้จึงได้มีการแก้ไข พระราชบัญญัติราษฎรไปในคราวเดียวกัน โดยมาตรา 25 ที่เพิ่มเข้ามานั้น มีผลครอบคลุมถึงการ ส่งลัทธิการเมือง เศรษฐกิจที่สอนให้เกลียดชังพระมหากษัตริย์ รัฐบาล หรือให้เปลี่ยนแปลง รัฐบาลโดยใช้กำลังบังคับ สอนให้เกลียดชังชนชั้นอื่นๆ ถือเป็นความผิดที่ต้องได้รับโทษ⁸⁹

จะเห็นได้ว่า เป้าหมายร่วมของชุด พระราชบัญญัติที่แก้ไขชุดใหญ่ในครั้งนี้คือ การควบคุม เผยแพร่คอมมิวนิสต์ ในสื่อต่างๆ ที่อาจเป็นเครื่องชักนำภัยการเมืองได้ สะท้อนถึงการรับรู้เกี่ยวกับ ภัยคอมมิวนิสต์ที่มาจากชาวจีนได้เป็นอย่างดี

5.3.4 การสร้างการรับรู้เรื่องการเมืองเป็นพลเมือง

เนื่องจากชนชั้นนำรับรู้ถึงภัยที่มาจากคนจีน โดยเฉพาะในแง่การเมืองจึงได้ควบคุมด้วยการออกกฎหมายต่างๆ เพื่อป้องกัน บังคับ ลงโทษ แก่ผู้ที่ไม่พึงประสงค์ แต่เนื่องจากในเมืองไทย ยังมีจีนอีกจำนวนมากเช่นกัน ที่ไม่ได้ข้องเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง และชนชั้นนำเองก็

⁸⁸โปรดดู อนุรงค์ พ่วงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 59.

⁸⁹พระราชบัญญัติแก้ไข พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พ.ศ.2470 ราชกิจจานุเบกษา ตอนพิเศษ กฤษฎีกาภาค 1-2 เล่ม 44 , 5 กันยายน พ.ศ.2470 หน้า 176, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

ยังรู้สึกว่าคุณนั้น แม้จะมีภัยทางการเมืองในบางส่วน แต่บางส่วนก็ยังจำเป็นต่อเมืองไทย โดยเฉพาะเรื่องการค้าขาย ดังที่ รัชกาลที่ทรงเห็นว่า “ถ้าจีนไม่ทำเรื่องส่งของไปขาย หรือเป็นคนกลางในการค้าขาย (Middle man) ก็อาจไม่มีใครทำ เพราะไทยเรายังไม่ค่อยจะทำ และทำไม่เป็นเสียด้วย”⁹⁰

นอกจากเรื่องการค้าแล้ว แรงงานราคาถูกชาวจีนก็ยังเป็นที่ต้องการอยู่มาก รัฐบาลไทยยอมได้ประโยชน์มาก หากคนกลุ่มนี้ได้ทำประโยชน์หรือสร้างรายได้แก่รัฐ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือการที่จีนกลับมีอำนาจต่อเมืองแม่มากขึ้น ทำให้รายได้ส่วนหนึ่งรั่วไหลไปกับการส่งเงินโพยก๊วนกลับเมืองจีน รวมถึงการสนับสนุนด้านการเงินกลุ่มการเมืองต่างๆ ในจีนที่เข้ามาเรียกร้องปลุกกระดมทุนในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล เพื่อให้รัฐคงได้ผลประโยชน์จากจีนอย่างยั่งยืน ชนชั้นนำไทย จึงสังเกตเห็นความจำเป็นในการปลุกน้ำใจ และปลุกฝังแนวคิดเรื่องชาติในหมู่ชาวจีน ให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย นอกจากนั้น ยังปลุกฝังให้รู้ถึงคุณสมบัติอันพึงประสงค์ที่รัฐต้องการ เพื่อให้จีนรับรู้ถึงสถานภาพ หน้าที่และความสัมพันธ์ที่พึงมีต่อรัฐ

ชนชั้นนำในสมัยนี้ มีประสบการณ์ผ่านเงื่อนไขสถานการณ์ต่างๆ ที่บีบรัดให้ต้องปรับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีนเสียใหม่ เพื่อให้รัฐได้ประโยชน์สูงสุด การที่จะทำให้ชาวจีนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยได้ ต้องเผยแพร่ความหมายของคำว่าชาติให้เป็นที่รับรู้โดยทั่วไป ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หนึ่งในคณะอภิรัฐมนตรี ได้ทรงนิยามคำว่าชาติว่าหมายถึง

คำว่าชาติ หมายความว่า มนุษย์ซึ่งมีพืชพันธุ์สืบมาแต่บรรพบุรุษ (คือ ปู่ย่าตา
ทวด เป็นต้น) อันเดียวกัน ถ้าว่าทางวิทยาศาสตร์ ู้ได้โดยร่างกายเช่น รูปสีรณะ มีรูป
สัณฐานอย่างเดียวกัน ตั้งแต่โดยคติโลก จะพึงสังเกตคือพูดภาษาเดียวกัน แลมักอยู่
รวบรวมเป็นประเทศหรือบ้านเมืองอันเดียวกันด้วย⁹¹

แต่ชาวจีนกับชาวไทยก็มีรูปพรรณสัณฐานคล้ายคลึงกัน เนื่องจากเป็นชาวเอเชียแบบมองโกลอยด์ด้วยกัน และได้มีการผสมเผ่าพันธุ์โดยธรรมชาติมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ที่สำคัญที่ถือว่าเป็นชาติเดียวกันก็คือ การที่ไทยและจีนอยู่ร่วมประเทศเดียวกัน เท่ากับว่าเป็นการสร้างความรู้เรื่องชาติที่กว้างขวางครอบคลุมมาก โดยถือว่าไม่ว่าใครเป็นเชื้อชาติใด เผ่าพันธุ์ใด ก็ถือว่าเป็น “ชาติ” เดียวกันเพราะอยู่ร่วมในประเทศเดียวกัน การที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา

⁹⁰ กษ., ร.7, แฟ้ม 203 พระราชหัตถเลขากษ. ลง 13 กรกฎาคม พ.ศ.2471, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

⁹¹ สห., สบ.2.56/84 ตอบคำถามเรื่องคำว่าชาติ ไม่ระบุวันที่.

ดำรงราชานุภาพ ทรงปลุกฝังนิยามคำว่าชาติเช่นนี้ เป็นการสืบเนื่องการให้ความหมายคำว่าชาติ จากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เป็นยุคแห่งการสร้างบูรณภาพทาง ดินแดนและประชากร

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ดังนั้นจึงทรงเห็นปัญหาของการ รวบรวมกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ ให้มาอยู่ภายใต้รัฐชาติที่มีพระมหากษัตริย์ องค์เดียวกัน ด้วยเหตุนี้จึงทรงไม่เน้นที่เชื้อชาติ เพื่อให้ชนต่างภาษาทั้งหลาย สามารถอยู่ร่วมกันได้ อย่างสงบสุข ภายใต้“ชาติสยาม” เดียวกัน เป็นการประสานประโยชน์ ลดความขัดแย้งภายในชาติ และทำให้การเมืองมีเสถียรภาพ⁹²

ในหมู่ชนชั้นปกครองในขณะนั้น ก็ดูเหมือนจะมีโน้ตชนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจีน และไทยภายใต้ชาติไทยอย่างเดียวกัน กล่าวคือ มองว่าไทยและจีนเป็นชาติเดียวกัน ผสมกลมกลืน กันโดยธรรมชาติจนเป็นชาติเดียวกันมาแล้ว ความเป็นชาติในความหมายของพระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น หมายถึงชาติที่มีองค์ประกอบด้านเชื้อชาติ ได้แก่การสืบเชื้อสายจาก บรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งมีโน้ตชนนี้ ได้รับการถ่ายทอดลงสู่ชาวจีนว่า การมีบรรพบุรุษร่วมกัน หมายถึงการเป็นชาติเดียวกัน ซึ่งพิจารณาแล้วคำอธิบายดังกล่าวเป็นชุดคำอธิบายที่มีพลังสูง เนื่องจากประสบการณ์ทางสังคมที่ทั้งไทยและจีนอยู่ร่วมกันมากก็เห็นได้ว่ามีการผสมกลมกลืนกัน อยู่แล้ว ย่อมสร้างเหตุผลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือในการปลุกฝังเรื่องความเป็นชาติได้เช่นกันดังที่ ปรากฏในพระราชบันทึกเรื่องปัญหาของสยาม พระองค์ทรงเข้าใจว่า การผสมโดยธรรมชาติ นั้น คือทำให้จีนกลายเป็นไทยนั้น “...ในสมัยก่อนจีนแต่งงานกับสตรีสยามและกลายเป็นพลเมือง สยามที่ดี...”⁹³

เมื่อได้ปลุกฝังการรับรู้เรื่องจีนเป็นพลเมืองไทยแล้ว หน้าที่ของการเป็นพลเมืองก็ย่อมต้อง เรียนภาษาของชาตินั้นๆ ให้สื่อสารได้ เพราะภาษาย่อมแสดงความเป็นชาติร่วมกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เน้นย้ำในรัชสมัยของพระองค์

⁹²สายชล สัตยานุรักษ์, สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กับการสร้างอัตลักษณ์ เมืองไทย และ ชื่น ของชาวสยาม, หน้า 320.

⁹³สทท., สบ.2.47 พระราชบันทึกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง Problem of Siam 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2469.

การปลูกฝังให้ลูกจีนได้เรียนภาษาไทยในโรงเรียนจีนนั้น ปรากฏเป็นข้อบังคับมาตั้งแต่เมื่อมีการออก พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรในปี พ.ศ.2461 และใน พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 โดยทั้งสองฉบับนี้ ต่างบังคับให้นักเรียนจีนต้องสามารถอ่านเขียน และเข้าใจ ภาษาไทย ใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว ภายใต้แนวคิดที่ว่า หากลูกหลานจีนรู้ภาษาไทยดีแล้ว ก็จะสามารถผสมกลมกลืนเข้ากับคนไทยได้ง่ายกว่าเดิม⁹⁴

ความสำคัญของการเป็นพลเมืองร่วมกัน ยังอยู่ที่การปลูกฝังสำนึกเรื่องการเมืองที่มีผู้ปกครองหนึ่งเดียวร่วมกัน คือ พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกันตามอุดมการณ์ของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ชนชั้นนำจึงเห็นควรให้มีการปลูกฝังเรื่องนี้ลงไปสู่ชาวจีนด้วย เพื่อลดความนิยมที่มีต่อเมืองแม่ลงไป โดยมีการบรรจุมาตรการที่ช่วยสร้างความจงรักภักดีลงไปสู่โรงเรียนราษฎรซึ่งส่วนมากเป็นของคนจีน โดยกำหนดให้มีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่ง เจ้าหน้าที่ได้ชี้แจงแก่ผู้จัดการของ โรงเรียนจีนในปี พ.ศ.2471 ว่า

ในเมืองต่างประเทศ เช่น อังกฤษ เป็นต้น ถ้าใครตั้ง โรงเรียนราษฎร เจ้าหน้าที่ก็ต้องเกณฑ์ให้แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ผู้ทรงเป็นความหมายแห่งชาติของเขา และในการแสดงความภักดีนี้ มีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นอาทิ ในเมืองเราก็เช่นกัน ต้องชักชวนให้นักเรียน แสดงความจงรักภักดีต่อชาติ และสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน จะมียานอื่นใดก็ต้องยกย่องสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไว้ในฐานะอันมีเกียรติยศสูงสุด ในที่ชุมนุมนั้น เช่น ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีถวาย และนับเอาราชการแผนกนี้เป็นสำคัญกว่าอื่น⁹⁵

นอกเหนือจากมาตรการทางกฎหมาย การออกระเบียบข้อบังคับต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสำนึกต่อความเป็นพลเมืองไทยในหมู่ชาวจีนแล้ว ยังมีการปลูกฝังโดยการเน้นย้ำให้เกิดความรู้ถึงการเป็นพลเมืองในชาติเดียวกัน อยู่เสมอ โดยเฉพาะในพระราชดำรัส พระดำรัสหรือสื่อต่างๆ ที่จะมีการไปสู่ชาวจีนโดยชนชั้นนำไทยนั้นจะคอยขบขันสิ่งเหล่านี้เสมอ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีการเน้นนโยบายผสมกลมกลืนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการแต่งงานระหว่างชาวจีนกับชาวไทย ซึ่งเป็นพระราชดำริที่เป็นไปในแนวทางเดียวกับชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

⁹⁴ ณรงค์ พ่วงพิศ, นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 91.

⁹⁵ แผนกเก็บ กองกลาง สนง.ปลัด ศธ. แผนก ศธ.ประเภทการบัญชาการ สำนักบันทึกการประชุมเรื่องให้นักเรียนใน โรงเรียนราษฎรร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีและรู้จักทำความเคารพ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

แต่งงานข้ามเชื้อชาติเป็นหนทางที่ดีและเป็นธรรมชาติที่สุด การที่ทรงให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงมีพระราชกระแสเกี่ยวกับการอพยพเข้ามาของผู้หญิงจีนว่า

ฉันเข้าใจอย่างยิ่งว่า สยามต้องการแรงงานจากคนจีน แต่เราต้องการกรรมกรผู้หญิงด้วย หรือ ตามความเห็นส่วนตัวฉันคิดว่า ถ้าเราสามารถหยุดยั้งการเข้ามาของผู้หญิงจีนระดับล่าง นั้นจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในความคิดของฉัน ถ้าหากชาวจีนนำภรรยาจีนเข้ามาด้วย และมีลูกหลานในสยาม นั้นจะเป็นอันตรายต่อสยามในภายภาคหน้า⁹⁶

แนวพระราชดำริในการผสมกลมกลืนยังสะท้อนให้เห็นจากพระราชกรณียกิจของพระองค์ด้วย เช่น พระองค์เสด็จไป ณ สถานสมาคมต่างๆ ของชาวจีน เพื่อเป็นเกียรติในพิธีต่างๆ หรือเป็นการเสด็จ เยี่ยมตามธรรมดา ทั้งนี้เพื่อสร้างความใกล้ชิดให้เกิดขึ้นต่อชาวจีน ในการเสด็จ แต่ครั้งก็มักจะทรงมีพระราชดำรัสต่อชาวจีนที่มาเฝ้ารับเสด็จ โดยมักจะทรงชี้ให้เห็นว่าชาวจีนไม่ใช่ชาวต่างประเทศในสายพระเนตรของพระองค์ แต่เป็นชาติเดียวกัน เพราะมีสายเลือดเดียวกันจากการผสมกลมกลืน ในเมื่อชาวจีนเป็นพลเมืองไทย ก็ย่อมต้องแสดงบทบาทหน้าที่ที่พึงประสงค์ด้วยดังที่ทรงเน้นย้ำอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบไปยังสมาคมพาณิชย์จีนกรุงเทพฯ ที่เชิญเสด็จพระราชดำเนินเปิดสมาคมเมื่อ พ.ศ.2472 ในพระราชดำรัสตอนหนึ่งนั้น ได้แสดงจุดยืนของพระองค์ที่มีต่อชาวจีน โดยชี้ให้เห็นความเป็นชาติเดียวกันของจีนและไทยมาโดยตลอดด้วยวิธีผสมกลมกลืน และจะเป็นเช่นนี้ต่อไปโดยที่ จีนจะไม่แยกออกไปด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น เรื่องการเมือง ที่สำคัญคือหากเป็นพลเมืองไทยแล้วต้องเคารพในกฎหมายบ้านเมืองของไทย โดยไม่กระด้างกระเดื่อง และจะต้องไม่มีบทบาททางการเมืองใดๆ ดังพระราชดำรัสในครั้งนั้น เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2472 ที่ว่า

ความจำเป็นของท่านทั้งหลายในการที่จะให้สมาคมพาณิชย์จีนกรุงเทพฯ เป็นสมาคมแต่เฉพาะค้าขายในกรุงเทพฯ ไม่เกี่ยวข้องด้วยการเมืองของประเทศใดๆ และจะให้เปนสมาคมอิสระ อันมิได้ขึ้นแก่คณะกรรมการเมืองจำพวกใดๆ จะถือเอาแต่พระราชกำหนดกฎหมาย กรุงเทพมหานครซึ่งเปนกฎหมายบ้านเมืองอันเป็นที่ตั้งของสมาคม ข้อความนี้เป็นข้ออันสมควรยิ่งนัก เพราะนานาประเทศก็ย่อมมีวิธีการปกครองและเหตุการณ์อันเป็นผลประโยชน์แห่งการเมืองต่างๆ กัน (แต่ความมุ่งหมายของรัฐบาลที่จะปกครองไม่เลือกกว่าประเทศใด ย่อมประสงค์จะให้ประชาชนทุกชาติทุกภาษาอันอยู่ในประเทศ มีความสุขสำราญ) ผู้ซึ่งเป็นชาวประเทศหนึ่ง เมื่อเข้าไปอยู่ในประเทศอื่น จะถือว่าเหมือนอยู่ในประเทศเดิมของตนไม่ได้ต้องนับถือประเพณี บ้านเมืองที่ตนไปอยู่และสมัครสมานกับชาวประเทศนั้นๆ จึงจะอยู่เย็นเป็นสุข...ถ้าผู้นำใจจีนมาอยู่ในประเทศสยามเป็น

⁹⁶ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับราษฎรชาวจีน,” หน้า 46.

เช่นนี้อยู่ตราบไค จีนก็ควรวางใจได้ว่าความสนิทสนมกับไทยคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่เสมอไป แลบรรดาจีนคงได้รับความอุดหนุนทำนุบำรุงของรัฐบาลยามมิได้น้อยหน้ากว่าชนชาติอื่น⁹⁷

ในวโรกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จเยี่ยม โรงเรียนจีน ก็ได้เน้นย้ำ แนวนโยบายเดิมที่จะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับลัทธิการเมืองใด เพราะจีนก็คือไทย ที่มีหน้าที่ต้อง จงรักภักดีต่อสยาม ดังข้อความที่ว่า

อันที่จริงไทยกับจีนต้องนับว่าเป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนี้เลือดไทยกับจีนก็ได้ผสมกันเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันจะต้องนับว่าแยกไม่ออก...แม้ตัวข้าพเจ้าก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย โดยเหตุเหล่านี้ ไทยและจีนจึงอยู่ด้วยกันโดยสนิทสนมกลมเกลียวเหมือนอย่างที่แล้วมานี้ให้คงอยู่เช่นนี้ตลอดไป..ใน โรงเรียนของท่านๆ ย่อมสั่งสอนให้นักเรียนรักประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ข้อนี้ย่อมเป็นของ ธรรมดาและของควร แต่นอกจากที่จะสั่งสอนให้รักประเทศจีน ข้าพเจ้ายังหวังว่าท่านจะสั่งสอนให้รัก เมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเคสสถานอาศัยอยู่ในประเทศสยามมีสิทธิทุกอย่าง เหมือนกับคนไทย ...ความมั่งคั่งของรัฐบาลสยามแลประเทศสยามย่อมเป็นสิ่งที่น่าพึงประสงค์⁹⁸

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นย้ำจุดยืนของพระองค์สู่ชาวจีนเสมอ เช่น พระราชดำรัสแก่ชาวจีน คราวเสด็จเสวยบมณฑลภูเก็ต ว่า

ชนชาติไทยกับจีนไม่มีเหตุจระจกภัยกันมาแต่โบราณจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยามจึง เข้ากับไทยได้สนิทสนมถึงร่วมพงษ์มีวงศ์วาระเป็นไทยอยู่ในประเทศสยามเป็นอันมากแลที่เป็นจีน อยู่ในประเทศจีนก็มีไม่น้อย ยังอีกประการหนึ่ง เป็นด้วยจีนที่เข้ามาอยู่ในประเทศสยาม มีเจตนา ดีต่อประเทศนี้ เป็นต้นว่า ประพฤติตนตามพระราชกำหนดกฎหมายและเคารพต่อรัฐบาลของ พลเมือง ทั้งช่วยบำรุงให้เจริญโภคทรัพย์ มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลเนืองนิจ⁹⁹

ความพยายามที่จะรักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีนให้เป็นไปโดยราบรื่น เพื่อให้ เกิดการยอมรับถึงการเป็นผู้ปกครองที่ไทยมีต่อจีนนั้น ได้รับการเน้นย้ำอยู่เสมอ ด้วยมาตรการ

⁹⁷ สห., สบ.2.47/179 ร่างพระราชดำรัสตอบสมาคมพาณิชย์จีนกรุงเทพฯ ที่เชิญเสด็จพระราชดำเนิน เปิดสถานสมาคม 14 มกราคม พ.ศ. 2472.

⁹⁸ พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า พระพุทธเจ้าหลวง พระมหากษัตริย์ ราชเจ้า พระปกเกล้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ทวน วิริยาภรณ์, รวบรวม (กรุงเทพฯ : ป. พิศนาคะ, 2507), หน้า 237 - 239.

⁹⁹ สายชล สัตยานุรักษ์. “พ่อค้าและชาวจีนในทัศนะของสมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาฬ,” ศิลปวัฒนธรรม 24, 9(กรกฎาคม 2546): 158.

ต่างๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของการรับรู้ที่ชนชั้นนำมีต่อชาวจีน ในฐานะที่พวกเขาเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์แล้วนั่นเอง

การรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดจากปัจจัยสำคัญที่เข้ามามีผลกระทบต่อกรรับรู้ของชนชั้นนำไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ได้แก่ การเคลื่อนไหวและแพร่ขยายเข้ามาของลัทธิคอมมิวนิสต์ อันเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้ปกครองชาวจีนกลุ่มใหม่ที่ไม่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงก่อให้เกิดการผลักดันคอมมิวนิสต์ออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก กลุ่มคนเหล่านี้ ได้อาศัยเมืองไทยเป็นที่ลี้ภัยทางการเมือง แต่ในระยะหลังเริ่มเปลี่ยนเป้าหมายมาสู่การเคลื่อนไหวต่อการเมืองไทยด้วย การที่คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนหรือมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มชาวจีน ได้ทำให้ชนชั้นนำเกิดการรับรู้ต่อปัญหาดังกล่าวว่า ชาวจีนอาจกลายเป็นสื่อของภัยการเมืองชนิดนี้ ให้เข้ามาคุกคามไทยได้ ด้วยพื้นฐานการรับรู้ของชนชั้นนำที่มีในฐานะผู้ปกครองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้ชนชั้นนำไม่สามารถยอมรับลัทธิการเมืองที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล และทำให้คนขาดความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองอย่างเช่นคอมมิวนิสต์ได้ ด้วยพื้นฐานการรับรู้ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ได้เป็นแรงผลักดันให้ชนชั้นนำดำเนินนโยบายในการปกครองชาวจีน ตามแนวทางที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรกคือการใช้มาตรการทางกฎหมายในการกำจัดชาวจีนที่ไม่พึงประสงค์ เช่น มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่คุกคามต่อการปกครองของไทย ออกไป มาตรการดังกล่าว เห็นได้จากพระราชบัญญัติต่างๆ ที่มีจุดมุ่งหมายในการลงโทษผู้ที่เสียมสอนลัทธิการเมือง หรือยุยงปลุกปั่นให้เกิดความรังเกียจระหว่างคนต่างชนชั้น เช่น พระราชบัญญัติการเนรเทศ พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ เป็นต้นพร้อมๆ กันนั้นก็ใช้วิธีประนีประนอมกับจีนที่สุจริต โดยพยายามปลุกฝังการรับรู้ในเรื่องการผสมกลมกลืนทางสายเลือดระหว่างจีนกับไทย ให้ชาวจีนรู้สึกผูกพัน และรู้สึกถึงความเป็นชาติร่วมกัน รวมถึงได้พยายามปลุกฝังหน้าที่พึงปฏิบัติในฐานะพลเมืองไทยด้วย การดำเนินนโยบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งใช้วิธีประนีประนอมกับชาวจีน และไม่แสดงการวิพากษ์วิจารณ์ในด้านลบต่อชาวจีนอย่างเปิดเผยดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำ

การรับรู้ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีน อันเกิดจากปัจจัยต่างๆ ที่มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงสมัย ตลอดเวลาที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ดำรงอยู่ ได้เป็นแรงผลักดันทางภูมิปัญญาที่สำคัญอันก่อให้เกิดการดำเนินนโยบายต่างๆ ที่มีต่อชาวจีน การทำความเข้าใจต่อการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนของผู้ปกครองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ย่อมทำให้เกิด

ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับชาวจีน ในช่วงเวลาดังกล่าว และทำให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีต่อประชากรในรัฐที่ขึ้นด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุป

วิทยานิพนธ์นี้ได้พยายามแสดงให้เห็นเป็นลำดับว่า การรับรู้ของชนชั้นนำทางการเมืองที่มีต่อชาวจีน นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 นั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ส่งผลให้เกิดการรับรู้เช่นนั้น เมื่อการรับรู้เกิดขึ้นแล้ว ได้ก่อให้เกิดนโยบายของรัฐต่อชาวจีนอย่างไรในแต่ละช่วงเวลา

การเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ที่มีต่อชาวจีน เกิดขึ้นเมื่อรัฐสยามได้พัฒนาเปลี่ยนรูปแบบจากรัฐจารีตไปสู่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แนวคิดเรื่องรัฐ กษัตริย์ ดินแดน ประชากรก็ได้เปลี่ยนไปตามลักษณะของรัฐด้วย ปัจจัยดังกล่าวได้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรับรู้ถึงบทบาท และพระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ ว่าเป็นผู้ปกครองสูงสุดในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ แนวคิดดังกล่าว ยังสัมพันธ์กับการควบคุมประชากร ที่ทำให้เกิดการรับรู้แบบใหม่ที่มีต่อชาวจีน ด้วยว่า ไม่ว่าจะคนเชื้อชาติภาษาใดที่อยู่ในดินแดนไทย ย่อมมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครอง

การรับรู้แบบใหม่ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีน ตามอุดมการณ์รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นี้ ได้ทำให้ กษัตริย์ถือพระองค์ว่ามีอำนาจสูงสุดในการปกครองชาวจีน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ปัญหาภายในเกี่ยวกับการควบคุมชาวจีนของไทย เช่น ปัญหาการควบคุมสมาคมลับอั้งยี่ ปัญหาการต่อต้านนโยบายของรัฐของชาวจีนในการเก็บเงินค่าราชการ และปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ได้เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อการรับรู้ของชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อปัญหาในการปกครองว่า แท้จริงแล้วรัฐ ยังไม่ได้มีอำนาจสูงสุดเหนือชาวจีนอย่างแท้จริง เพราะรัฐไม่สามารถควบคุมชาวจีนตามกลไกดั้งเดิมโดยผ่านสมาคมลับอั้งยี่จากเหตุการณ์ที่อั้งยี่ก่อความวุ่นวายในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ.2432 และชาวจีนยังแสดงออกถึงการต่อต้านนโยบายของรัฐจากกรณีการนัดหยุดงานของชาวจีนประท้วงการเก็บเงินค่าราชการ ในปี พ.ศ.2453 ทั้งยังไม่สามารถยืนยันอำนาจที่มีเหนือชาวจีนได้ เมื่อเกิดปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาภายในที่มีอยู่ก่อน ที่จะมีปัจจัยภายนอกจากการเคลื่อนไหวตามแนวทางชาตินิยมจากเมืองจีนที่เข้ามารณรงคืในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล หลังปี พ.ศ.2438 เข้ามาเสริม ดังนั้น สมมติฐานเบื้องต้นที่ได้กำหนดไว้ว่าการรับรู้ของชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีต่อปัญหาชาวจีน เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกจากการเคลื่อนไหวของกระแสชาตินิยม

จากเมืองจีน หลังปี พ.ศ.2438 จึงเป็นปัจจัยที่เพิ่มความรุนแรงแก่ปัญหาของชาวจีนอันเป็นปัจจัยภายในที่เกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ในการรับรู้ของชนชั้นนำเท่านั้น

การรับรู้ที่มีต่อปัญหาชาวจีน ได้ทวีความรุนแรงขึ้น นับตั้งแต่หลังปี พ.ศ.2438 เป็นต้นมา ในปีดังกล่าวได้เกิดสงครามระหว่างจีนกับญี่ปุ่น โดยจีนเป็นฝ่ายแพ้สงคราม หลังจากที่แพ้แก่ชาติตะวันตกมาแล้วหลายครั้งที่เกิดกรณีพิพาทกัน ความสำคัญของเหตุการณ์นี้อยู่ที่ว่า ได้ทำให้เกิดการล่มสลายของเมืองภายในจีน 2 พวก คือพวกที่นิยมรัฐบาลชิง และ ฝ่ายปฏิวัติที่มุ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองในเมืองจีนเสียใหม่เนื่องจากเห็นความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารประเทศของราชวงศ์ชิง หลังจากนั้นเป็นต้นไป จึงได้เกิดการแข่งขันการรณรงค์ชาตินิยมในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลทั่วไป รวมถึงชาวจีนในไทยด้วย ปีดังกล่าวจึงมีความสำคัญในการเป็นจุดเริ่มของเหตุการณ์ที่จะกลายมาเป็นปัจจัยเพิ่มความรุนแรงของปัญหาชาวจีนที่มีอยู่ภายในไทยก่อนหน้านั้นแล้ว

การเคลื่อนไหวเพื่อรณรงค์ชาตินิยมของทั้งฝ่ายราชวงศ์ชิงและฝ่ายปฏิวัติ ได้พยายามเข้ามาหาความนิยมในหมู่ชาวจีนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การขอตั้งสถานทูตเพื่อเป็นองค์กกรกลางปกครองชาวจีน การผูกน้ำใจชาวจีนโดยการมอบยศบรรดาศักดิ์ให้หากทำประโยชน์ต่อเมืองแม่ ทั้งหมดนี้ส่งผลกระทบต่อรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามในการสร้างบูรณภาพให้มีขึ้นในหมู่ประชากร ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกดังที่กล่าวมานี้ ได้ทำให้ชนชั้นนำไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดการรับรู้ถึงปัญหาในการควบคุมชาวจีน ผลของการรับรู้ดังกล่าว ได้เป็นแรงผลักดันให้ชนชั้นนำดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อลบเลือนการรับรู้ที่ชาวจีนมีสถานะเป็นคนต่างประเทศ ด้วยการยกเลิกนโยบายแยกปกครองชาวจีน ทั้งกรมท่าซ้ายและการผูกปี่ พร้อมๆ กับการปลูกฝังแนวคิดเรื่องชาติ เพื่อให้จีนรู้สึกตัวมากขึ้นว่าเป็นไทย

เมื่อมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการรับรู้ที่มีต่อชาวจีนของชนชั้นนำในยุคสมัยนี้ เช่น การเผยแพร่แนวคิดสาธารณรัฐ ที่ได้แพร่หลายขึ้นในหมู่ชาวจีนภายหลังจากจีนปฏิวัติสำเร็จในปี พ.ศ.2454 อย่างไรก็ตาม ด้วยพื้นฐานที่พระองค์เป็นกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และทรงเห็นว่าระบอบดังกล่าวมีข้อดีและเหมาะสมกับสังคมไทยอยู่แล้ว ดังนั้นการรับรู้ที่มีต่อลัทธิการเมืองดังกล่าว และผู้นิยมลัทธินี้จึงเป็นไปในแง่ลบ ซึ่งคนเหล่านั้นส่วนมากจะเป็นชาวจีน รัฐรับรู้ที่ชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองนี้มีบทบาทที่ไม่เหมาะสม เพราะลัทธิการเมืองดังกล่าวมีอุดมการณ์ขัดแย้งกับอุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ด้วยเหตุนี้ ทำให้พระองค์พยายามปลูกฝังถึงแนวคิดทางการเมืองที่พึงประสงค์ คือ การเป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองไทย จึงจะถือว่าเป็นชาติไทยอย่างแท้จริง แต่

ก็ปรากฏว่าในขณะนั้น ยังมีชาวจีนที่มีสำนักต่อเมืองแม่ และแสดงบทบาททางการเมืองต่อเมืองจีนอยู่ แม้ว่าจะมีสถานภาพเป็นไทยแล้ว ตามพระราชบัญญัติสัญชาติที่มีผลบังคับใช้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2456

ด้วยสภาพดังกล่าว ชนชั้นนำ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ต่อชาวจีนกลุ่มดังกล่าวอย่างรุนแรงและเปิดเผย และพยายามกีดกันชาวจีนกลุ่มนี้ออกจากสังคมไทย และนิยามความเป็นชาติที่แท้จริงที่มีหลักการของความจงรักภักดีเป็นสาระสำคัญ แนวนโยบายของรัฐที่มีต่อชาวจีนในช่วงเวลานี้ จึงมีความแข็งกร้าวมากกว่าในยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เนื่องจากการรับรู้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รับรู้ถึงปัจจัยปัญหาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนที่มีความซับซ้อนมากกว่าเดิม และต้องการการปลูกฝังเรื่องความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้ดำเนินมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยนี้ อำนาจของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เริ่มเสื่อมลง ประกอบกับปัญหาสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ท่ามกลางปัจจัยดังกล่าว ได้เกิดการแพร่หลายของลัทธิคอมมิวนิสต์จากเมืองจีนเข้ามาในประเทศไทยด้วยในเวลาเดียวกัน การแพร่หลายของแนวคิดนี้ เกิดจากการผลักดันคอมมิวนิสต์ออกนอกประเทศ อันเป็นนโยบายของพรรคก๊กมินตั๋ง ทำให้จีนคอมมิวนิสต์ได้หลบหนีเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก แม้คนกลุ่มนี้จะเคลื่อนไหวเพื่อบรรลุผลสัมฤทธิ์ทางการเมืองในเมืองจีน แต่ลัทธิการเมืองดังกล่าวเป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบกษัตริย์ และยังยุยงส่งเสริมให้เกิดความกระด้างกระเดื่อง ขาดความจงรักภักดี และปลุกปั่นให้เกิดขัดแย้งระหว่างชนชั้น สิ่งเหล่านี้ชนชั้นนำสยามในขณะนั้น ไม่สามารถยอมรับได้เนื่องจากขัดต่ออุดมการณ์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ต้องการสร้างเอกภาพและความจงรักภักดี ในหมู่ผู้ได้ปกครอง อีกทั้งยังต้องการรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มุ่งจรรโลงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ การเคลื่อนไหวตามแนวทางลัทธิคอมมิวนิสต์ ในการรับรู้ของชนชั้นนำจึงเป็นภัยคุกคามทางการเมืองต่อไทย และการที่ลัทธิการเมืองดังกล่าวแพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวจีน ทำให้ชนชั้นนำรับรู้ชาวจีนเป็นสื่อของภัยทางการเมืองที่เป็นผู้ประสานลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาสู่เมืองไทย

ผลที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ต่อบทบาทของชาวจีนว่าเป็นภัยทางการเมืองต่อสยามดังนี้ จึงทำให้ชนชั้นนำดำเนินนโยบายต่อชาวจีนไปใน 2 แนวทาง แนวทางแรกคือ การใช้มาตรการทางกฎหมายจัดการกับชาวจีนที่ไม่พึงประสงค์เหล่านั้นอย่างเด็ดขาด กฎหมายต่างๆ เหล่านั้น เช่น พระราชบัญญัติเนรเทศ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร พระราชบัญญัติสมุดเอกสาร ฯลฯ ส่วนอีก

แนวทางคือการเน้นให้เกิดการผสมกลมกลืนระหว่างชาวจีนกับชาวไทย เพื่อสร้างความผูกพันทางสายโลหิต และมีสำนึกร่วม โดยพยายามเน้นย้ำคุณลักษณะดังกล่าวให้ปรากฏแก่ชาวจีนอยู่เสมอ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงถือว่าชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศ แต่มีสถานภาพเป็นชาติร่วมกันด้วยความผูกพันทางสายเลือด จึงพยายามใช้นโยบายที่จะผนวกชาวจีนเข้ามาอยู่ใต้ปกครองอย่างละมุนละม่อม อันเป็นแนวพระราชดำริแบบเดียวกับชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการดำเนินนโยบายที่มีต่อชาวจีน

ช่วงระยะเวลาที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดำรงอยู่ในระหว่างทศวรรษ 2430-2470 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ของรัฐที่มีต่อชาวจีนในเมืองไทยเป็นอย่างมาก ปัจจัยต่างๆ ได้เป็นแรงผลักดันให้เกิดการรับรู้แบบใหม่ที่มีต่อชาวจีน ในแต่ละรัชสมัยจะเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคล้ายคลึงกัน ทั้งปัญหาจากการควบคุมชาวจีนของรัฐ และปัญหาการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากเมืองจีน อย่างไรก็ตาม ในแต่ละช่วงสมัยจะมีการตอบสนองต่อปัญหาชาวจีนในแนวทางที่แตกต่างกันไป

ชนชั้นนำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตระหนักดีถึงภาวะการรวมคนหลากหลายชาติพันธุ์ภาษาเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในระยะเริ่มต้น เมื่อได้รับรู้ถึงปัญหา การตอบสนองต่อปัญหาจึงเป็นไปในลักษณะของการดำเนินการที่อ้อมอ้อม พยายามที่จะผูกน้ำใจและผนวกคนเหล่านี้ด้วยมาตรการที่ค่อยเป็นค่อยไป เช่น การยกเลิกการผูกปี้ การยกเลิกกรมท่าซ้าย เพื่อลดความแปลกแยกในการแยกปกครองชาวจีนออกจากชาวไทย เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกใช้วิธีการทำให้ความหลากหลายในสังคมมีความชัดเจนขึ้น โดยการกำหนดคุณลักษณะต่างๆ ของการเป็นชาติเป็นไทยอย่างแท้จริง โดยการแยกแยะคนไทยกับคนที่ไม่ใช่ไทยด้วยความจงรักภักดี แนวการปฏิบัติดังกล่าวมีผลโดยตรงกับชาวจีนที่กำลังเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเมืองจีนในขณะนั้น ผลที่เกิดขึ้นจึงยังไม่ทำให้เกิดบูรณาภาพอย่างแท้จริงระหว่างชาวไทยกับชาวจีน แม้ว่าในขณะนั้นจะมีการตราพระราชบัญญัติสัญชาติขึ้นใช้แล้วในปี พ.ศ.2456

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงพยายามผสมผสานแนวการปฏิบัติต่างๆ ต่อชาวจีน โดยส่วนพระองค์ ทรงเชื่อในกระบวนการผสมกลมกลืนตามธรรมชาติ จึงดำเนินการปลูกฝังการรับรู้ดังกล่าวในหมู่

ชาวจีน ขณะเดียวกันก็ทรงใช้มาตรการทางกฎหมายที่เด็ดขาดในการป้องกันกำจัดชาวจีนที่ไม่พึงประสงค์ คือ กลุ่มที่มีบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมือง ต่อการเมืองในประเทศจีน

การศึกษาเรื่องการรับรู้ของชนชั้นนำของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีต่อชาวจีน ทำให้เห็นพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชนชั้นนำที่มีต่อชาวจีนในแต่ละยุคสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันทางภูมิปัญญาให้เกิดนโยบายต่างๆ ที่มีต่อชาวจีน ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับชาวจีนในมิติที่หลากหลายรอบด้านยิ่งขึ้น นอกจากนี้แนวทางการศึกษาเช่นนี้ ยังสามารถใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบถึงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของชนชั้นนำทางการเมืองของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับชนชั้นนำทางการเมือง ในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ที่มีต่อชาวจีนในเมืองไทยได้อีกด้วย อันจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจในต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวจีนในภาพรวม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.2/4 ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยสังกัดชาติ (พ.ศ.2426-พ.ศ.2433).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.2/23 หลวงสุริยานุวัตร ได้สนทนากับมิสเตอร์เฟอกิวสันเรื่องกฎหมายเปลี่ยนชาติ (พ.ศ.2432).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.2/165 มิสเตอร์คาเปนเตอร์ขอพระราชบัญญัติสัญชาติ (พ.ศ.2456).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 เอกสารเย็บเล่มกรมพระกลาโหม เล่ม 69 (จ.ศ. 1249-1250).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.5.2/4 กระทรวงนครบาลขอเพิ่มงบประมาณกองตรวจหนังสือเดินทางที่ออกให้แก่จีน ศก 119 (14 สิงหาคม ร.ศ.119-18 สิงหาคม ร.ศ.119).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.5/3 พระราชบัญญัติเปลี่ยนชาติ(30 สิงหาคม ร.ศ.120-2 มกราคม ร.ศ.120).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.5/11 จีนเข้าสปีเยกต์ฝรั่งเศส (3-8 กุมภาพันธ์ ร.ศ.114).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.5/13 ทูตอเมริกันรับเงินที่ไม่สมควรเข้าไว้ในป้องกัน (13-23 พฤศจิกายน ร.ศ.117).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.8/3 พระราชหัตถเลขา มิไปมากับมจ.จรูญศักดิ์ (3) หมวดเบตเลต (16 ตุลาคม ร.ศ.126-10 มิถุนายน ร.ศ.128).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/6 กังยูไว (20 กุมภาพันธ์ ร.ศ.118-31 มีนาคม ร.ศ.118).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/8 หนังสือพิมพ์จีนแลหนังสือพิมพ์ต่างๆในประเทศจีน (9 สิงหาคม ร.ศ.119-20 สิงหาคม ร.ศ.119).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/10 จีนชั้นยัตเซน (5 มิถุนายน ร.ศ.122-24 เมษายน ร.ศ.128).

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/13 ยั้งซีซี ขุนนางจีนเข้ามากรุงเทพฯ
(23 พฤศจิกายน-3 ธันวาคม ร.ศ.126).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/14 ยกกรมท่าซ้ายไปขึ้นกรมเมือง
2.เรื่องสมิทธจีน แลมี 3.ข่าวเรื่องเมืองจีน (23 ธันวาคม ร.ศ.127).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/17 ต้นคี่ฮุยขุนนางจีนแลปล่อยแก๊งขัน
ชาติกวางตุ้งเข้ามากรุงเทพฯ (29 ธันวาคม ร.ศ.128).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/22 จีนตัดเป็ย(เก็กเหมง) พกอาวุธเดิน
ทางผ่านเมืองแพร่โดยไม่มีหนังสือเดินทาง (15 เมษายน ร.ศ.129-18 กรกฎาคม ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/24 จีนทิ้งหนังสือพิมพ์ไปปลิว เรื่องชาติ
ปอร์ตูกิส จะขอที่ดินจีน (7 ธันวาคม ร.ศ.128).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.21/28 ก๊องไปเมืองจีน (ไม่ลงวันที่).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.41/41 ค่าแปลหนังสือพิมพ์จีน ปี ร.ศ.127
(4 ธันวาคม-31 มีนาคม ร.ศ.127).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.1.2 เล่ม1(1-4) หมายเลข 150/43 นโยบายชาว
จีน ศักราช 1243.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.1.2/28 หมายเลข 122/50 ให้มีตราถึงผู้ว่า
ราชการเมืองท่าแผนที่ประมาณราษฎร แลจำนวนเงิน ศักราช 1250.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.12/15 เรือเมลจีนสยาม (12 ธันวาคม ร.ศ.127-
16 ตุลาคม ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.1.1/260 ยกกรมท่าซ้ายไปไว้ในกระทรวงนครบาล
(5 ธันวาคม ร.ศ.126-26 พฤษภาคม ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.1.1/262 ขอให้ออกประกาศข้อบังคับเรียกเก็บ
ค่าธรรมเนียม แลมีบุตรต้องให้เป็นคนไทย(18 มกราคม ร.ศ.126).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.1.1/271 แปลกฎหมายอาญาเป็นภาษาจีน
(25 พฤศจิกายน-26 พฤศจิกายน ร.ศ.127).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.2/130 ส่งร่างพระราชบัญญัติแปลงชาติ
(30 มกราคม ร.ศ.127).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.7.3/6 พระราชบัญญัติผูกปี้จีน ร.ศ.119
(ร.ศ.119).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.1/443 ใต้วงเรื่องเรือรบจีนจะเข้ามากรุงเทพฯ
(24 มิถุนายน ร.ศ.126).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.1/463 ตั้งกองตระเวนแผนกจีน (29 ตุลาคม
ร.ศ.126-23 พฤษภาคม ร.ศ.127).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.1/464 ขุนนางจีนเข้ามาสืบการค้าขายใน
กรุงเทพฯ แลพวกพ่อค้าจีนจัดการรับรอง (29 พฤศจิกายน-2 ธันวาคม ร.ศ.126).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.1/571 จีนตั้งร้านตึกแถวที่ถนนพลับพลาไชย
ปักธงมังกรที่หน้าร้าน (19 สิงหาคม ร.ศ.128).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.1/592 บุตรจีนไปเมืองจีน ร.ศ.129
(1-28 มกราคม ร.ศ.129).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/1 จัดตั้งเจ้าพนักงานกองสำรวจจีนขึ้นใน
กระทรวงนครบาล(16 เมษายน-9 กันยายน ร.ศ.121).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/3 รายงานความประพฤติจีน (17 มิถุนายน-
25 พฤศจิกายน ร.ศ.127).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/5 ใ้บังคับการที่จะพิมพ์คำแปลลักษณะ
กฎหมายอาญาเป็นภาษาจีน (31 กรกฎาคม ร.ศ.127).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/8 ลงลายพระราชหัตถเลขาเรื่องหนังสือพิมพ์
จีน (11 มกราคม-16 กุมภาพันธ์ ร.ศ.127).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/11 จีนขออนุญาตตั้งสโมสรเกี่ยวกับเรื่อง
กรมทำข้ายกระทรวงนครบาล (12 มีนาคม ร.ศ.127-4 พฤษภาคม ร.ศ.129).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/13 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน
เดือนพฤษภาคม ร.ศ.128(1-31 พฤษภาคม ร.ศ.128).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/15 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน
เดือนกรกฎาคม ร.ศ.128 (1-29 กรกฎาคม ร.ศ.128).

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/17 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน
เดือนกันยายน ร.ศ.128 (1-30 กันยายน ร.ศ.128).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/19 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน
เดือนพฤศจิกายน ร.ศ.128 (2-30 พฤศจิกายน ร.ศ.128).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/22 ความเห็นหนังสือพิมพ์จีน
เดือนมกราคม ร.ศ.128 (3-31 มกราคม ร.ศ.128).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/27 จัดการปกครองจีน ตอนที่1
(เกี่ยวกับที่ตั้งกรมทำข้ายปกครองจีน) (2 มีนาคม ร.ศ.128-19 ตุลาคม ร.ศ.119).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/31 จีนขอหยุดงาน (27 กรกฎาคม-
6 สิงหาคม ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/32 จีนจะขอตั้งสโมสร (22 สิงหาคม-
7 กันยายน ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/33 จีนขออนุญาตตั้งสโมสร
(22 สิงหาคม-12 กันยายน ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/34 ปัญหาเรื่องเงินที่เข้ามากรุงเทพฯ
(9 กันยายน-5 ตุลาคม ร.ศ.125).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.8.7/35 เรื่องรัฐบาลจีนถามถึงเมืองไทย
(15-17 ตุลาคม ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.30/1 ความเห็นจัดการทำบาญชีสามะโนครวัคน
ในพระราชอาณาจักรสยาม (7 ธันวาคม ร.ศ.110).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.43/120 คนจีนสมัครอยู่ในบังคับสยาม
(9-10 มกราคม ร.ศ.121)
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 น.44.1/137 ขอให้ส่งหนังสือพิมพ์จีนที่แปลเป็น
ภาษาไทยนั้นตรงไปถวายยังเสนาบดีมหาดไทย (15-22 พฤศจิกายน ร.ศ.129).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.19/4 สามะโนครวัพลเมือง(22 พฤศจิกายน
ร.ศ.124-15 กุมภาพันธ์ ร.ศ.128).

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.21 ข/2 อ้ายติบชาติเจียวสมัครเข้ารับหนังสืออยู่ในบังคับอังกฤษ (9-11 กรกฎาคม ร.ศ.119).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.21 ข/7 มีสเตอร์เฮนดริกขอเปลี่ยนชาติเป็นไทย (16 ตุลาคม ร.ศ.124-20 มีนาคม ร.ศ.124).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.21 ข/10 เรื่องกฎหมายเปลี่ยนชาติ (25 สิงหาคม ร.ศ.127-5 กุมภาพันธ์ ร.ศ.127).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.2.21(ฆ) คนสังกัดต่างประเทศ-สหรัฐอเมริกา (ร.ศ.120-ร.ศ.124).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5 ว.21/6 คำถวายไชยมงคลและพระราชดำรัสตอบ เปิดโรงพยาบาลจีน (19 กันยายน ร.ศ.124).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.2/1 พระราชบัญญัติแปลงชาติ (28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2453-7 สิงหาคม พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.2/3 ประกาศผู้กำกับถือน้ำแปลงชาติ แลกข้อมบังคับสำหรับจัดการถือน้ำแปลงชาติ(13 ธันวาคม พ.ศ.2454-6 มกราคม พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/4 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนมิถุนายน ศก 129 (1-30 มิถุนายน พ.ศ.2453).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/6 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์เรื่องหนังสือพิมพ์จีนตั้งฮั่วป้อซังเถา,กงเอี้ยะป้อฮ่องกง (17 กรกฎาคม-26 พฤศจิกายน พ.ศ.2453).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/9 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมชินโปและคี่หน่าชินโป จำนวนเดือนตุลาคม ศก 130 (4-31 ตุลาคม พ.ศ.2453).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/13 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์เรื่องหนังสือพิมพ์จีนจำนวนเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ.129 (1-28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2453).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/15 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์ เรื่องหนังสือพิมพ์จีนจำนวนเดือนเมษายน ศก 130 (1-29 เมษายน พ.ศ.2454).

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/16 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์เรื่อง หนังสือพิมพ์จีนจำนวนเดือนพฤษภาคม ศก 130 (1-31 พฤษภาคม พ.ศ.2453).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/18 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์เรื่อง หนังสือพิมพ์คิหน้าซินโป, ฮั่วเซียมซินโป จำนวนเดือนกรกฎาคม ศก 130 (1-31 กรกฎาคม พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/22 ความเห็นหลวงธรรณีนฤเบศร์ เรื่อง หนังสือพิมพ์จีน จำนวนเดือนพฤศจิกายน ศก 130 (1-30 พฤศจิกายน พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/27 รายงานหลวงธรรณีนฤเบศร์ กรมกอง ตระเวนแผนกจีน จำนวนเดือนมีนาคม ศก 130 (1-30 มีนาคม พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.4.7/28 รายงานหลวงธรรณีนฤเบศร์ เรื่อง หนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมซินโป จำนวนเดือนเมษายน ร.ศ.131(2-30 เมษายน พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.18/1 รายงานเรื่องเงินกับความไม่สงบเรียบร้อย (มีเรื่องลงหนังสือพิมพ์และภาพกาดูณยูแห่ และแจกหนังสือแนะนำให้นิยมลัทธิบอลเชวิก) (พ.ศ.2468-พ.ศ.2470).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.20.6/23 ความเห็นเอกชนของนายมังกรเรื่อง แนะนำรัฐบาลต่างๆ (29 พฤษภาคม-10 มิถุนายน พ.ศ.2459).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/2 เรื่องเงินก่อการกำเริบแลหยุดงาน (6 มิถุนายน พ.ศ.2453-5 กันยายน พ.ศ.2462).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/4 เรื่องจัดการปกครองเงิน (9 กันยายน พ.ศ.2453-13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/7 พวกจีนส่งบุตรภรรยาไปเมืองจีน (28 มกราคม-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2453).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/14 กราบบังคมทูลเรื่องเงินตัดเปีย ชักธงเก๊ก เหม็งแลส่งเงินไปอุดหนุนพวกเก๊กเหม็งในประเทศจีน (10 พฤศจิกายน-13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/20 ปัญหาเรื่องเงินเข้ามาพึ่งพระบรม โภธิสมภาร (8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454-1 มีนาคม พ.ศ.2458).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/23 พระยารัษฎานุประดิษฐ์ผู้ส่งความเห็นเรื่อง
เมืองจีนมาให้พิจารณา(6 เมษายน พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/24 เรื่องสมาคมที่พวกจีนคิดจะตั้งขึ้นใหม่ที่
ถนนใหม่หน้าเบอร์ 136เรียกว่าเก้ายกดินสะเสีย (9 พฤษภาคม พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/26 จีนประชุมกันที่ถนนอนุวงศ์ตรงหน้าบ้าน
พระยาอินทราธิปไตยสี่หราชรองเมือง (31 พฤษภาคม-1 มิถุนายน พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/28 จีนจันกงแซ โดยสารเรือเมล์เข้ามาจาก
สิงคโปร์ มาเรียไรเงิน (6-22 กรกฎาคม พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/31 เรื่องนายเซียวสุดแสงถูกเลือกเป็นสภา
นายกสโมสรฮั่วเคี้ยว (30 สิงหาคม-4 กันยายน พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/32 จีนย่งแซเกียเข้ามารับโอนบริษัทเรือเมล์
จีนสยามของจีนฮง (19 กันยายน-4 ตุลาคม พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 น.25/39 หนังสือพิมพ์สมานไมตรีลงข่าวจีนกับ
ประเทศสยาม (12 พฤศจิกายน-12 ธันวาคม พ.ศ.2456).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.3.6 ก/5 รายงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์
เรื่องเหตุการณ์ในเมืองจีน (ลับ) (9 กันยายน-5 ธันวาคม พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.3.6/6 พระเทพอรชุน พระยาอุทัยมนตรี
พระยาศรีธรรมสุภราช พระยาสุรบิดินทร์ กราบบังคมทูลความเห็นเรื่องจีน (1 มิถุนายน-
15 สิงหาคม พ.ศ.2455).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ม.3.6 ก/9 เรื่องจีนในกรุงเทพฯ บางคณะคิดจะหยุด
งานเนื่องจากการวิวาทกับชาวต่างประเทศที่เซียงไฮ้และปักกิ่ง (24 มิถุนายน-17 สิงหาคม
พ.ศ.2464).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ต.13 บอลเชวิก เรื่องนายโรแบร์ต นายกสมาคม
ต่อสู้บอลเชวิกส่งบันทึกวิธีปราบปรามพวกบอลเชวิกมาให้ฯ (9 ธันวาคม พ.ศ.2469-20
เมษายน พ.ศ.2474).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.2/50 พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและ
หนังสือพิมพ์ พุทธศักราช 2470 (2 กันยายน พ.ศ.2470).

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.2/51 พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พุทธศักราช 2470 (11 กรกฎาคม พ.ศ.2470).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.18/5 หนังสือพิมพ์จีนลงข่าวเรื่องวันจักรี (9-12 เมษายน พ.ศ.2471).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.18/8 พวกจีนมีการประชุมทำความเคารพขุนยัต เซนและตำรวจห้ามปราม (13-24 มิถุนายน พ.ศ.2472).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 7 ม.18/12 รายงานเรื่องก่อความไม่เรียบร้อย (มีเรื่องลงหนังสือพิมพ์และภาพกาดูญแห่และแจกหนังสือแนะนำให้นิยมลัทธิบอลเชวิก) (15 เมษายน พ.ศ.2473-1 สิงหาคม พ.ศ.2474).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.42/67 เสนาบดีปรึกษาร่างพระราชบัญญัติองคมนตรี (13 เมษายน-19 สิงหาคม พ.ศ.2470).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.42/87 บอลเชวิก (20 ตุลาคม พ.ศ.2470).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.43/134 เรื่องเจ้าพระยามหิธรถวายสำเนาลายพระหัตถ์ถึงเสนาบดีว่าการต่างประเทศเรื่องการสนทนากับนายเจียงไคเช็ค (22 ธันวาคม-22 มกราคม พ.ศ.2471).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.47 บันทึกการปกครอง(23 กรกฎาคม-1 สิงหาคม พ.ศ.2469).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.47/66 บอลเชวิก (14 เมษายน-27 พฤษภาคม พ.ศ.2470).
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.47.148 คำแปลเอกสารเรื่องการเดินทางไปรษณีย์อากาศระหว่างสยามกับอินโดจีน (15 เมษายน-4 กรกฎาคม พ.ศ.2472).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.47.179 ร่างพระราชดำรัสตอบสมาคมพาณิชย์จีนกรุงเทพฯ ที่เชิญเสด็จพระราชดำเนินเปิดสถานสมาคม พุทธศักราช 2422 (25 ธันวาคม-13 มกราคม พ.ศ.2472).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.47/203 สำเนาคำแปลหนังสือสมาคมญวนที่เมืองกวางเจา (19 พฤศจิกายน-11 ธันวาคม พ.ศ.2473).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.47/307 เรื่อง 1.กระทรวงต่างประเทศขอให้กรมร่าง กฎหมายแปลและประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยขอสัญญาอนุสัญญาโตตุลาการใน พาณิชคดี 2.กระทรวงต่างประเทศขอเรียนพระราชปฏิบัติร่างจดหมายที่มีไปยังอุปทูตฝรั่งเศส เรื่องสัตยาบันความตกลงว่าด้วยการบินระหว่างสยามกับอินโดจีน 3.กระทรวงมหาดไทยขอ เรียนพระราชปฏิบัติจับกุมพวกญวนคอมมูนิสต์ที่พิจิตร (27 ตุลาคม-2 พฤศจิกายน พ.ศ.2473).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.56/81 ตอบคำถามคำว่าชาติ (ไม่ลงวันที่).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สบ.2.56/84 ตอบคำถามพระมหาพลูเกี่ยวกับเรื่อง การปกครองแบบรีบิลิก (ไม่ลงวันที่).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารส่วนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ สบ.16.4.3/49 วิธีแปลงชาติมาเป็นไทย (ไม่ลงวันที่).

หนังสือภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2521.

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. นิทานโบราณคดี. พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2505.

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. นิทานโบราณคดี. พระนคร: อักษรสัมพันธ์, 2505.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. ระยะเวลาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จตรวจการคณะสงฆ์มณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. 2457. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2504.
- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. ระยะเวลาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จตรวจการคณะสงฆ์มณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. 2457. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2504.
- กลอนสดสมัยอยุธยา เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เล่ม 2. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2513.
- กาญจนาศพนธ์. ภูมิศาสตร์วัดโพธิ์. พระนคร: สาส์นสวรรค์, 2512.
- เขียน ธีระวิทย์. วิวัฒนาการการปกครองจีน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- จำเนียร ชวงโชติ. จิตวิทยาการเรียนรู้และรับรู้. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2515.
- ชีวประวัติ ดร.สุนัยต์เซน นักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2543.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2518.
- ณรงค์ ลินลวัลดี. การเมืองระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา, 2524.
- ทวน วิริยาภรณ์, รวบรวม. พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า พระพุทธเจ้าหลวง พระมหาธีรราชเจ้า พระปกเกล้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพฯ: ป.พิศนาคะ, 2507.
- ทวีป วรดิลก. ประวัติศาสตร์จีน. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2542.
- ธิดา สาระยา. มัณฑะเล นครราชธานี ศูนย์กลางแห่งจักรวาล. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2538.
- นิธิ เขียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ, 2543.

- บรัดเลย์, แดน บีช. *อักษรวิธานศรีบท*. กรุงเทพฯ: ศุภสภา, 2514.
- บังอร ปิยะพันธ์. *ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.
- บัทสัน, เบนจามิน เอ. *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543.
- เบาวริง, เซอร์ จอห์น. *ราชอาณาจักรและราชรัฐสยาม เล่ม 1. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัณฐิกา ศรีอุดม, บรรณาธิการ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547.
- ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดินภาค 3*
กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. *ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2539.
- พรรณี บัวเล็ก. *ลักษณะนายทุนไทย พ.ศ.2457 - 2482: บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม*.
กรุงเทพฯ: พันธกิจ, 2542.
- พระบรมราชาวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ร.อ.ประสพ ชูติมันต์ 21 ธันวาคม พ.ศ.2513).
- พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2506.
- พันธ์ทิพย์ กาญจนจิตรา สายสุนทร. *คำอธิบายกฎหมายสัญชาติไทย ภายใต้พระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ.2508 ซึ่งถูกแก้ไขโดย พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 2 และ 3) พ.ศ.2535*.
กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2544.
- เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์. *เชียวสุดแสง สืบญเรื่อง ทักษะและบทบาทจีนสยามในสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ: ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- เพ็ญศรี กาญจนมัย. *พัฒนาการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สมัยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2537.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. *The Overseas Chinese ลอดลายมังกรโพ้นทะเล*. กรุงเทพฯ: Tipping Point Press, 2545.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *วาทะพระมงกุฎ*. พระนคร: ธรรมเสวี, 2506.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2512.

มูราชิม่า, เออิจิ. *การเมืองจีนสยาม: ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเล ในประเทศไทย ค.ศ.1934-1945*. แปลโดย วรศักดิ์ มัทธโนบล. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

รายงานการประชุมเทศบาล ร.ศ.126. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ม.ป.ท.

สกินเนอร์, จี วิลเลียม. *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

สายชล สัตยานุรักษ์. *สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ กับการสร้างอัตลักษณ์ เมืองไทย และ ชัยชนะของชาวยุโรป*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

สีบแสง พรหมบุญ. *ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการจีนกับไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525.

สุภรณ์ โอเจริญ. *มอญในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

อัญชลี สุสายัณห์. *การเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2545.

อศวนาหุ. *พวกยิวแห่งบูรพทิศและเมืองไทยจึงตื่นเกิด*. ม.ป.ท., 2528.

อินทิวา ซาชีร์. *วิถีคิดของผู้นำไทยต่อความเป็นคนไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 7: ศึกษากรณีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการเรียนภาษาไทย*. (รายงานการวิจัย เสนอต่อคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา พ.ศ.2540).

วิทยานิพนธ์

กนิษฐา ชิตช่าง. มูลเหตุการร่างกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

กกรภิรมย์ สุวรรณานนท์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

จริยวรรณ อภรณ์รัตน์. ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษ และฝรั่งเศส. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์. บทบาทและหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวาในสมัย อยุธยา ถึงรัตนโกสินทร์ พ.ศ .2153 – 2435. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ชมนาด สุขเจริญ. ตำนานเมืองลพบุรี: การรับรู้และโลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

ดวงดาว ยังสามารถ. พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องบทบาทของพระมหากษัตริย์ในสังคมสยาม: ศึกษาจากพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

เดือนใจ ไชยศิลป์. ลำเนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ.2437-2476. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. การปรับตัวทางอำนาจ ความรู้ และความจริงของชนชั้นนำสยาม พ.ศ.2325 -2411 .วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ทวีศักดิ์ สุภาษา. การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.

- ธงชัย พึ่งกันไทย. *ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ.2468-2500*.
 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. *การควบคุมกำลังคนในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร
 พ.ศ. 2325 – 2448*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- ปรารธนา โกเมน. *สมาคมชาวจีนในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2440 – 2488*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
 สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ปิยนาด บุนนาค. *แนวความคิดและบทบาททางการเมืองสมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์
 (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่แต่สมัยรัชกาลที่ 2 – สมัยรัชกาลที่ 5*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
 สาขาวิชาปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.
- พวงร้อย กล่อมเอียง. *พระบรมราชาไชยเกี่ยวกับชาวจีนในพระราชอาณาเขตในรัชสมัย
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต วิทยาลัย
 วิชาการศึกษา, 2516.
- พิชิต พิทักษ์. *ท้องถิ่นในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435*. วิทยานิพนธ์
 ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- มัทนา เกษกมล. *การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองการปกครองในรัชกาล
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2453-2468*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
 สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.
- มัลลิกา เรืองระพี. *บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคมและศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 - 4
 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.
- รังสิมา โสสิตังกูร. *แนวคิดหน้าที่พลเมืองในแบบเรียนประถมศึกษา พ.ศ.2435 – 2533*. วิทยานิพนธ์
 ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- วิยะดา ทองมิตร. *การใช้แรงงานชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ.2325-2453*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2537.

- ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์. *ผูกปี้: การเก็บค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนสมัยรัตนโกสินทร์*.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 , 2524.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. *สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย พ.ศ. 2367 – 2453*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สาวิตรี ทัพพะสุด. *ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย ชาวจีน และชาวตะวันตก ในกรุงเทพฯ*
 พ.ศ. 2398 – 2453. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- สิริรัตน์ พุ่มเกิด. *อศวาพานุกับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง*.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- สุมินทร์ จุฑาทงกูร. *การกล่อมเกลாத่างการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในรัชสมัย*
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชา
 ปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- สุวดี เจริญพงศ์. *ปฏิภริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวทาง*
การเมืองของแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 พ.ศ.2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- อภิรดี เจริญธัญสกุล. *แนวทางการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมผ่านหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลในรัชสมัย*
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. วิทยานิพนธ์
 ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาหนังสือพิมพ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อัจฉราพร กมฺุฑพิสมัย. *กบฏ ร.ศ.130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปการปกครอง และกลุ่มทหารใหม่*.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

บทความ

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. *นิทานที่ 15 เรื่องอั้งยี่*. ใน *นิทาน*
โบราณคดี, หน้า 213-249. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2543.

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ*, หน้า 74-76. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2534.
- เกลเดิน, รอเบิร์ต ไฮน์. แนวคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. นิธิ เอียวศรีวงศ์ แปล. *วารสารสังคมศาสตร์* 1 (เมษายน.-กันยายน, 2525): 1-21.
- เกษียร เตชะพีระ. วาทกรรมความเป็นไทย ลาว เขมร ญวน พม่า ในจินตนากรรมของชาติไทย. *มติชนสุดสัปดาห์* 1148 (สิงหาคม 2545): 4-5.
- เกษียร เตชะพีระ. หางเบี่ยง บุรพประวัติว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม. ใน *แลลดลลยมังกร รวมข้อเขียนว่าด้วยความเป็นจีนในสยาม*, หน้า 77-107. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2537.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาพระราชทานสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ. ใน *ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชิตติยา กรรณสูต รวบรวม, เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2417-2477*, หน้า 128-133. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ระยะเวลาเสด็จประพาสจันทบุรี ปีชวด จุลศักราช 1238 (พ.ศ. 2419). *วารสารสมาคมประวัติศาสตร์* 28 (2549): หน้า 136-237.
- เดชอดิศร, กรมขุน. โคลงภาพคนต่างภาษา. ใน *นิยะดา เหล่าสุนทร บรรณาธิการ. ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน*, หน้า 711-728. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์. ใน *ไม่มีนางนพมาศ ไม่มีลอยกระทง สมัยสุโขทัย*, หน้า 3-36. กรุงเทพฯ: มติชน, 2539.
- ธงชัย วินิจจะกุล. ประวัติศาสตร์การสร้างตัวตน. ใน *สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช บรรณาธิการ, อยู่เมืองไทย รวมบทความทางสังคม การเมืองเพื่อเป็นเกียรติแด่ ศ. สเน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี*, หน้า 129-148. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การสถาปนาอุดมการณ์ชาตินิยมขึ้นเหนือรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม : ข้อสังเกตบางประการว่าด้วยการเมืองระหว่างปัญญาชน กับการเมืองของปัญญาชน. *เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ วิถีนักคิด/ปัญญาชน ไทย-เทศ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต* ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ อาคารประชาธิปก

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศุกรีที่ 10-เสาร์ที่ 11 มีนาคม): หน้า 1-30.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. พลังของแนวคิดชาติ-ชาตินิยม กับการเมืองไทยสมัยแรกเริ่มรัฐ
ประชาชาติ. *รัฐศาสตร์สาร* 3 (2542): 9-103.
- นายบุศย์. นิราศลำเพิง. ใน *กรุงเทพฯในนิราศ*, หน้า 1-19. กรุงเทพฯ: เรืองศิลป์, 2522.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ภาษาไทยมาตรฐานกับการเมือง. *ภาษาและหนังสือ* 17 (ตุลาคม 2527-มีนาคม
2528): 19-25.
- ปิยนาด บุนนาค. จันทบุรีในความสัมพันธ์สยาม-ฝรั่งเศส. *วารสารสมาคมประวัติศาสตร์*
28 (2549): หน้า 27-56.
- ปิยนาด บุนนาค. ลำเพิง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร. ใน
สุภางศ์ จันทวนิช บรรณาธิการ, *ลำเพิง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร*,
หน้า 1-20. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549.
- ปิยนาด บุนนาค. ลำเพิง: มุมมองด้านการเมืองการปกครอง (พ.ศ.2325-2475).
เอกสารประกอบการสัมมนา ไทยกับเอเชีย สายใยอดีตถึงปัจจุบัน สถานสัมพันธ์สู่ออนาคต
จัดโดยศูนย์ประวัติความสัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ ฝ่ายวิจัย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (14 มีนาคม พ.ศ.2549): หน้า 1-20.
- พรรณี บัวเล็ก. สถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ 5. ใน *สยามในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัย
รัชกาลที่ 5*, หน้า 50-75. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2541.
- พรรณี บัวเล็ก. เส้นทางชีวิตผู้นำจีนสยาม. ใน *ลูกจีน หลานมอญในกรุงสยาม*, หน้า 38-66.
กรุงเทพฯ: สารคดี, 2547.
- พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. จุฬาราชมนตรี-โชฎีกราชเศรษฐี. ใน *สำเภาสยาม ดำนานแจ็กบางกอก*,
หน้า 55-85. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2544.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ความเป็นชาติโดยแท้*. ใน *ลัทธิเอาอย่าง รวมบท
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า 150-155.
กรุงเทพฯ: ธรรมบรรณาการ, 2516.

- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะส่วนที่ 2) ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว .ใน อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิงเยื้อน สุริยานุวงศ์ประวัติ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม. หน้า 7-11. ม.ป.ท., 2504.*
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสุวรรณกิจชำนาญ. หน้า 3-17. พระนคร: นิวสเต็มซิลการพิมพ์, 2498.*
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ประมวลบทพระราชนิพนธ์ (ภาคปกิณกะ) ส่วนที่ ๒ ใน รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ คุณหญิงเยื้อน สุริยานุวงศ์ประวัติ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม. หน้า 51-54. ม.ป.ท., 2504.*
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *พระราชดำรัสตอบคำกราบถวายชัยมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เนื่องในพระราชพิธีจักรมงคล ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2455. ใน พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๑๐๐ ครั้ง (จัดพิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2529), หน้า 29-30. ม.ป.ท., 2529.*
- ศรีคีกร วลลิโกตม. *คนจีนในเมืองไทย. ศิลปวัฒนธรรม 4 (กุมภาพันธ์ 2531): 32-35.*
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล. *การควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2325 – 2435. เอเชียปริทัศน์ 3 (กันยายน - ธันวาคม 2531): 63-82.*
- สายชล สัตยานุรักษ์. *พ่อค้าและชาวจีนในทัศนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. ศิลปวัฒนธรรม 9(กรกฎาคม 2546): 154-161.*
- สายชล สัตยานุรักษ์. *ปัญญาชน และการสร้างอัตลักษณ์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ วิถีนักคิดปัญญาชน ไทย-เทศ : อดีตปัจจุบัน อนาคต ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ อาคารประชาธิปไตย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศุกร์ที่ 10-เสาร์ที่ 11 มีนาคม): 1-49.*
- สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับราษฎรชาวจีน. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ สร้างคน สร้างชาติ พระราชดำรัสเนื่อง 4 รัชกาล อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (25 มีนาคม พ.ศ.2548): หน้า 42-49.*

ภาษาอังกฤษ

Anderson, Benedict. *Studies of the Thai State : The State of Thai studies*. New York: Cornell University, 1979.

Gungwu, Wang. Introduction : The study of the southeast asian past. in Reid, Anthony and Marr, David eds. *The Perception of the past in Southeast Asia*, p.1-25. Singapore: Heinemann educational book, 1979.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

เรืออากาศตรีหญิง เอี่ยมพร ศรีสุวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2523 ที่ จังหวัดราชบุรี จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ 1) เมื่อปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อใน ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545 ปัจจุบัน รัับราชการ ตำแหน่งนายทหารประวัติศาสตร์ ที่ กองประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทหาร กรมสารบรรณทหารอากาศ ดอนเมือง กรุงเทพฯ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย